

Riksdagens protokoll

1987/88:85

Protokoll
1987/88:85

16 mars 1988

Debatter m. m.

Onsdagen den 16 mars

Utrikesdebatt	3
Bensinskatten, m. m.	97
Personalkontrollen	122
Marknadsföring av alkoholdrycker, snabbvinsatser och tobak	130
Vårdbidrag för handikappade barn	140
Föräldraförsäkringen	145
Arbetsmiljön, m. m.	168
Meddelande om interpellationer	
1987/88:210 av Siw Persson (fp) om föreskrifter för arbete med kvicksilver	177
1987/88:211 av Gunnar Björk (c) om en nordisk miljöhandlingsplan	177
Meddelande om fråga	
1987/88:403 av Anne Wibble (fp) om redovisning av tillkommande utgifter och intäkter på statsbudgeten för 1988/89	178

Avgjorda ärenden

Onsdagen den 16 mars

Skatteutskottets betänkande

1987/88:21 om trafikpolitiken inför 1990-talet	97
--	----

Konstitutionsutskottets betänkanden

1987/88:26 om anslag till datainspektionen	122
1987/88:27 om stöd till politiska partier	122
1987/88:28 om anslag till allmänna val	122
1987/88:29 om anslag till de kungl. hov- och slottsstaterna	122

Justitieutskottets betänkanden

1987/88:24 om anslag till statsrådsberedningen m. m.	122
1987/88:25 om anslag till justiekanslern	122

Prot.	1987/88:26 om anslag till brottskadenämnden	122
1987/88:85	1987/88:27 om anslag till Svensk författningssamling m. m.	122
	<i>Laguskottets betänkanden</i>	
	1987/88:15 om ändrade regler vid löneutmätning och införsel	122
	1987/88:17 om nordiska boskillnadsmål	122
	1987/88:18 om anslag till bokföringsnämnden	122

Onsdagen den 16 mars

Kl. 09.00

1 § Föredrogs och hänvisades

Propositionerna

- 1987/88:125 bil. 1 till justitieutskottet
 - bil. 2 till socialutskottet
 - bil. 3 till trafikutskottet
 - bil. 5 punkterna 1–3 till utbildningsutskottet
 - punkt 4 till kulturutskottet
 - bil. 6 till jordbruksutskottet
 - bil. 7 till arbetsmarknadsutskottet
 - bil. 8 till näringsutskottet
 - propositionen i övrigt till finansutskottet
- 1987/88:127 till bostadsutskottet
- 1987/88:133 lagförslagen till justitieutskottet
 - propositionen i övrigt till utrikesutskottet

2 § Föredrogs och hänvisades

Motionerna

- 1987/88:L2 till lagutskottet
- 1987/88:Sf16–Sf21 till socialförsäkringsutskottet

3 § Föredrogs men bordlades åter

- Konstitutionsutskottets betänkande 1987/88:23
- Kulturutskottets betänkande 1987/88:10
- Trafikutskottets betänkanden 1987/88:9, 11, 12 och 14
- Jordbruksutskottets betänkande 1987/88:15
- Näringsutskottets betänkanden 1987/88:19–21
- Arbetsmarknadsutskottets betänkande 1987/88:14

4 § Utrikesdebatt

Talmannen anmälde att utrikesminister *Sten Andersson* nu skulle lämna meddelande i utrikespolitiska frågor.

Anf. 1 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Vår utrikespolitik är starkt förankrad i vår historia och i folkopinionen. När det råder enighet och samförstånd bakom utrikespolitiken är det en stor tillgång för vårt land.

Erfarenheterna från snart tre år som utrikesminister har stärkt mig i denna uppfattning.

För det första: Sveriges möjligheter att öva inflytande på den internationella händelseutvecklingen ökar om nationen står samlad kring utrikespolitiken. Om vi har ett enat uppträdande utåt ökar våra möjligheter att vinna andra länders stöd för vår uppfattning.

För det andra och kanske viktigare: Samförstånd ger styrka. Enigt står Sverige starkare när vi förhandlar med andra stater, direkt eller i multilaterala sammanhang.

För det tredje: Samförstånd om utrikespolitikens huvudlinjer stärker tilltron till att utrikespolitiken kommer att fullföljas oberoende av skiftande styrkeförhållanden mellan partierna i riksdagen.

En svensk utrikesministers första förpliktelse, han må vara av vilken partifärg som helst, är därför att försöka uppnå och bibehålla detta samförstånd.

Detta hindrar inte att vi bör ha en livlig utrikespolitisk debatt. En sådan debatt krävs för att bana väg för och definiera nya samförstånd.

Vi skall emellertid inte blunda för att det kan finnas skillnader i åsikter och attityder i vissa sakfrågor. Men om det är inrikespolitik och partitaktik som styr den utrikespolitiska debatten, riskerar vi att syftet med debatten går förlorat.

Ett aktuellt exempel på värdet av enighet och samförstånd är de senaste årens förhandlingar med Sovjetunionen om avgränsningen i Östersjön.

I en fråga av stor betydelse för Sverige nådde vi, mycket tack vare detta samförstånd, ett för Sverige mycket gynnsamt resultat som vilar på en fast folkrättslig grund.

Överenskommelsen med Sovjetunionen om Östersjön är säkerhetspolitiskt betydelsefull för Sverige. Den främjar stabiliteten i förhållandet mellan våra länder. Den är ekonomiskt fördelaktig. Den undanröjer risken för rovfiske. Svenska fiskare garanteras samtidigt rätt till fortsatt fiske i den sovjetiska delen av området under många år. Och slutligen skapar den gynnsamma villkor för skyddet av miljön i ett känsligt havsområde.

Principöverenskommelsen skall förverkligas genom två särskilda avtal som nu är färdigbehandlade och som den sovjetiske utrikesministern och jag skall underteckna i Moskva den 18 april: ett om avgränsningen och ett om fisket.

Herr talman! En bred uppslutning kring vår säkerhetspolitik är en särskild styrka för Sverige. Neutralitetspolitiken är den främsta garantin för vårt lands fred och oberoende. Denna politik kommer regeringen också framgent att föra med fasthet och konsekvens.

Vår neutralitetspolitik stöds av ett starkt och allsidigt sammansatt totalförsvar.

De nordiska länderna förenas i sin strävan att slå vakt om lugnet och den mångåriga stabiliteten i Norden. En viktig utgångspunkt är därvid varje

nordiskt lands respekt för de övrigas säkerhetspolitiska lösningar och ställningstaganden.

Det nordeuropeiska och nordatlantiska området har under de senaste årtiondena fått en gradvis ökad strategisk betydelse. I spåren av denna utveckling har en ökad militär aktivitet kunnat noteras i vårt närområde.

Vi har ett gemensamt intresse av att förhindra såväl en ökad spänning som uppkomsten av nya friktionsytor i vår del av världen. Vi utgår från att detta är något som ligger i alla staters intresse.

Under senare tid har en rad olika förslag framförts som syftar till en reglering av de marina aktiviteterna i norr.

På svensk sida välkomnar vi detta intresse för överenskommelser om restriktioner kring den marina verksamheten samt förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder på det marina området. Ingen kan tjäna på den spänningsökning som en fortsatt styrkeuppbyggnad i de nordliga farvattnen kan befaras medföra. Vi har sedan länge betonat vikten av att de ledande stormakterna iakttar återhållsamhet i sina militära dispositioner i norra Europa.

En utgångspunkt för den fortsatta diskussionen kring dessa frågor är det grundläggande intresse som Sverige såsom neutral stat har av att styrkebalansen i vår omvärld inte rubbas eller undermineras. Förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder på det marina området bör utformas med detta förhållande för ögonen.

Det är för oss naturligt att i första hand söka breda, multilaterala förhandlingslösningar på dessa frågor. Vi eftersträvar ett regelverk och en internationell rättsordning som kan utgöra ett värn för framför allt världssamfundets små och medelstora stater.

Herr talman! Överbefälhavaren har rapporterat att fortsatt främmande undervattensverksamhet förekommit i vårt sjöterritorium. Det har emellertid inte gått att säkra bevis för inkräktarens eller inkräktarnas nationalitet.

Sverige kommer aldrig att acceptera kränkningar av sin territoriella integritet. Regeringen ser därför med största allvar på kränkningarna av svenskt territorium. Det är regeringens bestämda föresats att den främmande undervattensverksamheten skall förhindras.

En betydande utbyggnad av ubåtsskyddet har redan gjorts. Mot bakgrund av de erfarenheter som hittills vunnits av denna verksamhet lämnade överbefälhavaren i februari, på regeringens uppdrag, förslag till hur den fortsatta utbyggnaden skall inriktas. Förslagen är för närvarande föremål för överväganden inom regeringen i nära samråd med oppositionen.

Under det senaste året har statsministern, i Washington till president Reagan och här i Stockholm till regeringschef Ryzjkov, kunnat redovisa den svenska säkerhets- och neutralitetspolitiken och vår starka reaktion mot kränkningar av vårt territorium.

Stormakternas företrädare i dessa överläggningar har klart deklarerat att de hyser respekt för vår utrikespolitiska linje, för vår säkerhetspolitik och för vår territoriella integritet. Dessa uttalanden har vi anledning att från svensk sida ta fasta på.

Herr talman! Det sovjetisk-amerikanska toppmötet i slutet av förra året bekräftade de förbättrade stormaktsrelationerna. Men det som gör att detta

toppmöte skrivs in i vår tids historieböcker, är självfallet undertecknandet av avtalet om att avskaffa de landbaserade kärnvapenmissilerna i Europa, det s. k. INF-avtalet. Här tas ett första steg mot reell nedrustning som också kan få betydelse för andra nedrustningsavtal.

Toppmötet innebar på många sätt ett genombrott i de sovjetisk-amerikanska förbindelserna. Det undanröjde dock inte några av de grundläggande motsättningar som varit styrande för öst-väst-förhållandet under hela efterkrigstiden. Något sådant var inte heller att vänta. Men båda sidor inser att kärnvapenkriget är en orimlighet i vår tid och därför också omöjligt. Det enda rimliga alternativet i de ömsesidiga relationerna måste därför vara en strävan mot gemensam säkerhet grundad på dialog, avspänning och nedrustning.

Det finns stora möjligheter att utveckla dialogen mellan stormakterna och befästa ett avspänningsklimat.

Förenta Staterna och Sovjetunionen har deklarerat sin avsikt att i ett konkret avtal omsätta sin principöverenskommelse om att minska de strategiska kärnvapnen med hälften och att förhindra en hotande kapprustning i yttre rymden. Sverige välkomnar detta.

Även de taktiska kärnvapnen måste bli föremål för förhandlingar om nedskärningar. Sverige fäste tidigt uppmärksamheten på dessa vapen genom förslaget om en korridor i Centraleuropa fri från slagfältskärnvapen.

Många av de mest brännande nedrustningsfrågorna kan bara lösas i multilaterala förhandlingar. Detta underströks bl. a. i Stockholmsdeklarationen, antagen av stats- och regeringscheferna inom Sexnationsinitiativet, som under statsministerns värdskap möttes i Stockholm i januari i år.

Herr talman! Kapprustningen berör alla länder och folk. Därför är det viktigt att också vi gör vår stämma hörd och ger vårt bidrag till ansträngningarna att stoppa kapprustningen.

I sommar kommer ett tredje extra möte med FN:s generalförsamling om nedrustning att äga rum. Där kommer Sverige, tillsammans med övriga deltagare i sexnationsinitiativet, att verka för att FN främjar upprättandet av ett system för kontroll av efterlevnaden av nedrustningsavtal.

Regeringen kommer vid specialsessionen också att fortsätta att driva kravet på ett fullständigt provstopp och att ta upp frågor som sambandet mellan nedrustning och utveckling samt den marina kapprustningen.

Det är regeringens förhoppning att frågan om en kärnvapenfri zon i nordiskt område, som nu utreds i en ämbetsmannakommitté utsedd av de nordiska utrikesministrarna, skall kunna föras framåt genom en allsidig genomgång av dess olika aspekter. Självfallet måste de nordiska ländernas skilda säkerhetspolitiska utgångspunkter respekteras i detta arbete.

Det är också vår förhoppning att den av alla parter uttalade politiska viljan att uppnå ett totalt förbud mot kemiska vapen även fortsättningsvis skall avspeglas i ett konstruktivt deltagande i förhandlingsarbetet vid nedrustningskonferensen i Genève. Det långt framskridna arbetet på en fullständig konvention bör nu slutföras utan dröjsmål.

Möjligheterna att nå ytterligare framsteg mot kärnvapennedrustning sammanhänger nära med de konventionella rustningarna.

De båda militärallianserna förefaller vara på väg att nå enighet om ett

mandat för förhandlingar om minskningar av konventionella styrkor och vapen i Europa. Dessa förhandlingar förutsätts vara knutna till konferensen om säkerhet och samarbete i Europa. ESK.

Samtidigt håller ett mandat på att växa fram för fortsatta förhandlingar mellan samtliga stater inom ESK om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder. Det är angeläget att förhandlingarna utformas på ett sådant sätt att alla ESK-stater har möjlighet att tillvarata sina säkerhetspolitiska intressen.

Herr talman! Det finns en stark samhörighet mellan Europas folk. Den sträcker sig över blockgränserna. Den trotsar de ideologiska motsättningarna. Den grundas på en gemensam historia, gemensamma rättstraditioner och ett gemensamt kulturarv.

Det blåser en förändringens vind i Sovjetunionen. Den har bidragit till den begynnande avspänningen mellan stormaktsblocken. På sikt kan den förhoppningsvis leda till ytterligare reformer i de östeuropeiska staterna och till ökade kontakter mellan öst och väst.

Sverige välkomnar denna utveckling.

Vi vill i vår Europapolitik främja samarbetet mellan alla Europas stater och minska spänningarna mellan blocken. Det är i denna anda Sverige söker verka i ESK-processen. Vid det pågående uppföljningsmötet i Wien har vi tillsammans med övriga neutrala och alliansfria deltagarländer möjlighet att spela en konstruktiv roll.

Den svenska neutralitetspolitiken främjar stabilitet och avspänning i norra Europa. Detta ligger självfallet i vårt eget nationella intresse, men är också ett bidrag till ökad fred och säkerhet i hela vår världsdelen.

Den snabba integrationen i Europa ställer nya krav på det nordiska samarbetet. Det är regeringens uppfattning att ett nära och väl utvecklat samarbete mellan de nordiska länderna är av stor betydelse, inte minst som en del av ett vidgat Europasamarbete.

Herr talman! Under året har det förts en intensiv debatt om våra relationer till EG. Diskussionen har främst gällt EG:s arbete med att genomföra en inre marknad med fri rörlighet över gränserna för personer, varor, tjänster och kapital. I en proposition, som kommer att behandlas av riksdagen senare i vår, föreslår regeringen riktlinjer för Sveriges framtida medverkan i ett brett västeuropeiskt samarbete.

Den bedömning som gjordes 1971, att medlemskap i EG inte var förenligt med neutralitetspolitiken, står fast. Samtidigt är det vår bestämda strävan att delta i det västeuropeiska samarbetet så långt och så nära som detta är förenligt med neutralitetspolitiken.

Vi avser verka för vårt mål via EFTA och i nära nordisk samverkan. I detta arbete söker vi inga ensidiga fördelar. Vi är väl medvetna om att varje förhandling innebär en avvägning av för- och nackdelar.

Vid mitt besök nyligen i Bonn mötte jag uppskattning av vår neutralitetspolitik och stor förståelse för den svenska politiken i förhållandet till EG. Statsministern kommer senare i vår att besöka Madrid, Bonn och London samt EG-kommissionen i Bryssel för samtal på högsta politiska nivå. Därvid kommer den svenska Europapolitiken att redovisas vad gäller både den västeuropeiska integrationen och andra former för fördjupat samarbete i Europa.

Regeringen fäster stor vikt vid den sociala dimensionen i det västeuropeiska samarbetet. Vi vill främja sysselsättning och social trygghet och arbeta för samverkan vad gäller ekonomisk politik, arbetsmiljö- och miljöpolitik samt konsumentpolitik.

Regeringen välkomnar det nyligen etablerade miljösamarbetet mellan EG och EFTA. Miljöfrågorna har även i fortsättningen en central plats för Sverige i ESK-arbetet.

Herr talman! Det är mycket glädjande att Europarådets president just nu besöker Sverige som riksdagens gäst.

Europarådet förblir en vaksam försvarare av de västeuropeiska idealen, grundade på demokrati och försvar av de mänskliga rättigheterna. Organisationen spelar därför en självklar roll i vår strävan att befästa förbindelserna med Europa.

Möjligheten för medborgarna i Europa att fritt röra sig över gränserna är en symbol för det demokratiska Europas värdegemenskap. Regeringen beklagar därför de restriktioner som nu ställts upp för resandet mellan länder i Västeuropa och uttrycker en förhoppning om att de snarast skall avskaffas.

Herr talman! Det är uppenbart att vad som händer i vårt eget närområde och i Europa direkt påverkar vår säkerhet. Vi kan emellertid inte förbli oberörda av de regionala konflikter som pågår över hela jorden. Världens säkerhet är odelbar.

I Sydafrika har förföljelsen av motståndarna mot apartheid trappats upp. De demokratiska krafterna drabbas av undantagstillstånd, mötesförbud och pressensur. Fackliga och politiska ledare hålls fängslade, många av dem utan att anklagas eller åtalas för något brott.

De senaste åtgärderna mot antiapartheidsorganisationer och fackliga organisationer, liksom ingripandet mot kyrkliga ledare, innebär inte bara en ytterligare skärpning av detta förtryck. Syftet är nu att tysta och lamslå det breda icke-våldsmotståndet mot apartheidpolitiken.

Resultatet kan bara bli ökad konfrontation och polarisering. Den nationella dialog som är nödvändig för att åstadkomma en fredlig framtid för Sydafrika försvåras än mer.

Sydafrikas hot och destabiliseringspolitik mot grannländerna fortsätter och blir allt intensivare. Landet stöder rebellrörelserna i Angola och Moçambique och fortsätter sin ockupation av Namibia liksom delar av södra Angola. Sydafrikas militära angrepp mot Angola har ökat kraftigt.

Sydafrikas politik är ett hot mot internationell fred och säkerhet.

Bindande sanktioner beslutade av FN:s säkerhetsråd är det mest verksamma medlet för att på fredlig väg påskynda apartheidsystemets avskaffande och bana väg för en övergång till ett demokratiskt samhällssystem.

Det är djupt beklagligt att flera av de länder som innehar de mest verksamma sanktionsmedlen mot Sydafrika inte har använt dem. Dessa länder bär ett ansvar för den nuvarande situationen i landet.

Sverige kommer att tillsammans med övriga nordiska länder fortsätta att verka för ett beslut av säkerhetsrådet om bindande sanktioner. Vi kommer också att öka ansträngningarna inom FN för att de åtgärder som redan beslutats eller rekommenderats genomförs och efterlevs. Vi verkar för ett

ökat internationellt bistånd till frontstaterna och till apartheidpolitikens offer.

Herr talman! De centralamerikanska presidenternas fredsplan från augusti 1987 utgör en betydelsefull och glädjande överenskommelse i riktning mot fred, försoning, demokrati och regionalt samarbete på Centralamerikas egna villkor.

Regeringen välkomnar de åtgärder som de centralamerikanska länderna hittills har vidtagit i enlighet med fredsplanens principer om folkrätt, mänskliga rättigheter och demokrati. Ländernas vilja att lösa motsättningarna och problemen utan inblandning utifrån måste respekteras av alla.

Förenta Staternas stöd till de väpnade grupper som för krig mot Nicaraguas lagliga regering står i strid med fredssträvandena och folkrätten och måste upphöra.

Det fordras ett fortsatt internationellt stöd till fredsprocessen och till utvecklingsansträngningarna i regionen. Sverige har en positiv grundinställning när det gäller att stödja internationella insatser för att verifiera och följa upp fredsplanen. Vad gäller regionalt samarbete mellan de fem centralamerikanska staterna står självfallet de nordiska ländernas erfarenheter till deras förfogande.

Herr talman! Med stigande oro följer vi händelserna i de av Israel ockuperade områdena. Jag har just återvänt från Mellanöstern efter en veckas samtal med ledande israeliska, palestinska, jordanska och syriska företrädare. Det är mitt huvudintryck att de tre senaste månadernas palestinska protestaktioner på Västbanken och i Gaza och den israeliska ockupationsmaktens brutala sätt att försöka undertrycka dessa, har skapat ett nytt läge i regionen, där moderata och extrema krafter på ömse håll ställs mot varandra.

Det är vår plikt att i detta nya läge bidra till att utvecklingen vrids i riktning mot förhandlingar. Det angelägnaste är att få i gång en process som bryter en ond cirkel där våld föder våld.

En lösning av den arabisk-israeliska konflikten måste grunda sig på säkerhetsrådets resolutioner 242 och 338. Det innebär att Israel skall ha rätt till säkra och erkända gränser och att Israel måste lämna de territorier som hållits ockuperade sedan 1967.

Vi stöder helhjärtat Israels krav på säkerhet och erkännande. Det är samtidigt ett svenskt säkerhetsintresse att folkrättens förbud mot förvärv av territorier med våld respekteras.

En annan grundläggande förutsättning för en lösning är att palestiniernas rätt till självbestämmande och möjlighet att upprätta en egen stat förverkligas. Vi stöder lika helhjärtat dessa palestinska krav.

Solidaritet med det palestinska folket kräver också att vi kraftigt fördömer den israeliska ockupationspolitiken och dess metoder. Denna politik strider mot folkrättsliga och humanitära principer och kan aldrig rättfärdigas. Israel måste så länge ockupationen fortsätter förmås att följa den fjärde Genèvekonventionens bestämmelser till skydd för civilbefolkningen under en ockupation.

Israel och PLO måste acceptera att förhandla med varandra. Ingen lösning kan bli hållbar om inte palestinierna representeras i förhandlingar av

företrädare som har deras förtroende.

Det råder en stor enighet inom världssamfundet om att en internationell fredskonferens om Mellanöstern bör sammankallas under FN:s ledning och att alla parter, inkl. PLO, bör vara representerade.

Stormakterna måste också ta sitt ansvar och inom ramen för en sådan konferens verka för bestående lösningar som parterna kanske inte kan nå fram till utan deras medverkan.

Detta är uppfattningar som den svenska regeringen delar. Vi verkar därför för att en sådan konferens skall komma till stånd.

Det utdragna kriget mellan Iran och Irak är en annan av vår tids tragedier. De folkrättsbrott som begås i kriget – attacker mot civila befolkningscentra, användning av kemiska vapen och angrepp mot den internationella sjöfarten – är upprörande och djupt oroande. Utvecklingen i Persiska viken innebär risker för upptrappning och spridning av konflikten. Alla parter måste därför iakttä stor återhållsamhet.

Sverige välkomnar att FN:s säkerhetsråd i juli 1987 enhälligt antog resolution 598 om att genom en fredlig process få ett slut på konflikten. Regeringen anser att denna resolution utgör en god grund för en lösning och måste genomföras i sin helhet. Generalsekreterarens ansträngningar i detta syfte har därför vårt starka stöd. Mycket av säkerhetsrådets och FN:s auktoritet står härvid också på spel.

Det är regeringens förhoppning att den sovjetiska interventionen i Afghanistan äntligen går mot sitt slut och att även andra länder medverkar till att skapa förutsättningar för frihet och oberoende där. I detta arbete kan FN spela en viktig roll. De miljontals afghanska flyktingarna i Pakistan och Iran måste snarast få återvända till sitt hemland.

Den fredsuppgörelse som förefaller vara på väg i Afghanistan kan komma att kräva insatser från det internationella samfundet. Inte minst gäller detta hjälpinsatser för de miljontals flyktingarna, så att dessa i säkerhet skall kunna återvända till sina hem. Om berörda parter så skulle önska är regeringen beredd att överväga hur Sverige skulle kunna bidra härtill.

Ett nioårigt dödläge i Kampucheakonflikten tycks nu ha brutits. Sverige välkomnar de fredssamtal som inletts mellan några av parterna i konflikten och stöder alla ansträngningar som syftar till att uppnå fred i Kampuchea. Ett tillbakadragande av alla främmande trupper från landets territorium är en förutsättning för att Kampuchebas folk skall ges en möjlighet att självt bestämma sin framtid.

Sverige har en tradition av engagemang i de Indokinesiska ländernas öde. Detta engagemang består. I den mån Sverige utifrån sina möjligheter kan bidra till en fredlig lösning av Kampucheakonflikten, är vi beredda att överväga detta om alla berörda parter så önskar.

Herr talman! De regionala konflikterna utspelar sig oftast i u-länder. De lägger ytterligare en tragisk dimension till de fattiga ländernas allt överskuggande problem, att trygga människornas försörjning och överlevnad. Det är oacceptabelt och dessutom farligt att låta klyftorna mellan rika och fattiga fortsätta att växa. Internationell säkerhet och stabilitet kan äventyras av en sådan fortsatt negativ utveckling på många håll i tredje världen.

Solidaritet är därför ett självklart inslag i den svenska utrikespolitiken.

Förtryck och fattigdom är en orsak till konflikter. Bistånd främjar ekonomisk och social utveckling och bidrar därmed till att undanröja konfliktrisker.

En annan form av solidariskt bistånd ger vi praktiskt uttryck för i vår flyktingpolitik. Sverige är ett av de största mottagarländerna av flyktingar i Europa. På andra håll i världen understödjer vi flyktingarbete som bedrivs genom olika internationella organisationer. Vi är t. ex. bland de största bidragsgivarna till UNHCR och UNRWA.

Enprocentmålet för biståndet består, liksom den starka inriktningen av det svenska biståndet på de fattigaste u-länderna. Dessutom föreslås i år att framsynt hushållning med naturresurser och omsorg om miljön i mottagarländerna blir ett nytt biståndsmål.

Herr talman! Fortfarande 40 år efter att den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna antogs av FN förekommer allvarliga kränkningar av de mänskliga rättigheterna över hela världen. Det är därför särskilt viktigt att se till att alla stater följer de regler som antagits av FN för att värna dessa rättigheter.

Regeringen kommer att verka för att de mekanismer som finns inom FN för detta ändamål förbättras och förstärks. Vi kommer också att stödja initiativ i länder som vill skapa egna institutioner, för att skydda de mänskliga rättigheterna. Vi kommer att fortsatt aktivt delta i arbetet på en konvention om barnens rättigheter och verka för att dödsstraffet avskaffas.

Sverige är från i år medlem av FN:s kvinnokommission. Vår avsikt är att med kraft driva att de strategier för jämställdhetsarbetet som antogs vid kvinnokonferensen i Nairobi 1985 genomförs.

Sverige kandiderar i år för medlemskap i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna. Inför detta har en särskild arbetsgrupp bildats inom utrikesdepartementet. Samarbetet med svenska frivilliga organisationer är av särskild betydelse i detta sammanhang.

Främjandet av de mänskliga rättigheterna är ett grundläggande element i svensk utrikespolitik. Förtryck och våld mot enskilda är avskryvbara, men kan också leda till konflikter. Genom att i handling visa solidaritet med de människor som utsätts för brott mot de mänskliga rättigheterna bidrar vi därför också till att stärka den globala säkerheten.

Herr talman! Världskommissionen för miljö och utveckling, under ledning av Norges statsminister Gro Harlem Brundtland, har på ett övertygande sätt visat att miljön och naturresurserna utgör en hotad grundval för materiell välfärd. Endast om den grundvalen skyddas och bevaras kan en hållbar och bärkraftig utveckling säkerställas. Detta kräver en förebyggande miljöpolitik, som innebär att politiken inom olika samhällssektorer granskas och förändras. En viktig uppgift under de närmaste åren blir att se till att detta sker inom alla länder och alla FN-organ.

Samförstånd om de nödvändiga besluten kräver internationell solidaritet. En andra global FN-konferens om den mänskliga miljön kommer troligen att behövas. Sverige har i generalförsamlingen förklarat sig redo, om det finns önskemål därom, att åter stå värd för en sådan konferens.

Herr talman! Staternas ömsesidiga beroende ökar starkt på alla områden. Såväl stora som små stater har ett eget intresse av ett väl fungerande multilateralt samarbete. FN är ett unikt instrument för detta. Det är genom

ett effektivare och mer målinriktat arbete inom FN:s ram som lösningar måste sökas på de globala frågorna.

Det är oroande att FN fortfarande brottas med finansiella problem. Sverige kan inte acceptera att vissa medlemsstater bryter mot FN-stadgans princip om solidariskt betalningsansvar för världsorganisationernas utgifter.

Sveriges medlemskap i FN förblir en hörnsten i vår utrikespolitik. Regeringen avser att med kraft fortsätta att verka för att världsorganisationen ges bättre möjligheter att fullgöra sina uppgifter i enlighet med de mål och principer som finns nedlagda i dess stadga.

Herr talman! Det yttersta syftet med vår utrikespolitik är att värna om Sveriges säkerhet och oberoende. Detta gör vi genom att föra en fast och konsekvent neutralitetspolitik. Vi gör det också genom att verka för ett vidgat samarbete i Europa, internationell avspänning och nedrustning. Vi tillvaratar våra egna säkerhetsintressen genom att verka för fredliga lösningar av konflikter, ökad respekt för folkrätten och ett starkt mellanfolkligt samarbete. Säkerheten kan dock inte ses isolerad från solidariteten.

Genom solidaritet med de fattiga folken i deras kamp för ekonomisk och social utveckling kan vi bidra till att minska spänningarna i världen.

Genom solidaritet med dem som är offer för brott mot de mänskliga rättigheterna kan vi stödja en utveckling mot demokrati och respekt för den enskilda människans värdighet. Detta kan i sig främja internationell fred och säkerhet.

Genom att solidariskt gripa oss an miljöproblemen kan vi skapa bättre levnadsbetingelser för människorna i dag och för kommande generationer. Det är också en fråga om säkerhet att kunna leva i en oförstörd miljö.

Herr talman! En kraftfull utrikespolitik, präglad av solidaritet och syftande till att främja Sveriges säkerhet, stärks av ett inrikespolitiskt samförstånd. Det gäller då att bortse från kortsiktig partipolitik och lättköpta debattpoäng och i stället se till Sveriges bästa.

Det har många gånger sagts att utrikespolitiken är vår främsta försvarslinje. Låt oss gemensamt arbeta för att stärka denna. Låt oss gemensamt slå vakt om en utrikespolitik, som grundar sig på säkerhet, solidaritet och samförstånd.

Anf. 2 CARL BILDT (m):

Herr talman! Årets utrikesdeklaration inleds med att utrikesministern förklarar, att en svensk utrikesministers första förpliktelse är att försöka uppnå och bibehålla ett politiskt samförstånd om utrikespolitikens huvudlinjer. Jag välkomnar detta, liksom utrikesministerns klara bekännelse till en livaktig utrikespolitisk debatt i syfte att bana vägen för och ständigt definiera ett nytt samförstånd.

Men ord som utrikesministerns klingar inte riktigt rent när vi samtidigt hör kabinetssekreteraren i officiella anföranden tala om "en socialdemokratisk säkerhetspolitisk hegemoni". Den som talar om hegemoni, kan icke samtidigt söka samförstånd. Den som söker samförstånd, måste ge upp tankar på ett partis hegemoni över svensk säkerhetspolitik.

Att söka sätta partistämpel på svensk utrikespolitik är att förringa dess kraft utåt och äventyra dess förankring inåt. Utrikespolitiken skall vara

nationell i detta ords allra sannaste bemärkelse. Det handlar om värnet av nationens intressen och av de värderingar vi gemensamt företräder. Jag skulle sätta värde på om utrikesledningen i fortsättningen inte talade med två tungor i denna fråga.

Herr talman! I ställningstagandena på olika områden visar utrikesdeklarationen på den samsyn i sak som finns i stora delar av svensk utrikespolitik. Tiden som gått sedan fjolårets utrikesdeklaration har inneburit betydelsefulla förändringar i den omvärld mot bakgrund av vilken vi formar vår nationella linje.

Det s. k. INF-avtalet mellan USA och Sovjet är det första genuina nedrustningsavtalet på kärnvapenområdet under efterkrigstiden. Det innebär ett genombrott bl. a. för mycket noggranna bestämmelser om kontroll och verifikation. Ett decennium efter det att Sovjetunionen inledde utplaceringen av sina s. k. SS20-robotar, med de olika motreaktioner detta så småningom ledde till från NATO:s sida, här det uppnåtts ett förhandlingsresultat som går längre när det gäller nedrustning än vad stora delar av den s. k. freds rörelsen vågade kräva.

De s. k. START-förhandlingarna fortsätter i syfte att söka nå ett avtal för att minska de strategiska kärnvapenarsenalerna med 50 %. Betydelsefulla framsteg har gjorts, även om det inte förefaller sannolikt att man hinner få fram ett färdigt avtal redan till toppmötet i Moskva.

Från nordisk utgångspunkt är uppgörelsen vid toppmötet i Washington om att förhandla också om en begränsning av de sjöbaserade kryssningsrobotarna värd att nämnas speciellt.

Även på andra områden av nedrustningssamtalen finns tecken som tyder på framsteg. Jag kan dock inte låta bli att notera, när jag skall kommentera utrikesdeklarationen, att det s. k. sexnationsinitiativet nu även av regeringen reducerats avsevärt i betydelse genom att det inte får mer än en tämligen intetsägande rad i utrikesdeklarationen.

På olika områden ser vi hur den nya strategiska kompromiss mellan USA och Sovjet som vi började skönja för några år sedan nu får allt fastare konturer. Efter toppmötet i Washington planeras nu ett toppmöte i Moskva mot slutet av våren. Det blir det fjärde toppmötet mellan president Reagan och generalsekreterare Gorbatjov på två år. På bara några få år har supermaktsrelationen gått från hård verbal konfrontation till en konkret vilja att sluta överenskommelser för att reglera den bestående rivaliteten mellan de bägge maktblocken.

Under Bresjnev-erans decennier utmärktes sovjetisk politik för det första av en strävan att med en stark militär upprustning förskjuta den s. k. styrkekorrelationen mellan USA och Sovjetunionen i sovjetisk favör och för det andra av försök att utnyttja den uppnådda styrkan till olika positionsframflyttningar. Basen för denna politik försvagades emellertid genom det sovjetiska samhällets allt påtagligare inre stagnation. Enligt vad generalsekreterare Gorbatjov nyligen sagt, fanns det ingen tillväxt alls i den sovjetiska ekonomin under 20 år, om man räknar bort effekterna av oljeprishöjningarna och effekterna av den starka ökningen av vodkaförsäljningen. I början av 1980-talet började nationalinkomsten i Sovjetunionen t. o. m. att sjunka. Det handlade om ett socialt och ekonomiskt misslyckande av historiska dimensioner.

Samtidigt ledde den expansiva och styrkeinriktade sovjetiska politiken under denna period till en politisk omsvängning i främst USA i slutet av 1970-talet. På 1980-talet kom Reagan-erans militära upprustning och ekonomiska vitalisering av USA att utmana ett Sovjetunionen vars stagnation och kris blev allt tydligare.

I dag är det uppenbart, som utrikesministern påpekade, att de inre reformerna står högst upp på de sovjetiska ledarnas dagordning. De vet att dagens sovjetiska samhälle i ett längre perspektiv knappast klarar av de supermaktsåtaganden man gjort. De vet att förutsättningen för sovjetisk maktutveckling i olika delar av världen på sikt är genomgripande inre reformer. De vet också att tiden är tämligen kort.

Det är nu tre år sedan Michail Gorbatjov blev den senaste i serien av Lenins och Stalins arvtagare. Såväl inrikespolitiskt som utrikespolitiskt har dessa år inneburit betydelsefulla förändringar. Det finns en strävan att reglera och avveckla olika konflikter och motsättningar runt Sovjetväldets periferi i syfte att uppnå lugnare förutsättningar för den inre reformpolitiken. Försöken att reglera förhållandet till Kina tillhör den bilden, liksom ansträngningarna att komma ut ur ockupationskriget i Afghanistan.

Samtidigt ser vi nu hur denna politik leder till nya spänningar inom det stora sovjetiska väldet. Vi har nåtts av de darrande videobilderna från de häftiga konflikterna i Transkaukasus. Vi känner de nya strömningarna i de baltiska republikerna. Sovjetunionens europeiska satellitbälte är spänningarna mellan reform och repression allt tydligare. Vi såg bilderna från gårdagens demonstration i Budapest. De senaste månadernas utveckling i DDR har mycket tydligt visat satellitregimernas allt större svårigheter att klara Gorbatjov-erans känsliga balansgång.

När de strategiska rustningsfrågorna regleras, kommer de olika regionala konflikterna att komma allt mer i fokus. Två av dem, som jag skall koncentrera mig på, är av speciellt intresse i dag: Afghanistan och Mellersta Östern.

Det sovjetiska ockupationskriget i Afghanistan under 1980-talet har blivit en betydande belastning för den sovjetiska ledningen. Trots mycket stor brutalitet och insats av upp emot 120 000 soldater har den sovjetiska krigsmakten icke förmått att säkra kontrollen över Afghanistan.

När den sovjetiska ledningen nu är beredd till ett militärt tillbakadragande, är det en händelse av stor vikt. Vi är, för att uttrycka det försiktigt, inte bortskämda med sådant. Sverige måste stödja ett snabbt sovjetiskt tillbakadragande, ett återupprättande av Afghanistan som ett oberoende och neutralt land, verkligt självbestämmande för det afghanska folket och möjligheter för alla flyktingar att återvända till fred och frihet.

Det finns ingen renodlad militär lösning på konflikten. Det måste också till en politisk reglering. Att en grupp behärskar hela regeringsmakten i Kabul efter ett sovjetiskt tillbakadragande borgar tyvärr icke för stabilitet och fred.

Under de senaste månaderna har de olika konflikterna i Mellersta Östern förvärrats. Ur den internationella stabiliteten och säkerhetens synvinkel är i dag det fortsatta kriget mellan Iran och Irak den allvarligaste av dessa. Den senaste veckans upptrappade robotkrigföring mellan städer understryker åter vikten av en fredlig lösning. Genom resolution 598 har Förenta

nationerna visat att organisationen inte står alldeles kraftlös i denna allvarliga konflikt. Det skulle kunna bidra till en förstärkning av den under senare decennier skadade tilltron till Förenta nationernas förmåga att hantera akuta krislägen, om organisationen i detta fall kunde spela en konstruktiv roll. Om Sverige kunde bidra till detta, tror jag att vi skulle göra en mycket viktig insats.

Den palestinska resningen på Västbanken och i Gaza sedan början av december har åter fäst världens uppmärksamhet på oförmågan att reglera förhållandet mellan Israel, palestinierna och de olika arabstaterna.

Den s. k. Camp David-uppgörelsen 1978 mellan Israel och Egypten var ett betydelsefullt steg i riktning mot stabilitet i området. Men genom att inte alla stater inkluderades i fredsanssträngningarna och genom att politiska krafter inom Israel i allt högre grad började att tala om ett "Storisrael" kom Camp David-processen inte att fullföljas.

Av de utlovade autonomiförhandlingarna om Västbanken blev intet. Och under det senaste decenniet har frustrationen därför byggts upp framför allt hos ungdomar i de ockuperade områdena. Det är denna vi sett explodera under de senaste månaderna.

Israel är en demokrati. Däri ligger grunden för den samhörighet de flesta av oss känner med det israeliska samhället och med den israeliska staten.

Men en demokrati, herr talman, kan i längden aldrig vara en ockupationsmakt utan att korrumpas sin egen själ. En värnpliktsarmé kan i längden aldrig fungera som en ockupationsstyrka.

Vi reagerar starkt mot den brutalitet som vi ser israeliska värnpliktiga i svåra situationer utöva mot palestinska revoltörer. Vi vet förvissat, att det i andra länder i Mellersta Östern går att dokumentera övergrepp som är långt brutaltare. Ändå reagerar vi, därför att för oss är Israel demokratins och de mänskliga rättigheternas utpost i denna del av världen.

Om huvudlinjerna i svensk Mellersta Östern-politik råder enighet. Låt mig dock göra några anmärkningar med anledning av deklarationens formuleringar.

Den "solidaritet med det palestinska folket" som deklarationen talar om måste ha sin spegelbild i den solidaritet med det judiska folket som är så fast förankrad i Sverige.

Och fördömandet av våld och brutalitet måste ha udden riktad åt båda hållen för att dess moraliska styrka icke skall gå förlorad. Vi fördömer israelisk brutalitet. Vi fördömer palestinska terrorattacker.

Israel måste dra sig tillbaka från ockuperade områden. Därom råder ingen tvekan. Men att dogmatiskt hålla fast vid 1967 års gränser, på det sätt deklarationen antyder, tror jag inte är klok politik.

En folkrättslig överenskommelse om fred för israelerna och självbestämmande för palestinierna måste också vara en överenskommelse om rimliga gränser. Det kan inte ligga i någons intresse att åter försöka dela Jerusalem.

Att Israel skall erkänna PLO som en part i förhandlingar är ett självklart krav i en svensk utrikesdeklaration. Det borde även kravet på PLO att otvetydigt erkänna Israels rätt att leva inom säkra och erkända gränser vara.

Vad gäller framtiden tror jag inte att det är klokt att alltför bestämt binda sig för tanken att en självständig palestinsk stat, omfattande Västbanken och

Gaza, måste upprättas. Områdena är små, de är åtskilda och svaga kanske alltför små, alltför åtskilda och alltför svaga för att med utsikt till verklig självständighet kunna forma en egen stat.

Den palestinska resningen har lett till en ny politisk situation i området. Den amerikanska utrikesministern Shultz fredsplän ställer såväl Israel som företrädare för PLO och arabstaterna inför nödvändigheten att snabbt fatta beslut. Utrikesminister Shultz ansträngningar är värda all respekt.

Finns nu modet till kompromisser, kan två decenniers dödläge kanske brytas. Finns det inte, riskerar våldsspiralen att förvärras. I ett längre perspektiv är det staten Israel som hotas allra mest av det.

Herr talman! Trots vårt intresse och vårt engagemang för det som händer i andra delar av vår värld, måste vår egen världsdelen och vårt eget Europa stå i fokus för vår utrikespolitik.

Den europeiska utmaningen är uppenbar. Jag har diskuterat den vid åtskilliga tillfällen under det senaste året i denna kammare. Nu vet vi, efter framgångarna med att lösa jordbrukskrisen och att lösa finanskrisen att EG:s arbete med förverkligandet av den inre marknaden skjuter ny fart.

Riskerna för att vi kommer att ställas vid sidan av delar av denna utveckling är stora. Det skulle leda till försämrade förutsättningar för svensk välfärdsutveckling under kommande decennier.

Jag noterar med tillfredsställelse också i deklarationen, att statsministern nu skall göra en blixtresä genom Europa. Det är måhända litet senkommet och det verkar litet snålt tilltaget, men det är förvisso bättre än ingenting.

Jag noterar också med tillfredsställelse, att utrikesdeklarationen talar om den sociala dimensionen i EG-integrationen. I dessa formuleringar borde ju ligga en beredskap från regeringens sida att också vara med och lämna konkreta ekonomiska bidrag till EG-programmen på bl. a. regional- och forskningspolitikens områden.

Jag vill samtidigt varna för tendenser, som också finns i deklarationen, att läsa in en alltför stor förstäelse för svensk EG-politik i de vänligheter som jag utgår från att statsråd möter på sina rundresor i Västeuropa.

Det skulle förvåna mig mycket om inte också rapporteringen till UD återspeglade den med viss misstro blandade skepsis som svensk Europapolitik inte sällan möts med i dessa länder.

Om Europapolitikens färdriktning har enigheten under det senaste året blivit allt större. Det tycker jag är mycket bra.

Men vi har delade meningar på vissa punkter såväl vad gäller medlen som vad gäller de insatser som nu krävs för att nå betydelsefulla mål. Till den frågan kommer vi att återkomma i samband med att vi här i kammaren skall diskutera den proposition om riktlinjer för Europapolitiken som regeringen har lagt fram.

Hur Europasamarbetet i alla sina delar kommer att utvecklas in på och genom 1990-talet vet vi i dag faktiskt inte. Därmed är det inte heller möjligt att ha någon bestämd mening om huruvida ett svenskt medlemskap då kan förenas med vår neutralitetslinje eller ej.

Vi skall inte, för att låna en formulering, förolämpa framtiden genom att säga "aldrig" i politiken.

Herr talman! Det var med viss förvåning som jag noterade att de olika

sovjetiska utspel gentemot Norden vi sett under de senaste sju månaderna inte gavs ett större utrymme i utrikesdeklarationen.

Det är inte vanligt att våra nordiska länder blir föremål för den typ av uppmärksamhet som vi såg i generalsekreterare Gorbatsjovs tal i Murmansk den 1 oktober och de utspel som följt därefter, bl. a. i samband med ministerrådspresidenten Ryzjkovs besök i Stockholm och Oslo.

Det är intressant och viktigt att notera, att ett genomgående drag i de olika sovjetiska anföranden och artiklar som vi sett under dessa månader varit dels konstaterandet av det nordeuropeiska och nordatlantiska områdets ökade strategiska betydelse, dels uttalanden om en fortgående "militarisering" av regionen.

Det är i detta perspektiv de olika förslag till begränsningar av främst marina aktiviteter kring Norden som lagts fram skall ses.

Under två decennier har de sovjetiska marinstridskrafterna i området byggts ut mycket kraftigt. Denna militära kraftutveckling har kastat sina säkerhetspolitiska skuggor över alla de nordiska länderna – det känner vi väl. Nu ser vi en tydlig förändring i det sovjetiska marina utnyttjandet av främst Nordatlanten.

Vissa strategiska robotubåtar, som tidigare passerade ner genom Nordatlanten för att patrullera längs Förenta Staternas kust, har nu i stället börjat patrullera i de nordliga farvattnen. Deras missiler kan bara vara avsedda för insats mot Europa.

Andra strategiska ubåtar med interkontinentala robotar har fått än mer tillbakadragna patrullområden in i Barents hav och Polarhavet.

Samtidigt har den sovjetiska marinens aktiviteter ner i Nordatlanten inskränkts mycket kraftigt. Kortare men mer intensiva övningar koncentreras nu till det närmaste skyddsområdet kring baser och tillbakadragna ubåtsområden.

I detta läge har Sovjetunionen ett mycket starkt intresse av den typ av marina begränsningar som Sovjetunionen nu har lagt fram förslag om. Sambandet mellan politiska initiativ och militära förändringar är i detta fall mycket påtagligt. Det framgår bl. a. av att man inte föreslår begränsningar i de områden som man själv opererar mest i.

Det är anmärkningsvärt att regeringen i deklarationen, i sina resonemang om marina begränsningar, icke nämner den för Sverige centrala principen om havens frihet. Jag utgår ifrån att det handlar om ett förbiseende, för Sverige har inget intresse av arrangemang som begränsar det fria tillträdet till Östersjön eller som riskerar att försvaga våra grannländers säkerhet.

De olika sovjetiska förslagen på säkerhetsområdet skall prövas mycket noga. I flera fall rör förslagen frågor som bör avhandlas främst av de bägge allianserna. I andra fall bör förslagen bli föremål för andra former av multilaterala överväganden. Sverige har inget intresse av en regionalisering av dessa frågor eller av bilaterala säkerhetsarrangemang med den ena eller den andra supermakten.

Herr talman! Vår säkerhetspolitik måste stå stark. Att vi gemensamt har tvingats konstatera att de mot vårt land riktade undervattensoperationerna fortsätter innebär ett allvarligt misslyckande för vår säkerhetspolitik. I den mån som utrikespolitiken, som utrikesministern säger i deklarationen, skall

vara den första försvarslinjen för Sverige tvingas vi också konstatera att den har varit verkningslös som sådan. Och den avgörande försvarslinje som vårt försvar utgör har under två decennier kontinuerligt försvagats.

Det 1990-tal som vi nu blickar fram mot kommer att innebära nya utmaningar för vår utrikes-, vår säkerhets- och vår försvarspolitik. I den snabba globala tekniska och ekonomiska omvandlingens spår – den fredliga samverkan och den fredliga konkurrensen – förändras i dag relationer mellan länder och världsdelar långt snabbare än vad vi kanske anar. Att Sverige ekonomiskt tappar mark kan i det längre perspektivet tyvärr inte undgå att också påverka vår utrikespolitiks förutsättningar.

De strategiska spänningarna kring Nordeuropa kan inte förväntas avta. Övertolkningar är alltid farliga, men det går att se tecken på motsatsen.

Den europeiska integrationen skjuter ny fart. Och det handlar om integration, inte bara om samarbete, som det talas om i deklARATIONEN. I denna integration måste Sverige vara med. Sverige får inte reduceras till bara en randstat när det gäller att bygga en ny framtid för Europa.

Samtidigt växer stödet för de frihetens och demokratins värderingar som alltid borde stå centrala i svensk utrikespolitik. Frigörelse och demokratisering har präglat många länder, icke minst i den tredje världen, under 1980-talet, och vi har all anledning att ge allt det stöd vi kan till en fortsättning av denna process.

Kring dessa utmaningar för vår politik skall vi söka ett nationellt samförstånd, ett samförstånd baserat på dialogens – aldrig hegemonisträvandens – grund.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 3 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! På internationella kvinnodagen i förra veckan hungerstrejkade 100 judiska kvinnor i Sovjetunionen. De var alla s. k. refusnikar, som sökt om men förvägrats utresa ur Sovjetunionen. Hungerstrejken genomfördes i skymundan. Offentligt kunde inte demonstrationen ske.

Däremot har Ida Nudel fått utvända från Sovjet till Israel. Efter många års väntan och hårda trakasserier blev denna grundläggande rättighet hennes.

Andrej Sacharov fick för en tid sedan företräde hos generalsekreterare Gorbatsjov. Alldeles nyss hade det varit en mycket osannolik tanke att Sacharov, den kanske mest kände symbolgestalten för det öppna motståndet mot Sovjetledningens förtryck av olikänkande, skulle kallas till Kreml för försoningssamtal.

Dessa notiser om läget i Sovjetunionen signalerar både hopp och fruktan, hopp om att den relativa upprättelse och frihet som Ida Nudel och Andrej Sacharov har fått del av skulle vara tecken på ökad respekt för mänskliga fri- och rättigheter i Sovjetunionen, men också fruktan för att det endast tillkommer dem som är kända till namn och identitet i omvärlden men inte de många anonyma offren för regimens förtryck och trakasserier. Kanske handlar det bara om att söka framstå som något mer civiliserad i det

internationella umgänget och inte på en i grunden ändrad syn på mänskliga rättigheter och individens frihet.

Så mycket förefaller klart att glasnost och perestrojka inte skall förväxlas med en sann demokratisk process. Det handlar nog snarare om att en ökad öppenhet och en mera anständig behandling av människor är ett sätt att få fart på samhällsutvecklingen för att därigenom behålla och stärka det politiska systemets maktställning. Sovjetledningen har nog inte för avsikt att överge en diktatorisk enpartistat till förmån för demokrati.

Det hindrar inte att utvecklingen i Sovjetunionen hör till det mera hoppningivande som inträffat i världen på lång tid. Vi ville så gärna tro att inga andra avsikter fanns där bakom än respekten för individens värde och värdighet. Men klokheten säger oss att vi bör se på det som händer med politisk realism och analytisk kyla. Vår attityd kan emellertid endast vara den att det måtte gå väl för alla som vill distansera sig från stalinismens tortyr och Bresjnev-erans förtryck. Vi måste få hoppas och tro att vi bara har sett början, att stenen när den väl kommit i rullning inte går att stoppa. För varför skulle kraven och förhoppningarna sättas lägre av medborgarna i Sovjetunionen än av medborgarna i vårt eget land? Vi som hyllar demokratin som den överlägsna styrelseformen kan inte önska något högre eller annorlunda för Sovjetunionens medborgare än att de får ge ätnjuta den fullvärdiga demokratiens mänskliga fri- och rättigheter.

Det är emellertid ostridigt att redan inträffade förändringar i Sovjetunionen gjort det möjligt att se något ljusare på läget i världen. Utan dessa förändringar hade sannolikt inte avtalet med USA om nedmontering av medeldistansmissilerna varit möjligt. Det är en betydelsefull händelse. Kanske inte i första hand för den faktiska minskningen av mängden kärnvapen utan för det faktum att det kan vara ett trendbrott. För första gången avtalas om en minskning. Det är betydelsefullt också därför att överenskommelsen innehåller en gemensam ambition att gå vidare med en halvering av kärnvapenarsenalerna. Därmed har det lagts på förhandlingsbordet som länge endast var fredsrelsens dröm och vision.

Det må, herr talman, i det här sammanhanget vara tillåtet att också uttala en förhoppning om att den pågående nomineringen av presidentkandidater i USA skulle föda en politisk ledargestalt, som var förmögen att formulera de visioner om en fri och fredlig värld som inte minst dagens ungdom hungrar efter.

Den klimatförändring som har inträtt i relationerna mellan USA och Sovjetunionen kan på sikt få konsekvenser för spänningsläget också i vår del av världen. Även om risken för stormaktskrig kanske inte har ökat, är det en allmän bedömning att det nordatlantiska och nordeuropeiska området under de senaste decennierna har fått ökad strategisk betydelse. Norden har blivit mer utsatt i samband med kriser och väpnade konflikter mellan stormaktsblocken. Alla uppslag som kan leda till ökad stabilisering i vår del av världen måste mot den här bakgrunden bedömas seriöst.

Högsta sovjet har tillskrivit de nordiska och nordamerikanska parlamenten och föreslagit omfattande konsultationer i syfte att minska spänningarna i Nordeuropa. Synpunkterna förtjänar att analyseras och diskuteras. Men det bör göras klart, att verkställigheten av svensk utrikes- och säkerhetspolitik

handhas av regeringen. I denna uppgift bör den eftersträva bred förankring i parlamentet. Det är angeläget, att utrikes- och säkerhetspolitiken är konsistent och stabil över tiden. Det förutsätter en vilja från den sittande regeringens sida att eftersträva enighet och samförstånd.

Som utrikesministern understrukit i sin deklaration utgör den gynnsamma utgången av de långa och segslitna förhandlingarna om gränsdragningen i Östersjön en god illustration till värdet av sådant samförstånd. Den partipolitiska enigheten om vari de svenska intressena bestod stärkte den svenska förhandlingspositionen. Om inte Sovjetunionen velat ha en uppgörelse hade det naturligtvis inte hjälpt med aldrig så enig uppställning från svensk sida. Men när nu tillfälle gavs att lösa frågan förhandlingsvägen, var den demonstrerade enigheten en styrka och kanske en förutsättning för en acceptabel utgång av förhandlingarna.

Denna överenskommelse har möjligen satt en liten fjäder i regeringshaten. Vi missunnar inte regeringen den. Också den politiska oppositionen har ett ansvar för att sätta nationens väl före allt annat. Värdet härav borde ha inpräntats av erfarenheterna från Östersjöförhandlingarna och de borde vara giltiga, oavsett vem som sitter i regering och vem som är i opposition.

Utrikesdeklarationen är föredömligt utförlig i sak och balanserad i ordval. Den bygger på och hyllar detta nationella samförstånd. Denna inställning får emellertid inte reserveras för utrikesdeklarationer utan måste ha sin motsvarighet i det dagliga handhavandet och uttolkningen av utrikespolitiken i intervjuer och uttalanden.

En bred samling kring en traditionell utrikespolitik bygger i första hand på grundläggande gemensamma värderingar om vad som gagnar vårt land som alliansfri, oberoende demokrati. Men den måste också baseras på en ömsesidig respekt mellan de demokratiska partierna. En sådan respekt kan inte upprätthållas, om ett parti anser sig vara förmer än andra.

När därför den nuvarande kabinetssekreteraren, utrikesförvaltningens högste ämbetsman och utrikesministerns närmaste man, säger, att socialdemokratin kräver "hegemoni" över utrikespolitiken och att svensk utrikespolitik skulle "falla samman", om inte socialdemokrater handhar den, då äventyras denna enighet och detta samförstånd.

Det är möjligt att dessa uttalanden endast avspeglar kabinetssekreterarens egen syn på saken. Det är tills vidare min förhoppning. Men det ger mig anledning att efterfråga utrikesministerns kommentar. Har Sten Andersson förståelse för att den samsyn kring svensk utrikespolitik som jag här talat om, och som Sten Andersson hyllar i utrikesdeklarationen, måste baseras på ömsesidig respekt för varandras insikt, kompetens och folkliga representativitet för att den skall bli bestående? Eller är det också utrikesministerns innersta mening, att socialdemokratin anser sig kunna begära hegemoni över svensk utrikespolitik?

Ett klart uttalande på den punkten vore av värde inför de nya prov som svensk utrikes- och säkerhetspolitik ställs inför. Jag tänker på de återkommande ubåtskränkningarna av vårt territorium och på våra framtida relationer till gemensamma marknaden.

Vi måste, herr talman, för att kunna komma till rätta med kränkningarna av vårt territorium uppvisa stor beslutsamhet. De kränkningarna som utgör ett

potentiellt hot mot vår integritet och vårt oberoende måste kunna beivras och förhindras. Kraftfulla åtgärder måste därför sättas in mot de återkommande ubåtskränkningarna. I annat fall kan vår vilja och förmåga att hävda vårt oberoende komma att ifrågasättas.

Vi bör emellertid inte blanda ihop dessa kränkningar med bedömningar av vad som är det mest sannolika hotet mot vårt land i händelse av krig. Det är den samlade värnkraften i relation till de mest sannolika krigshoten som måste vara vägledande för försvarets uppbyggnad och utveckling. Det är vår förhoppning i folkpartiet att vi utifrån överbefälhavarens bedömningar avseende behovet av förstärkningar av gränsskyddet skall kunna nå ett brett samförstånd om hur de ambitioner som lades fast i förra årets försvarsbeslut skall kunna förverkligas.

Herr talman! De framtida relationerna med andra stater i Europa är en oerhört central fråga för Sverige. Om vi hamnar utanför den pågående integrationsprocessen i Europa skulle detta inte innebära att vi förbleve opåverkade av utvecklingen i vår omvärld. Genom EG:s växande betydelse för Sverige i olika avseenden skulle vi i flertalet fall finna, att det låg i vårt intresse att vi så nära som möjligt samordnade vår lagstiftning och vår ekonomiska politik med EG. Den huvudsakliga skillnaden mot en aktiv medverkan i integrationen skulle då bli, att Sverige avstått från inflytandet över de beslut som fattas av EG. Vidare skulle vår politik i väsentliga delar bli en politik för anpassning i efterhand. Vi skulle riskera att inte uppnå likabehandling inom EG. Målet måste vara att Sverige i sak omfattas av de villkor som skall konstituera den s. k. inre marknaden.

Svenskt medlemskap i EG saknar aktualitet. Det bör emellertid understrykas att ett väsentligt syfte med den västeuropeiska integrationen är att stärka samhörighetskänslan mellan Europas folk och stater. Vi bör därför akta oss för en sådan definition av vår neutralitetspolitik som isolerar oss från en process, där Europas stater i öst och väst, nord och syd kan närma sig varandra ekonomiskt, kulturellt och politiskt. Den gräns som enligt folkpartiets mening sätts för Sveriges medverkan i den europeiska integrationen gäller de områden där Sverige av hänsyn till neutralitetspolitiken måste förbehålla sig fullständig nationell handlingsfrihet. Det är Sveriges sak att självständigt besluta och deklarerat vilka dessa områden är.

Staters och folks ömsesidiga beroende av varandra har aldrig varit mer påtagligt än i dag. Gro Harlem Brundtlands rapport till FN om vår gemensamma framtid ger eftertryckligt belägg för det. Bara tillsammans kan vi rädda vår jord undan en miljöförstöring som hotar mänsklighetens överlevnad. Det understryks nästan dagligen. Nu senast av rapporten om hur ozonlagret tagit skada.

Denna insikt rör vid den för nationalstaten fundamentala frågan om vad som skall förstås med oberoende. Krav på fullständigt oberoende och självständighet är en omöjlighet i en alltmer internationaliserad värld. Bara om vi är beredda att underordna oss vissa gemensamma restriktioner kan vi rädda luft, mark och vatten från förgiftning och död. Denna insikt måste vägleda vårt agerande i det internationella samarbetet.

Herr talman! Sverige har sedan FN:s tillkomst mycket aktivt deltagit i organisationens uppbyggnad och arbete. Det är och bör förbli en central del i

svensk utrikespolitik att värna om FN:s auktoritet och effektivitet. Jag noterar med stor tillfredsställelse att detta understryks också i utrikesdeklaration.

FN har en längre tid befunnit sig i kris. Än har den ena och än den andra stormakten inte betalat sina bidrag till organisationen. Flera av FN:s specialorgan har visat sig vara ineffektiva och genombyråkratiserade. Under vissa tider har arbetet blockerats av politiska ordkrig och ideologiska motsättningar. Resultatet har blivit att FN:s möjligheter att fungera blivit starkt nedsatta.

Under det allra senaste året har vi kunnat se några ljuspunkter. Säkerhetsrådet tog sig samman i synen på Iran–Irak-kriget. I Afghanistankonflikten spelar FN:s observatör en medlande roll. Arbetet med att effektivisera organisationen har börjat avkasta resultat. Sovjetunionen har börjat betala även för de fredsbevarande operationerna. I gengäld försämras ekonomin kraftigt av att USA håller inne sina bidrag.

Sverige bör spela en aktiv roll i arbetet på att stärka FN. Sverige har just blivit medlem av det särskilda utskott för samordnings- och programfrågor, CPC, som har en central roll i detta arbete. Sverige är vidare en mycket stor bidragsgivare till flera av FN:s organ. Vårt land har dessutom under många år tagit del i fredsbevarande styrkor på flera håll i världen. Ytterligare exempel skulle kunna ges på denna aktivitet. Några av de alliansfria och rika nationerna borde ha särskilda möjligheter att spela en pådrivande roll i arbetet på att förstärka och revitalisera Förenta nationerna. Sverige hör dit.

Jag vill mot den här bakgrunden fråga utrikesministern om han anser att vi från svensk sida gjort klart vad vi vill och kan göra för att stärka FN. Om den ekonomiska krisen fortgår, vad är då den kärna i FN:s arbete som absolut inte får drabbas? Hur går det med det tidigare svenska initiativet till en reformerad finansiering av FN? Är det inte dags för Sverige att driva den frågan hårdare?

Palmekommissionen utvecklade i sin rapport *Vår gemensamma säkerhet* några förslag på hur FN:s fredsbevarande arbete skulle kunna effektiviseras. Det gällde effektivare utnyttjande av säkerhetsrådet och generalsekretärens. Det gällde undersökningsgrupper och militära observatörsgrupper i syfte att förebygga väpnade konflikter och ökad kapacitet för fredsbevarande styrkor.

För Sverige som liten, alliansfri demokratisk rättsstat är det särskilt viktigt att aktivt ta del i de internationella organ vars syfte är att värna den internationella rättsordningen. Jag vill mot den här bakgrunden fråga utrikesministern, om det inte möjligen är dags för utrikesförvaltningen att grundligt låta utvärdera och examinera Sveriges möjligheter att ta ett större ansvar för att stärka FN:s ställning.

Herr talman! För två år sedan, våren 1986, spred sig förhoppningarna om att den vedervärdiga apartheidregimen i Sydafrika skulle kunna sättas under så hård press att dess dagar blev räknade. I dag har denna optimism flyktat. I dag har allt återvänt till en fruktlös hopplöshet. Det fria västerlandet svek sitt ansvar när möjligheten fanns att tvinga fram en demokratisering i Sydafrika med fredliga medel. Vi gjorde rätt i Sverige när vi demonstrerade mot den övriga världen genom att i lag förbjuda all handel med Sydafrika. Men vi

måste erkänna, att vi misslyckats att driva fram den breda internationella aktion som hade varit nödvändig för en framgångsrik sanktionspolitik mot Sydafrika.

Vid höstens generalförsamling i FN spelade inte längre frågan någon stor roll. Jag undrar om det möjligen är så att den svenska utrikesledningens energi runnit ut? Har statsministern och utrikesministern utnyttjat de tillfällen som givits under senare tid att i samtal med några av världens ledande statsmän ta upp frågan om sanktioner mot Sydafrika?

Konflikten i Mellanöstern har blivit en kronisk tragedi. Frågan har nyligen varit föremål för en omfattande debatt här i riksdagen. Sedan dess har utrikesministern varit på resa i området och haft tillfälle att samtala med ledande politiker. En redovisning ges i utrikesdeklarationen, men jag skulle vara tacksam om utrikesministern ville återkomma till ämnet i vår debatt.

De senaste månadernas tragiska utveckling i de av Israel ockuperade områdena visar att en demokrati i längden är svag som ockupationsmakt. Den visar också att varje ockupant, oavsett ursprungligt skäl för ockupationen, själv tar skada av att vara ockupationsmakt. Det kan inte vara förenligt med de värden, som staten Israel och de flesta av dess medborgare bekänner sig till, att hävda sin makt med ett så urskillningslöst och brutalt våld som sker. Människor som uppträder så, har själva tagit skada av att vara ockupanter. Därför måste vi uppmana Israel att, inte bara för palestiniernas skull, inte bara av respekt för internationell rätt, inte bara för att underlätta en fredsprocess utan också för sin egen skull, dra sig tillbaka från ockuperat område. Den demokratiska staten Israel tar skada av att fortsätta att vara ockupationsmakt.

Fyra professorer med god kännedom om det judiska folkets lidande och dramatiska historia skrev för några dagar sedan en artikel i Svenska Dagbladet med uppmaningen att stödja fredskrafterna på båda sidor i konflikten. Det är lätt att instämma i den uppmaningen. Artikelförfattarna påpekar att vi i Sverige tenderar att döma Israel för hårt. Man måste komma ihåg att Israel under hela statens existens levat under hot om terror och förintelse. Man begär ett etiskt beteende av Israel som man inte drömmer om att kräva av andra stater hotade av aggressiva grannar, menar artikelförfattarna.

Det är sant. Men det är ju för att Israel står oss så nära som vi blir så besvikna. Det är för att vi är Israels vänner som vi ställer så höga krav. Det är för att vi på allt sätt vill skydda Israel som demokrati och rättsstat som vi vädjar om besinning. Det är därför vi så hårt kritiserar oförsonlighet och åsidosättande av internationell rätt.

Sverige borde inte, herr talman, ge sitt stöd till någon organisation eller nation som framhårdar i kravet att Israel skall försvinna. Gentemot alla parter måste vi vädja om försoning och besinning. Vi måste uppmana PLO att slutgiltigt bestämma sig för vad som är dess mål. Är det att förinta Israel eller att medverka till palestinskt självbestämmande i fred med Israel? Av PLO måste vi begära att välja den senare vägen och att upphöra med terroraktioner.

Av Israel måste vi begära att göra mer för att nå fred. Vi måste eftertryckligt stödja dem inom Israel som önskar en fredskonferens och ser

Schultzplanen som ett sätt att starta denna process. Israel måste förklara sig berett att återlämna ockuperade områden i utbyte mot fred och erkännande.

De rapporter som dagligen når oss från området är mestadels nedslående. Utrikesministerns uttalanden om att han i sina samtal mött en vilja till kompromiss har mot den bakgrunden tett sig något förbryllande. Är det vad utrikesministern mött eller är det möjligen en förväxling med vad han skulle vilja möta? Jag skulle vilja be utrikesministern att något närmare berätta om vad han inhämtat, som föranleder den relativa optimism utrikesministern givit uttryck för. Vi ville så gärna hoppas och tro att det är en riktig beskrivning.

Till slut, herr talman, vill jag upprepa ett krav som rests många gånger de senaste åtta åren och som i dag har högsta aktualitet: Sovjet måste lämna Afghanistan! Nu när fredsförhandlingarna befinner sig i ett kritiskt skede är det viktigt att backa upp detta självklara krav.

Det är en självklar skyldighet för Sverige att fördöma det grova brott mot folkrätten som Sovjets invasion av Afghanistan innebär. Sverige har all anledning att som liten oberoende nation stå i första ledet för att kräva respekt för internationell rätt.

Afghanistan har lidit svårt av Sovjets övergrepp. Mer än en miljon människor har dödats. Fem miljoner har drivits i landsflykt. Den materiella förstörelsen är omfattande. Jag förutsätter att Sverige är berett att ställa upp med omfattande humanitärt bistånd när kriget är slut. Men jag vill också fråga utrikesministern: Är regeringen beredd att i solidaritet med det sargade afghanska folket ställa utökat humanitärt bistånd i utsikt? Alla andra svar än ett klart ja skulle rimma illa med de värderingar som bör styra vår utrikespolitik.

Anf. 4 GUNNEL JONÄNG (c):

Herr talman! År 1854 kom indianhövdingen Seattle till Washington för att tala med den vite mannen. Han sade bl. a.:

”Det finns en länk mellan alla skapade varelser. Ni måste lära era barn att jorden under deras fötter är deras förfäders stoft. Lär era barn vad vi lärt våra barn, att jorden är vår moder. Vad som händer med jorden under våra fötter händer också med oss.

Allt skapat har ett sammanhang. Mänskan vävde inte livets väv. Hon är endast en tråd av den. Vad hon än gör åt den väven gör hon också åt sig själv.”

Det är en insikt som först långt senare gick upp för mänskligheten: vårt beroende av varandra i världen.

Denna insikt och det grundläggande axiom som inleder centerns partiprogram om alla människors värde och lika rättigheter är en god utgångspunkt för svensk utrikespolitik. Vår utrikespolitik är en politik för Sverige, för vår fred och framtid. Men den skall också vara en politik för världen. Vi har ett globalt ansvar – att medverka till fred och samförstånd i världen.

Ju starkare och mer enade vi står här hemma, desto kraftfullare kan vi agera utrikespolitiskt. Debatten måste dock alltid hållas levande och aktiv. Men den får aldrig styras av inrikespolitiska motiv.

En huvudlinje i svensk utrikespolitik är värnet om folkrätten. De

folkrättsliga principer som lagts fast i FN-stadgan är av avgörande betydelse för vårt eget land. I en värld som domineras av de två supermakterna är de små staternas existens beroende av att folkrättens principer upprätthålls.

För att stärka folkrätten ställs ett oavvisligt krav på Sverige: att vi ständigt påtalar de brott mot folkrätten som förekommer. Den dag vi sätter oss ned och sållar ut länder och av en eller annan anledning underlåter att kritisera deras brott – då är inte bara vår egen trovärdighet i fara, utan vi rycker också undan grunden för de små staternas existens. Folkrätten är vår livlina.

Vi kan i vår värld inte leva utan internationella regler. Lika väl som vi behöver trafikregler i samhället behöver vi regler för vår samlevnad på jorden.

Detta innebär att vi ständigt måste arbeta på att förstärka FN-systemet. FN måste ha ekonomiska möjligheter att fungera. FN får aldrig sättas ur funktion. Principen om det solidariska betalningsansvaret måste alla stater leva upp till.

De inslag som görs i livets väv är omväxlande ljusa och mörka. Samma mönster upprepas ofta – ibland tillkommer nya mönster, som ger oss glädje eller sorg. Till de svartaste inslagen hör rasismen, apartheidpolitiken.

Nu skärps förtrycket i Sydafrika. Sjutton betydande medborgarrättsorganisationer har praktiskt taget bannlysts. Biskop Desmond Tutu ser åtgärden som en krigsförklaring.

Vi måste öka det internationella engagemanget mot apartheid, så att inte vägen slutar på slagfältet. Pär Granstedt kommer att vidareutveckla centerns syn på Sydafrika, och Birgitta Hambræus kommer att ta upp sambandet kärnkraft – kärnvapen.

I Chile pågår våldet och förtrycket mot oliktankande. Förtrycket riktar sig främst mot de ungdomar och studenter som vågar trotsa regimen. Femton personer riskerar nu dödsstraff för sina protester. Flera ungdomar är försvunna, och deras öde är ovisst. Jag skrev för några dagar sedan till inrikesministern och bad om besked om vad som hänt de försvunna. Den chilenska regimen använder metoder att förtrycka oppositionen tål inte dagsljus. Vi måste ständigt påminna om de brott mot mänskliga rättigheter som begås i Chile.

De ekonomiska och sociala missförhållanden som råder i Centralamerika utgör roten till konflikterna i området. Men USA:s inblandning försvårar fredssträngningarna. Ett första steg till fred i området måste vara att alla vapenleveranser och allt militärbistånd till och inom regionen upphör. Det amerikanska stödet till contras strider mot internationell rätt och försvårar fredssträngningarna. De olika ländernas suveränitet och integritet måste respekteras, och fredsplanen måste ges allt stöd.

På skuggsidan av den internationella uppmärksamheten befinner sig också Eritrea. Den blodiga terrorn mot civilbefolkningen fortsätter i oförminskad skala. Befrielseörelsen har starkt stöd bland den eritreanska befolkningen och har därför under drygt 20 år kunnat bibehålla och stärka sin ställning. Det var genom FN:s förmedling som den ursprungliga unionen mellan Etiopien och Eritrea kom till, och därför har FN ett särskilt ansvar för Eritreas framtid. Sverige bör aktualisera Eriterafrågan i FN och i andra sammanhang. Jag vill fråga utrikesministern om regeringens inställning till Eritreas framtid

och till den fredsplan som befrielseörelsen har presenterat.

Kriget Iran–Irak fortgår år efter år – en tragedi för båda folken. Det är, synes det mig, ett helt meningslöst krig. Också här begås brott mot folkrätten. FN:s ansträngningar, genom en resolution 1987, att få till stånd en fredlig process har givetvis värt fulla stöd.

Kriget Iran–Irak har länge tilldragit sig världens intresse, medan Palestinafrågan fallit i glömska. Israels ockupation av Västbanken och Gaza är ju mer än 20 år gammal, och konflikten är så djup att världen kanske misströstad om att lösa den – och mer eller mindre glömde den. Men vi känner nu händelseutvecklingen, vi ser nästan dagligen tragedierna framför våra ögon. Det förefaller som om det aldrig blir ett slut på övergreppen.

Reaktionerna växer nu i Israel mot övergreppen. Kvinnorna är aktiva, startar nya grupper. En grupp vakar en gång varje vecka i Tel Aviv och visar bilder från de ockuperade områdena. En grupp svartklädda kvinnor i Jerusalem demonstrerar varje fredag mot ockupationen. Fredsrörelsen växer.

Sverige fördömer den israeliska ockupationspolitiken – helt i enlighet med de folkrättsliga principer som jag tog upp i början av mitt anförande. Den väldiga uppgift som nu ligger framför oss är att söka medverka till en fredskonferens och därmed till en lösning av konflikten, grundad på FN-deklarationerna 242 och 338.

Sverige värnar om Israels rätt till säkra och erkända gränser, och vi stöder palestiniernas rätt till en egen stat. Självfallet skall både israeler och palestinier ha rätt att själva välja sina företrädare i en fredsförhandling. Israel och PLO erkänner inte varandra. Ett erkännande borde ske samtidigt och ömsesidigt.

Jag skulle vilja framföra en önskan till utrikesministern. Nordsam har nyligen gett ut en bok som heter "Utmaningar för Nordiskt samarbete". I den har docent Sune Persson i Göteborg både ställt och besvarat frågan om vad Norden kan göra för fred i Mellanöstern. Han tar upp det resolutionsförslag som Egypten och Frankrike framlade för FN:s säkerhetsråd 1982 som värt att aktualisera. Jag har givetvis inte här möjlighet att gå närmare in på förslaget, men jag skulle önska att utrikesministerns medarbetare studerade det. Det kan kanske vara ett uppslag för agerande på ett nordiskt utrikesministermöte. Inga vägar får lämnas oprövade.

Även om vi med tillförsikt ser på utvecklingen i Sovjetunionen måste vi fortsätta att hålla ett vakande öga på behandlingen av oliktankande. De mest uppmärksammade brotten mot mänskliga fri- och rättigheter är behandling- en av judarna. Situationen för kristna i Sovjetunionen och folken i de baltiska staterna visar också att Sovjetunionen inte följer de konventioner som man har accepterat på papperet.

Den sovjetiska ockupationen av Afghanistan är inne på sitt nionde år. Resultatet av ockupationskriget är en enorm förödelse av landet. Nära en miljon civila afghaner har dödats och tiotusentals har lemlästats. Fem miljoner afghaner har tvingats att fly från sitt land och två miljoner är flyktingar i sitt eget land.

De sovjetiska bombningarna har inte bara dödat människor och förstört bostäder. De har också minskat överlevnadsmöjligheterna för dem som

klarat sig levande från luftangreppen.

Signalerna från Sovjetunionen om tillbakadragande av trupper är positiva. Vi hoppas verkligen att de skall leda till ett slut på den sovjetiska närvaron i Afghanistan. Men det är viktigt att det afghanska folket får en verklig självbestämmanderätt. Därför är det angeläget att representanter för motståndsrörelsen får delta i de förhandlingar som pågår.

Behovet av hjälp till Afghanistan tar inte slut i och med att den siste sovjetiske soldaten lämnar landet. Då börjar i stället den långa och mödosamma uppbyggnaden av landet. Här kan FN bidra med hjälp. Sverige bör därför snarast i FN ta upp frågan om hur Afghanistan skall kunna få internationell hjälp med sitt återuppbyggande. I Sverige bör vi redan nu planera för vilka insatser vi kan göra för att bl. a. hjälpa de afghanska barnen att få tillbaka de delar av sin barndoms utbildning som de mist i de pakistanska flyktinglägren.

När skall den svenska regeringen upptäcka det lilla landet Västsahara, sedan länge delvis ockuperat av Marocko? Jag ser hur Sverige arbetar för att öka handeln med Marocko. Men det sägs aldrig ett ord om Västsahara, aldrig ett ord om Polisarios befrielsekamp och aldrig ett ord om de fantastiska sahariska kvinnorna, som byggt ett fungerande samhälle i Saharas öken. Nu gör svenska resebyråer utflykter från Kanarieöarna till Västsaharas ockuperade huvudstad, El-Aaiun. Här behövs en skärpning från Sverige, herr utrikesminister.

I år är det 40-årsjubileum för deklarationen om de mänskliga rättigheterna. Till dem hör bl. a. rätten till liv, frihet och personlig säkerhet.

Brotten mot de mänskliga rättigheterna fortgår världen över. Människor flyr undan politisk förföljelse, människors liv förstörs och familjer splittras.

I går avrättades Willie Darden i Florida. Det är en skamfläck för världens länder att man inte har lyckats avskaffa dödsstraffet. Och det är en skamfläck för FN att konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter tillåter dödsstraff vid allvarliga brott.

Rätten till liv är den mest grundläggande mänskliga rättigheten, och mot den borde inga som helst undantag få göras. Hur kan en stat någonsin tillåta sig att besluta att döda en medborgare? Hur skall vi någonsin kunna lära våra barn om samlevnad i fred, när staterna själva använder övervåld? Det finns länder som bekänner sig till kristna värderingar och ändå tillåter dödsstraff. Att döda som straff kan aldrig gå ihop med kristna värderingar.

De flesta av världens 170 länder tillåter dödsstraff. Bara i ca 26 länder har man inget dödsstraff i lagen. Det finns ett land bland de västliga demokratierna som fortfarande dödar sina medborgare. Det är USA, och det är beklagligt.

Amnesty påpekar att under 1900-talet har 25 oskyldiga avrättats i USA. Man säger också att bl. a. pengar och hudfärg samt geografisk hemvist kan vara avgörande när någon döms till döden. Hur många hann avrättas i Sovjetunionen innan sexualmördaren greps?

Sverige måste arbeta aktivt mot dödsstraffet och tillsammans med de demokratier som avskaffat det i sin nationella lagstiftning ta nya tag.

I ESK-konferensen i Wien har Sverige tagit upp frågan om dödsstraffet, men man har mött hårt motstånd från USA och Storbritannien.

Det behövs en bättre övervakning och kontroll av efterlevnaden av de mänskliga rättigheterna och inte minst av konventionen mot tortyr. För de många miljoner flyktingarna i världen har alla länder ett ansvar. Vi har inte rätt att stänga våra dörrar och gränser för dem. Vårt eget flyktingmottagande måste alltid stå i fokus här hemma och förbättras på många punkter.

Det var de mörka inslagen, och de är tyvärr fler än de ljusa. Men det finns alltså även ljusa inslag i väven. Det första är det historiska INF-avtalet där man skrotar en hel kategori kärnvapen. Jag skall återkomma till det. Positivt är också det nordiska samarbetet och dess många möjligheter.

Klimatet i världen och atmosfären har blivit ljusare och lättare genom supermakternas påbörjade dialog. Glasnost gör livet spännande. Vad händer i det väldiga Sovjetunionen när slutenheten övergår i öppenhet, när man är beredd att diskutera och kompromissa för att uppnå resultat?

Öppenheten kan naturligtvis också leda till att dolt missnöje bland olika nationaliteter kommer i dagen, något som nu är fallet med Armenien och Azerbadjan. Det kan leda till ett motstånd som finns mot Gorbatjovs glasnost och perestrojka kan växa sig starkare. Det vore en förlust för världen om inte öppenheten fick fortsätta.

Överenskommelsen mellan Sverige och Sovjetunionen om den ekonomiska zonen i Östersjön är också något att glädja sig åt. Centerpartiets ordförande Olof Johansson har här i kammaren tidigare framhållit att han anser förhandlingsresultatet vara gott.

Spännande är också den västeuropeiska integrationen. Ett gemensamt uppträdande ger ett starkt Norden. Det gäller också i kontakterna med EG. De nordiska mittenpartierna lade vid Nordiska rådet fram ett förslag om en nordisk studie om Europasamarbetet och om att utifrån denna forma en strategi ur ett nordiskt perspektiv. Det är angeläget, inte minst på de områden där de nordiska länderna har kommit längre i samarbete än man hittills gjort inom EG och där Norden kan bidra till en positiv utveckling.

Sveriges möjligheter att spela en positiv roll för fred och samarbete får aldrig äventyras vid en europeisk integration.

Den stora utmaningen i vår tid går ut på att undanröja de konflikthot som ännu består som en följd av andra världskriget. Sveriges offensiva Europapolitik måste därför ha ett alleuropeiskt perspektiv. Med den utgångspunkten blir det självklart att Sverige kan spela en långt mer positiv roll för fred, frihet och öppenhet i Europa, om vi kompromisslöst slår vakt om en självständig utrikespolitik.

Det finns två stora hot mot mänsklighetens överlevnad. Det är kärnvapnen och miljöförstörelsen. Vi måste arbeta både för fred på jorden och för fred med jorden.

Sveriges säkerhetspolitiska situation har kraftigt förändrats under de senaste årtiondena.

Den väldiga utbyggnaden och koncentrationen av militära enheter i Murmansk och på Kolahalvön har självfallet också medfört en ökning av NATO:s närvaro i det nordatlantiska området. Nordeuropa är därmed inte längre ett flankområde utan ett strategiskt viktigt område.

Vi kan konstatera ökad militär aktivitet i Östersjön. Och ubåtskränkningarna fortsätter. Det är allvarligt.

Genom denna förändrade situation kan vid ett kris- eller krigstillstånd våra säkerhetspolitiska intressen snabbt trädas för när.

De marina aktiviteterna kan bemötas på följande sätt:

1. Genom kraftigt hävdande av vår integritet och vår neutralitet.
2. Genom analys av INF-avtalet och ett förhoppningsvis kommande avtal om de strategiska kärnvapnen för att få till stånd ett klarläggande av avtalens betydelse för Sverige och Norden.
3. Genom försvarsplanering utifrån de nya förutsättningarna.
4. Genom marin rustningskontroll.
5. Genom samtal för att söka främja avspänning och skapa förtroende.

Vi måste ha kraft att i varje situation hävda vår integritet. Omvärlden måste ha fullständigt klart för sig att vi har både kraft och förmåga att försvara våra gränser och att hävda vår neutralitetspolitik. Vi kommer aldrig att låta oss utnyttjas av någon sida i en stormaktskonflikt.

Också när det gäller kränkningar genom främmande ubåtar måste det från svensk sida gång på gång och med skärpa framhållas att vi inte accepterar kränkningar och att vederbörande stat själv får ta risken för vad som kan hända ubåt och besättning.

INF-avtalet innebär skrotande av samtliga landbaserade medeldistansmissiler. Man kan väl inte säga att det har någon omedelbar betydelse för Sverige och Norden. Kärnvapen som riktas mot Norden kommer det att finnas många av ändå.

Men det är viktigt att avvecklingen av medeldistansmissilerna inte leder till en marin kompensationsupprustning av kärnvapen eller till annan upprustning som medför att gränsen mellan konventionella vapen och kärnvapen suddas ut. Det som nu diskuteras i Genève mellan USA och Sovjetunionen är en halvering av de strategiska kärnvapnen. En reduktion av dessa måste innebära att även övriga kärnvapenstyrkor minskas, dvs. Frankrikes, Storbritanniens och Kinas.

Ur svensk och nordisk synpunkt är det av särskilt intresse hur problemet med de långräckviddiga sjöbaserade kryssningsmissilerna kan lösas.

Sveriges försvarsplanering måste självfallet ske utifrån de ökade marina aktiviteterna, även ubåtskränkningarna, och med beaktande av de aktuella avtalen. Den marina rustningen innebär att supermakterna kan koncentrera betydande maktmedel till de flesta områden på jorden. Kanonbåtsdiplomati och invasion över haven kan genomföras med kortare varsel, över längre avstånd och i större skala än tidigare. Ökade aktiviteter på haven ökar också risken för oavsiktliga incidenter och för krig av misstag.

Rustningskontroll inom den marina verksamheten skall bedömas inom ramen för den allmänna rustningskontrollen.

Olika åtgärder bör ingå i en marin rustningskontroll. Bl. a. bör taktiska kärnvapen på krigsfartyg tas i land och inte medföras på rutinuppdrag.

Sverige bör verka för att förhandlingar kommer till stånd om marin rustningskontroll vid CD i Genève. Och regeringen bör utarbeta ett program för marin nedrustning som vi i centerpartiet har krävt.

Sovjetunionen har visat intresse för samtal mellan de nordeuropeiska länderna om marina rustningsbegränsningar. Alla samtal kan naturligtvis

vara förtroendeskapande och kan ge information som underlag för arbete i syfte att skapa avspänning i våra havsområden. Det kan diskuteras om man skall utvidga ESK-området med en ny dimension från Medelhavet till Nordpolen – utöver vad som finns i dag, från Ural till Atlanten. Inom centern anser vi att Sverige bör verka för en konferens om förtroendeskapande åtgärder i norra Europa.

Vi måste gå vidare i nedrustningsarbetet – med konventionen om kemiska vapen som vi alla väntar så otåligt på, med kärnvapenfri zon i Norden, med provstoppsavtal.

Centerpartiet har kritiserat de franska kärnvapenproven vid Mururoa. Nu vill jag fråga utrikesministern: Har regeringen följt riksdagens anvisning – att handla i denna fråga i enlighet med utrikesutskottets framförda åsikt att Frankrikes kärnvapenprov bör upphöra? I detta sammanhang skulle jag också gärna vilja be om en förklaring från utrikesministern varför Sverige svek Nya Kaledonien i FN-omröstningen och därmed stödde den franska kolonialismen.

Miljöproblemen har internationella dimensioner. Miljöskadliga utsläpp känner inga gränser – det har vi påtagligt fått uppleva här i Sverige. Det är bara genom internationellt samarbete vi kan lösa problemen.

De flesta av oss som är beslutsfattare i dag kommer att vara döda när den samlade effekten av surt nedfall, av uttunnat ozonlager, av den ökande temperaturen och av de ökade utsläppen drabbar vår jord. Är det därför vi är så senfärdiga då det gäller miljöfrågorna?

Vi har just i dag fått nya alarmerande rapporter om uttunningen av ozonlagret. Jag hittade i går ett svar från dåvarande jordbruksministern på frågor som jag ställde våren 1976 här i riksdagen om ozonlagret. Det är tolv år sedan. Hur mycket hade vi inte kunnat uträtta under denna tid om viljan hade funnits?

Miljöperspektivet måste vi också ha in i de utrikespolitiska frågorna, i de högpolitiska utvecklingsfrågorna. Miljön skall inte särbehandlas, sägs det i Brundtlandkommissionens rapport.

Våra ambassader borde bevaka miljöfrågorna. Jag vet inte om det är så klokt att göra indragningar när det gäller lantbruksattachéerna. Det kan knappast främja miljöintressena.

I biståndspolitik har vi i centerpartiet haft framgång då det gäller vårt krav om miljön som ett nytt biståndsmål. Jag måste passa på att tala om att det är ett centerkrav som har bifallits – för socialdemokraterna gör det tyvärr aldrig.

Det betyder att miljö- och naturresurshänsyn nu byggs in i allt vårt utvecklingsarbete vid sidan av vårt enorma ansvar att hjälpa de fattigaste i världen. Detta är en vinning av stora mått för de u-länder som vi ger bistånd. Det kan medverka till att förhindra en överexploatering i tredje världen.

Herr talman! Det finns ytterligare – och till sist – en dimension i vår freds- och miljöpolitik, i vårt solidaritetsarbete som är viktig, och det är förankringen i de många organisationerna, utan vilken vår politik skulle vara rätt så ihålig. Här har vi t. ex. Folkriksdag för fred, som just har avhållit ett möte och som intensivt arbetat bl. a. med uppgifter som kan underlätta Sveriges deltagande i den nya nedrustningssession som börjar i slutet av maj i FN. Vi

har de många freds- och miljöorganisationerna, FN-förbundet, de många kvinnoorganisationerna, de kyrkliga samfundet och ungdomsorganisationerna. Hela den väldiga folkkraft som dessa organisationer representerar – det är verkligen en folkkraft – bär upp solidaritetsarbetet. Utan den folkkraften skulle vi stå oss slätt. Den folkkraften skall vi värna om. Den är en tillgång nu och för framtiden.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 5 LARS WERNER (vpk):

Herr talman! Efter år av hårda internationella motsättningar och stillestånd i nedrustningsarbetet undertecknades förra året i december det historiska avtalet mellan USA och Sovjetunionen om avveckling av kort- och medeldistansmissiler i Europa. Det skulle ha varit glädjande att för en gångs skull få ägna en utrikespolitisk debatt här i kammaren åt enbart sådana framsteg, diskutera förutsättningarna för en fortsatt politisk avspänning och militär nedrustning.

Men den utrikespolitiska situationen i världen medger tyvärr inte en sådan debatt.

Den senaste tiden har vi dagligen nåtts av rapporter och TV-bilder från Gaza och Västbanken och inifrån Israel, där Israel framträder på ett sätt som har chockat en hel värld.

I Sydafrika har apartheidregimen förbjudit ett 20-tal folkliga organisationer att verka politiskt. Man har inte bara tagit ifrån dem deras demokratiska rättigheter, utan man har t. o. m. förbjudit dem att arbeta för demokratin.

Det är svårt att enbart glädjas åt framstegen i nedrustningsarbetet, när man nås av sådana här rapporter.

I dag fördömer en hel värld det israeliska våldet. Europaparlamentet har stoppat tre olika handelsavtal med Israel, i praktiken alltså tillgripit ekonomiska sanktioner, på grund av den brutala ockupationspolitiken. T. o. m. USA har tvingats säga ifrån. I förra veckan blev frågan föremål för debatt vid Nordiska rådets session i Oslo, där bl. a. förre statsministern i Danmark Anker Jørgensen vädjade till de nordiska utrikesministrarna att ta ett initiativ för att få i gång en fredsprocess i Mellanöstern. Jag skall återkomma till det.

För en vecka sedan besökte Sten Andersson Israel. Han träffade den israeliska statsledningen och klargjorde den svenska inställningen. Han besökte palestinier, han besökte offer för det israeliska övervåldet och utlovade vad jag förstod ett ökat svenskt bistånd. Det var bra.

Av tidningsuppgifter att döma, efter Sten Anderssons överläggningar med den israeliska statsledningen, förstår man att den svenska kritiken inte föll i särskilt god jord.

Frågan är då: Vad kan vi göra för att stoppa det brutala våldet? Vad kan vi göra för att främja en fredlig lösning?

Situationen är ju den att sedan tre månader för palestinerna i de av israelerna ockuperade områdena en seg, disciplinerad kamp mot ockupationsmakten. När de möts av dödsskjutningar och terror, är det inte ett utslag

av unga israeliska soldaters desperation, som den israeliska propagandan vill göra gällande. Det är tvärtom en medveten politik från ockupationsmaktens sida.

Jag tror att den politiken skall ses mot bakgrunden av att högerkrafterna i Israel stärker sin ställning i dag. Extremisterna till höger om regeringspartiet Likud vinner terräng i opinionsmätningarna. På det sättet drivs både arbetarpartiet och Likud åt höger. Det är egentligen en parallell till utvecklingen i Sydafrika, där Bothas regeringsparti för någon vecka sedan fick se sig besegrad av ännu mera reaktionära krafter i ett par fyllnadsval.

Läget är allvarligt och kan bli ännu allvarligare. Om ett par månader, i maj, planeras stora högtidligheter i samband med 40-årsminnet av staten Israels bildande. Det kan utvecklas till en oerhörd provokation mot palestinerna och i värsta fall sluta i ett blodbad.

Radikala krafter inom Israel arbetar och pläderar för en internationell fredskonferens och vill se ett ömsesidigt erkännande mellan Israel och PLO. Både de här krafterna och palestinerna behöver internationellt stöd.

Den dåliga israeliska ekonomin, de ökade ekonomiska, politiska och moraliska kostnaderna för ockupationen, kan tvinga Israel till förhandlingsbordet och en fredlig lösning. Här måste, menar jag, vårt land tillsammans med andra länder efter bästa förmåga bidra till att få slut på stridigheterna, bidra till att få i gång seriösa förhandlingar och säkra de här länderna och folken fred och frihet.

Det är i det sammanhanget jag menar att Anker Jörgensens vädjan till de nordiska utrikesministrarna att i någon form ta ett initiativ kan komma att spela en roll. Jag skulle gärna höra statsministerns kommentar till Jörgensens förslag.

I Sydafrika diskrimineras de svarta. I Israel diskrimineras palestinerna. Under många år försökte den internationella opinionen att på diplomatisk väg bearbeta apartheidregimen med uppmaningar, kritiska uttalanden och hot om ekonomiska sanktioner. Ingenting hjälpte.

Allt det här upprepas nu i fråga om Israel, även det till ingen nytta. Frågan är därför: Måste man inte öka pressen på Israel? Är det för tidigt att börja diskutera att överväga ekonomiska sanktioner?

Jag förstår att det kommer att resas invändningar mot det, samma invändningar som hörts och hördes i fråga om Sydafrika. Men varför sanktioner mot Sydafrika men inte mot Israel?

Jag anser att tiden är mogen för att i någon form vidta sådana sanktioner. Det kan inte vara någon praktisk omöjlighet. Varför skulle inte Sverige kunna göra detsamma som man har kunnat göra i Europaparlamentet?

Vad skulle då syftet med sådana sanktioner vara? För min del menar jag att syftet borde vara att förbjuda Israel att inleda regelrätta förhandlingar med PLO, gärna inom ramen för en internationell konferens eller på annat sätt. Huvudsaken är att Israel äntligen erkänner PLO. Jag utgår faktiskt ifrån att israelerna inser att PLO representerar det palestinska folket.

Sverige ger sedan många år både politiskt och humanitärt bistånd till PLO och ANC, och det är bra. Men situationen i Mellanöstern och i Sydafrika är nu så tillspetsad att jag inte tror att det räcker. Jag tror inte det räcker längre

med kritiska uttalanden och humanitärt bistånd för att bringa de styrande i de här länderna till sans och vett.

I fallet Sydafrika har Sverige och en rad andra länder tillgripit ekonomiska sanktioner. I juli förra året trädde förbudet mot handel med Sydafrika i kraft. Vårt parti hade som bekant velat se en strängare lagstiftning. Vi varnade för att den föreslagna och beslutade lagstiftningen inte skulle bli så effektiv som regeringen trodde och påstod.

Häromdagen redovisade TT att handelsförbudet inte inneburit några större förändringar för de svenska företagen. Affärerna med Sydafrika pågår i stort sett som tidigare. Ni minns att det talades om att mellan 500 och 1 500 arbetstillfällen skulle försvinna i Sverige på grund av den nya lagen. TT:s undersökning visar att det inte heller blev något av med det.

I en kommentar till undersökningen förklarade för några dagar sedan utrikeshandelsminister Anita Gradin att lagens främsta betydelse är det moraliska ställningstagandet. Men då måste jag fråga: Vad är då meningen med Maj-Lis Lööws utredning? Hon fick ju i uppdrag att utreda en ytterligare skärpning av Sydafrikalagen. Funderar regeringen på en strängare lagstiftning, eller skall vi tolka Anita Gradins uttalande så att det inte blir något förslag över huvud taget?

TT:s utredning reser en rad frågor: Bryr sig företagen inte om riksdagens och regeringens beslut? Bedriver de en helt egen utrikespolitik? Kan den svenska riksdagen acceptera detta?

Frågan är nu, om det inte är fler partier här i riksdagen som inser att tiden är mogen för en sådan total bojkott av apartheidregimen som vi diskuterade förra året. Jag vill därför ställa frågan till utrikesministern och de borgerliga partierna:

Hur ser ni på det faktum att de svenska företagen kringgår den lag som riksdagen antog förra året? Är det godtagbart, eller är ni beredda att medverka till en strängare lagstiftning?

En särskild fråga till Sten Andersson: Hur går det med Maj-Lis Lööws utredning – hon kanske kan svara själv, men Sten Andersson är ändå chef? När kommer hennes utredning, och blir det något förslag från regeringen? Är ni mot bakgrund av den upptrappade situationen i Sydafrika beredda att påskynda arbetet och pröva fler åtgärder för att sätta press på apartheidregimen?

En annan fråga är hur vi skall se på de svenska företagens förakt för folkviljan och riksdagens beslut. Är det inte nödvändigt med svenska ekonomiska sanktioner också mot de företag som bryter mot vårt lands uttalade utrikespolitik?

Herr talman! I går gick Sovjetunionens tidsfrist ut för planen för ett snabbt tillbakadragande av trupperna ur Afghanistan. Nu tror jag – och det är väl allas förhoppning – att den dialog som pågår i Schweiz ändå skall leva vidare och resultera i en snar lösning.

Jag vill upprepa att enligt vårt partis mening finns det bara en lösning på Afghanistanfrågan, och den är att alla sovjetiska trupper dras bort, att all utländsk inblandning upphör och att det afghanska folket självt får bestämma över sin framtid.

Förra året hade riksdagen att fatta ett nytt femårigt försvarsbeslut.

Regeringen gjorde upp med folkpartiet. Men mindre än ett år efter beslutet sitter nu regeringen och de borgerliga och diskuterar, om inte militären skall få ännu fler miljarder.

Jag tror att många människor både i och utanför Sverige med all rätt ställer sig frågan: Hur tillkom egentligen det förra beslutet? Var det underförstått redan för ett år sedan att militären skulle få ytterligare pengar ett år senare? Var det så, att regeringen och folkpartiet inte vågade ge militären vad den då begärde, eller var beslutet så illa underbyggt att det inte höll mer än ett år?

Extrapengarna till militären togs ifrån civilförsvaret och genom en bensinskattchöjning. Inom parentes kan man fundera över, om detta är orsaken till att de borgerliga i dag säger nej till den föreslagna bensinskattchöjningen, som skall avgöras senare. Vill ni hellre använda pengarna till höjda militärutgifter än till satsningar på SJ och på miljön?

Vårt parti värnar om vårt lands oberoende och självständighet. Vi inser att Sverige behöver ett försvar. Men vi begränsar oss inte till ett militärt försvar, utan anser att Sverige också behöver ett väl utbyggt och fungerande civilt och ekonomiskt försvar.

Att vi säger nej till höjda militärutgifter beror inte på att vi tycker särskilt illa om militärer – det är inte det primära – utan på att vi ser försvaret som någonting mer än en militär fråga. Vi vill värna om oberoende och självständighet, samtidigt som vi vill främja en politisk avspänning och militär nedrustning, och därför motsätter vi oss ytterligare höjda militärutgifter.

Herr talman! Några ord om EG också! Vi har nu på nytt fått en debatt om hur våra relationer till EG skall vara. På vår riksdagsgrupps initiativ hade vi en särskild debatt här i höstas, och regeringen har lagt fram sin proposition om Sverige och EG. I regeringens proposition och i utrikesdeklarationen i dag formuleras målsättningen att Sveriges önskan är att med bibehållen neutralitet och alliansfrihet ingå i ett västeuropeiskt samarbete.

Jag anser att debatten som den hittills har förts i alltför hög grad har begränsats till att handla om EG och Västeuropa, när den i stället kanske borde ha en mycket bredare uppläggning än så. Västeuropa domineras i dag av EG, och EG är faktiskt en sluten organisation som vill resa murar och hinder kring sina medlemsländer.

I stället för att diskutera hur vi ser på de här politiska företeelserna har jag en känsla av att vi diskuterar hur vi skall kunna slinka igenom dessa hinder. Vi underordnar oss EG-ländernas planer i stället för att utifrån en egen uppfattning verka för en helt ny internationell ordning. För vad är EG:s s. k. inre marknad, om inte ett försök att resa murar och hinder gentemot omvärlden? Och kan vi verkligen stå passiva inför detta?

Den här frågan kommer säkert att bli föremål för en fortsatt debatt. Med all säkerhet kommer också allmänheten och väljarna att tvinga fram bättre besked av partierna än de hittills har kunnat få. Förhoppningsvis kommer då också debatten att ha en bredare utblick och inte som i dag enbart vara koncentrerad till det västeuropeiska perspektivet.

Herr talman! Jag inledde med att erinra om att en hel värld välkomnade principöverenskommelsen mellan USA och Sovjetunionen om att avveckla kort- och medeldistansmissilerna. Det har sagts tidigare i dag att det avtalet,

trots att det enbart berör 2–3 % av världens alla kärnvapen, är ett viktigt genombrott för nedrustningssträvandena. De hårda motsättningarna mellan stormakterna har tonats ner och framsteg har gjorts, även i fråga om långdistansmissilerna.

Det finns andra överenskommelser och diskussioner som har löpt parallellt med denna överenskommelse. I Europa har dialogen mellan socialdemokratin i Västtyskland och SED i DDR fortsatt och vidareutvecklats. Till de två tidigare gemensamma deklarationer som de bägge partierna har gjort har lagts ytterligare en.

I januari genomförde den s. k. sexnationsgruppen ett möte i Sverige, där bl. a. Stockholmsdeklarationen antogs. Ungefär samtidigt presenterade det finska socialdemokratiska partiet, det italienska socialistpartiet och det ungerska socialistiska arbetarpartiet ett gemensamt initiativ för nedrustning i Europa.

Det här är bra och nödvändiga initiativ, men ändå måste vi erinra oss att parallellt med dessa framsteg i freds- och nedrustningsarbetet har den militära kapprustningen fortgått. Under 1987 uppgick världens samlade militärutgifter till 930 miljarder dollar, en ökning med 50 miljarder från föregående år. Militärutgifterna motsvarar den sammanlagda årsinkomsten för 2,6 miljarder människor i de 44 fattigaste länderna. Det ger en bild av vilka enorma summor som satsas.

Kärnvapenarsenalerna motsvarar en sammanlagd sprängkraft som är 2 600 gånger större än vad som användes under andra världskriget. Under 1987 ökade stormakternas kärnvapenarsenaler med 16 sprängladdningar i veckan.

Trots detta, som kan verka nedslående, är INF-avtalet ett historiskt avtal, som tillsammans med de andra nedrustningsinitiativ som jag har nämnt några av kan skapa nya möjligheter för freds- och nedrustningsarbetet – naturligtvis, vilket några har påmint om här i dag, tillsammans med ett folkligt arbete. Jag vill här säga till Carl Bildt att jag fann det litet pinsamt när han talade om den *så kallade* freds rörelsen. Jag tycker det är skamligt. Vi kan ha delade meningar, men att så föraktfullt tala om människor som arbetar på detta sätt berör mig litet illa.

Dialogen måste vidareutvecklas och de nya möjligheterna måste tas till vara. Alla krafter måste inriktas på att åstadkomma fler nedrustningsavtal, avseende både kärnvapen, konventionella vapen och truppereduceringar. Militariserings av rymden måste stoppas.

Jag utgår från att den svenska regeringen fortsätter sitt aktiva internationella arbete för fred, avspänning och nedrustning. Sexnationsgruppens förslag om ett aktivare FN, bl. a. i fråga om verifiering och tillsyn av efterlevnaden av olika nedrustningsavtal, borde regeringen och den svenska FN-delegationen uppmärksamma och verka för.

Nedrustningsavtalet om avveckling av kort- och medeldistansmissilerna och ett möjligt framtida avtal om en reducering av långdistansmissilerna skulle främja en både politisk och militär avspänning. Det otäcka är att vi vet att det parallellt med detta arbete redan dras upp riktlinjer för en omfattande konventionell militär upprustning för att, som man säger, kompensera avvecklingen av olika kärnvapen.

Detta måste till varje pris förhindras, och INF-avtalet och det nya läget måste utnyttjas för en fortsatt nedrustning. Målsättningen måste vara att "frysa" de nuvarande militära nivåerna och åstadkomma en målmedveten och planerad nedrustning. Detta förutsätter att fler nationer än stormakterna och de paktbundna staterna involveras i konstruktiva nedrustningssamtal och förhandlingar.

Det har nämnts tidigare att det nordiska området har blivit alltmer indraget i stormakternas militära strategier, och vi vet att det pågår en omfattande militär upptrappning i Nordeuropa. Vi är inte längre ett lågspänningsområde utan ett högspänningsområde, som ägnas alltmer uppmärksamhet från de stora militärpakterna. I det läget är det viktigt att arbetet för en nordisk kärnvapenfri zon intensifieras. Även här kan vi konstatera att en hel rad initiativ har tagits och att olika konferenser ägt rum med företrädare för flera nordiska länder och politiska riktningar.

En nordisk parlamentarikerkommission, Anker Jørgensen-kommittén, bedriver ett målmedvetet arbete med att framställa ett underlag för en traktattext. I samband med den sovjetiske regeringschefen Ryzjkovs besök i Sverige inbjöds den parlamentariska kommittén till överläggningar i Moskva. Det har i kommittén diskuterats att man bör besöka Moskva och Washington och även göra besök i andra länder.

I oktober 1987 höll generalsekretären Gorbatsjov ett uppmärksammat tal i Murmansk om säkerhet och samarbete i Nordeuropa. Det är intressant.

Den finske presidenten Koivisto har föreslagit en begränsning av marina verksamheter i Östersjön. Detta är steg i rätt riktning.

Riksdagen har vid ett flertal tillfällen uttalat målsättningen att skapa en nordisk kärnvapenfri zon. För närvarande pågår ett arbete i den parlamentariska kommittén samtidigt som en särskild ämbetsmannakommitté tillsatts.

Zonfrågan har förts framåt och nya möjligheter har öppnats efter INF-avtalet, det finns en annan inställning till avspänningssträvandena och nedrustningsdialogen i Nordeuropa och Europa. Men samtidigt finns det också tveksamheter, förbehåll och motstånd mot förslaget att inrätta en nordisk kärnvapenfri zon. Tvivel har uppstått om den svenska riksdagen fortfarande står enig bakom detta förslag. Den frågan är naturligtvis riktad till ett parti här, och jag tycker att det partiet borde klargöra om man fortfarande står bakom vad man sade i början på 1980-talet.

Herr talman! Sten Andersson inledde med att säga: "När det råder enighet och samförstånd bakom utrikespolitiken är det en stor tillgång för vårt land." Jag delar den värderingen. Men trots att Sten Andersson själv framhöll värdet av en fri och öppen debatt om utrikespolitiken – också i frågor där vi har olika uppfattningar – avstod han från att kommentera det faktum att enigheten och samförståndet luckrats upp på olika håll och kanter.

Jag har nämnt zonfrågan, och jag skulle kunna fortsätta med att nämna fiskezonsförhandlingarna med Sovjetunionen, frågan om Angolagisslan och EG-frågan, diskussioner om och med olika UD-tjänstemän, och jag tänker på moderaternas agerande i olika utrikespolitiska frågor.

Moderaternas agerande i den senaste tidens utrikespolitiska frågor styrker den bild man haft på senare år av att de är på glid åt höger även i dessa frågor. Moderaterna ligger allt som oftast närmare USA:s och Reagans utrikespoli-

tiska linje och världsbild och hamnar därför i konflikt med övriga partier i riksdagen, som håller fast vid en annan linje, en självständig och oberoende linje.

I och för sig kan jag förstå att Sten Andersson väljer att avstå från en debatt om detta i hopp om att moderaterna skall lugna ner sig. Det kan nog vara bra att vara taktisk, men för min del ser jag hellre en fri och öppen utrikespolitisk debatt än en taktisk tystnad och enhet. Jag tror att Sverige både nationellt och internationellt har mer att vinna på debatt än på tystnad.

Låt mig till sist få ta upp en annan fråga, som också Oswald Söderqvist skall beröra, nämligen krigsmaterielexporten.

Enligt svensk lag är all export av krigsmateriel förbjuden. Varje exportaffär måste prövas, och tillstånd av regeringen krävs för export. Numera finns också en parlamentarisk nämnd som bereder ärendena för regeringen. Trots det har svenska vapen exporterats till länder där de enligt alla bestämmelser inte skall få finnas. Det förekommer svenska vapen i länder till vilka det enligt svensk lag är förbjudet att exportera vapen.

Detta har inneburit att Sverige, som har haft och naturligtvis fortfarande har ett gott internationellt anseende, otivelaktigt har fått detta anseende fläckat av de många vapenaffärerna. Jag menar att det nu är hög tid för riksdagen att ta itu med den här härvan eller dimbanken, som Ingvar Carlsson har kallat den. Landets medborgare har rätt att få klarhet i dessa affärer, och det borde ligga i vårt eget intresse, av omsorg av vårt lands internationella anseende, att gå till botten med vapenaffärerna.

Jag vill därför ge utrikesministern och regeringen ett förslag att fundera över. Är det inte rimligt att tillsätta en utredning som får i uppdrag att gå till botten med vapenaffärerna och utarbeta en vitbok?

Jag vill innan jag lämnar talarstolen fråga utrikesministern: Är regeringen beredd att ta ett sådant steg?

Anf. 6 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Trots det som Lars Werner påtalade, att det har förekommit ett visst gnissel i den utrikespolitiska debatten, vill jag ändå säga – inte av taktiska skäl utan av övertygelse – att det är med både glädje och tillfredsställelse jag kan konstatera den samsyn och det samförstånd som har genomströmat de anföranden som har hållits under dagens debatt.

Ingemar Eliasson ansåg att regeringen har förtjänat en fjäder i hatten för Östersjöavtalet. Jag delar gärna med mig av den fjädern eller delar ut nya om det så krävs. Visserligen är, som det har sagts, Östersjöavtalet en diplomatisk och förhandlingstaktisk framgång. Ändå törs jag påstå att vi inte hade lyckats nå detta avtal om vi inte hade hållit samman som vi gjorde under de olika faserna. Att jag har rätt visar ju det som skedde i ett tidigare skede då den svenska enigheten brast och förhandlingarna därmed bröt samman. Det berodde då inte på oss socialdemokrater. Vi slöt upp bakom regeringen Fälldins förhandlingslinje. Eftersom motsatsen påstås i debatten vill jag gärna säga att vi i de avslutande förhandlingarna haft nytta av vad regeringen Fälldin åstadkom 1982.

Det har också nämnts ett annat exempel på vad enigheten kring utrikespolitiken betyder och det är då det gäller hanteringen av de två

gisslandraman som vi upplevt under det senaste året. I sådana lägen är sammanhållningen och samspelet särskilt viktiga. Annars kan Sverige lätt hamna i utpressningssituationer som i sin tur kan leda till att människoliv går till spillo. Vi var på väg att hamna i en sådan situation då Unita i Angola av den svenska debatten drog den felaktiga slutsatsen att Sverige skulle överge sin politik om man satte press på Sverige. Klara deklARATIONER från samtliga partierna sida befriade oss från den utpressningssituationen.

Det har ställts frågor och det har gjorts randanmärkningar, och jag skall försöka ge svar och förtydliganden så gott jag kan. Både Carl Bildt och Ingemar Eliasson har tagit upp det här med hegemonin. Kabinettssekreteraren och jag skulle tala med dubbla tungor. Kabinettssekreteraren skulle ha krävt socialdemokratisk hegemoni på det utrikespolitiska området. Det har kabinettssekreteraren icke gjort. Det kan jag försäkra. Om vi går till texterna, hans tal och hans svar, så finner vi att han har utgått från det långvariga – 50-åriga – socialdemokratiska regeringsinnehavet som satt sin prägel – det vore konstigt annars – på den svenska utrikespolitiken och därmed, betonade han, har följt en förpliktelse att i kontinuitetens tecken fortsätta den politiken i så stort samförstånd som möjligt med de andra partierna. Jag kan försäkra er att vi talar med *en* tunga. Vi är lika angelägna att åstadkomma samförstånd om samförstånd går att åstadkomma. Vi har full respekt för de andra partierna, betraktar oss inte på förhand som överlägsna i en debatt utan som jämställda partners. Häng inte upp er på ord.

Så trodde Carl Bildt att förståelsen för den svenska neutralitetspolitiken och EG-politiken som vi möter ute i Europa kan bero på diplomatisk vänlighet. Ja, det kan man nog ibland inte utesluta att man utsätts för. Men jag tänker särskilt på den västtyske utrikesministern Gensschers väldigt klara deklARATION då jag nämner det här. Opåkallat tog han upp frågan om den svenska neutralitetspolitiken och sade att den har haft en betydelse och kommer att ha en betydelse inte bara för lugn och stabilitet i den norra delen av Europa utan också för resten av Europa. På samma sätt som den forna arvfrienskapen mellan Frankrike och Tyskland har förbytts i vänskap, och nära samarbete genom EG-samarbetet, så har det betydelse för de länderna och deras säkerhet men också för vår säkerhet i norra Europa. Med det ökade strategiska intresset för vår del av världen följer att också stormaktsblocken har ett intresse av ett neutralt, väl försvarat område mellan stormaktsblocken. Det var säkert inte bara diplomatisk vänlighet som ledde till det uttalandet.

Så frågade Carl Bildt om det var ett förbiseende då vi inte hade nämnt principen om havens frihet. Nej, den principen betraktar vi som så fullständigt självklar. Vi kommer att hävda den med stor bestämdhet och avvisa alla försök att sätta den ur spel.

Ingemar Eliasson tyckte att vi från regeringens sida skulle ta ett större ansvar då det gäller att stärka FN.

Ja, vi är beredda att ta allt ansvar vi kan. Vi arbetar med stor energi inom departementet, i FN och i diskussioner med företrädare för andra regeringar. Vi har gott hopp om att det skall komma något positivt ur alla dessa resonemang. Vi är beredda att ta vårt ansvar.

Ingemar Eliasson frågade: Har regeringen förlorat all energi rörande

bindande sanktioner mot Sydafrika.

Nej, verkligen inte. Jag var nere tillsammans med de övriga nordiska utrikesministrarna i Arusha i januari för att diskutera med frontstaternas utrikesministrar hur vi skall agera i FN för att åstadkomma bindande sanktioner, hur vi skall påverka andra, hur vi skall sätta kraft bakom de beslut som FN tidigare har tagit då det gäller oljeembargo, vapenembargo och mycket annat. Så vi har icke tappat energin eller strävan att åstadkomma något mera verksamt på detta område.

Beträffande Afghanistan frågade Ingemar Eliasson: Är regeringen beredd att öka det humanitära stödet till flyktingar. Svaret är ja. Det har utgått sammanlagt 175 milj. kr. till flyktingar. Hälften går till folk inne i landet via enskilda organisationer. I morgon kommer ett nytt regeringsbeslut om ytterligare bistånd med 4 milj. kr. via Lutherhjälpen. Så svaret är ett konkret ja.

Beträffande Mellanöstern frågade Ingemar Eliasson: Var det önsketänkande från min sida när jag sade efter min Mellanösternresa att jag hade sparat en kompromissvilja hos parterna:

Nej, jag hade många samtal. Jag kom inte dit för att stryka medhårs. Jag var där för att försvara och hävda den svenska linjen och synen, och det gjorde jag. Det betydde att de samtal jag hade med alla parter var både uppriktiga och väldigt förtroliga. Det är ju den fördelen vi har i Sverige att vi kan tala förtroligt med alla parter. Det finns en genuin fredsvilja hos parterna, men samtidigt en djup misstro och den skapar blockeringar och låsningar. Men jag är övertygad om att det hos starka och växande grupper i Israel – jag tänker på Fred Nu-rörelsen och labourpartiet – finns en beredskap att ge land för fred. Alla mina samtal med PLO visar att där finns en vilja och en övertygelse om att man måste erkänna – vilket vi alltid har krävt – Israels rätt till existens genom säkra och erkända gränser.

Man har sagt i pressen att jag skulle vara propalestinsk. Ja, jag är propalestinsk. Har man sett ögonen på pojkarna som ligger i sjukhusbäddarna sönderslagna, genomborrade av höghastighetskulor som sprängt sönder deras ben och muskler, läst i deras ögon förtvivlan över sin situation, men också en kampvilja och ett hat, då förstår man att Israel kan aldrig överleva om man inte medverkar till att lösa det palestinska problemet.

Jag är också proisraelisk, och det kan man bara vara genom att hävda också palestiniernas rätt. Det var det Ben Guryon gjorde efter sexdagarskriget 1967, då han sade att vi för Israels överlevnad och vår egen värdighets skull måste lämna de ockuperade områdena och också ge palestinierna en möjlighet.

Anf. 7 CARL BILDT (m) replik:

Herr talman! Som företrädare för oppositionspartier har vi självfallet i uppgift att, samtidigt som vi söker samförstånd, kritiskt granska regeringens handläggning också av olika utrikespolitiska ärenden. Då stöts vi av uttalanden som dem som kabinetssekreteraren kom med. Det är inte fråga om tolkningar eller annat, utan det går bra att läsa innantill ur det manus som distribuerades av utrikesdepartementet vid det aktuella tillfället. Där sade kabinetssekreteraren följande om svensk utrikespolitik: Detta är en politik

som socialdemokratien lagt grunden till i vårt land. Man kan om man vill tala om en socialdemokratisk säkerhetspolitisk hegemoni.

Detta är utrikesledningens budskap på interna partisammankomster, men i riksdagen talas det om det nationella samförståndet, enigheten mellan partierna och de likaberättigade samtalen. Det är, Sten Andersson, att tala med dubbel tunga. Man kommer inte från det så enkelt som utrikesministern försökte göra, genom att anföra att vi skall glömma vad kabinetssekreteraren säger. Det kan vara frestande att ofta lyda det rådet, men det leder inte till en alltför seriös hantering av utrikespolitiska problem.

Vad gäller den fråga som kanske är den allvarligaste som vi står inför i svensk utrikes- och säkerhetspolitik, nämligen ubåtskränkningarna, kan noteras att det under de senaste månaderna har skett en verbal upptrappning från regeringens sida. Utrikesministern framträdde själv och åberopade lägre stående makter, och statsministern framträdde och talade i mycket sinistra termer om vad som kunde bli konsekvenserna av fortsatta kränkningar.

Låt mig mot den bakgrunden säga att det var med en viss förvåning jag i går fann att intet av dessa uttalanden anses av utrikesdepartementet tillhöra kategorin "viktigare" i utrikesdepartementets officella sammanställning av viktigare svenska uttalanden under förra året. Det är lite anmärkningsvärt att dessa, med alla rimliga mått mätt, viktiga uttalanden inte betraktas som sådana.

Så vill jag beröra ett antal sakfrågor som är av stor betydelse. Vad gäller förståelsen för svensk politik utanför Sveriges gränser tror jag, i likhet med utrikesministern, att det finns en mycket bred förståelse för svensk neutralitetspolitik och för svensk säkerhetspolitik, när vi tar oss tiden att förklara den i realistiska termer. Vad jag uttalade mig om var svensk EG-politik, där det från svensk sida finns en tendens att i allmänna vänligheter läsa in ett längre tillmötesgående av svenska krav än det som svenska förhandlare faktiskt möter. Vi skall nog vara medvetna om att det finns en skeptisk attityd ute i Europa gentemot Sverige – landet som plockar russin ur kakan, som ägnar sig åt andra delar av världen mer än åt de gemensamma europeiska angelägenheterna. Just därför är det så viktigt att vi markerar den europeiska identiteten i vår politik kraftigare än vad som hitintills har varit fallet.

Jag vill också, herr talman, nämna Mellersta Östern. Jag tror att vi är överens om grunddragen, som jag sade, i den svenska Mellersta Östernpolitiken, men det är mycket viktigt att betona att vi känner en solidaritet med det palestinska folket samtidigt som vi känner en solidaritet med det israeliska och det judiska folket. Jag uppfattar att Sten Andersson i utrikesdeklarationens formuleringar svänger över litet väl mycket åt det ena hållet, när han talar om solidariteten med den ena sidan men inte med den andra. Det hade varit passande om han också i utrikesdeklarationen tydligt hade sagt att PLO måste erkänna staten Israels rätt att existera inom säkra och erkända gränser.

Sedan är vi helt överens om – det har vi varit överens om sedan 1967 – att Israel måste dra sig tillbaka från ockuperade områden. En demokrati kan aldrig vara en ockupationsmakt utan att förlora sin själ. Jag tror samtidigt att det finns anledning att ha en viss öppenhet inför hur de gränser som är de

riktiga skall se ut och hur de statsbildningar som skall säkra nationellt självbestämmande för alla folk, frihet, medborgerliga rättigheter och stabilitet i Mellanöstern egentligen skall se ut. Vi kan inte sitta här uppe i höga Norden och i detaljer diktera hur konflikter som går tillbaka icke bara generationer utan sekler i ett av världens mest problemfyllda områden egentligen skall lösas.

Anf. 8 INGEMAR ELIASSON (fp) replik:

Herr talman! Låt mig börja med att trots allt kommentera vad Lars Werner hade att säga om konflikten i Mellanöstern. Lars Werner menar att vi skall tillgripa samma sanktioner mot Israel som mot Sydafrika. Det är en absurd tanke. Det är nästan litet genant att behöva säga det, men tydligen nödvändigt.

Mot Sydafrika förordar vi isolering och totalt handelskrig därför att vi vill hjälpa folket i Sydafrika att göra sig kvitt apartheid. Med Israel vill vi utveckla dialogen för att hjälpa till att rädda demokrati, humanism och rättfärdighet. Apartheid i Sydafrika bör förintas, och demokratin i Israel bör bevaras. Det är sorgligt att en ledamot av Sveriges riksdag inte inser denna fundamentala skillnad. Därför måste Lars Werners absurda propå om isolering av Israel avvisas med all kraft.

Jag är glad över att utrikesministern och regeringen har valt att i stället utveckla en livligare dialog med Israel. Det är bra att Sten Andersson valde att resa till Mellanöstern och på ort och ställe få till stånd en dialog. Jag delar meningen att krav måste ställas i båda riktningarna på försoning och eftergifter, om det skall vara möjligt att någonsin åstadkomma en lösning av den konflikten.

Det är också välgörande att Sten Andersson släpper fram den känslornas indignation som vi alla känner vid betraktandet av utvecklingen i Mellanöstern.

De intryck som Sten Andersson har mött i Mellanöstern är ändå fortfarande litet motsägelsefulla. Jag vill ställa frågan på sin spets: Är det så, Sten Andersson, att den bedömning som utrikesministern gör är att PLO har valt vägen mot försoning, att erkänna Israels existens, att upphöra med terroraktioner? Är det utrikesministerns bedömning att de krafter i Israel som vill ha en fredsprocess, en internationell konferens, håller på att växa i styrka? Är de försonande krafterna på båda sidor i tilltagande?

Om det är en riktig beskrivning av läget kan man hysa den optimism som Sten Andersson har gett uttryck för. Jag fruktar bara att det kanske är något mer önsketänkande än en realistisk beskrivning av läget.

Jag vill också ta upp detta med hegemonin. Som Carl Bildt har sagt är det inte bara fråga om ett olyckligt referat av ett uttalande, utan det är styrkt att kabinetssekreteraren har uttalat sig på detta sätt. Det framgår också av en intervju i Lidingö Tidning, där kabinetssekreteraren får frågan: Står och faller den traditionella utrikespolitiken med socialdemokraterna? Svaret lyder: Den faller utan socialdemokraterna.

Det som väcker min reaktion är att en ledande socialdemokratisk utrikespolitiker vägleds av en sådan föreställning, som leder till att samförståndet måste bygga på att socialdemokrater talar och vi andra nickar

instämmande. Det är inte möjligt att i längden vidmakthålla ett samförstånd, som bygger på den typen av herremansfasoner. Jag är därför glad över att Sten Andersson ber oss bortse från dessa uttalanden. Jag uppfattar det som så nära en dementi man kan komma. Det hör inte till min natur att skapa strid om futtigheter eller att anmärka på ett olyckligt ordval, men jag tycker att det är viktigt att göra klart att svenskt utrikespolitiskt samförstånd måste bygga på ömsesidig respekt mellan partierna i Sveriges riksdag.

Utrikesministern försäkrar mig och andra om att Sverige gör vad som går att göra för att stärka FN:s ställning. Jag hoppas och tror att det är så. Vad jag efterlyser är en samlad strategi inkluderande, om man så vill, också en katastrofplan för den händelse att FN måste koncentrera sig kring det som är viktigare än det viktiga. Kan man då med gott samvete säga att vi har gjort alldeles klart vad vi vill åstadkomma i FN-arbetet, för den händelse den ekonomiska krisen blir bestående?

Till slut, herr talman, vill jag med glädje konstatera att riksdagen först har fått besked om de utvidgade humanitära insatser i Afghanistan som regeringen är beredd att besluta om i morgon.

Anf. 9 GUNNEL JONÄNG (c) replik:

Herr talman! Det känns positivt att det också ett valår kan råda ett samförstånd i utrikespolitiska frågor på det sätt som har redovisats här i dag. Jag noterar också med glädje det positiva uttalande som utrikesministern gjorde om regeringen Fälldins agerande 1982.

Det som utrikesministern i sitt anförande sade om samförstånd har jag redan instämt i – jag tycker att det är viktigt.

Men jag skulle vilja knyta an till hegemonidebatten och säga att samförståndet inte får ske på socialdemokraternas villkor. Vi inom centerpartiet tycker att det är fel att socialdemokraterna själva utreder alla de frågor som de vill att vi skall vara eniga om. På t. ex. biståndsområdet görs det och har gjorts ett stort antal utredningar – jag kan inte räkna dem alla – och det är departementsutredningar. Det finns också en ämbetsmannakommitté när det gäller den kärnvapenfria zonen i Norden. Vi har från centerpartiet krävt parlamentariska utredningar i olika politiska frågor. Jag menar att samförstånd också förutsätter ett parlamentariskt utredande. Om man diskuterar tillsammans är det lättare att nå ett samförstånd. Vi har en kontinuitet i vår utrikespolitik som är av värde, och den kontinuiteten har vi haft oavsett vilka som har varit i regeringsställning.

Jag ställde några frågor till utrikesministern, men jag har inte fått något svar. Jag vill därför upprepa frågorna. Varför svek regeringen Nya Kaledonien? Har regeringen agerat när det gäller de franska kärnvapenproven?

De stater som jag har tagit upp i mitt anförande är mycket små – Västsahara, Nya Kaledonien, osv. Sverige kräver att supermakterna skall respektera de små länderna. På samma sätt måste vi respektera de mycket små ländernas problem och stödja dem. Jag är faktiskt oroad över att regeringen inte inser dessa sammanhang och ser vad vår utrikespolitik kräver av oss. Vi måste själva uppfylla de krav som vi ställer på andra.

Jag hade förväntat mig någon tanke om eller synpunkt på vad Sverige eller Norden skulle kunna medverka till när det gäller en lösning av situationen i

Israel. Vi är överens om att vi skall stödja alla progressiva krafter. Jag deltog i helgen, i samband med den internationella kvinnodagen, i en solidaritetsmanifestation i Aten för palestinska kvinnor och barn. Då diskuterades mycket kvinnorna emellan. Det var europeiska parlamentariker men även en från Canada. Det intryck jag fick var att de progressiva krafter som vill åstadkomma fred i Israel och, som vill värna både om Israel och om palestinierna växer.

I debatten i februari talade jag om den dröm som jag fortfarande har, men som jag tyvärr inte har kunnat förverkliga än, nämligen att judar och palestinier tillsammans skulle göra en fredsmarsch. Uppmaningarna på plakaten skulle vara: Fred för Israel. Palestinsk stat. Ett ömsesidigt erkännande av Israel och PLO.

När man talar om erkännande tror jag att man måste kräva att båda måste erkänna varandra. Jag tror inte att någondera part kommer att göra det ensidigt, utan det måste vara ömsesidigt och samtidigt.

I utrikesutskottet arbetar vi nu med frågor om bistånd till de palestinska områdena och till UNRWA. Jag undrar om man från socialdemokratiskt håll är beredd att ställa upp på detta.

Anf. 10 LARS WERNER (vpk) replik:

Herr talman! Jag förstår att utrikesministern får många frågor en sådan här dag. Och jag förmodar att han glömde att svara på en del av dem. Jag tror inte att det är av illvilja som han avstår.

Jag ställde en del frågor till regeringen och de borgerliga partierna om kryphålen i Sydafrikalagen och om viljan att försöka täta dem. Jag ställde en konkret fråga till utrikesministern om Maj-Lis Lööws utredningsuppdrag om skärpta Sydafrikasanktioner. De borgerliga partierna kan också svara på fråga om huruvida de anser att den nuvarande lagen är tillräcklig eller om den behöver skärpas.

Jag sade att jag tror att vapenaffärerna har skadat vårt lands internationella anseende. Vårt parti vill helst se ett förbud för svensk vapenexport. Men vi inser att det inte låter sig göras från en dag till en annan. Men det kunde möjligen vara en god början att se till att den nu gällande lagen faktiskt tillämpas – att svenska vapen inte exporteras till förbjudna länder och att det inte blir flera Indienaffärer. Jag tycker också att man skall börja göra upp med myten om den svenska vapenexportens nödvändighet för att vi skall kunna upprätthålla ett eget försvar. Jag frågade Sten Andersson om det inte var möjligt att tänka sig en vitbok när det gäller dessa vapenaffärer.

Återigen till frågan om Mellanöstern. Alla här säger att de känner oro och att de tycker att situationen är spänd. Samtidigt vet vi att väldigt litet för närvarande pekar i en annan riktning: USA:s försök att få Israel till förhandlingsbordet har inte varit några stora framgångar. Jag tror inte att våldet kommer att minska i Gaza eller på Västbanken. Tvärtom fortsätter dödsskjutningarna. Varje dag rapporteras nya dödsoffer. Jag vet att det finns många Israelvänner i Sverige och i riksdagen. Jag vet att många mår dåligt av rapporterna om hur de israeliska soldaterna går på palestinierna. Men jag förvånas litet över att så få inser hur allvarligt staten Israel skadas av det som händer i Gaza och på Västbanken.

Det finns bara en lösning: Staten Israel kan bara få fred och säkra gränser genom att erkänna PLO och medverka till tillkomsten av en palestinsk stat. Ni som avfärdar detta resonemang, vad har ni egentligen för lösning på problemet?

Den judiska befolkningen i Mellanöstern kommer aldrig att få uppleva fred och säkerhet så länge den förtrycker palestinerna och förvägrar dem den fred och säkerhet judarna själva längtar efter.

I detta sammanhang sade jag att det var nödvändigt att öka pressen på Israel, landets politiker och regering, att ge upp sin oresonliga och förödande inställning och inta en mera sansad och för staten Israel mera fruktbar linje. Jag nämnde tanken på ekonomiska sanktioner. Det föranledde min gode vän Ingemar Eliasson att säga att detta var en fullständigt absurd tanke. Men jag talade om någon form av sanktioner, jag talade inte om total bojkott, Ingemar Eliasson. Jag sade det mot bakgrund av att ingenting hittills har hjälpt. Det handlar om att få Israel till förhandlingsbordet tillsammans med PLO. Det absurda är att Israel vägrar detta. Min tanko är rimligen inte mera absurd än att Europaparlamentet kan vidta ekonomiska sanktioner. Är det också absurt, Ingemar Eliasson?

Om ni är emot ekonomiska sanktioner, vad har ni själva för förslag för att lösa konflikten? Ingen får någonsin glömma vad det judiska folket fick genomlida under andra världskriget. Men när skall det palestinska folkets lidanden bli uppmärksammade? När skall detta pinade och plågade folk få rättvisa, och när skall det få mänskliga och demokratiska rättigheter? Hur länge skall man ursäkta Israels övergrepp mot palestinerna med nazisternas förbrytelser mot judarna under andra världskriget? Hur länge skall palestinerna behöva vänta på att världens samvete skall öppnas för dem? Det är ju detta det handlar om.

I det sammanhanget ställde jag en tredje fråga till Sten Andersson om hur han ser på Anker Jörgensens tanke om ett gemensamt nordiskt initiativ i något avseende.

Anf. 11 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! För artighetens skull skall jag börja med de frågor som ställts av dem som inte fick svar i mitt förra inlägg. Att Lars Werner inte fick svar på frågan om ett nordiskt initiativ, beror på att han bad om ett svar från statsministern. Då tyckte jag inte att jag borde gå in i frågan. Men om Lars Werner inte har någonting emot att jag besvarar den skulle mitt svar vara att det naturligtvis blir en fortsättning på vårt agerande i Mellanöstern-frågan. Jag kan tala om att i morgon äger rum ett sammanträde med en företrädare för labourpartiet och en för PLO här i Stockholm för att resonera om man kan hitta någon öppning. I nästa vecka har vi ett nordiskt utrikesministermöte, då vi skall ta upp frågan för att se på vad sätt vi tillsammans kan agera för att åstadkomma en lösning. Efter det följer, som Lars Werner vet, samtal i Moskva och Washington som egentligen skall gälla andra ting men där också den här frågan skall tas upp.

Jag vill inte på något sätt överdriva Sveriges möjligheter att utöva något inflytande över processen, men vi bör rimligtvis göra vad vi kan. Vi skall inte heller underskatta våra möjligheter. Vi har en unik position för vi kan tala

förtroligt och uppriktigt med alla parter, och vi har dessutom varit engagerade i området länge och gjort insatser genom bl. a. Bernadotte och Jarring. Man vet att vi inte agerar för egen vinnings skull utan för att hävda internationell rätt. Det är också en tillgång och ger oss vissa möjligheter.

Beträffande Sydafrika skall jag ge ett vädligt kort svar då det gäller företagens agerande. Jag är naturligtvis väldigt missnöjd med och tycker väldigt illa om att de kringgår det som är svenska folkets mening med de beslut som vi har fattat. Kan vi stoppa det, skall vi göra det. Men vi bör rimligtvis avvakta Maj-Lis Lööws utredning innan vi fattar ett beslut. Möjligheterna är nog dess värre ganska begränsade.

Så kommer jag till Gunnel Jonängs frågor. Vi är beredda – det har jag sagt tidigare – att positivt pröva stödet till palestinierna och UNRWA. Vi har tillsatt en projektgrupp. Jag fick en propå där nere på sjukhuset. Där låg det pojkar sönderslagna och sönderskjutna. De hade legat där två månader och behövde annan vård, rehabilitering. Men sängarna behövdes till nya offer. De ville att vi skulle skicka dit en expert på rehabilitering för att hjälpa dem att bygga upp ett rehabiliteringscentrum. Det är ganska självklart att vi bör göra en sådan insats.

Sedan till vitboken om vapenhandel. Det finns få saker som plågar mig så mycket som det som kommer fram om svensk vapenhandel. Som jag sagt förut bör den byken tvättas ordentligt och offentligt. Ju förr vi gör oss av med den sörjan, desto bättre. Inte vet jag om en vitbok kan reda ut det här. Nu finns det väldigt många utredningar, både polisiära och andra. Vi får avvakta resultatet av dessa innan vi fattar några beslut.

Vi är inte alls likgiltiga inför konflikten i Eritrea. En lösning på tragedin där kan bara åstadkommas i direkta förhandlingar mellan de parter som är indragna. Vi gör vad vi kan i samtal med Etiopiens regering och i samtal med företrädare för den eritreanska befrielse rörelsen för att försöka få parterna närmare varandra. Jag får om en tid ett besök av Etiopiens utrikesminister. Det är alldeles självklart att den här frågan tas upp i diskussionerna med honom.

När det gäller västra Sahara har Sverige en mycket klar inställning. Det är ett olöst kolonialt problem och kan bara klaras genom förhandlingar mellan parterna, vilket också FN har beslutat om. Vi har ställt oss bakom kravet på en folkomröstning för att avgöra områdets framtid. Inte heller när det gäller Nya Kaledonien är det rätt att säga att vi har svikit dem. Sverige betraktar Nya Kaledonien som ett kolonialt område. Att vi inte ställt oss bakom resolutionen beror på att i förslaget inte beaktas alla relevanta omständigheter, bl. a. folkomröstningen. Det är alltså vår förhoppning att Nya Kaledonien-frågan fortsättningsvis skall kunna få en mer konstruktiv behandling. Men vår uppfattning har vi inte ändrat i grundfrågan.

Då det gäller de franska provsprängningarna har vi protesterat mot dem i många sammanhang, bl. a. då president Mitterrand var här. I alldeles otvetydiga ordalag talade vi då om var Sverige står någonstans.

Nu har jag hunnit besvara de flesta av frågorna.

Till Carl Bildt måste jag säga att det alltid är med en väldig spänning och viss förväntan man går till debatt med honom här i kammaren: Skall det bli attack, eller det skall bli omfamning? Den här gången valde han något slags

mellanform och gav sig på inte mig utan kabinettssekreteraren, som ju inte kan svara i debatten. Jag tycker att ni skall döma oss efter våra gärningar och då förstå att vi menar allvar. Vi hade då det gäller Östersjöförhandlingarna elva partiledarsammanträden och utrikesnämndens sammanträde. Det var sammanträden där vi gav och tog. Jag har många gånger försäkrat – och jag menar det – att genom att vi gav och tog på detta sätt tillfördes förhandlingarna många positiva element som de annars hade varit utan. Bakom det uttalandet ligger naturligtvis också en djup respekt för andras uppfattningar. Det handlar inte om något försök att pådyvla andra en överlägsen socialdemokratisk uppfattning.

Följ gärningarna mer än orden! Då tror jag att slutsatsen bara kan bli en. Så till Mellanöstern: Det är inte någon medveten kantring i utrikesdeklarationen över till en mer propalestinsk inställning. Enligt min uppfattning kan man inte vara proisraelisk utan att vara propalestinsk. Problemen går inte att lösa om man inte tar hänsyn till det palestinska folkets rätt till självbestämmande och eget land.

Då får de inte bestämma som de vill, säger Carl Bildt. Jo, det menar jag. Ett folk skall ha den rätten. Även om de skulle fatta ett beslut som vi tycker är ofullgånget, skall de ha den rätten. Där finns det ingen prutmån i folkrätten.

Jag delar helt Ingemar Eliassons uppfattning om att det vore en olycka om Sverige skulle ställa sig bakom sanktioner mot Israel. Det finns ändå, Lars Werner, en väldig skillnad mellan Sydafrika och Israel. I Sydafrika bad de som kämpar för frihet och demokrati att vi skulle ta till sanktioner, och vi följde *dem*. I Israel, som är en demokrati, vill de som kämpar för en fördjupad demokrati och framför allt för en fredlig lösning av problemen att vi positivt stödjer Israel och framför allt de krafter som de representerar. Skulle vi med sanktionsåtgärder isolera de krafterna, spelar vi de reaktionära krafterna i händerna.

Jag vill på allt sätt göra klart att jag inte har fallit offer för något önsketänkande då jag ändå har framhållit vissa positiva drag i vad jag har mött där nere. Jag har så länge varit engagerad i detta att jag vet hur stora svårigheterna är.

Det finns nu en medvetenhet på PLO:s sida – där man förut sade att man ville ha alltihop – om att det är två folk som gör anspråk på samma bit land, och då de nu förstår att ingen kan få 100 % utan måste kompromissa, tror jag dem när de säger detta. Deras erfarenheter är sådana att de rimligtvis bör ha denna inställning efter allt lidande som de har genomgått.

Sedan inser jag farorna och att tiden håller på att rinna oss och dem ur händerna. De extrema krafterna på båda håll växer i styrka. Det gäller dem inom Israel som anser att landet har en biblisk rätt till Västbanken och Gaza, och det gäller de fundamentalistiska krafterna bland palestinierna, som också växer i styrka.

Därför menar jag att vi tillsammans måste verka med all den kraft som vi har för att om möjligt hjälpa dem att finna en fredlig lösning på problemen.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 12 CARL BILDT (m) replik:

Fru talman! Utrikesministern får nog tyvärr finna sig i den situation som han är i, nämligen att ha det yttersta ansvaret för den samlade utrikesledningens agerande. Som både Ingemar Eliasson och Gunnel Jonäng här påpekat finns det något av ett mönster i det uppträdande som vi ser: vänlighet och samförstånd från utrikesministern och partipolitiska piruetter och attacker från kabinettssekreteraren ibland.

Därför var hegemoniuttalandet ingen tillfällighet. Det var ett uttalande som distribuerades officiellt av utrikesdepartementet, och det var ett uttryck för det vi ofta ser, nämligen ett försök att etablera ett partis hegemoni över svensk utrikes- och säkerhetspolitik. Det accepterar vi inte i dag och kommer icke heller att acceptera i morgon.

Det finns dessutom ett mönster också när det gäller olika åtgärder som vidtas. Jag har i andra sammanhang beklagat den tendens till politisering av utnämningar till viktiga amassadörstjänster som vi har sett under den senaste tiden. De försvagar utrikesförvaltningens möjligheter att värna nationens intressen långsiktigt. De försvagar också det partipolitiska stödet för delar av utrikesförvaltningens verksamhet. Det är, fru talman, absolut inte bra.

Jag noterade i utrikesdeklarationen en annan sak, som må vara en bagatell. Vi hade för några år sedan en utredning där vi med stor noggrannhet formulerade svensk säkerhetspolitik. Det var försvarskommittén. Vi satt, några stycken som finns i denna kammare, i tror jag två år och diskuterade och skrev. Utrikesdepartementets chef för den politiska avdelningen tillhörde dem som var med och förde pennan.

En av de frågor som vi diskuterade allra mest var: Finns det någon första, andra och tredje försvarslinje i svensk säkerhetspolitik? Kommer utrikespolitiken först, eller är den tvåa eller trea? Var kommer försvarspolitiken in, och hur är det egentligen med biståndspolitiken? Vi formulerade oss med stor noggrannhet och sade att svensk säkerhetspolitik vilar på två ben – utrikespolitiken och försvarspolitiken – och vinner sin styrka i kombinationen av dessa. Det finns ingen första eller andra försvarslinje, utan det finns bara en.

Men sedan återvänder man bara, från utrikesdepartementets och socialdemokratins sida, till de formuleringar som vi var överens om att vi skulle frångå. Det kan handla om tillfälligheter eller slarv och öaktsamhet. Men det finns något av ett mönster i detta, och då måste vi säga ifrån, och det gör vi nu.

Jag noterade att utrikesministern inte tog upp mitt påpekande vad gäller både hans eget och statsministerns kraftfulla markeringar mot de främmande inkräktarna i de svenska vattnen. De uttalanden som var viktiga när de fälldes i december ansågs inte viktiga när utrikesdepartementet publicerade sin sammanställning i mars – det tycker jag var synd.

Så till Mellersta Östern. Detta är den fråga som kanske mer än någon annan upptar oss i dag. Vad det handlar om just nu – i den situation som har skapats av den palestinska resningen – är att utnyttja det politiska momentum som faktiskt har uppstått efter ett decennium av stillastående. Där tycker jag att vi skall uttala vårt erkännande för den amerikanske utrikesministern, som i en svår politisk situation har visat stort politiskt mod och lagt fram en fredsplan som man kan ha synpunkter på vad gäller detaljer men som i dag är

den enda möjligheten att få i gång en process som så småningom kan leda till någonting vars detaljer vi vare sig kan eller bör ha några alltför bestämda meningar om. Nu krävs det politiskt mod i Tel Aviv och Jerusalem men inte bara där. Det krävs det politiska modet hos PLO, som ofta har svajat fram och tillbaka – erkännanden ibland och terrorism ibland – och därmed undergrävt litet av sin egen trovärdighet. Det krävs också politiskt mod i Damaskus och Amman och även i Kairo, där det verkar finnas.

Så mycket kort till Lars Werner om det palestinska folkets lidande: Vi är nog många i den här kammaren som – om än under något mindre mediabevakade omständigheter än för utrikesministern – har vandrat gatorna i Betlehem, Hebron, Jerusalem och Gaza och sett detta lidande. Men ett skall sägas: Det palestinska folket har lidit icke bara under Israel utan också under Arabstaterna. Tragedin i Gaza gäller människor som inte accepteras av de andra arabstaterna, som inte accepteras som medborgare i något arabiskt land utan som är parias i den arabvärld som de faktiskt tillhör. Det är inte bara Israel som har begått historiska oförrätter mot det palestinska folket under de senaste decennierna. Det vilar en mycket tung börda också på de arabländer som har behållit palestinerna i misär, behållit dem i flyktingläger och – som i fallet Gaza – över huvud taget vägrat erkänna dem som medborgare.

Anf. 13 INGEMAR ELIASSON (fp) replik:

Fru talman! Följ gärningarna mer än orden, säger Sten Andersson. Vi skall försöka ta utrikesministern just på orden i det uttalandet. Men det är, och förblir, önskvärt att ord och gärningar stämmer överens. Det gäller för alla, inte bara för utrikesministern utan för hela utrikesledningen. Det är särskilt viktigt att det förhåller sig så när vi sysslar med utrikespolitik. I annat fall blir det en påfrestning när det gäller det samförstånd och den ömsesidiga respekt som vi nu alla har bedyrat är en värdefull och nödvändig grund för svensk utrikespolitik.

Utrikesministerns bedömning är att PLO har valt väg, att man så småningom har kommit till insikt om att det är nödvändigt att leva i fred, eller åtminstone att acceptera Israels existens, för att få ett slut på oroligheterna och för att få till stånd ett självbestämmande för palestinska folket. "Jag tror dem", säger Sten Andersson. Jag hoppas innerligt att Sten Andersson har rätt. Men gärningarna får väl tala också i det sammanhanget, och de bör i så fall tala samma språk som dessa uttalanden. När PLO tar avstånd från terror och när man verifierar vad Sten Andersson nu har sagt om deras inställning, skall också jag tro dem. Tills vidare kvarstår dock en reservation, liksom det kvarstår en reservation beträffande möjligheterna för att de i Israel som är beredda till försoning skall öka i antal och för att deras politiska styrka skall vara i tilltagande. Men hoppet, Sten Andersson delar vi, nämligen att det är de försonande krafterna som har framtiden för sig och hoppet om att det är en riktig beskrivning att det finns grund för optimism i synen på Mellanösternkonflikten.

Det finns ett inslag till beträffande utrikesministerns resa i Mellanöstern som jag måste få ta upp. Det gäller ett tidningsreferat från mötet med Syriens utrikesminister. Om tidningsreferatet är riktigt, gjorde Syriens utrikesminis-

ter ett våldssamt utfall mot det judiska folket, mot staten Israel och mot judar i allmänhet. Enligt tidningsreferatet satt den svenske utrikesministern tyst och bara skrövade på sig. Säg, Sten Andersson, att det är fel, att det inte var så eller – om det nu var så – att Sten Andersson har dåligt samvete för att han inte gick i svaromål!

Till slut, fru talman, vill jag konstatera att de grundläggande värderingarna, på vilka svensk utrikes- och säkerhetspolitik skall baseras, är gemensamma för de demokratiska partierna i Sveriges riksdag. Jag hoppas att den diskussion som vi nu har haft skall kunna bli ett mönster också för framtiden – dvs. att man undviker både överord som krav på hegemoni och att *ett* parti skall diktera innehållet – och att i stället den ömsesidiga respekten mellan partierna blir mönsterbildande för den fortsatta dialogen.

Anf. 14 GUNNEL JONÄNG (c) replik:

Fru talman! Tack, utrikesministern, för svaren på mina frågor!

Först några ord om Israel. Jag vill säga en sak till Carl Bildt: Palestiniernas lidande minskas ju inte därför att de utsatts för lidande också från andra. Det är vi kanske överens om.

Sedan tror jag att det är bråttom när det gäller Israel och Palestinafrågan. Det är bråttom med åtgärder. Jag är väldigt rädd för en accelerering när det gäller Israels metoder, som kan skada dem själva.

I helgen var jag i Aten och jag träffade då bl. a. en israelisk judinna. Jag fick veta att hennes veckotidning, som skrev om ockupationen på hebreiska och arabiska, hade dragits in och att en av redaktörerna hade dömts till fängelse i sex månader utan föregående rättegång. Det är naturligtvis en allvarlig åtgärd i ett demokratiskt land. Jag fick också information om att unga kvinnor som får missfall på grund av att de utsätts för tårgasattacker ökar mycket kraftigt i antal. I morse hörde vi att telefonförbindelserna med Gaza har avskurits.

Jag är, som sagt, väldigt rädd för en accelerering. Sådana här metoder är naturligtvis inte bara till skada för palestinierna utan de skadar också Israel och Israels egen framtid, och det är också allvarligt.

Jag vill understryka att vi i centerpartiet inte ställer upp på sanktioner mot Israel. Men jag hoppas verkligen att utrikesministern vid mötet med de andra nordiska utrikesministrarna nästa vecka skall ha något konkret förslag att föra fram. Låt oss hjälpas åt när det gäller att ta ett ansvar för försoning i Israel, för en framtid för både israeler och palestinier och för fred mellan israeler och palestinier!

Pär Granstedt kommer, som sagt, att ta upp frågor rörande dels vapenexporten, dels Sydafrika. Jag vill dock bara säga redan nu att vi i centerpartiet finner den rapport som kom nyligen i tidningarna väldigt oroande. Rapporten handlar om de svenska företagen och deras fortsatta verksamhet i Sydafrika. Den mesta verksamheten fortsätter, men handelsvägarna har blivit krokigare. Vi är helt inne på att regeringen här måste ta initiativ och lägga fram förslag som innebär att man stoppar handeln över tredje land.

Så till Eritreafrågan. Jag tycker att man från regeringens sida bör undersöka om man inte skall ta upp Eritreafrågan i FN. Utrikesutskottet

sade i fjol att regeringen bör verka för en fredlig lösning på Eritreakonflikten, eventuellt inom FN:s ram – frågan har inte behandlats där på över 30 år.

När det gäller Nya Kaledonien hänvisar utrikesministern till folkomröstningen. Men det är faktiskt en dålig hänvisning. Vi vet att stora grupper av kanaker strax före folkomröstningen blev omringade av franska specialstyrkor som gick till attack med tårgas och batonger. Vi vet också att motståndsfrenten uppmanade befolkningen att bojkotta folkomröstningen om Nya Kaledoniens oberoende. 86 % av kanakerna följde den uppmaningen, och det ledde till att 97 % röstade för fortsatt franskt beroende. Detta är verkligen inte "formellt oantastliga former", som regeringen har sagt. Sveriges omröstning i FN ligger inte alls i linje med våra grundläggande principer. Jag vidhåller att det är ett svek mot befolkningen.

Till sist vill jag också tacka för denna debatt, som jag tror och hoppas att många kan känna glädje över. Det kan innebära att vi i fortsatt samförstånd tar vårt ansvar tillsammans i världen. Det behövs mycket hjälp och mycket solidaritet.

Anf. 15 LARS WERNER (vpk) replik:

Fru talman! Jag ber utrikesministern om ursäkt om jag råkade kalla honom för statsminister. Jag är självfallet nöjd med att få svar från utrikesministern. Det bästa kan ju vara gott nog i detta sammanhang. Jag är ännu mer glad över det positiva innehåll som jag tycker mig kunna spåra när det gäller vad man tänker göra.

Beträffande Sydafrika säger Sten Andersson att han tycker illa om det som sker och att han skall vara med och stoppa det om det går. Han säger vidare att man måste avvakta Maj-Lis Lööws utredning. Ja, det var just detta jag frågade om. När kommer utredningen? Det spelar faktiskt en rätt stor roll när den kommer och vad det står i den.

Sedan några ord om vitboken jag talade om beträffande vapenaffärerna. Vi borde nog inte kalla den för vitbok. Det skall nog vara en annan färg på den, är jag rädd. Sten Andersson säger att byken måste tvättas och att man skall avvakta polisutredningarna. Det är just därför att jag tycker att dessa utredningar dröjer så skandalöst länge, som jag ställde frågan om det inte vore vettigt att man från regeringens sida i någon form tog ett initiativ.

Vi började med ett resonemang om en fri och öppen debatt i de utrikespolitiska frågorna. Jag håller helt med om det och erkänner värdet av enighet på utrikespolitikens område. Jag anser att vi inte skall söka onödig strid eller skapa oenighet i utrikespolitiken, där det inte finns någon sådan.

I detta sammanhang är jag kritisk mot utrikesministern. Han förbejck moderaternas utrikespolitiska utflykter under det senaste halvåret i hopp om att de skall lugna ner sig och rätta in sig i ledet. För min del anser jag att det är att gå för långt. Det är att ha överdrivna förhoppningar om dem. Ta som exempel moderaternas agerande i Angolafrågan, deras agerande i gränsförhandlingarna med Sovjet, deras agerande i ubåtsaffärerna, deras agerande i fråga om EG, deras agerande i fråga om den kärnvapenfria zonen och deras agerande i förhållande till UD och enskilda UD-tjänstemän.

Allt detta och mera därtill pekar enligt min mening på att moderaterna mer eller mindre medvetet söker strid i olika utrikespolitiska frågor. Det hjälper

då inte att man från moderata samlingspartiet här i dag går upp och talar om behovet av enighet.

Nu kanske en del tror att jag och andra gläds över detta, över att få avslöja och angripa moderaterna. Det är fel. Vi sätter stort värde på utrikespolitisk enighet, så länge den grundas på den traditionella neutrala och alliansfria linjen. Vi är därför oroade över de piruetter som gång på gång görs ifrån moderata samlingspartiet.

Det hade därför varit bra om Sten Andersson hade talat klarspråk på den här punkten. Han brukar inte vara så buskabyg utanför detta hus i sådana sammanhang.

Anf. 16 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Fru talman! Lars Werner ondgjorde sig över att jag inte sade något ofördelaktigt om moderaternas utflykter i olika ärenden i den utrikespolitiska terrängen. Han sade att det var en taktik som inte kunde lyckas för att få dem stillsamma och anslutna till den allmänna linjen vi företräder.

Jag tror att Lars Werner har helt fel. Carl Bildt är egentligen en ganska fantastisk man – ja, det är inget att skratta åt. Han har här i debatten på allt sätt klargjort att vi är överens om allt väsentligt i svensk utrikespolitik. Jag skulle kunna räkna upp en lång rad frågor som han har nämnt och där samförstånd råder.

För att visa vilken kraftfull oppositionspolitiker han är kastar han sig emellertid över kabinetssekreteraren och inte över mig och svensk utrikespolitik. Det kan jag lämna därhän.

Carl Bildt fortsatte sedan med frågorna om politiseringen av ambassadörstjänster. Ja, visst är det värt en diskussion. Vi har också sagt att vi skall ha en diskussion om detta. Jag har gått igenom listorna över ambassadörsutnämningar för en lång tid tillbaka. Det visade sig då att de borgerliga regeringarna har gjort som de socialdemokratiska regeringarna. Om dessa nyförvärv utifrån kan man säga att de ibland har varit en väldig styrka att få in utrikesförvaltningen, medan de ibland har varit en flopp. Medge det!

Jag skall nämna ett exempel som ligger nära Carl Bildt. Han påstår att Gunnar Heckscher var ett utomordentligt nyförvärv till utrikesförvaltningen. Men en annan företrädare till Carl Bildt får väl lov att betraktas som en utrikespolitisk flopp.

Man skall dock ha en möjlighet att förvärva folk utifrån, liksom det skall finnas möjligheter för diplomaterna att ställa sin erfarenhet till förfogande på andra områden. Vi försöker skapa bryggor i det avseendet. Jag tror att svensk förvaltning över huvud taget tjänar på det.

Sedan till de kraftfulla markeringarna mot ubåtskränkningarna som inte har kommit med i sammanställningen. Uppriktigt sagt, så har jag inte sett sammanställningen. Jag tror dock att Carl Bildt har rätt när han säger att han inte har hittat denna fråga. Det kan bero på att Ingvar Carlsson uttalade sig i Rapport – om jag minns rätt.

Jag vet däremot med bestämdhet att det jag sade förekom i ett tal, utan stolpar, i Folkets hus i ett särskilt sammanhang. Jag menar vart enda ord av vad jag sade, och jag är beredd att upprepa dem här – nämligen att jag med stor beundran har följt den svenska marinens ansträngningar, också ute till

havs, att klara dessa problem. Det låg ganska nära till hands att tro att efter det att man inte har lyckats med sin uppgift, så skulle man ge upp. Jag följde precis motsatsen. Man hade visst inte givit upp, man hade tvärtom ökat sina ansträngningar. Man hade fått bättre utrustning. Marinen har blivit skickligare och därmed farligare för dem som kränker. Det var därför jag sade att till slut skall fan ta dem som kränker Sveriges gränser. I detta sammanhang vill jag gärna ge en eloge till flottans män.

Sedan till frågan om Mellanöstern. Schulzplanen – utan att man tar ställning till dess möjligheter – har vissa fördelar och vissa brister. Den lider av en alldeles kolossal brist på palestinier. De är ju en av parterna. De måste rimligtvis finnas med vid förhandlingsbordet och företrädas av representanter som de själva utser. Som vi ser det, måste det vara PLO. Efter det resonemang jag har fört där nere, tvekar jag inte ett ögonblick på den punkten.

Jag tror vidare, och det är ett reformistiskt sätt att se på saken, att man inte innan en process har startat kan klara ut vad processen skall sluta med – bara att processen skall grundas på de folkrättsliga principer som gäller. Det har FN slagit fast i resolutionerna 242 och 338. Det är därför viktigt att processen kommer i gång så snart som möjligt. Jag tror att det under processens gång kommer att växa fram möjligheter att nå de resultat som sannolikt är de enda tänkbara för att man skall kunna åstadkomma en bestående fred.

Jag vet inte hur mycket allvar Ingemar Eliasson menade med att fråga om jag i ett samtal med Syriens utrikesminister hade låtit honom vräka okvädinsord över det judiska folket och sedan suttit där utan att ge svar på tal. Ingemar Eliasson och jag känner varandra så väl att han vet att jag inte åkte dit för att stryka någon medhårs. Jag har fört väldigt öppna, franka och uppriktiga resonemang med alla parter, och jag kan försäkra dig om att det inte någon gång under samtalen med Syriens utrikesminister eller president Assad, med vilken jag talade i två och en halv timme, förekom antisemitiska inslag. Däremot förekom uttryck för en djup misstro mot det israeliska ledarskapets vilja att verkligen åstadkomma fred.

Referatet i en av våra kvällstidningar, som jag läste med viss förvåning, härrör från en s. k. arbetsmiddag som den syriske utrikesministern hade inbjudit till. Vi hade då också bett att tre journalister som också var med på resan skulle få tillfälle att komma dit. De tre blev inbjudna, det var fri placering. Jag skall uppriktigt säga att jag aldrig hörde samtalet, som rörde sig om Köpmannen i Venedig och om hur judarna var. Jag kom in i samtalet först i slutet, då det rörde sig om Waldheim, och jag gjorde då en anmärkning. Nog är det väl en märklig reporter, Ingemar Eliasson!

Om Ingemar Eliasson vore reporter och hörde ett sådant samtal, då skulle han göra en av två saker, kanske båda. Antingen skulle Ingemar Eliasson själv ge sig in i samtalet – men reportern teg – eller också skulle Ingemar Eliasson vända sig till den svenske utrikesministern och säga: Nu är det dags att du ger dig in i samtalet, för det här är vad han har sagt. Reportern gjorde ingetdera. Inte är det någon beundransvärd prestation som den reportern har gjort.

För att Ingemar Eliasson verkligen skall bli övertygad om min ståndpunkt i dessa frågor och hur uppriktig jag är, inbjuder jag honom härmed till utrikesdepartementet för att läsa samtalsuppteckningarna. Välkommen!

Förste vice talmannen anmälde att Carl Bildt, Ingemar Eliasson, Gunnel Jonäng och Lars Werner anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Prot. 1987/88:85
16 mars 1988

Utrikesdebatt

Anf. 17 STIG ALEMYR (s):

Fru talman! I detta läge av debatten, då i stort sett alla viktiga utrikespolitiska frågor har ventilerats mellan regeringen och oppositionen, kommer vi som nu står på talarlistan att välja några ämnen att tala om och göra så mot bakgrunden av personliga intressen.

Får jag börja med, fru talman, att erinra om att riksdagen i dag besöks av Europarådets president, den franske senatorm Louis Jung. Jag vill å Europadelegationens vägnar hälsa honom välkommen till riksdagen och också uttala ett tack till Europarådets president för det sätt på vilket han under lång tid har bekämpat sin egen regerings regler om visering för svenska medborgare. Europarådets president har gått i bräschen för krav på att dessa viseringsregler skall hävas och har till väsentlig del haft framgång i sina försök att förändra Europarådets sätt att arbeta i avvaktan på att viseringsreglerna försvinner.

Viseringsbestämmelserna innebär en kränkning av såväl svenska intressen som av Europarådets principer om fria rörelser mellan medlemsländerna. I januari förra året ställde jag frågan till franske premiärministern Chirac hur länge viseringsreglerna skulle gälla, och svaret blev att det var en fråga om månader snarare än år. Det har sedan dess gått 14 månader, och ingenting har hänt. Jag vill upprepa kravet att Frankrikes regering skall upphäva reglerna om visering för svenska medborgare.

En fråga som Europarådet under lång tid har behandlat är frågan om Turkiets ställning. Jag vill gärna notera att Turkiet ännu inte är framme vid det demokratiska mål som Europarådet för sin del har rätt att kräva av sina medlemmar, men det har skett framsteg sedan vi senast debatterade Turkiet i denna församling – bl. a. har demokratiska val hållits, och den turkiska regeringen har skrivit under en konvention mot tortyr.

Intressant beträffande Europarådet är vidare att notera att det finns ett ökat intresse i Östeuropa för samarbete med Europarådet. Sovjetunionen har t. o. m. föreslagit ett besöksutbyte mellan Europarådet och Högsta Sovjet.

Jag vill också hälsa uppgifter som är ganska nya om att Finland troligen redan i år kommer att ansöka om medlemskap i Europarådet. Finland är det enda land med demokratisk författning i Europa som ännu inte är med i Europarådet, och jag har sagt tidigare att detta är en brist. Nu vill jag uttala en stark förhoppning att frågan skall lösas redan i år och hälsa Finland välkommen till Europarådets regeringsarbete och dess parlamentariska församling.

Regeringsdeklarationen ägnar stor uppmärksamhet åt frågan om den västeuropeiska integrationen och Sveriges samarbete med EG. Utrikesutskottet arbetar nu, efter hörande av flertalet andra utskott i riksdagen, med regeringens proposition om detta samarbete, och riksdagen kommer att fatta beslut i början av maj.

Det är viktigt att stats- och utrikesministrarna förklarar möjligheterna och

begränsningarna för detta samarbete, men det är också fru talman, viktigt att företrädare för riksdagen och riksdagspartierna upprätthåller nära kontakter med Europaparlamentet och de europeiska partierna. Jag har själv upplevt betydande svårigheter att förklara neutralitetspolitiken och de hinder denna reser för fullt medlemskap i EG. Vi bör alla hjälpas åt att förklara neutralitetspolitikens innebörd för de europeiska politikerna.

Jag upplevde vid Förenta nationernas generalförsamling i december mycket gripbart FN:s ekonomiska kris. Vid ett möte med personalen tillfrågades generalsekretären om han kunde garantera att de anställda skulle få ut sina löner före jul. Nu ordnade sig det hela tillfälligt, men krisen är inte löst. I augusti uppstår nästa svåra likviditetskris, främst beroende på att Förenta Staterna inte betalar den medlemsavgift som landet har åtagit sig. Det kommer att bli nödvändigt att revidera kostnadsfördelningen mellan medlemmarna parallellt med en rationalisering av organisationens arbete. Den har till stor del präglats av en föråldrad organisation och ett tungt maskineri, men förbättringar har redan skett. Det är dock orimligt att uteblivna medlemsavgifter skall kunna skaka hela världsorganisationens existens.

Får jag till sist, fru talman, ta upp ytterligare ett ämne. Jag besökte förra veckan Filippinerna. Det är en bräcklig, ny demokrati som behöver Världssamfundets stöd för sin överlevnad. Gerillakrig i både norr och söder och en osäkerhet om var armén står i förhållande till en demokratisk samhällsutveckling skapar oerhörda svårigheter för presidenten. Landet är i ett våldets järngrepp: beväpnade medborgargarden, dagliga terroraktioner, beväpnade vakter i hotell och butiker, den grymma barnprostitutionen och en fruktansvärd fattigdom i enorma slumområden, de tusentals som lever i resterna i Manilas sophög i Smoking Mountains är i korthet bilden av dagens Filippinerna. Landet har utsugits av den förra regimen, som har röffat åt sig miljarder på befolkningens bekostnad och hänsynslöst låtit arbetslöshet och nöd växa. Men i detta mörker finns trots allt glimtar av ljus. Landet har nu en statsledning som arbetar för såväl demokratisk samhällsutveckling som jordreform och andra sociala reformer. Pressen är fri, kanske i högre grad än i de flesta utvecklingsländer.

Jag uppehåller mig vid Filippinerna, fru talman, därför att intresset i Sverige och inte minst i riksdagen har ökat starkt de senaste två åren. Det föreligger motioner i Sveriges riksdag om svenskt bistånd till Filippinerna. Självfallet bör vi på olika håll i världen ställa upp för en demokratisk samhällsutveckling. Detta utgör ett av våra biståndspolitiska mål, och politiska mål över huvud taget. Det är mot denna bakgrund rimligt att undersöka möjligheterna när det gäller projekt för samarbete med regeringen i Manila. Jag träffade bland många andra den filippinske utrikesministern. Han vill mycket gärna besöka Sverige, men utrikesdepartementet har gett honom beskedet att man inte kan ta emot honom i år. Jag beklagar detta. Det vore en fin gest mot president Corazón Aquinos regim att om möjligt under årets lopp ta emot Filippinernas utrikesminister.

Anf. 18 MÄRGARETHA AF UGGLAS (m):

Fru talman! Samtidigt som en förhoppning om nedrustning och konstruktiva relationer mellan öst och väst gläder sinnena i den industrialiserade världen fortsätter de blodiga konflikterna och de inbördes stridigheterna på många håll i utvecklingsländerna.

Än har Sovjetunionen inte lämnat Afghanistan, fortfarande ockuperar Vietnam Kampuchea, Botharegimen skärper förtrycket i stället för att inleda en demokratisering. I Centralamerika hålls hoppet om en lösning levande genom Ariasplanen.

Dessa konflikter är så mycket ohyggligare som de drabbar fattiga människor, som i stället borde få en chans till utveckling.

Även om bakgrunden till de många konflikterna i den fattiga världen ofta är mångfacetterad är den dominerande orsaken alltid densamma: förtrycket, ofriheten, grupper eller staters härskarlystnad över människor och folk.

Hur skall konflikterna i Centralamerika kunna biläggas om inte den demokrati och respekt för mänskliga fri- och rättigheter som Ariasplanen föreskriver blir verklighet? Hur skall södra Afrika få fred om inte apartheid avskaffas och demokrati och respekt för mänskliga fri- och rättigheter införs såväl i Sydafrika som i Namibia, Angola, Moçambique och övriga s. k. frontstater.

Läget för de svältdrabbade i Etiopien synes i det närmaste hopplöst under nuvarande totalitära regim. Hungerkartan i Afrika sammanfaller i stort sett med krigskartan.

Fru talman! Planen för fred i Centralamerika, den s. k. Ariasplanen, har ett universellt intresse. Den borde kunna bli mönsterbildande för initiativ till fred och nationell försoning på andra håll.

Styrkan i förslaget är bl. a. att Esquipulas II vuxit fram så att säga inifrån. Centralamerikanerna har själva kommit överens om villkoren och takten i genomförandet.

Planen utgår från den fundamentala förutsättningen att frihet och demokrati är en förutsättning för fred. Endast om regeringarna i de centralamerikanska länderna upphör med alla former av förtryck och tillämpar demokratins spelregler, finns det förutsättningar till nationella lösningar om fred i dessa länder.

Ariasplanen fordrar också att gerillan och regeringssidan inleder fredssamtal i de länder där inbördeskrig pågår. Dessa samtal måste leda till att gerillan lägger ner vapnen. En förutsättning härför är att gerillan ges amnesti och en möjlighet att verka för sina politiska mål med demokratins medel. Samtidigt måste allt utländskt stöd upphöra. USA måste upphöra med såväl finansiellt stöd som vapenleveranser till contras. Cuba och Sovjetunionen å andra sidan måste upphöra med sina vapenleveranser till Centralamerika.

Också i Angola måste det internationella samfundets linje vara att stödja en nationell försoning mellan de stridande parterna. Förutsättningen för detta är också här att alla utländska trupper, främst från Cuba och Sydafrika, lämnar landet liksom att allt militärt bistånd skall upphöra. En nationell återförsoning kan enbart ske om tredje part tar initiativ till konstruktiva fredsdiskussioner.

Det nuvarande inbördeskriget leder till omfattande vald, terror och

förstörelse över hela Angola. Därutöver ger kriget en förment legitimitet åt den sydafrikanska apartheidpolitiken. Varje frontstat som uppvisar interna stridigheter, förtryck, fattigdom och ekonomiska problem, används av Sydafrika som ett argument för ett fullföljande av apartheid i det egna landet.

I Moçambique strävar den sydafrikastödda Renamogerillan till att destabilisera landets nuvarande regim och den nationella självständigheten. Renamo verkar sakna ett politisk program, och dess verksamhet präglas av terroraktiviteter. För Sverige är det angeläget att med all kraft stå bakom Moçambiques rätt till självbestämmande. För den skull bör vi inte överge den humanitära inriktningen på svensk biståndspolitik och bli leverantörer av något slags s. k. militärt bistånd.

En orsak till Moçambiques svårigheter är den felaktiga utvecklingspolitik som tidigare förts med satsning på statsfarmer och en kollektivisering av jordbruket. Mycket tyder dock på att den nuvarande regimen är beredd att omvärdera den tidigare socialistiska politiken. Sverige har all anledning att understödja Moçambiques rörelse mot en mera realistisk utvecklingspolitik.

En förutsättning före alla andra för en positiv utveckling i södra Afrika är att stridigheterna i regionen upphör. Fred är den första förutsättningen härför. Men demokrati och respekt för mänskliga fri- och rättigheter är också nödvändiga förutsättningar för ekonomiskt framåtskridande.

Föreställningen att demokrati är ett hinder för utveckling odlas tyvärr av såväl apartheidanhängare som av en del socialistiska grupperingar.

Svensk Sydafrikapolitik står inför nya utmaningar nu när förtrycket skärps och möjligheterna till en fredlig opposition inne i Sydafrika ytterligare minskat.

Om den ensidiga svenska handelsbojkotten och ytterligare svensk isolerings från Sydafrika haft någon effekt så inte tycks den ha hjälpt den fredliga oppositionen. Snarare tycks det vara den s. k. Laagermentaliteten som breder ut sig som ett resultat av omvärldens påtryckningar.

Därför får inte dessa påtryckningar upphöra. Det internationella samfundet *måste* reagera mot våldet och förtrycket i Sydafrika, liksom mot våld och förtryck på andra håll i världen. Det är medlen som kan diskuteras, om isolering är den rätta vägen.

I fallet Chile väljer det västliga samfundet en annan väg, att genom täta kontakter med den demokratiska oppositionen söka stärka denna i dess kamp för att återinföra demokratin i Chile.

Fru talman! Mellanöstern har stått i centrum för mycket av debatten i dag. Men det finns fler länder och regioner där Sverige har ett ansvar. Jag tänker på det plågade etiopiska folket som sönderslits av interna strider och som drabbats av svält och en totalitär regim.

I Etiopien tillåts inte någon opposition. Parti och stat har smält samman på ett sätt som inte lämnar något utrymme för mångfald. Det finns därför inte plats för några andra aktiviteter än dem som är förenliga med den marxist-leninistiska strategin. Detta har inte bara tagit sig uttryck i betydande problem med att försörja befolkningen. Det finns ingen möjlighet till kontroll och korrigerings av den förda politiken. Så länge militärdiktaturen kan använda terror som vapen, kan man hänsynslöst fullfölja sin politik med bybildning och folkomflyttningar och sin krigföring i Eritrea och Tigray. I

själva verket används folkomflyttningar från den norra delen av landet som ett medel i krigsföringen, trots det lidande och den svält detta skapar.

Medan religionsutövningen än så länge tillåts en viss frihet, är den politiska friheten eliminerad. Etiopien är genom sitt förtryck, genom krigen och genom svälten en av 80-talets största tragedier.

Det finns få länder där man så klart kan säga att Sverige har en roll att spela och ett ansvar som i fallet Etiopien. Sedan lång tid tillbaka har svensk mission verkat i Etiopien. Svenska myndigheter har på olika sätt samarbetat med etiopiska. Långt innan biståndspolitik blev ett begrepp. Genom sin kristna historia och tradition har Etiopien en kulturell knytning till västvärlden. Etiopien är dessutom i dag ett av Sveriges äldsta biståndsländer.

Fru talman! Jag menar att Sverige i FN måste ta upp situationen i Etiopien. Vi måste verka för att situationen i Etiopien förs upp på det internationella samfundets dagordning.

Världens blickar är nu riktade mot Afghanistan. Kommer det sovjetiska tillbakadragande vi alla väntar på? Återfår afghanerna sitt nationella oberoende och sin bestämmanderätt? Kommer fria, demokratiska val att hållas?

Afghanistan är en av provostenarna på sanningshalten i de signaler som nu utgår från Moskva om fred och större öppenhet. Skall Gorbatjov behålla trovärdighet måste det bli ett slut på det ohyggliga kriget i Afghanistan och afghanerna måste återfå sitt land, sin frihet och sin självbestämmanderätt. För detta kommer det att demonstreras i Stockholm den 19 mars.

Fru talman! Sverige måste stå på demokratins och frihetens sida i de många konflikterna runt om i världen. Vi måste verka för nationell försoning och inte enögt välja sida i all synnerhet när den sida vi väljer inte står på demokratins grund.

Det är bra att vi står upp för friheten och de mänskliga rättigheterna i Pinochets Chile och Bothas Sydafrika. Det är klandervärt när vi okritiskt stöder Castro, Ortega och MPLA i Angola. Det svenska stödet till den kommunistiska totalitära regimen i Hanoi är bland västländer unikt i sin uthållighet och förbehållslöshet.

Sverige måste stå upp för friheten och demokratin i alla de länder med vilka vi samarbetar. Demokratins principer och dess metoder att via kompromisser fredligt söka lösa konflikter är universella. Varje människa har samma rätt till frihet och värdighet.

Utän respekt för de mänskliga rättigheterna och större frihet i de politiska och ekonomiska systemen är det risk för att fattigdomen aldrig bryts. Svensk utrikes- och biståndspolitik skulle vinna på om socialdemokratin förmåddes inse det starka sambandet mellan utveckling och frihet.

Anf. 19 MARIA LEISSNER (fp):

Fru talman! "Sydafrikas regering visar prov på en remarkabel fantasi när det gäller förtryck, men dess fantasilöshet är slående när det gäller fredliga lösningar", sade UDF:s ledare Alan Boesak efter det att 17 oppositionella organisationer blivit förbjudna i Sydafrika, däribland UDF. Han fortsatte:

"Jag vet inte hur långt de kommer att gå, men nästa gång blir de tvungna att sätta personer som mig och ärkebiskop Desmond Tutu i fängelse."

Alan Boesak behövde inte vänta länge på att bli sannspådd. Nästa led i regeringens serie av dråpslag mot den sydafrikanska oppositionen var att just arrestera bl. a. dessa två i samband med en demonstration. Apartheidregimen har visat sig fast besluten att marschera mot en våldsam urladdning. Dess kamp de senaste två åren för att kväva och halshugga de rörelser som kämpar för demokratin har fått till effekt att det politiska motståndet inte mattats men däremot fått allt svårare att göra sig hört. Rasistregimen i Pretoria har invaggats i säkerhet och förlorat en aning av rädslan för ett svart uppror. Detta i kombination med det faktum att det politiska hotet mot regeringen inte längre huvudsakligen kommer från demokrater och liberaler utan från de ultrakonservativa har varit skälen till den senaste månadens försök att slutgiltigt krossa motståndet.

Det ter sig fullständigt obegripligt att regimen tror sig kunna lösa Sydafrikas rasmotsättningar genom att undertrycka fredliga protester. Den enda följden av besluten blir att de som vill ha demokrati nu kanske har förlorat den sista gnuttan hopp. Och det är obegripligt att de styrande själva inte är rädda för den explosion de bäddar för genom att täppa till alla möjligheter till politiskt arbete för demokrati.

Man kan i längden inte domptera en svart majoritet på 26 miljoner människor, bakbinda deras händer, piska deras ryggar, tortera deras barn och sedan binda munkavle på dem så att de inte ens kan ropa ut sin vrede och sin sorg. Trycket i Sydafrika kan växa sig för stort. Det är svårt att komma ifrån känslan av att den sista chansen för en fredlig lösning i Sydafrika kanske har flytt med den senaste tidens händelser. Det ankommer på oss att då inte fördöma dem som känner sig svikna och som tar till våld som den sista utvägen.

Ett stort ansvar för en sådan utveckling ligger hos de västländer som av egenintresset förleddes att inte haka på internationella sanktioner då trycket var som störst för två år sedan. Så länge de ekonomiskt mest inflytelserika västländerna inte ställer upp för oppositionen i Sydafrika är det inte troligt att Sydafrikas apartheidregim gör några mer långtgående eftergifter. Det internationella samfundets avsvalnade intresse för konflikten i Sydafrika har banat väg för den alltmer hänsynslösa och brutala politiken mot oppositionen. Jag vill därför understryka betydelsen av att Sverige med förnyad kraft driver på för att få fler länder att ansluta sig till de ekonomiska sanktionerna mot Sydafrika. Det arbetet får inte tappa fart! Tiden är mer knapp än någonsin.

Vi kan aldrig nog visa vårt ursinne över hur rasisterna i Sydafrika på det grövsta sätt kränkt mänskliga rättigheter. Det är ett demokratiskt renhållningsarbete att medverka till att forsla bort apartheidregimen till historiens sophög.

Sveriges utrikespolitik är av betydelse för många folk och stater, som för en förtvivlad kamp för sin överlevnad, sitt oberoende, för demokrati och mänskliga rättigheter. Det gäller inte bara den svarta majoriteten i Sydafrika utan också människorna i Afghanistan och i de utsatta och utnyttjade länderna i Centralamerika.

Det är närmast ofattbart att det afghanska folket har kunnat stå emot Sovjet, världens näst starkaste militärmakt, under mer än åtta år. Det beror

knappast på att Röda armén varit för ljum i sin krigföring. Napalmbomber och leksaksliknande minor, som slitit händer och fötter av barn, är exempel på grymheter mot civilbefolkningen. Resultatet är att var tredje afghan tvingats fly från sitt land, totalt ca 5 miljoner. De utgör därmed cirka en tredjedel av hela världens flyktingar. Ytterligare någon miljon är på flykt inom sitt eget land. Motståndets styrka beror knappast heller på någon särskilt framträdande enighet inom motståndsrörelsen. Kriget förs av lokala gerillagrupper. Exilpartierna i Pakistan har haft svårt att ena sig om ett program. Den starka decentralismen har skapat problem för de sovjetiska styrkorna. Då de har satsat på en offensiv i ett område har trycket från gerillan genast ökat i ett annat. Frustrerade Sovjetofficerare finner kriget ologiskt och konstigt. Motståndaren förefaller ibland irrationell. Hela landet består av fronter som oftast oberoende av varandra bedriver ett segt, nötande gerillakrig.

Det starka motståndet har flera orsaker. De skenbara svagheter kan också vara motståndets styrka. Afghanistan har aldrig varit en koloni. Dess politiska system är mer opåverkat än systemen i många andra asiatiska eller afrikanska länder. Kriget mot Sovjet är ett heligt krig. Det utgör själva fundamentet i den enskilda afghanens liv; hans tro och hans världsbild. Framtiden i ett fritt Afghanistan kommer inte att bli konfliktfri. Spänningen såväl mellan centralmakten och de olika lokala grupperingarna som mellan de olika partiernas ideologier kommer att leda till rivalitet. Mötet mellan exilpartierna i Pakistan och motståndet inne i landet riskerar att bli mer konfliktfyllt ju längre kriget pågår. Därför måste Sovjet inte bara dra hem sina trupper, utan också garantera icke-inblandning i Afghanistans framtida politik. Tillräckliga svårigheter väntar ändå på afghanerna vid det krigsslut som vi ännu inte sett. Trots det framgångsrika motståndet har det afghanska samhället skadats i sina grundvalar av kriget. De sociala nätverk som håller samman samhället har splittrats. Flyktingströmmar och folk mord har gjort att inget blir sig likt mer i Afghanistan.

Förhandlingarna om tillbakadragande har nu fått ett tillfälligt bakslag. Datum för tillbakadragandet har ytterligare skjutits på framtiden. Att någon uppgörelse kommer till stånd hoppas vi emellertid fortfarande på. Inte minst har de ungdomar som rekryterats till Röda armén för folk mordet i Afghanistan haft invändningar. Det finns ett betydande internt tryck på den sovjetiska ledningen att finna ett datum när den siste soldaten lämnat Afghanistan. Men ännu har den förste inte rest.

En annan av världens två supermakter står i centrum för våra förhoppningar om fred i Centralamerika. Kränkningar av internationell rätt är tyvärr inte något som är förbehållet diktaturerna i världen, utan något som även världens demokratiska stormakt ägnat sig åt. Det är därför ett hälsotecken att USA:s kongress nu avvisat propåerna om fortsatt stöd till contrasgerillan i Nicaragua. Även om USA utåt sett har sagt sig verka för demokrati i Centralamerika, har den förda politiken tyvärr haft motsatt effekt. Den allmänna bilden av Nicaragua är svartvit, utan nyanser. Där finns bara två aktörer: sandinistregeringen och de USA-stödda contras. Men i verkligheten finns ett regnbågsspektrum av politiska partier. Trycket från contras har hjälpt sandinisterna att minska utrymmet för denna demokratiska opposition.

USA och sandinistregeringen har, enligt den interna nicaraguanska oppositionen, gått hand i hand för att minska utrymmet för de partier som befinner sig i hela den politiska färgskalan mellan sandinister och contras, ja, t. o. m. för den del av oppositionen som står till vänster om sandinistregeringen. Ju mer USA har verkat för en militär seger över sandinisterna genom stöd till contras, desto mer har man desavouerat den fredliga och demokratiska interna oppositionen och desto fler ursäkter har sandinisterna serverats för att införa undantagstillstånd, förbjuda politisk verksamhet och skapa ett domstols- och fängelseväsende helt utanför det civila, med bristande rättssäkerhet.

Denna negativa spiral har nu brutits, åtminstone tills vidare, genom de centralamerikanska presidenternas fredsplan. Esquipulas II har åstadkommit att de olika parterna kan inleda en samtidig fredsprocess utan att någon behöver förlora mer prestige än någon annan. Det är ett lokalt, eget initiativ med en just av detta skäl alldeles särskild styrka och betydelse. För att den skall kunna fungera krävs inte minst att USA respekterar planen och dess förutsättningar och helt upphör med sitt folkrättsvidriga stöd till contrasgerillan.

För tillfället verkar förhandlingarna dock ha gått i stå. Den orädda och starke biskopen Obando y Bravo har avsatts från sitt medlaruppdrag. Om det är ett tillfälligt bakslag återstår att se. Om inte sandinisterna accepterar ytterligare förändringar i pluralismens tecken, blir det svårt att uppnå någon fred i Nicaragua. Inte minst kravet att frigöra polisen och militären från kopplingen till sandinistpartiet har stor tyngd.

Utvecklingen mot sandinistisk hegemoni i Nicaragua har bromsats upp tack vare fredsplanen. Men det är inte tillräckligt. Det politiska förtrycket i Centralamerika är inte på något sätt störst i Nicaragua. Försvinnanden, politiska mord, utrotning av ursprungsbefolkning och militära maktövertaganden förekommer i många av de andra länderna i regionen. Den panamanske presidentens avsättning och flykt sätter även de övriga ländernas problem i fokus. Esquipulas II är inte lösningen för de centralamerikanska folken. Men den skapar förutsättningar för en fredlig lösning, som tidigare föreföll ligga utom räckhåll. Det får inte tolereras att fredsprocessen på något sätt försväras. Här har inte minst Sverige en viktig uppgift.

Historien tenderar att upprepa sig. När demokratiska stater försummar sitt stöd till demokratiska motståndsrörelser i länder med krig eller diktatur lämnas fältet fritt för andra krafter. Sveriges stöd, vårt ekonomiska bistånd, vårt enträgna arbete i internationella fora för respekt för folkrätt och mänskliga rättigheter är därför av stor betydelse. Dels måste vi se till att skapa ett klimat i världen där det inte är tillåtet utan ett mycket högt politiskt pris att kränka andra länders gränser, oberoende och suveränitet, dels måste vi i bilaterala möten erbjuda ett fönster till en demokratisk samhällsmodell, erbjuda allt vårt stöd under unga demokratiers uppbyggnadsfaser, skänka moraliskt stöd och därmed en extra gnuttu energi till dem som kämpar och ännu inte uppnått frihet.

En alldeles särskilt viktig uppgift därvid är att sätta världens strålkastarljus just på mångfalden, den politiska pluralism som ju är det enda naturliga tillståndet. Det finns inte *en* enda uppfattning hos motståndet i Afghanistan –

det finns många uppfattningar om hur framtiden skall gestalta sig, och märkligt och farligt vore det annars. Det finns inte *en* enda rörelse i Sydafrika som verkar för frihet och demokrati, utan det finns en oerhörd mängd organisationer och grupper, som trots att de står starka och enade i sin kamp för demokratin inte har identiska uppfattningar om vad de sedan vill använda demokratin till. Det finns ett regnbågsspektrum av olika politiska uppfattningar i Nicaragua, som sina meningsskiljaktigheter till trots står enade om grundläggande krav på nödvändiga politiska förändringar.

Det är vår oavvisliga plikt som nation att stå vid de människors sida som slåss för för oss självklara mänskliga rättigheter. Men det är en lika stor plikt att stå vid deras sida efter det att befrielsen uppnåtts, att stödja de bräckliga demokratierna på rätt sätt under den tid då deras framtid fortfarande ligger i vågskålen. Om vi då förnekar mångfalden eller underlåter att stödja den, är vi inte utan skuld om landet cementeras i en centralstyrd och ideologiskt enkelspårig struktur.

Fru talman! Till sist vill jag kommentera Stig Alemyrs inlägg om Filippinerna.

Det är mycket glädjande att höra Stig Alemyrs engagemang. Uppenbarligen delar han också folkpartiets åsikt om ett fördjupat samarbete. Men jag skulle vilja fråga Stig Alemyr, särskilt mot bakgrund av den målande bild som vi fick av problemen i Filippinerna: Är det inte litet magert att stanna vid en inbjudan av den filippinske utrikesministern? Skulle vi inte kunna tänka oss litet mera av initiativ?

Anf. 20 STIG ALEMYR (s) replik:

Fru talman! Låt mig kortfattat svara på Maria Leissners fråga. Jag nämnde möjligheten av en inbjudan av den filippinske utrikesministern, eftersom det är en aktuell fråga, men jag antydde i övrigt att vi bör undersöka möjligheterna att utveckla samarbetsprojekt. Det finns flera möjliga sådana. Jag tror inte att det nu är dags att göra Filippinerna till ett programland – därtill är stabiliteten i landet alldeles för osäker – men det finns enligt min mening möjligheter att göra en insats på skogsområdet. Vi kan medverka till att beskoga landet, som för närvarande håller på att förlora hela sitt skogsbestånd, med alla de följder det kan få för framtiden vad gäller förutsättningarna för jordbruk, vad gäller jorderosion osv.

Jag är beredd att medverka i en positiv diskussion av projekt av den typen, som en inledning till ett samarbete. Jag hoppas också att den politiska utvecklingen skall bli sådan att det längre fram blir möjligt att gå vidare. Vi har redan gått in i Filippinerna med ett antal svenska miljoner. Vi kartlägger hela landet för att undersöka vilka naturresurser som finns. Vi ger pengar till omvårdnad av barn som har det utomordentligt besvärligt och vi är verksamma också på andra sätt. Vi bör enligt min mening undersöka vilka möjligheter som finns att fördjupa detta samarbete.

Anf. 21 MARIA LEISSNER (fp) replik:

Fru talman! Jag noterar med tillfredsställelse den öppning som här visar sig för ett biståndssamarbete med Filippinerna. Jag hoppas att Stig Alemyr och jag får tillfälle att återkomma till det i utrikesutskottet och att ta fasta på de

förslag som här har framförts. Men det är också väsentligt att vi inte glömmer bort att ett stöd till Filippinerna också skall handla om att särskilt stödja den bräckliga demokratin och inte enbart skall vara inriktat på att åtgärda ekonomiska orättvisor och skogsproblem. Jag hoppas, som sagt, att vi får anledning att återkomma till de här frågorna.

Anf. 22 STURE ERICSON (s):

Fru talman! Efter mer än fyra timmars debatt, som svept över flertalet aktuella internationella frågor, kan vi nu ägna mer tid och intresse åt enskilda utrikespolitiska problem.

Jag tänker försöka ge en internationell bakgrund till de krav om högre svenska försvarsutgifter som nu hörs allt oftare. Det bör ju rimligen vara utvecklingen runt omkring våra gränser som styr inriktningen och storleken av det svenska försvaret.

De som utan några internationella sidoblickar ständigt kräver högre svenska försvarsutgifter dominerar i alltför hög grad den säkerhetspolitiska opinionsbildningen i vårt land. Dessa upprustningsivrare beskriver de tre femåriga försvarsbesluten 1972, 1977 och 1982 som en period av svensk nedrustning. Under dessa 15 år hölls de reala försvarsutgifterna konstanta, dvs. inflationen kompenserades, men det blev inga faktiska ökning av anslagen. Två av dessa tre försvarsbeslut, 1977 och 1982, togs då riksdagen hade borgerlig majoritet. Under denna period skedde vissa reala höjningar av militärutgifterna i länder som omger oss.

Fjolårets försvarsbeslut här i riksdagen innebar vad ÖB betecknat som "ett trendbrott". Försvarskostnaderna tilläts under den nu pågående femårsperioden öka reallt med några miljarder. Mätt i pengar upprustar nu Sverige efter 15 år av oförändrade försvarsutgifter.

Jämfört med förhållandena i länderna i vår omgivning är de närmare 3 % av bruttonationalprodukten som vi satsar på totalförsvaret en tämligen hög siffra. Andra neutrala stater som Schweiz, Österrike och Finland lägger ned betydligt blygsammare belopp på sitt försvar än vad vi gör. Västtyskland, som ju är ankaret i NATO:s Europaförsvaret, anslår nu mindre än 3 % av sin BNP till försvaret.

I dag är det faktiskt bara i Sverige, Norge och Finland som det sker reala ökning av militäranslagen, medan andra länder minskar eller ligger stilla med sina reala militärutgifter. Detta enkla internationella faktum bör begrundas, när vi nu hör ständiga nödrop om ytterligare miljardökningar av Sveriges militära utgifter.

Under de månader som gått sedan riksdagen på försommaren i fjol fattade sitt femåriga ökningsbeslut har vi översvämmats av krav på nya miljarder till försvaret. Nu senast har armén redovisat behov av friska miljarder för flera högkvalitativa brigader, för tung materiel och för att upprätthålla värplikts-systemet. Men den militära kravmaskinen tycks ha kommit ur fas inte bara med den internationella rustningskonjunkturen. Det som nu krävs året *efter* försvarsbeslutet skulle naturligtvis ha redovisats året *före*. Möjligen tror någon att det är politiskt klurigt att kräva anslagshöjningar så att säga vid sidan om, för att undgå den femåriga totalbedömningen av behoven. Tyvärr

slås man dock lätt av misstanken att den egentliga orsaken är inkompetens på hög nivå i planeringen.

Det har inte skett någon militär utveckling i det baltiska området och i Östersjön under senare årtionden som ger anledning till någon ökad oro över risker för en kustinvasion. Ubåtskränkningarna är naturligtvis en allvarlig sak, och där behövs det vissa extra kompletteringar av våra militära motmedel. Men jag tycker att Dagens Nyheters Anders Melbourn med sin artikelserie nyligen på ett utmärkt sätt satte in ubåtsproblemen i deras internationella sammanhang. De fakta och synpunkter han där redovisade har inför en bred allmänhet punkterat Svenska Dagbladets och en del andras ubåtsspekulationer.

Samtidigt finns det de som eftersträvar ökad turbulens i det baltiska området. En moderat ledamot av riksdagens utrikesutskott ansåg för tre veckor sedan i en tidningsartikel att Sverige bör agera för att bryta loss Estland, Lettland och Litauen från Sovjetunionen. Det vore betänkligt om sådana utrikespolitiska stolligheter spreds utanför extremmoderatens krets.

Sovjet har under de senaste årtiondena byggt ut sin nordflotta och på 80-talet tillfört stora strategiska atomubåtar, som kan operera från Barents hav. NATO-flottornas totala dominans på världshaven är dock fortfarande överväldigande. USA har under de senaste åren talat för en offensiv marinstrategi, som i princip syftar till att slå ut Sovjets nordflotta redan i Barents hav. Sovjet anses behöva kontroll över Nordnorges kust för att kunna skydda sina strategiska baser kring Murmansk. En av de allra besvärligaste vägarna till Nordnorge går genom de nordligaste delarna av vårt land. För att avvärja denna eventualitet har därför vår bästa utrustning och starka militära enheter förlagts till Norrbotten.

Upprustningen kring Barents hav och Norska havet har under 80-talet alltmer sysselsatt de nordiska militärstrategerna, och det var läget på Nordkalotten som vår senaste försvarskommitté utpekade som det största hotet mot oss. Det var därför av intresse att i söndagens DN läsa ett uttalande av befälhavaren för Nordnorge, viceamiral Torlof Rein, som sade: "Jag vill bestämt hävda att vi har låg spänning i norr. Här råder ömsesidig respekt. Norskt flyg övervakar regelmässigt Barents hav och sovjetiska plan gör detsamma i Norska havet. Vi får genomskinlighet på båda sidor och det bidrar till att hålla spänningen nere." Oron för utvecklingen på Europas nordland, som ju spelar en så central roll i den säkerhetspolitiska debatten, kommenterar Nordnorges befälhavare på det här sättet: "Utrikespolitiska institut och säkerhetspolitiska forskare måste ju producera hela tiden för att visa att de gör något. Men det har inte mycket att göra med militära realiteter."

Det svenska totalförsvarets 30 miljarder varje år skall vi naturligtvis använda så klokt och förnuftigt som möjligt, utgående från den bedömning vi gör av det totala hotet mot vårt land. Men den avvägningen bör ske i ett sammanhang och inte genom att en och annan extra miljard pytsas ut till vad som för stunden tilldrar sig uppmärksamhet.

Efter den alleuropeiska uppgörelsen vid Stockholmskonferensen hösten 1976 om militära observatörer vid övningar och efter den mycket ingående

inspektion under 13 år framåt, som Sovjet och USA ålagt varandra i INF-avtalet, har militärblocken skaffat sig ytterligare garderingar mot överraskande militära aktioner utöver den alltmer avancerade satellitspanning som de bedriver mot varandra.

Tidig förvarning om militära förändringar är av helt avgörande betydelse för det svenska värnpliktsförsvarets styrka, och i det avseendet finns det för svensk del åtskilligt positivt i den politiska och militärtekniska utvecklingen.

Den avspänning mellan supermakterna, som utmärkt Reagans två sista år och Gorbatjovs inledande år, fortsätter den här veckan i Bern i Schweiz, då försvarsministrarna Carlucci och Jazov möts för att diskutera möjligheterna att gå över till en defensiv uppläggning av supermakternas försvarsstrategier. Det här initiativet bygger på strategiska resonemang, som under 80-talet har utvecklats främst i Västtyskland och som Jazov nu säger att han anslutit sig till. Blir det några konkreta resultat på längre sikt av de här samtalen, så kan de få stor betydelse för Europas säkerhet.

Vid ESK-mötet i Wien räknar man med att i sommar komma överens om dels fortsatta 35-statsförhandlingar om fler och mer långtgående förtroendeskapande åtgärder, dels en förhandling mellan pakterna om konventionella rustningsbegränsningar i Europa.

När Reagan och Gorbatjov möts i Moskva på försommaren är de troligen ännu inte klara med ett avtal om nedskärningar i de strategiska, interkontinentala kärnvapensystemen. Men ett sådant avtal kan mycket väl hinna bli färdigt innan Reagan lämnar Vita huset i januari nästa år.

Till det positiva i bilden hör också att man inom NATO diskuterar alliansens kärnvapenstrategi. Det är främst Västtyskland som vill ha en förhandling med Sovjet om att ta bort kortdistanskärnvapnen från de förberedda slagfälten i Europa.

Positivt är också att förhandlingarna i Genève om förbud mot kemiska vapen, där Sverige spelar en aktiv roll, har gjort stora framsteg under det senaste året. Det är nu fullt möjligt att snabbt ta fram ett avtal om och när den politiska viljan finns.

Till detta kan så läggas att den internationella trenden när det gäller anslagen till konventionella rustningar är stagnerande och på sina håll nedåtgående. Man kan summera, att det nu totalt råder en påtaglig lågkonjunktur inom rustningsområdet i vår del av världen.

De seriösa styrkejämförelser som nu görs pekar på ett stabilt läge. Gorbatjov och hans försvarsminister Jazov har sagt sig vara villiga att satsa på ytterligare stabilitet genom att förhandla om minskningar i de asymmetrier som råder inom den totala konventionella styrkebalansen.

Västeuropeiska Unionen – en västeuropeisk försvarsorganisation äldre än NATO bestående av Västtyskland, Frankrike, Storbritannien, Italien och Beneluxstaterna – lämnade i slutet av förra året ifrån sig en analys av den konventionella styrkebalansen, som var mycket lugnande ur västlig synpunkt. Dess slutsats var helt enkelt att det är en villfarelse att tala om västlig underlägenhet. Det är i de här sammanhangen lätt att glömma NATO:s mycket större befolkning och att västs samlade BNP är ungefär fyra gånger större än östs.

Jag fick i går en färsk rapport, som skrivits av USA-senatens underutskott

för konventionella styrkor och NATO-försvaret under ordförandeskap av senator Carl Levin med rubriken Beyond the Bean Count. Realistically Assessing the Conventional Military Balance in Europe. Den bekräftar än en gång intrycket av en betryggande stabilitet utan övertag för någon sida och borde läsas av alla dem som känner sig hotade av östlig överlägsenhet.

Fru talman! Min slutsats blir att 30 miljarder varje år till vårt totalförsvaret ger oss mycket goda möjligheter att bidra till stabilitet och lugn i vår del av världen, och de utgör inför 1990-talet ett bra stöd för vår hittills så framgångsrika neutralitetspolitik.

Sett i ett internationellt perspektiv behövs inte fler miljarder till det svenska försvaret. Moderniseringar och organisatoriska förändringar får lov att rymmas inom de ekonomiska ramar riksdagen för mindre än ett år sedan drog upp i det nu gällande försvarsbeslutet.

Anf. 23 PÅR GRANSTEDT (c):

Fru talman! Freden är den viktigaste framtidsfrågan. Om vi inte kan bevara freden i världen blir i stort sett allt annat som vi gör för att skapa en dräglig tillvaro för oss själva och andra meningslöst. Vi vet också att den militärtekniska utvecklingen har fört oss därtill att ett omfattande krig, ett världskrig, skulle bli slutet på den mänskliga civilisationen på jorden.

Sveriges möjligheter att bidra till att bevara världsfreden är naturligtvis begränsade. De stora avgörandena träffas på helt andra ställen än i vårt land. Men icke desto mindre är det naturligtvis viktigt att vi gör vad vi kan, att vi lämnar de bidrag som vi förmår prestera i arbetet för freden. Sverige har också en tradition av en mycket aktiv fredspolitik. Vi upprätthåller den traditionen genom att arbeta i globala sammanhang. Vi försöker främja avspänning och nedrustning och vi försöker påverka situationen i vårt närområde samt vår egen situation genom framför allt en konsekvent alliansfri politik.

Det kan inte förnekas att Sveriges roll som vapenexportör är en belastning för dessa uppgifter och politiska strävanden. Det uppstår lätt skeva situationer där man kan hävda att Sverige säger en sak och gör en annan.

Lösningen på detta problem är förmodligen inte att helt stoppa all svensk vapenexport. Det framstår inte som realistiskt. Frågan är om det inte rent av skulle vara ett uttryck för ett slags dubbelmoral. Vi begär själva att få ha ett militärt försvar för att kunna försvara våra gränser med vapen. Vi begär själva att få köpa militär utrustning på världsmarknaden. Att uppträda som köpare och samtidigt av moraliska skäl anse sig förhindrad att vara säljare är naturligtvis dubbelmoral.

Om vi nu skall ha en vapenexport, är det oundgängligen nödvändigt att se till att dem vi säljer vapen till är länder som har sitt militära försvar på samma premisser som vi själva, dvs. djupt fredsälskande länder som enbart har ett försvar för att skydda sig mot yttre aggression, länder som inte är involverade i några konflikter eller som kan tänka sig att blanda sig i några sådana. Det skall också vara länder som inte använder vapen för inre förtryck.

Om vi ser på den svenska vapenexportpolitiken i teorin, kan det sägas att den har ungefär den inriktningen. På pappret ser allt mycket bra ut, men verkligheten är som vi vet mycket annorlunda. Det har snart sagt inte funnits

någon konflikt under efterkrigstiden runt om i världen utan att svenska vapen har varit inblandade. Det finns i stort sett inget land med så mycket förtryck eller så aggressiv politik att man inte har kunnat komma åt svenska vapen för sin hantering. Verkligheten i svensk vapenexport är således långt ifrån de vackra deklARATIONERNA. Det är i stället smuggel, mutor och lögner.

Utrikesministern har sagt att det här är en byk som måste tvättas offentligt, och det är viktigt. I denna byk är även staten djupt involverad. Det är inte bara enskilda företag som kringgår den svenska lagstiftningen för att gynna de egna profitintressena: också statliga företag och verk är involverade i hanteringen. Ja, det har t. o. m. framförts anklagelser om att ett svenskt statsråd skulle ha medverkat och tagit initiativ till att kringgå politiskt fattade beslut om vapenembargo.

Tidigare har även framförts misstankar om att åtminstone svenska tillsynsmyndigheter medvetet skulle ha sett genom fingrarna med att reglerna på vapenexportområdet kringgicks.

Det står helt klart att allt det vi har fått se spelas upp framför oss, alla avslöjanden som har kommit om den svenska vapenexportens karaktär och irrgångar, har skapat en djup förtroendekris för den svenska vapenexportpolitiken. Det allvarligaste är att en förtroendekris för den svenska vapenexportpolitiken lätt blir en förtroendekris också för den svenska fredspolitiken och neutralitetspolitiken. Därför är det absolut nödvändigt att få fullständig klarhet om vad som har skett och vilken roll som tillsynsorgan och politiskt ansvariga kan ha spelat i olika vapentransaktioner. Det är också absolut nödvändigt att vi får garantier för att svensk vapenexport i framtiden håller sig inom de mycket snäva ramar som vi drar upp, bl. a. i denna kammare.

Fru talman! Vi väntar nu på en proposition på detta område. Låt oss hoppas att den skall innebära viktiga steg i rätt riktning. Vi måste få till stånd en skärpt kontroll och en bättre insyn i vapenaffärerna. Vi måste få klarare definitioner av vilken typ av stater som är tänkbara som köpare av svenska vapen. Vi måste också få vidare definitioner av vad svenska vapen och svensk krigsmateriel är, så att vi inte råkar ut för att svensk s. k. civil materiel spelar en stor roll i krigshandlingar i andra delar av världen.

Vi får se hur långt propositionen för oss. Jag utesluter inte, fru talman, att det sedan vi har fått ta del av den ändå finns behov av en parlamentariskt sammansatt utredning, som gör en grundlig genomlysning av den svenska vapenexportpolitiken och av vilka regler som skall gälla för att vi verkligen skall få garantier för att Sverige säljer vapen enbart till länder vilkas försvar är grundat på samma principer som vårt.

Det som har hänt på vapenexportens område enligt de avslöjanden som har gjorts är som sagt allvarligt för våra möjligheter att agera aktivt för fred och avspänning. Det innebär naturligtvis inte att vi skall upphöra med vapenexporten. Det är viktigt att vi fortsätter att ha en hög profil, att vi fortsätter arbetet i nedrustningssammanhang och att vi också arbetar aktivt för avspänning och sänkt rustningsnivå i vårt närområde.

Det mest konkreta förslag som finns när det gäller vårt eget närområde är förslaget om en kärnvapenfri zon i Norden. Här pågår en hel del diskussioner. Det finns en parlamentarisk arbetsgrupp som sysslar med den här frågan. Det finns en ämbetsmannagrupp, och nordiska ministermötet tar

regelbundet upp den. Jag tror att det är viktigt att det utredningsarbete som här pågår bedrivs med skyndsamhet och att utrikesministrarna visar öppenhet, så att vi får delrapporter, som tillställs parlamenten och allmänheten, om hur utredningsarbetet fortskrider. Det får inte bli utrymme för någon misstanke om att man försöker sopa den här frågan under mattan, att man försöker begrava den i ett förlängt utredningsarbete.

Det som händer i vårt närområde är viktigt för freden, men allt som händer runt vår jord är viktigt för freden – jorden är så liten att krigshoten på andra sidan jordklotet kan vara lika allvarliga för oss som det som händer i vårt närområde.

Det går inte att skapa en fredlig värld, som inte också är en någorlunda rättvis värld. De orättvisor och det förtryck som finns runt om i världen är på sätt och vis det största hotet mot freden på litet sikt. Krishärdarna är många. Förtryckarregimerna är många och orättvisorna är många. Under den debatt vi har haft här i dag har exemplen också varit många. Jag skall nämna ett av dem, nämligen Sydafrika.

Sydafrika är trots allt unikt i det sorgliga sällskapet av förtryckarregimer. Det är det enda land i världen där rasismen är inskriven i konstitutionen. Det är det enda land i världen där det är direkt grundlagsstridigt att behandla en människa med annan hudfärg som sin jämlike. Det är det som gör att Sydafrika intar en sådan särställning bland världens förtryckarregimer. Det är det som gör att vi har ett sådant ansvar att medverka till en förändring av det systemet.

Det är klart att ett system som det sydafrikanska inte går att upprätthålla utan mycket omfattande terror och våld från regimens sida mot befolkningen. Vi ser också hur detta våld bara växer och växer, hur det blir blodigare och blodigare. Det är också helt klart att ju längre frigörelseprocessen i Sydafrika drar ut på tiden, desto mer blod kommer att flyta, desto mer kommer det politiska och ekonomiska systemet att raseras och desto mer ödelagt kommer landet att vara den dag apartheidsystemets saga äntligen är all. Också från den synpunkten är det viktigt att omvärlden genom kraftfulla påtryckningar mot apartheidregimen påskyndar utvecklingen så att vi får ett så snabbt slut som möjligt, innan alltför mycket elände har hunnit skapas.

Också här är Sverige av tradition föregångare. Vi går före när det gäller stöd till frontstaterna och stöd till befrielseströrelserna inne i Sydafrika och Namibia. Vi går – tillsammans med några andra länder – före också när det gäller sanktioner. Det sägs ibland att de svenska sanktionerna har visat sig fruktlösa, eftersom apartheidsystemet i Sydafrika är oförändrat. Det är naturligtvis en absurd argumentation. Det är detsamma som att säga att det är meningslöst att bedriva bistånd – fattigdomen är ju ändå kvar. Eller att det är meningslöst att bedriva miljöpolitik – miljöförstörelsen fortgår ju ändå. Det viktiga är naturligtvis att Sverige efter förmåga bidrar till de påtryckningar mot den sydafrikanska regimen som är nödvändiga och att vi sedan arbetar aktivt för att få andra att följa efter.

På två områden måste vi vidta ytterligare åtgärder: Vi måste för det första se till att våra sanktioner blir effektivare. Den rapport som nyligen publicerades om hur företagen kringgår våra sanktioner visar behovet av det. Centern har föreslagit att den utredning som finns skall påskynda sitt arbete,

så att vi snabbare kan få till stånd ytterligare åtgärder.

Vi måste för det andra från Sveriges sida göra en kraftfull diplomatisk offensiv för att få andra länder att följa vårt exempel. Just nu, efter de åtgärder som nyligen vidtagits i Sydafrika, finns det anledning att verkligen öva ytterligare påtryckningar och försöka påverka andra länder. Vi vet att det nu finns bättre politiska förutsättningar för att få med också motståndarna till sanktioner. Låt oss utnyttja detta!

Anf. 24 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Fru talman! Jag skall ägna de här minuterna åt att tala om den svenska krigsmaterielexporten. Den får sin relief mot andra anföranden här i dag. Det är en mycket viktig försvarspolitisk, och därmed säkerhetspolitisk, fråga. Därmed är det också i allra högsta grad en viktig utrikespolitisk fråga.

Men den är utrikespolitiskt viktig också i andra sammanhang. Det gäller vår handelspolitik, det gäller våra relationer till en mängd andra stater i världen, det gäller våra förbindelser med dem på en mängd olika områden där just krigsmaterielexporten kommer in och spelar en mycket stor och viktig roll.

I stort sett alla, utom möjligtvis radikalpacifister, är överens om att Sverige skall ha ett nationellt försvar, ett militärt försvar som är välutrustat, välutbildat och anpassat till våra förhållanden. Det skall ha vapen som vi i så stor omfattning som möjligt själva kan tillverka. – Så långt är det inte några större besynnerligheter. Men det har visat sig gång på gång och det har accentuerats under de här senaste åren, de senaste månaderna och de senaste veckorna, att detta problemkomplex inte är så enkelt.

Jag har flera gånger tidigare här i riksdagen talat om historiken över den svenska vapenexporten. Det är viktigt att ha bakgrunden klar för sig för att förstå dagens situation. Som det har konstaterats många gånger, är det egentligen inte någon skillnad mellan privat och statlig krigsmaterielproduktion eller mellan borgerliga och socialdemokratiska regeringar då det gäller detta specifika område.

Under de första efterkrigsåren sålde Sverige ganska friskt krigsmateriel runt hela världen. Försvarets fabriksstyrelse, senare försvarets fabriksverk, numera förenade fabriksverken, hade som en av sina viktigaste uppgifter under 40- och början av 50-talen att försöka göra sig av med utrangerad svensk krigsmateriel till så god avans som möjligt.

Det var en accepterad politik. Vi sålde flygplan till diktatorer i Karibien, Trujillo t. ex. Vi sålde sprängämnen till Sydafrika. Vi sålde vapen, ammunition och sprängämnen till Portugal. Vi sålde minor, granater, utrangerade svenska handeldvapen osv.. osv.

År 1956 utbröt kriget som har blivit kallat för Suezkriget, när Israel tillsammans med England och Frankrike skulle återta Suezkanalen från Egypten. Då visade det sig ganska snabbt att det fanns svenska vapen på ömse sidor – i den egyptiska armén och i den israeliska armén. Det visade sig att svenska staten hade varit med om att bygga en vapenfabrik i Egypten för tillverkning av den berömda svenska kpisten modell 45, att man hade utbildat folk i den egyptiska armén och att man samtidigt hade sålt massor med sådana vapen till Israel.

Känns mönstret igen? I dag, mer än 30 år senare, vet vi att det har sålts svenska granatgevär från samma tillverkare, det statliga FFV, till Israel och till Saudi-Arabien, som betraktas som en motståndare i den regionen.

Då blev det litet uppståndelse i Sverige och i den svenska riksdagen. Tage Erlander stod upp i andra kammaren, i byggnaden här bredvid, och deklarerade för första gången de s. k. riktlinjerna som skulle gälla för svensk vapenexport, som vi alla känner till och jag inte tänker upprepa.

De riktlinjerna var från början omöjliga att uppfylla, och det visste alla. Vapen, precis som alla andra varor, säljs för att komma till användning. Att sätta upp regler eller försöka stifta lagar där man säger att man skall kunna sälja en så viktig produkt i ett krig som själva vapnen, utan att den som köper skall använda dem, är från början ett omöjligt företag.

Därför kan man säga att de svenska vapenexportbestämmelserna – sedermera krigsmaterielbestämmelserna, vilket ju innebär en vidgning och medför helt andra svårigheter – var omöjliga från början och tillkomna för att man skulle kunna gå ut och sälja vapen där det passade. Man skulle bara ha något slags regler i ryggen som man kunde använda sig av.

Under hela 50- och 60-talen fick vi upprepa de s. k. skandalerna. Några har jag nämnt. Det finns många andra som inte behöver nämnas men som har förekommit. Handelsministern, på den tiden socialdemokraten Gunnar Lange, fick stå upp som syndabock i riksdagen och ta emot skäll från alla håll.

Om man försöker att utforma sådana här bestämmelser och samtidigt vill upprätthålla förbindelser med andra stater, kommer det att vara en konflikt. Det blir en dubbelmoral, som vi kan se manifesterad i dagsläget, precis som för 30 eller 40 år sedan när debatterna började om dessa bestämmelser.

Det stinker kring den svenska vapenexportshistorien. Den är fylld av lögner, undanflykter, utpekande av syndabockar – i industrin och i vissa myndigheter. Vissa ministrar har fått stiga upp och klä skott för hela regeringars och hela kollektivs misstag och missgrepp, men det förbättrar inte saken.

Det finns egentligen bara två alternativ för att på ett hederligt sätt komma ur den här konflikten. Den första är naturligtvis att man går tillbaka till den ursprungliga tanken: Svenska vapen skall tillverkas för vårt eget försvar och på bästa sätt kunna användas där, och vapenexport skall inte vara tillåten. Grunden för bestämmelserna är ju egentligen att vapenexport är förbjuden, fast det finns dispenser.

Det förutsätter naturligtvis en annan organisation, ett annat tänkesätt när det gäller det svenska totalförsvaret och det svenska militära försvaret, som vi ännu inte har kommit fram till. Då kommer man ur mycket av den här problematiken.

Får man en sådan försvarsorganisation, minskar också behovet av import av vapen. Våra bindningar till utlandet när det gäller vapen och annan krigsmateriel minskar, vårt beroende minskar, och våra möjligheter att upprätthålla alliansfriheten som siktar till neutralitet ökar högst avsevärt. Det är den bästa, ärligaste och rakaste linjen.

Den andra linjen, som vi ofta kritiserar andra länder för och som tillämpas t. ex. av Frankrike, är att man inte har några bestämmelser. Man säger: Vi tillverkar vapen, precis som vi tillverkar lastbilar eller kullager eller

någonting annat, och så säljer vi till dem som vill köpa och lägger inga moraliska aspekter på detta. Sedan kan man sälja till båda sidor.

Jag vill påstå att det är moraliskt mera rakryggat, moraliskt mera försvarbart och sakligt mera försvarbart att inta en sådan linje än den linje som vi under många år har försökt krängla oss fram till, med heliga och upphöjda principer som sedan alla i tur och ordning har varit med om att bryta mot.

Det är en skamfläck, och det hade varit bättre att ha en politik som Frankrike har, om vi nu inte kan komma fram till det allra bästa och säkraste, att bara tillverka vapen för vårt eget behov och inte ha någon export, den linje som jag och mitt parti föreslår. Och den linjen är möjlig. Den kommer kanske att kosta litet mera pengar, men då slipper vi bindningarna till alla möjliga stater, vi slipper alla dessa konflikter och allting annat.

Som sagt: Det sämsta av allt är dessa falska mellanståndpunkter som vi har hamnat i. Vi borde vara försiktiga att kritisera andra, speciellt med tanke på med vad vi har sett de allra senaste veckorna.

Vem är ansvarig? Det söks alltid efter syndabocker. Nu har det en tid varit populärt att som syndabocker utpeka, naturligtvis med full rätt, ledare för vapenindustrin. Boforsdirektörerna, detta kollektiv som alla nu är så kvicka att peka ut, har brutit mot bestämmelser och lagar, de har lurat myndigheter, osv.

Men de har gjort det mer och mer och i allt större och större omfattning därför att vi har haft de bestämmelser vi har haft och därför att det inte har funnits någon uttalad och klar målsättning och vilja hos dem som har det verkliga ansvaret, dvs. regeringar av olika slag, att hävda bestämmelserna.

Man har sett mellan fingrarna. Man har ingivit vapenindustrins och krigsmaterielindustrins män den tron att det här är pappersbestämmelser som man kan glida omkring ganska fritt på. Då skall man akta sig för att enbart peka ut syndabocker, så som har skett i vissa frågor.

När det gäller de aktuella affärerna – jag skall inte dra dem här, de står i alla tidningar och vi kommer säkert att få höra mycket talas om dem – finns det ansvariga personer som har känt till dem. Det har talats om statsråd: man menar naturligtvis förre försvars- och utrikesministern Sven Andersson. Han är död – precis som Tage Erlander och Gunnar Lange, som var ansvariga för affärerna på 50- och 60-talen, för länge sedan är döda. Olof Palme är också död, och han undgår inte kritik i de här sammanhangen. Han har varit ansvarig för regeringen under många av de år när dessa skandaler har pågått. Döden i och för sig fritar ingen från kritik i efterhand.

Ännu större ansvar får man lägga på de nu levande för att inte de efter sin död på nytt skall kunna anklagas. Därför är det väl motiverat att vi får en ordentlig genomlysning av allt det här. Jag vill instämma i det krav som framfördes av Lars Werner här i förmiddags: att vi får en ordentlig utredning, att det läggs fram en vitbok i de här frågorna där man inte försöker glida undan och skyller på varandra i ständiga kedjegangar, utan där det finns någon som törs stiga fram och säga: "Detta var fel av mig", inte: "Den och den har inte underrättat mig, jag visste ingenting, jag kände ingenting till, det var inte mitt område". Det vore någonting att bedja om.

Sedan har vi inriktningen, själva affärerna. Jag skulle slutligen – som jag

har gjort så många gånger i de här debatterna – vilja fråga: Vem har fått köpa? Det har talats mycket i dag från borgerligt håll, och självfallet från socialdemokratiskt håll också, om förtryck i världen, om Nicaragua, om södra Afrika osv. Men jag har aldrig hört någon från det borgerliga lägret – inte heller på den tid då det fanns borgerliga regeringar här i landet – som har varit särskilt kritisk mot att vi har sålt vapen till USA t. ex. Jag har aldrig fått något medhåll av borgerliga handelsministrar eller andra borgerliga ministrar under de år då vi hade sådana debatter i kammaren vid Sergels torg. Nu är man intresserad av att gå ut och tala mycket om frihet i världen, om förtryck osv., men man har inte från borgerligt håll varit så intresserad av att tala om att förtryckarna oftast och nästan alltid har varit de som har fått köpa svenska vapen. Det tycker jag man skall komma ihåg i den fortsatta debatten.

Anf. 25 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 26 MAJ BRITT THEORIN (s):

Fru talman! Inte på åtskilliga år har förutsättningarna för internationell nedrustning varit så goda som nu.

INF-avtalet innebär att Sovjetunionen och USA för första gången kommit överens om att avskaffa en hel kategori funktionsdugliga kärnvapen. Många har talat om en historisk händelse. Detta är inte överord.

Toppmötet innebar naturligtvis inte att de grundläggande motsättningarna mellan supermakterna undanröjdes. Men det visade att dessa motsättningar inte behöver stå i vägen för samarbete och överenskommelser i bägges intresse. Både USA och Sovjetunionen ser tydligen klara fördelar med att väsentligt minska sina kärnvapenarsenaler.

Avtalet berör visserligen bara några få procent av kärnvapenarsenalerna, men dess politiska betydelse överstiger vida den militära.

Utomstående bedömningar av supermaktsförhandlingarna får lätt ett drag av väderprognos över sig. Blåser det kallt i Washington på måndag, spår de flesta att det blir kyligt i Moskva på fredag. Och lyser solen över ett utrikesministermöte, så är sommaren i annalkande. Sedan finns naturligtvis alltid pessimister som trosvisst förklarar att varje sommar följs av höst och vinter.

Men viktigare än meteorologin är förstås att se om långsiktiga klimatförändringar kan vara på gång. Mitt svar är: Ja, kanske. Vi står inför förändringar av historisk räckvidd. Men förändringens vind har formidabla hinder att övervinna.

INF-avtalet innebär långt ifrån att Europa blir kärnvapenfritt. Taktiska kärnvapen lämnas kvar. Kärnvapen finns vidare kvar till sjöss och på flygplan. Frankrike och Storbritannien nedrustar inte.

Nu diskuteras begrepp som kompensation och modernisering. En sådan utveckling kommer vi från svensk sida aldrig att kunna godta. Föga vore vunnit om INF-vapnen kom att ersättas av andra kärnvapen.

Det har ibland sagts att det skulle finnas en risk för att vi efter INF kommer att se ett än större intresse för sjö- och flygbaserade kryssningsmissiler. Detta

skulle få negativa konsekvenser inte minst för det nordiska området. Därför är det betydelsefullt att presidenten och generalsekreteraren i Washington kom överens om att inkludera de sjöbaserade kryssningsmissilerna i START-förhandlingarna, även om de rapporter vi får tyder på att detta är en av de svåraste frågorna. Från svensk sida har vi sagt att vi vill se ett förbud mot alla kryssningsmissiler med lång räckvidd.

Inom NATO diskuteras en modernisering av taktiska kärnvapen – en del av det s. k. Montebellobeslutet som man länge talat tyst om. Även om NATO-toppmötet i Bryssel för några veckor sedan tillfälligt lagt denna fråga på is lär den återkomma. Om diskussioner om motsvarande frågor förs på sovjetiskt håll känner vi inte till.

Det vore ett fantastiskt framsteg för nedrustningsarbetet, om ett START-avtal kunde bli verklighet vid nästa toppmöte i maj-juni. Ännu viktigare är avtalets innehåll: det måste bereda vägen för fortsatt kärnvapenedrustning och inte för omrustning för att nå upp till överenskomna kvantitativa tak. Och den kvalitativa vapenutvecklingen måste självfallet hejdas.

Mer än någon annan nedrustningsåtgärd skulle ett provstoppssavtal visa att kärnvapenmakterna bestämt sig för att definitivt lägga om kursen. Om å andra sidan kärnvapenproven fortsätter, undermineras helt trovärdigheten i supermaktens löften om att alla kärnvapen en gång skall avskaffas.

INF-avtalet och ett avtal om halvering av de strategiska arsenalerna gör ett provstopp ännu viktigare. Effekterna av kvantitativa nedskärningar upphävs annars av den kvalitativa vapenutvecklingen.

USA och Sovjetunionen har nyligen börjat förhandla bilateralt om kärnvapenprov. De två har kommit överens om ett mandat som tydligt visar att slutmålet, ett fullständigt provstopp, lagts mycket långt fram i processen. Detta kan Sverige och en bred internationell opinion aldrig godta. För Sverige är ett totalt och snabbt stopp för alla kärnvapenprov den viktigaste nedrustningsfrågan. Provstoppfrågan är därtill inte någon bilateral angelägenhet. Den kräver i allra högsta grad en global lösning. Världssamfundet kommer faktiskt inte än en gång att tillåta att de två supermakterna gör upp bakom vår rygg – denna gång om hur många prov de skall genomföra och om att kontrollera dem hos varandra. Vad som krävs är *internationell* kontroll av att *inga* kärnvapenprov genomförs.

Kärnvapenfrågorna står i centrum för nedrustningsarbetet. Det måste de göra, eftersom kärnvapen utgör ett hot mot vår överlevnad. 1988 kan bli kärnvapenedrustningens år. Avgörandet ligger hos kärnvapenmakterna.

Ett avtal om ständigt förbud mot och förstörelse av kemiska vapen kan bli verklighet mycket snart. Förhandlingarna i nedrustningskonferensen i Genève har, under svenskt ordförandeskap, kommit långt under de gångna åren. Ett 80-sidigt detaljerat konventionsutkast har växt fram. Endast ett fåtal verkliga problem återstår. Det hänger nu, också på detta område, framför allt på stormakterna om ett avtal skall bli klart.

Det finns ett nära samband mellan kärnvapen och konventionella vapen. Manga kärnvapensystem är integrerade delar av militära styrkor som huvudsakligen omfattar konventionella vapen. Vapenbärarna är både "dual" och "triple purpose".

De konventionella vapnen måste ägnas stor uppmärksamhet i nedrust-

ningsarbetet. De slukar 80 % av världens samlade militärutgifter. De har, efter andra världskriget, använts för att döda ca 25 miljoner människor – de allra flesta civila.

Öst och väst är i stort överens om att börja nya förhandlingar om konventionella styrkor i Europa. Man har visserligen olika uppfattningar om militära hot och styrkeförhållanden, men det finns tecken på att bägge sidor är beredda att erkänna att varaktig europeisk säkerhet inte kan tryggas utan att konventionella obalanser rättas till. Detta bör ske genom nedrustning och inte genom ny upprustning. Det handlar också om att, i Stockholmskonferensens anda, gå vidare med åtgärder för att minska risken för överraskande och okontrollerbara militära händelseförlopp.

Det är fullt möjligt att europeiska förhandlingar om konventionella vapen och om förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder kommer i gång redan under 1988. Det är också möjligt att nyckeln till 90-talets nedrustningspolitik ligger i dessa förhandlingar.

”Vapnen stjal brödet ur den fattiges mun”, sade redan president Eisenhower. Det finns ett nära samband mellan nedrustning och utveckling. Detta har ofta understrukits i FN-sammanhang, senast i slutdokumentet från FN-konferensen i fjol om just denna fråga.

Den stora FN-studien om nedrustning/utveckling leddes av Inga Thorsson, som också fick uppdraget att svara för den tyvärr ännu enda nationella uppföljningsstudien. Med anledning av denna och FN-konferensen har jag själv lett en interdepartemental arbetsgrupp, som i går överlämnade sina förslag till utrikesministern och regeringen.

Inte mindre än fyra utredningar har tidigare under 80-talet arbetat med frågor om omställning från militär till civil produktion. Tre av dem utgick från försvars-, arbetsmarknads- och näringspolitiska perspektiv, medan den fjärde – Inga Thorssons – arbetade utifrån ett nedrustningspolitiskt perspektiv. Det har rätt delade meningar om utredningarnas förslag, som endast i begränsad utsträckning lett till praktisk politik.

Men problemen kvarstår. Även om en tänkt internationell nedrustningssituation inte riskerar att skapa någon stor arbetslöshet i Sverige, finns det lokalt påtagliga risker för problem. Över hälften av försvarsindustrins anställda arbetar vid anläggningar som till mer än 75 % specialiserats på militär produktion.

Med reservation för att försvarsindustristatistiken inte är helt tillförlitlig arbetade 1986 en tredjedel av försvarsindustrins anställda för export, dvs. omkring 9 000 personer. Det är en ökning med över 2 000 personer från 1983, och flera företag har ökat sitt exportberoende. I en internationell nedrustningssituation skulle dessa företag komma att drabbas såväl av svenska nedskärningar som av en dramatiskt skärpt internationell konkurrens.

Om man vill undvika att nedrustningsintressen och människors behov av arbete kommer i konflikt, gäller det alltså att i god tid vidta åtgärder för att stimulera civil produktion på orter med militär produktion. Det gäller också att förbereda den resursöverföring till u-länder som vi anser måste komma till stånd vid framtida internationell nedrustning.

Den rapport arbetsgruppen överlämnat innehåller bl. a. följande förslag i mycket stark förkortning:

1. Företag inom försvarsindustrin skall till företagsanknutna förnyelsefonder årligen avsätta minst 2 % av värdet för företagets krigsmaterielexport. Medlen skall utnyttjas lokalt för forskning, utveckling och utbildning för civila ändamål på orter som är beroende av vapenexport. Facket skall vara med vid besluten om hur resurserna skall användas.

2. Staten skall anslå 50 miljoner till exempelvis regionala investmentbolag och specifika lokala initiativ på orter med starkt försvarsindustriellt beroende.

3. Sambanden mellan fred, säkerhet och utvecklingsbistånd skall studeras och erfarenheterna av konkreta fredsbefrämjande biståndsinsatser utvärderas. Likaså föreslås en sammanställning av erfarenheterna av den svenska specialenheten för katastrofinsatser.

4. Kvarlämnad krigsmateriel är ett stort problem i krigshärjade områden. Arbetsgruppen föreslår att förekomsten av sådan materiel kartläggs och att, vid behov, ny teknik utvecklas för att förstöra sådan materiel.

5. En omställning från militär till civil produktion underlättas av ökade kunskaper, och arbetsgruppen föreslår därför flera åtgärder för att bygga upp kunskap på området, både nationellt och internationellt.

Dessa perspektiv hänger nämligen samman – det nationella och det internationella. En politik måste hänga samman för att vara trovärdig, oberoende av om den gäller förhållanden inom eller utom landets gränser.

Så över till vapenexporten. De senaste årens vapenexportskandaler har tyvärr skadat vårt internationella anseende, och jag vill säga till dem som tagit upp frågan här tidigare att de förslag vi nu får på riksdagens bord från regeringen innehåller förslag till skärpt lagstiftning, skärpt tillämpning och skärpt kontroll på vapenexportområdet. Det är ett viktigt bidrag till att återställa trovärdigheten på detta område. På motsvarande sätt kan man säga att de åtgärder som den arbetsgrupp jag har lett föreslår ökar tilliten till vårt internationella nedrustningsarbete. Förslagen syftar också till att slå vakt om de anställdas trygghet. Frukta för arbetslöshet får aldrig tillåtas bli ett hinder i nedrustningsarbetet.

Låt mig ta upp några av de synpunkter Oswald Söderqvist anförde. Jag reagerar mycket kraftigt på att han går till angrepp mot Olof Palme. Det är oförskämt att göra det utan att lägga i dagen på vilket sätt man anklagar vår före statsminister.

Det råder inga som helst tvivel om att vapenexporten har skadat förtroendet för Sverige i internationella sammanhang när det gäller nedrustningsfrågor. Det råder inte heller något tvivel om att de som har brutit mot svensk lag skall ställas till ansvar, oavsett om det gäller statliga eller privata företag. Men en sak är alldeles otvetydig: Land skall med lag byggas. Den dag vi inte tror att vår lagstiftning har någon funktion att fylla, den dagen är vi illa ute.

Om lagstiftningen inte har varit tillräcklig skall den skärpas, och det föreslår nu regeringen. Om kontrollen inte har varit tillräcklig – vilken den inte har varit – skall kontrollen skärpas. Det föreslår regeringen också.

Som svar på Oswald Söderqvists angrepp medger jag också att om tillämpningen av lagstiftningen inte sker på ett skärpt och begränsat sätt kan lagstiftningen – både dess moral och dess bokstav – ifrågasättas. Regeringen har i sitt förslag klargjort att också tillämpningen av lagen om svensk vapenexport skall stramas åt.

I det förslag som riksdagen får på sitt bord ingår också att man skall granska de kostnader som skulle uppstå om Sverige avstår från vapenexport, helt eller delvis, och om det är möjligt för oss att göra det. Det är en uppföljning av de förslag och beslut som togs på den socialdemokratiska partikongressen. I så måtto kommer Oswald Söderqvist att få svar på sin fråga om det är möjligt att helt eller delvis avstå från vapenexport. Jag vill säga att om det funnits en smutsig byk när det gäller vapenexporten – och det har det – så är den nu på väg att tvättas ordentligt och offentligt.

Anf. 27 PÄR GRANSTEDT (c) replik:

Fru talman! Det är naturligtvis bra att Maj Britt Theorin är nöjd med den proposition som väntas. Hon har förmodligen en betydande insikt i fråga om innehållet i den.

Men om belåtenheten inte blir lika stor på andra håll, dvs. om opposition, fredsrörelse och andra inte känner att propositionen undanröjer alla de frågetecken och de mycket allvarliga bekymmer vi för närvarande har med vår vapenexportpolitik, är man då från socialdemokratiskt håll beredd att medverka till tillsättandet av en parlamentariskt sammansatt kommitté – kanske också med representation från andra intresserade parter – som ordentligt får genomlysna på vilket sätt våra vapenexportregler har tillämpats, belysa den roll som det har misstänkts att också myndigheter och politiskt ansvariga har spelat under åren och föreslå de åtgärder som kan vara nödvändiga för att för framtiden undanröja skuggan av tvivel, inte bara gentemot företag utan också gentemot tillsynsmyndigheter och politiskt ansvariga?

Anf. 28 MAJ BRITT THEORIN (s) replik:

Fru talman! Låt mig försöka svara på det här.

Det har tillsatts en medborgarkommitté. Den skall avge sin rapport i maj månad, såvitt mig är bekant. Den är sammansatt av vad jag tror helt oväldiga personer som har till uppgift att granska hur man har skött tillämpningen, hur vapenexportaffärerna har hanterats. Jag utgår ifrån att när den lägger sina förslag – om det nu blir förslag – så kommer regeringen också att beakta dem ordentligt.

Om jag har förstått det rätt, så kommer först riksdagen att på sitt bord få förslag om både lagstiftning, tillämpning och kontroll. Därtill kommer det att tillsättas en parlamentarisk utredning som skall bedöma de ekonomiska förutsättningarna för en vidare vapenexport eller om man kan avstå helt eller delvis från den. Utredningen skall också titta på samproduktionen eventuellt med andra länder, eftersom den frågan behövde utredas vidare.

I så måtto kommer naturligtvis parlamentet också där att kunna komma in. Vi har också kontrollfunktionen via konstitutionsutskottet.

Men jag tror att det inte råder något som helst tvivel, Pär Granstedt, om att

den sittande regeringen – det klargjorde också utrikesministern alldeles tydligt – vill ha undan och har röjt undan i den ganska smutsiga byk som vapenexporten har utgjort, inte bara för regeringens skull utan också för trovärdigheten till svensk internationell politik och trovärdigheten till vår vapenexportlagstiftning. Vilka åtgärder som sedermera kan komma återstår att se, men jag tror att vi kan vara förhållandevis nöjda.

Jag kanske bör tillägga att jag är en av denna riksdags allra mest kritiska granskare av svensk vapenexport sedan 17 år tillbaka. Jag har inte slutat med att kritiskt granska den. Land skall fortfarande med lag byggas, och riksdagens beslut skall respekteras av dem som har att följa besluten, både privata företag och statliga myndigheter – också de myndigheter som skall tillämpa den lagstiftning som riksdagen har fattat beslut om.

Jag kan lova att jag för egen del i varje fall skall fortsätta att hålla ett ordentligt öga på vapenexportaffärerna.

Anf. 29 PÄR GRANSTEDT (c) replik:

Fru talman! Det är naturligtvis betryggande att Maj Britt Theorin för egen del kommer att hålla ett vakande öga på vapenexportaffärerna. Men det har ju pågått i 17 år och tyvärr har det ju inte hjälpt – om vi ser till resultatet. Det gör att det kanske är bra om vi kan bredda kontrollen.

Jag tycker också att det är rimligt att avvakta propositionen och medborgarkommitténs arbete. Men min fråga var egentligen: Om det reses krav på en bredare översyn både av hur tillämpningen har skett nu, vilken roll inte bara företag utan också myndigheter och politiker kan ha spelat, och av hur regelsystemet skall se ut i framtiden – är socialdemokraterna i så fall beredda att medverka till detta?

Anf. 30 MAJ BRITT THEORIN (s) replik:

Fru talman! Jag vill nog inte påstå att 17 års granskning varit onödig. Tvärtom vill jag nog påstå att från det vi började titta på vapenexportaffärerna har det hänt väldigt mycket. Allt fler i det här huset och utanför det här huset har ägnat större uppmärksamhet åt saken. Från början var det inte så många som följde våra vapenexportaffärer, oavsett vilken regering som var ansvarig för dem. Men intresset har vuxit starkt, och det tror jag är en tillgång, för det innebär också att svenska folket faktiskt vill se att de här affärerna röjs upp. Det har också lett till en serie av förändringar efter hand. Lagstiftningen har skärpts efter hand. Det har inte varit tillräckligt. Den kommer nu att skärpas ytterligare, och jag hoppas att det kommer att vara till fyllest, i kombination med den tillsyn, den tillämpning och den kontroll som också föreslås. Om riksdagen vill göra ytterligare en parlamentarisk granskning utöver den som nu sker via konstitutionsutskottet och efter att ha granskat regeringens förslag till åtgärder resp. efter att ha granskat medborgarkommissionens rapport och den uppföljning regeringen gör av det hela, kommer naturligtvis regeringen också att ta fasta på vad riksdagen begär.

Förste vice talmannen anmälde att Pär Granstedt anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 31 ANITA BRÅKENHJELM (m):

Fru talman! I en artikel i Svenska Dagbladet med rubriken Ompröva säkerhetspolitiken? skriver gurun i svensk säkerhetspolitisk debatt, Sverker Åström, om de under senare år förändrade förutsättningarna för svensk säkerhetspolitik.

Han berör den sovjetiska uppladdningen med det formidabla basområdet kring Murmansk och Kolahalvön och den spegelbild till detta som NATO:s strategiska planering för norra Europa naturligen har blivit. Han snuddar vid INF-avtalet och de eventuella strategiska följderna därav. Han uppehåller sig mera utförligt vid den svenska säkerhetspolitikens ständiga huvudvärk, ubåtskränkningarna. Han talar också om vad han kallar svensk diplomatisk och upplysningsverksamhets viktigaste uppgift i dag: möjligheterna att förena den svenska neutraliteten med vidsträckt deltagande i Europas ekonomiska integrationsprocess.

Han menar att de senaste decenniernas ytterst betydelsefulla förändringar vad gäller svensk säkerhetspolitikens förutsättningar borde föranleda debatt och studier kring hur denna eventuellt skulle behöva förändras. Men han konstaterar att debatten och förslagen i stort sett uteblir. Man hör bara ett vagt mummel eller det blir alldeles tyst.

Sverker Åström spekulerar inte i varför det är så. Minns vi vad som nyligen hände de militära experter som i ubåtskommissionens anda skisserade ett par möjliga angreppsfall mot Sverige – de drabbades av utrikesdepartementets bannbulla – kanske vi kan förstå varför experter och politiker som ännu befinner sig i karriären rör sig försiktigt. Frånsett en och annan frejdig och kunnig journalist rör sig på den mera äventyrliga arenan mest redan blivna eller snara pensionärer.

Men visst saknar man en inträngande diskussion inte minst från regeringens sida då det gäller viktiga förändringar i vår egen situation och studier av möjliga handlingsalternativ som kan följa därav.

Letar man t. ex. efter regeringsuttalanden kring det gångna årets banbrytande säkerhetspolitiska avtal, det om skrotning av medeldistansvapnen, finner man bara ett par mycket allmänna, intetsägande intervjuuttalanden av stats- och utrikesministrarna. Statsministern kunde endast med ledande frågor av reportern bringas i närheten av vad det egentligen rörde sig om. Utrikesministerns kommentar i dag ger heller ingen antydning om hur man i regeringskansliet drar konsekvenser för svensk del.

Absolut grundläggande för tilltron till vår säkerhetspolitik och vår förmåga att upprätthålla den deklarerade neutralitetspolitiken även i krislägen är naturligtvis vår försvarspolitiska planering. Om vi inte lyckas förändra en politisk situation där försvarsministern, vilken oroande verklighet han än ställs inför, likt en upphakad grammofonskiva upprepar "inga mer pengar till försvaret" riskerar vi att allvarligt förlora trovärdighet här, både utåt och hos det svenska folket. Folkpartiets begynnande tillnyktring på detta område hälsar jag med glädje. Men försvaret hör traditionellt hemma i en annan av riksdagens stora debatter, och jag skall här inte fördjupa mig i denna del av problematiken, detta trots Sture Ericsons krampartade försök att försvara 1987 års totalhavererade försvarsbeslut i en utrikesdebatt. Han kanske trodde att han här inte skulle riskera att bli bemött av specialistkunnande som

skulle kunna påvisa en del av de försåtliga felaktigheter hans argumentering innehöll. Det är frestande men jag skall avstå och hålla mig till vad som i snävare mening hör till det utrikespolitiska området.

Jag vill ägna mig åt ett av de områden som här har berörts – vad händer med svensk säkerhetspolitisk planering och vilken beredskap eller vilka eventuella ändrade dispositioner som kan vara på sin plats med anledning av utvecklingen på rustningskontrollområdet. Kort sagt: Vad behöver vi göra för att kunna medverka konstruktivt – eller åtminstone inte tagas på sängen – i Europa efter INF-avtalet?

Det vid toppmötet i Washington i december mellan supermaktsledarna ingångna avtalet om skrotning av landbaserade medeldistansmissiler tillgodoser inte bara de krav som framfördes i NATO:s nolloption från 1981. Genom att även vissa robotar med kortare räckvidd än dem som avsågs i den ursprungliga nolloptionen har blivit inkluderade går det längre.

Avtalet är intressant på flera sätt. Som Maj Britt Theorin sade är detta det första avtal som verkligen innebär en nedrustning av befintliga kärnvapen.

Det innebär dessutom att USA och Sovjetunionen enats om ett kvalificerat verifikationsystem för att kontrollera avtalets efterlevnad. Detta kan allmänt betyda ett genombrott också på verifikationsområdet – ett område där Sverige kan ha tekniska möjligheter att göra en insats, om forskningsresurserna satsas.

Avtalet är också ett framsteg för principen att ett nedrustningsavtal inte behöver vara strikt symmetriskt i fråga om antalet stridspetsar eller vapenbärare. Man har också tagit hänsyn till strukturella olikheter i de båda supermakternas rustningar. Detta kan få betydelse vid hantering av de besvärliga frågorna om nedrustning av de konventionella styrkorna, där kvantitativa obalanser finns, i många fall till Warszawapaktens förmån.

I förhållande till de totala kärnvapenarsenalerna är avtalet om medeldistansmissilerna marginellt. Förstörelsekapaciteten kommer inte nämnvärt att påverkas. Det finns emellertid anledning att studera vad ett bortdragande av medeldistanskärnvapnen från Europa kan komma att innebära. Debattens vågor går också höga i Europa. Internationella konferenser med politiska ledare liksom en livlig verksamhet av säkerhetspolitiskt initierade debattörer sörjer för att idéer penetreras och intresset hålls vid liv.

Men behovet av analys och debatt finns också i nordisk och därmed svensk säkerhetspolitik. Kan INF-avtalet innebära att hotet mot vårt närområde på något sätt förändras? Vi har i detta sammanhang bl. a. anledning att fundera över vad Gorbatsjovs utspel i det s. k. Murmanskalet innebär.

En sovjetisk charmoffensiv mot de nordiska länderna, bl. a. med förslag om begränsning av marin närvaro i Östersjön, Nordsjön och Nordatlanten, låter som ett bidrag till avspänning i det nordiska området. Försöken att nå ytterligare kontakter med de nordiska länderna vad gäller de säkerhetspolitiska frågorna i vårt närområde har också från sovjetiskt håll under senaste tiden varit legio och i några fall följt linjer som är främmande för svenskt sätt att hantera utrikespolitiska spörsmål.

Men är utspelet huvudsakligen ett försök att möta en förväntad upptrappning av amerikansk marin närvaro i det norra området? Frågar man sig från sovjetiskt håll på vilket sätt NATO kan förväntas möta den "reva" i

doktrinen om flexibelt gensvar som borttagandet av de s. k. INF-systemen innebär? Vad betyder det ändrade sovjetiska övnings- och rörelsemönstret i Nordatlanten, som Carl Bildt tidigare berörde?

Det bör noteras att Barents hav i Murmansktalet ej nämndes bland de havsområden där Sovjet önskar begränsad marin närvaro. Två tredjedelar av de sovjetiska atomvapenbestyckade ubåtarna har sin hemvist där, och deras rörelser skulle alltså rimligen undantas eventuella begränsningsaktioner. När man talade om att avlägsna ubåtsburna kärnvapen från Östersjön – redan gamla och skrotfärdiga system – nämndes inte heller något om de betydligt fler och modernare kärnvapen som Sovjetunionen har på ytfartyg i Östersjön.

De marina frågorna är naturligtvis av betydelse inte bara för supermakterna utan också för de länder i vilkas omedelbara närhet de driver sitt strategiska spel.

I en debatt med utrikesministern i denna kammare strax före jul kunde jag med tillfredsställelse konstatera att utrikesministern med än större klarhet än i dag slog fast att utgångspunkten för de nordiska ländernas diskussion av dessa frågor är en grundläggande respekt för de olika säkerhetspolitiska linjer som de nordiska länderna valt, att den forskning och de samtal, framför allt kring förtroendeskapande åtgärder, som förs på det nordiska planet förutsätter en utformning som även de tre NATO-länderna i den nordiska kretsen kan ansluta sig till samt att multinationella överenskommelser måste utformas så att de har ett direkt intresse för oss och att de ger ökat förtroende i vårt närområde.

Samma bedömningar som den svenske utrikesministern gör beträffande behovet av att förankra agerandet i de marina frågorna så att det främjar vår egen säkerhet underströk också den norska statsministern Gro Harlem Brundtland nyligen i ett anförande inför Paasikivisamfundet.

Hon poängterar dock också – kanske som en reaktion på den finske presidentens utspel om nordiska överläggningar om de marina frågorna – att överläggningar om förtroende- och säkerhetskypande åtgärder på det marina området måste föras i ett allians-till-allians-sammanhang, i synnerhet mellan de stora sjömakterna, och att det måste leda till ökad säkerhet också i ett öst-väst-perspektiv. Ett lika klart svenskt avståndstagande från de sovjetiska försöken till nordisk regionalisering eller isolering av frågorna vore önskvärt.

Att det nordiska området fått ökad strategisk betydelse konstaterades från svenskt håll redan av 1984 års försvarskommitté. Kan vi förutse ytterligare intresseförskjutning mot det nordiska området? Och vad betyder det i så fall för oss? Kommer det nordiska luftrummet och möjligheten att använda det – eller att hindra motparten att använda det – att bli ett än större intresse för supermakterna? Vad ställer det för ytterligare krav på vårt redan halverade luftförsvar?

Det sedan länge väl kända problemet med Warszawapaktens överlägsenhet vad gäller geografiska förutsättningar för uppladdning och på vissa områden också vad gäller konventionell militär styrka i Europa kommer att få större aktualitet efter INF-avtalet.

Uppenbart är att intresset för konventionella nedrustningsförhandlingar

kommer att öka. Då är det av största vikt att man från svensk sida metodiskt analyserar effekten av den aktuella situationen på vårt eget säkerhetspolitiska läge och tillvaratar alla möjligheter att lägga fram säkerhetspolitiskt väl förankrade svenska synpunkter i de sammanhang där vi över huvud taget får vara med.

Regeringen säger i årets budgetproposition:

”Utvecklingen i vårt närområde och det ökade strategiska intresset för vår del av världen ställer betydande krav på säkerhetspolitiskt inriktade analyser som underlag för beslut och svenskt agerande. Det är också ett starkt svenskt intresse att ha ingående kunskaper om de ledande stormakternas politik och om utvecklingen i Europa.”

Det finns dock risk för att regeringen här, liksom hittills då det gäller verkliga krafttag mot de generande ubåtskränkningarna, stannar vid besvärjelser och ord. På annat sätt kan jag inte förklara den socialdemokratiska majoritetens negativa inställning till ett moderat förslag till årets riksdag om att initiera ett sammanhållet framåtsyftande forskningsprojekt om europeisk stabilitet och nedrustning, ägnat just åt att skaffa respektingivande underlag för Sveriges framtida agerande på den internationella förhandlingsarenan.

Det finns t. ex. anledning att grundligt analysera varför de neutrala staterna mycket snabbt ställdes inför utsikten att uteslutas från de troligen i en överskådlig framtid viktigaste multinationella förhandlingarna om säkerhet och nedrustning i Europa. Vi tror gärna att vårt bidrag till den internationella stabiliteten är betydande och dessutom att våra insatser i den internationella nedrustningspolitiken är framträdande.

Förvisso görs i tysthet och bakom kulisserna fortfarande uppskattade insatser, t. ex. vad gäller konventionen mot kemiska vapen. Men var Sveriges betydelse för det framgångsrika resultatet av Stockholmskonferensen inte större än att alliansmakterna nu helst tycks vilja lägga viktiga förhandlingsfrågor i framtiden i det forum till vilket vi inte kommer att ha mer än ett mycket symboliskt tillträde?

Att den neutrala medlarrollen uppenbarligen inte är oombärlig får vi kanske stå ut med, men ett berättigat intresse för det nordeuropeiska områdets strategiska betydelse och för att en åtminstone geografiskt betydande stat i området som Sverige skulle kunna ha värdefulla bidrag att komma med är en uppfattning värd att slåss för.

Detta kan dock inte göras på annat sätt än genom att vi internationellt visar verklig expertkunskap på området. Kompetens finns otvivelaktigt, om den utnyttjas väl. Ett överskuggande intresse just nu vore att försöka se till att åtminstone förtroendeskapande åtgärder på det militära området och diskussionen om de militära doktrinerna med sin tyngdpunkt hamnar i den del av de kommande ESK-förhandlingarna där vi med full delaktighet kan medverka. Här finns både svenska intressen att bevaka och svensk kompetens att ta till vara.

Vår viktigaste bundsförvant i denna fråga – om än med helt andra motiv för sitt agerande – torde vara Frankrike. På vilket sätt har regeringen undersökt möjligheterna att inom en större västeuropeisk krets få respekt för ett svenskt kunnande och ett potentiellt värdefullt tillskott till dessa problemområden från de neutrala staternas sida? Om västblocket kunde vinnas för en

sådan uppläggnig torde öst inte göra några svårigheter.

Med stor sannolikhet kommer det närmaste årtiondets viktigaste förhandling – vid sidan av dem som självsvåldigt och exklusivt förs mellan supermakterna när de är på det humöret, och då kan vi inte, hur gärna Maj Britt Theorin än vill det, ha så mycket att säga till om – att föras i anslutning till ESK.

Anf. 32 STURE ERICSON (s) replik:

Fru talman! Anita Bråkenhielm säger sig representera specialistkunnande i de säkerhetspolitiska frågor som jag tog upp i mitt anförande. Från den positionen anklagade hon mig för försåtliga felaktigheter i det som jag har sagt utan att hon närmare preciserade sig. Jag begärde nu ordet för att ge Anita Bråkenhielm åtminstone några minuter för att ge exempel på sådant som hon menade var felaktigt i mitt anförande. Om hon vill förneka att hennes partikamrat i utrikesutskottet Gunnar Hökmark den 26 februari i Norrköpings Tidningar framförde åsikten att Sverige bör agera för att bryta loss Estland, Lettland och Litauen från Sovjetunionen får hon problem med sanningen. Anita Bråkenhielm vill väl ändå inte försvara sådana utrikespolitiska stolligheter?

Anf. 33 ANITA BRÅKENHIELM (m) replik:

Fru talman! Jag skall ta tillfället i akt att peka på två av de försåtliga felaktigheter som Sture Ericson gjorde sig skyldig till. Den ena gällde att Sveriges satsning på försvaret ligger kring 3 % av BNP. Det är 2,7 % jämfört med 4,5 % för bara tio år sedan.

Den andra felaktigheten var att man nu begär resurser för fler kvalificerade brigader. Verkligheten är att man begär resurser för att slippa reducera våra 26 kvalificerade brigader till 15. Det kallar jag försåtliga felaktigheter.

Jag vill använda de minuter som jag har till mitt förfogande till att försöka avsluta mina illa tidsdisponerade tankegångar med att återvända till den utgångspunkt där jag började mitt huvudanförande, nämligen Sverker Åströms artikel i Svenska Dagbladet. Han påpekar där att det politiska Sverige, regeringen och partierna, ute i Europa måste söka förståelse för Sveriges roll som stabiliserande faktor i den totala europeiska bilden. Han menar att vårt eget tal om svensk säkerhetspolitik som ett viktigt bidrag till lugn och stabilitet i Europa kommer att sättas på prov den dag Europa skall ta ställning till formerna för vårt deltagande i den europeiska integrationsprocessen. Då kommer det att vara viktigt att den svenska neutralitetspolitiken kan ses som en tillgång och inte en belastning för oss.

Jag är rädd att vi delvis redan har ställts på prov. Risken finns att vi kan bedömas väga för lätt. Vad som i en nära framtid behövs är verkliga åtgärder, inte bara ord, som visar att vi både på det försvarspolitiska och på det nedrustningspolitiska området är beredda att, inte bara med ord utan också med seriös handling – forskning, resurser och arbete – att göra den svenska neutraliteten till en stabiliserande faktor, både i dagens fredliga Europa och med trovärdighet att förbli det också om orosmolnen skulle hopas.

Ett svenskt internationellt och djupt känt engagemang är viktigt, både nära och fjärran. Vår vilja är många gånger betydande, vår förmåga många

gångar betydligt blygsammare. En realistisk syn på vår egen roll i vårt eget sammanhang är på sin plats. Det moraliserande draget i vår utrikespolitik kanske är mera irriterande för vår internationella trovärdighet. Det kanske är mindre irriterande att vi säljer vapen än det hyckleri med vilket det hela omges här hemma.

Om socialdemokratins företrädare, inte minst på regeringsnivå, ville visa lika stort engagemang för vår egen säkerhetspolitik i en föränderlig situation och inför oss näraliggande problem som inför avlägsna länders, skulle det säkert inte minska aktningen för vår utrikes- och försvarspolitik – tvärtom. Inte heller skulle det försvåra våra utsikter att ses som en respektingivande och intressant förhandlingspart i arbetet för ett integrerat Europa.

Anf. 34 STURE ERICSON (s) replik:

Fru talman! Jag talade i mitt inledningsanförande om att vi lägger ned närmare 3 % på vårt totalförsvar. Nu nämner Anita Bråkenhielm siffran 2,7 %. Den ligger i och för sig nära 3 %. Jag tror att det är en siffra som berör det militära försvaret. Jag talade om totalförsvaret, alltså även de civila delarna av försvaret. När det sedan gäller referensen till fler kvalificerade brigader avser jag naturligtvis fler kvalificerade brigader än vad försvarsbeslutet räcker till. Att då tala om försåtliga felaktigheter förstår säkert Anita Bråkenhielm är att gå ganska långt i polemiken.

Jag lägger emellertid klart märke till att Anita Bråkenhielm inte tar Gunnar Hökmarks stolligheter i försvar. Ni sitter båda i utrikesutskottet, och jag förstår att Anita Bråkenhielm och Margaretha af Ugglas inte ställer upp bakom kravet på att Sverige dels vid ESK-konferensen i Wien, dels bilateralt med Sovjetunionen skall kräva att Estland, Lettland och Litauen skall få avgöra om de vill tillhöra Sovjetunionen eller återupprätta sitt nationella oberoende. Sådana utrikespolitiska initiativ för att skapa tre nya stater vid Östersjön är ingenting annat än tokigheter som man naturligtvis odlar på den extremmoderata kanten för att det möjligen skall ge en del exilbaltiska röster i höstens val. Men det ökar sannerligen inte förtroendet för vad en borgerlig regering dominerad av moderater kan komma att hitta på när det gäller våra relationer med Sovjetunionen. I utrikespolitiken är moderaterna särlingar, och vi får inte slappna av i vår vakthållning mot moderaternas äventyrligheter. Att en moderat utrikespolitiker och aktivist nu har blivit partiordförande och i utrikesutskottet efterträts av en ännu mer äventyrlig aktivist från det moderata ungdomsförbundet gör att vi faktiskt inte har någon anledning att slappna av i vår oro.

Anf. 35 ANITA BRÅKENHIELM (m) replik:

Fru talman! Jag tycker att Sture Ericson med avslöjande klarhet genom sina tillrättalgganden bevisar hur försåtliga hans felaktigheter är. 2,7 % gäller totalförsvaret. Och 2,7 % är visserligen nära 3 %, men det är mycket små tal, och 4,5 % var betydligt mer och betydligt mer i klass med vad som då behövdes.

Sture Ericsons försåtliga felaktigheter om Gunnar Hökmarks artikel kan jag också passa på att korrigera. Vi har inte, som Sture Ericson försökte antyda, sagt att Sverige med vapenmakt skall försöka befria de förtryckta

baltiska folken. En sådan tanke är även oss främmande. Vad Gunnar Hökmark har sagt är t. ex.:

"Det är en allvarlig brist i svensk utrikespolitik att de baltiska ländernas situation i det närmaste förträngts till förmån för konfliktområden, som ligger längre bort, och där vår möjlighet att spela en meningsfull roll är betydligt mindre."

Vi talar engagerat, riktigt och mycket vackert om frihet och självbestämmande för ett stort antal folk i världen. Vi talar om behovet av att söka en lösning för Eritreas folk så att de själva får bestämma hur de skall ha det ordnat med sina egna förhållanden. Men vi talar väldigt tyst om de baltiska folken. Vad Gunnar Hökmark har sagt är bl. a. att vi bör verka för en ömsesidig visumfrihet. Vi skulle kunna göra det enklare för svenska medborgare att besöka de baltiska länderna, samtidigt som det skulle vara möjligt för invånarna i de baltiska länderna att besöka Sverige. Vidare menar han att det är viktigt att "Sverige i samband med uppföljningsarbetet efter Helsingforsöverenskommelsen och i bilaterala sammanhang med Sovjet, framför som sin uppfattning att Estland, Lettland och Litauen borde ges rätt att själva i öppna demokratiska former avgöra om de i fortsättningen önskar tillhöra Sovjetunionen, eller återupprätta sitt nationella oberoende".

Jag tycker inte det är förgripligt. Om Sture Ericson tycker det, avslöjar det bara det sinne för andra folks frihet, rättigheter och utveckling som socialdemokratin i så fall står för. Jag vågar stå för samma uppfattning som Gunnar Hökmark.

Förste vice talmannen anmälde att Sture Ericson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 36 BENGT SILFVERSTRAND (s):

Fru talman! Även den här gången har Sovjetunionens lika skoningslösa som meningslösa och resultatlösa terrorkrig i Afghanistan kommit i skymundan för geografiskt mera närliggande och massmedialt mera spektakulära internationella konflikter. Ändå tillhör det ryska övergreppet på ett anspråkslöst och fattigt folk i Centralasien vår tids stora tragedier.

I drygt åtta år har den ryska elefantens fot förtrampat och förtryckt det afghanska folket – åtta år av lidande och misär, av förstörelse och förnedring. Av en befolkning på 16 miljoner befinner sig nära nog en tredjedel på flykt utanför landets gränser, de flesta i grannlandet Pakistan. Två miljoner afghaner är flyktingar inom sitt eget land. En miljon afghaner har dödats eller skadats svårt av den ryska krigsmaskinens brutala framfart. Splitterbomber förklädda till leksaker har gjort tusentals afghanska barn till krymplingar för livet. Byar och städer har bombats till ruiner, bevätningsssystem förstörts, skördar bränts ner och civilbefolkningen massakrerats. Men också för Sovjetunionen har kriget inneburit umbäranden och förluster, vilkas politiska pris supermakten nu uppenbarligen funnit bli för högt.

Militärt och politiskt är Afghanistankriget för Sovjetunionen ett fullständigt fiasko. Den välutrustade Sovjetarmén har misslyckats såväl med att krossa det folkliga motståndet som med att bygga upp ett fundament för den afghanska quislingregimen i Kabul. Mer än 80 % av den afghanska

landsbygden är utanför Sovjetarméns och Kabulregimens kontroll, alltmedan den afghanska motståndsrörelsen har fått ökat fotfäste också när det gäller kontrollen av strategiska stödjepunkter, t. ex. viktiga kommunikationsleder. 15 000 sovjetiska soldater har stupat, 25 000 har sårats och de materiella förlusterna i form av nedskjutna flygplan och förlorade militärfordon är enorma. Motståndsrörelsens i efterhand förbättrade vapenutrustning, bl. a. tillgången till Stingermissiler, har tvingat ryssarna till omfattande omläggningar och begränsningar av sin flygverksamhet. Motståndsrörelsen har på senare tid hårdare engagerat sig i mera regelrätta slag inom vissa områden. Ändå kan man inte tala om någon avgörande förändring i det militära läget i Afghanistan. Kriget kommer sannolikt aldrig att få någon vinnare om det skall fortsätta. Det finns bara förlorare.

Krigets utveckling har också på senare tid kommit i skymundan för de pågående fredsförhandlingarna i Genève. Omvärlden var länge skeptiskt inställd till den sovjetiska politiken för nationell försoning. Numera tycks dock de flesta bedömare vara överens om att Sovjetunionen verkligen har en uppriktig vilja att dra sig tillbaka från Afghanistan.

Den propagandistiskt och diplomatiskt välformulerade glasnostpolitiken står här inför sin stora internationella trovärdighetstest. Gorbatsjov förefaller vara beredd att gå mycket långt för att slippa kvarstenen Afghanistan om halsen, då han om några månader åter skall träffa Ronald Reagan, den här gången på hemmaplan i Moskva. Tidtabellen för tillbakadragandet av de ryska trupperna förefaller att bli en kompromiss på nio månader, med början 60 dagar efter undertecknandet av ett avtal.

De senaste dagarna har det emellertid kommit grus i förhandlingsmaskineriet i Genève. Pakistan – hårt pressat av den av muslimska fundamentalister dominerade afghanska motståndsrörelsen – kräver i elfte timmen en interimregering i Kabul som villkor för undertecknandet av ett fredsavtal, något som Sovjetunionen kategoriskt motsätter sig och som USA närmast ställer sig avvaktande till. Däremot har USA krävt s. k. symmetri, dvs. att Moskvas bistånd till Kabulregimen skall avbrytas i samma stund som de amerikanska vapenleveranserna till motståndsrörelsen upphör. Också detta krav avvisas av Moskva.

Trycket på fredsförhandlingarna i Genève håller på att driva in ytterligare en kil mellan gerillans moderata och mera fundamentalistiska fraktioner. Om Pakistan framhärdar i sina krav på en övergångsregering och därmed förhalar Sovjets återtag, vilket hela världen väntat på i åtta år, lever man verkligen farligt.

Båda stormakterna har sagt sig komma att respektera Afghanistan som alliansfri stat. Deklarationerna om att Afghanistan verkligen skall förhålla sig neutralt har kommit också från en på just denna punkt så gott som enig motståndsrörelse.

Det framstår som helt klart att den Sovjetstötta quislingregimen saknar allt folkligt stöd. Samtidigt har det sannolikt på många håll funnits en övertro på den politiska motståndsrörelsens folkliga förankring. Snarare förstärks nu intrycket att den s. k. sjupartialliansens politiska auktoritet på senare tid ytterligare försvagats och att dess inflytande hos en djupt krigstrött afghansk befolkning är måttligt. Större auktoritet och trovärdighet hos befolkningen

åtnjuter då sannolikt de afghanska militära ledarna inne i landet. Och det är kanske hos dessa jordnära men av folket uppburna krigshjältar som nyckeln till en slutlig nationell försoning kan ligga. Risken för kommande fraktionsstrider mellan rivaliserande grupper inne i det afghanska samhället efter ett sovjetiskt återtag är dock påtaglig och ett nytt Libanon inte alls osannolikt.

Ett litet oberoende land som Sverige måste fortsätta en kraftfull opinionsbildning för att Sovjetunionen skall lämna Afghanistan och för ett nationellt självbestämmande för det afghanska folket. I internationella fora, bl. a. FN, måste vi också med all kraft understödja en fredlig och oblodig upplösning av den åttaåriga konflikten. Slutligen måste vi redan nu hålla hög beredskap för en massiv satsning på humanitär hjälp till Afghanistan så snart förutsättningar för ett återuppbyggande av det illa sargade landet föreligger. Världens största flyktingproblem har vi i Afghanistan med fem miljoner flyktingar. Mot den bakgrunden ter sig vår egen flyktingdebatt såsom verkligan futtig.

Under tiden fram till att en fredlig lösning är ett faktum är det väsentligt att vi ger vårt kraftfulla stöd till de hjälpporganisationer som arbetar i landet. Bland dessa, alla inräknade, vill jag understryka att den svenska Afghanistan-kommittén ger den bäst organiserade hjälpen, hjälp som också verkligen når de människor som behöver den. Det må gälla medicin eller livsmedel.

Herr talman! Afghanistans rop på hjälp får inte bli ett skriande för döva öron. Det afghanska folkets ord till omvärlden får inte blåsa bort med vinden, som Doris Lessing skriver i sin rapportbok från Afghanistan.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 37 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Jag förstår inte varför Sverige inte reagerar mer på Frankrikes kärnvapenprov i Stilla havet. Än mindre förstår jag mig på Sveriges agerande i FN när det gäller Nya Kaledonien.

Nya Kaledonien är en ögrupp i Stilla havet 1 300 km utanför Australiens östkust. I mitten av 1800-talet ockuperade Frankrike området, och sedan 1860 är det en fransk koloni. Under åren 1864–1894 användes Nya Kaledonien som deportationsort för straffångar.

Frankrike hävdar i dag att Nya Kaledonien är en integrerad del av den franska republiken och inte någon koloni. Men FN:s generalförsamling har fastslagit, både 1946 och nu senast 1986, att Nya Kaledonien är ett icke självstyrande område i FN-stadgans mening. Sverige delar denna uppfattning, nämligen att Nya Kaledonien är ett kolonialt område. Den uppfattningen grundas bl. a. på att området är geografiskt avskilt från den administrativa makten, dvs. det vi kallar Frankrike. En annan grund för detta ställningstagande är de stora etniska och kulturella skillnader som råder mellan Nya Kaledonien och Frankrike. Redan 1946 innebar beslutet i FN att Frankrike i enlighet med FN-stadgan skulle informera i generalförsamlingen om förhållandet i det koloniala området. Det beslutet har Frankrike totalt nonchalerat.

Sverige deltog i beslutet 1986 att ta upp frågan om Nya Kaledonien på FN:s

arbetsprogram för 1987. Därmed tog vi åter ställning för att denna fråga är en kolonial fråga. Sveriges traditionella linje i avkoloniseringsfrågor är att värna om folkens rätt till självbestämmande.

FORUM-länderna, dvs. Australien, Nya Zeeland, Nya Guinea m. fl. länder i regionen, har i FN starkt drivit frågan om en avkolonisering av Nya Kaledonien och menar att FN bör engagera sig aktivt i frågan. 1986 stödde Sverige FORUM-ländernas uppfattning tillsammans med bl. a. Finland, Japan, öststater och samväldesländer. Men när frågan åter kom upp på dagordningen i FN i oktober 1987 – Sverige har stött och medverkat till att den kom upp – avstod Sverige från att stödja förslaget från FORUM-länderna om en ökad involvering av FN i frågan om territoriets framtid. Sverige avstod från att rösta på resolutionen med motiveringen att texten inte återspeglade alla relevanta omständigheter i ärendet, om jag har förstått saken rätt. Vad jag förstår upprepade Sten Andersson denna formulering i debatten i förmiddags, på en fråga från Gunnel Jonäng. Men agerandet är ändå obegripligt för mig, eftersom Sverige ändå anser att Nya Kaledonien är en koloni. Likaså anser vi att FN har ett speciellt ansvar för att deklarationen om avkolonialisering blir omsatt i verkligheten. Eller har Sverige ändrat åsikt i de här frågorna?

Frankrike har bedrivit lobbyverksamhet för att få allt fler FN-delegater att stödja dess sak, dvs. att man skall få behålla sina kolonier i Stilla havet. Bl. a. hänvisar man till en folkomröstning som skedde i augusti förra året – en folkomröstning som den ursprungliga befolkningen bojkottade, precis som Gunnel Jonäng har påpekat, eftersom befolkningen inte ansåg att den gjordes på ett riktigt sätt. Men Frankrike lyckades i alla fall att få ytterligare 20 supportrar i senaste omröstningen i FN. Sten Andersson har också här i dag hänvisat till den här folkomröstningen – en folkomröstning som knappt är värd namnet.

Jag har mycket svårt att förstå Sveriges omsvängning i den här frågan. Är det av taktiska skäl som Sverige på det här sättet har gått Frankrike till mötes? Betyder idealen – vår inställning till demokratiska värden – mindre än hur andra stater röstar? Som neutral stat borde Sverige kunna förhålla sig fri och inte behöva snegla på hur t. ex. NATO-länderna ställer sig i olika frågor. På det här sättet bidrar vi i stället till att länderna i Stillahavsområdet blir beroende av öststaterna. Är det detta man vill?

Varför är denna fråga så viktig? Jo, dels gäller det, som jag tidigare har sagt, ett litet lands rätt till självbestämmande, dels gäller det Frankrikes intresse av att kunna prova kärnvapen i Stilla havet. Till franska Polynesien, som också är koloni i det här området, hör Mururoa-atollen, som så hänsynslöst används för franska kärnvapenprov. Om Frankrike förlorar Nya Kaledonien riskerar man att förlora också resten av kolonierna i Stilla havet.

Vilken rätt har Frankrike att låta kärnvapen explodera på andra sidan jordklotet, långt borta från det egna landet och den egna befolkningen men i närheten av andra människor? Proven har inverkan både på dessa människor och på naturen. Det är en väldigt cynisk politik som Frankrike för i det här avseendet, och vi måste reagera på den. Sten Andersson sade tidigare i debatten att Sverige har protesterat. Men hur kan det då komma sig att vi är så många som inte har hört av de protesterna?

Förra året utförde Frankrike kärnvapenprov på Mururoa-atollen den 5 maj, 20 maj, 6 juni, 21 juni, 23 oktober, 5 november, 19 november och 29 november. Det är en tragedi utan dess like.

Sveriges protester måste bli mer högljudda både när det gäller avkolonialiseringen i Stilla Havet och när det gäller provstopp över huvud taget. I den sistnämnda frågan har Sverige också agerat på ett för mig obegripligt sätt, när man förra året inte heller stödde ett förslag om konferens om ett totalt provstopp.

En av de viktigaste fredsfrågorna är just provstoppfrågan. Sverige har under lång tid agerat för att få till stånd ett totalt provstopp. Men det räcker inte att framföra sina åsikter i slutna förhandlingsrum. Vår uppfattning måste omsättas i ett aktivt handlande, och då tycker jag inte att Sverige skulle ha lagt ned sin röst i FN i de två fall som jag har redogjort för här.

Anf. 38 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Vi är väldigt många här i Sverige och i andra länder som har deltagit i opinionsyttringarna för att söka stoppa avrättningen av den svarta amerikanen William Jasper Darden. Avrättningen är nu ett faktum, efter det att Darden har suttit 13 år i dödscell.

USA hör till de 110 länder i världen som fortfarande avrättar människor. I dag finns närmare 2 000 dödsdömda i 34 av de 36 delstaterna som har kvar dödsstraffet.

32 länder har avskaffat dödsstraffet helt och hållet. Mer än 40 stater har delvis avskaffat dödsstraffet. Den ena av supermakterna, Sovjetunionen, deklarerade den 31 oktober 1987 att man stegvis skulle avskaffa dödsstraffet. Mycket tyder på att USA med sin nuvarande utveckling kommer att höra till den grupp länder som avrättar flest människor, nämligen Iran, Kina, Sydafrika, Irak och Nigeria.

I Sydafrika verkställdes förra året 112 avrättningar, vartill kommer ett okänt antal i de s. k. hemländerna.

På fredag morgon skall sex svarta sydafrikaner från från Sharpeville hängas.

Tidigt den 3 september 1984 samlades stora människoskaror i Sharpeville och andra svarta förstäder intill Johannesburgs gruv- och industribälte i Sydafrika. Den revolt som under några år skulle skaka det rasistiska Sydafrika i grunden och tvinga fram ett landsomfattande undantagstillstånd som alltjämt är i kraft höll denna morgon på att ta form.

Missnöjet gällde kraftigt höjda hyror avsedda att finansiera de förhatliga och av den vita regimen utsedda svarta kommunråden. Demonstrationerna växte allteftersom människor anslöt sig under marschens gång.

Revoltens första skede har nu fått sitt rättsliga efterspel. Sex personer väntar i dag i sina dödsceller på att staten skall beröva dem deras liv, som straff för den händelse som ledde fram till mordet på Khuzwayo Jacob Dlamini under de tidiga timmarna i Sharpeville.

Enligt sydafrikansk lag åvilar det åklagarsidan att bevisa de åtalades skuld bortom allt rimligt tvivel – inte tvärtom. Domstolen dömde de sex för mord, men utan att finna att någon av dem faktiskt förorsakat mannens död. I stället nöjde sig domstolen med att påstå att de sex åtalade haft samma uppsåt som de verkliga förövarna.

Den 1 december i fjol kom domstolsutslaget, i vilket domaren bl. a. säger: "Jag ska därför utgå ifrån -- -- att det inte blivit bevisat i något av de sex anklagades fall att deras uppträdande direkt bidragit till den avlidnes död." Högsta domstolen fastställde emellertid dödsdomarna mot de sex med samma motivering om att de handlat i *gemensamt* uppsåt med dem som verkligen förövat dådet.

Det sydafrikanska rättsmaskineriet har haft sin gång, men rätt har för den skull inte skipats. I stället utkräver staten sin hämnd. En vedergällningsaktion skall verkställas riktad mot sex människor för protestrevoltens första dag i Sharpeville, september 1984.

Det finns tidigare erfarenheter av att en mycket stark internationell opinion kan stoppa avrättningar också i Sydafrika. Det återstår nu bara två dagar när det gäller att ge uttryck för kraven på att dödsdomarna skall upphävas. Jag vädjar till regeringen och de politiska partierna att göra uttalanden i denna riktning.

Det finns i dag ingen tvekan i den svenska opinionens hållning till affärer med Sydafrika. Det finns alltså en bred politisk majoritet. Det är bara moderaterna som har motsatt sig det svenska sanktionsbeslutet.

Sverige intar internationellt sett en framskjuten ställning genom den lagstiftning mot nyinvesteringar och handel med Sydafrika och Namibia som vi har sedan 1979 resp. sedan förra året.

De svenska företag som har investeringar i Sydafrika försöker dock att på olika sätt kringgå både handels- och investeringsförbuden.

Samtidigt med förbudet mot varuhandel tillsattes en utredning för att utreda frågan om ett förbud mot tjänstehandel m. m. Denna utredning ser också över frågan om företagens fortsatta agerande och handeln via tredje land.

Vissa företags agerande hittills understryker vikten av åtgärder som snabbt hindrar försök att kringgå handels- och investeringsförbuden. Det är angeläget att utredningen ges reella möjligheter att skärskåda alla sådana försök och att utarbeta förslag till nödvändiga kompletteringar av lagstiftningen.

Vi måste undvika att vårt stöd till befrielseprocessen i Södra Afrika försvagas av att lagstiftningen inte tillräckligt effektivt förmår hindra omfattande industriella förbindelser med Sydafrika. En sådan situation kan i omvärldens ögon göra det mindre meningsfullt att följa Sveriges exempel. Det är således av största vikt att vi täpper till alla luckor i lagstiftningen.

Det kommer, herr talman, nya allvarliga rapporter om kränkningar av de mänskliga rättigheterna i Turkiet. I inget annat land i Europa har man avkunnat så många dödsdomar som i Turkiet. Amnesty International kom nyligen med en rapport med belägg om omfattande bruk av tortyr i turkiska fångelser. Turkiet är medlem av Europarådet och har skyldighet att följa Europakonventionen om mänskliga rättigheter. Vidare är det allvarligt att turkiska flyktingar som återvänt till sitt hemland har blivit arresterade. 25 turkiska flyktingar som sedan en längre tid vistas i Sverige har beslutat att återvända till Turkiet. Bland dem finns fyra flyktingar som har varit fackligt verksamma - nämligen Ekrem Aydin, Nurettin Bediz, Yusuf Eryigit och Mehmet Ali Tazedal. Det är mycket angeläget att Europarådets medlemmar

via sina regeringar och Europarådsdelegater uppmärksamt följer och bevakar vad som händer dessa människor vid och efter återkomsten.

Herr talman! Amnesty International har i dagarna startat en världsomfattande kampanj om de mänskliga rättigheterna. Målet är att förmå världens regeringar att omsätta FN-förklaringen i praktiken. Denna kampanj är värd allt stöd. Kampanjen startas med anledning av FN-förklaringens 40-årsdag och skall pågå under ett års tid.

Anf. 39 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Jag tänker ta upp några aspekter på kärnvapenedrustningen och arbetet mot kärnvapenspridningen. Det gäller områden där jag tycker att Sverige bör göra större insatser.

Programmet "Atomer för fred", som lanserades av president Eisenhower på 50-talet, har visat sig vara katastrofalt. Ju mer den s.k. fredliga kärnkraften sprids, desto mer sprids kapaciteten att tillverka atombomber. Har man fått hjälp att bygga upp en industri för att klyva atomer för energi, kan man också klyva dem för krig. Utan en avveckling av kärnkraften blir det omöjligt att hindra kärnvapenspridandet.

Jag tror inte att det är allmänt känt att det är svårt att avgöra om de klyvbara ämnen som transporteras kors och tvärs i världen är atombombsmaterial eller bränslematerial för kärnkraftverk.

Det krävs en invecklad analysapparat för att fastställa graden av anrikning. Det ligger ju enorma pengar i försäljningen av atombomber till länder och grupper som desperat strävar efter att ha denna utpressningsmöjlighet. Det är alltså omöjligt att kontrollera och hindra spridningen så länge klyvbart material kan försälgas legalt. Det finns misstankar om att atombombsmaterial kan ha transporterats genom Sverige på väg till länder som inte har atombomber nu.

Det är viktigt att den utredning som regeringen har tillsatt för att utreda Sveriges eventuella inblandning i den Västtyska atomskaandalen arbetar snabbt och att resultatet av utredningen snabbt offentliggörs.

FN:s atomorgan i IAEA, som har den omöjliga uppgiften att dels sprida kärnkraft, dels försöka stoppa spridningen av atomvapen, har ända från början och fram till nu haft svenska chefer. Vi har ett inflytande som är mycket större än man kunde tro, om man ser till vår folkmängd, när det gäller kopplingen mellan atombomber och atomkraft. Det är upprörande att Sverige gör stora insatser för att sprida atomenergi till u-länderna, bl. a. genom extra bidrag till IAEA. Atomindustrin främjas också genom stora insatser när det gäller bestrålning av livsmedel. Kärnkraftsindustrin måste avvecklas.

Många länder har nu starka folkliga opinioner mot atomkraften och planerar att avveckla sina reaktorer. Sverige kunde göra en stor insats, bl. a. i IAEA, för att stärka dessa opinioner. Vi kunde t. ex. låta våra officiella inlägg vid IAEA:s möten huvudsakligen handla om hur vi själva nu inleder avvecklingen av kärnkraften och därvid ställer om vårt energisystem för att få bättre långsiktig ekonomi och större trygghet. Vi kunde föra fram de analyser om kopplingen mellan atomvapen och kärnkraft som blir allt tydligare och verka för att FN ger IAEA andra instruktioner, så att man får koncentrera sig

på sina viktiga uppgifter – att försöka hindra atombombsspridning och att försöka bygga ut säkerhetssystemen i de kärnkraftverk som är i gång och medverka till att avvecklingen blir så snabb och så säker som möjligt i hela världen.

Utrikesministern sade tidigare i dag att Sverige arbetar för en "förebyggande miljöpolitik", i linje med förslagen i rapporten "Vår gemensamma framtid" från Världskommissionen för miljö och utveckling – den s. k. Brundtlandrapporten, som FN nu behandlar. Men då bör vi också handla i samma anda.

Vi bör visa intresse för organisationer i FN för de förnybara energikällorna och inte, tvärt emot Brundtlandrapportens rekommendationer, söka sprida kärnkraft till u-länderna eller låta bli att göra ett enda dugg för energihushållning och förnybara energikällor internationellt.

Det är vanligt att starka organisationer skrämmar med arbetslöshet och ekonomisk ruin för Sverige, när de inte får fortsätta med sin miljöhotande verksamhet. Vi bör avslöja sådana falska slutsatser och genomskåda de snäva motiven. När riksdag och regering beslutsamt ställer stränga miljökrav och när vi följer upp dessa krav med lagar och avgifter, skapar vi motiv för en förnyelse av näringslivet till förmån för en miljövänlig produktion. Och när vi ser till att de enorma ekonomiska resurser som finns i vårt land används till investeringar i en sådan förnyelse, skapar vi medel till ett gott näringsliv som arbetar med naturen och människorna och som inte rovdriver eller hotar. På köpet får vi en ekonomisk tillväxt i världen – men en tillväxt med gott innehåll.

Det finns anledning att återkomma många gånger här i kammaren till den viktiga Brundtlandrapporten.

Herr talman! Utrikesministern berörde Sveriges arbete för en kärnvapenfri zon i Norden. Man skulle kunna tro att vi också vill stödja andra folks kamp för kärnvapenfria zoner, men där ligger vi lågt. Ibland verkar vi snarast motverka människors strävan att slippa bli indragna i kärnvapenuppbbyggnaden. Gunnel Jonäng och Ingela Mårtensson har tidigare i dag tagit upp frågan om Nya Kaledonien och Sveriges svek mot det landet.

Den lilla ön Belau – eller Palau, som amerikanerna säger – utanför Filippinerna kämpar fortfarande för att slippa få en tredjedel av sitt territorium upptaget av en atomvapenbas. Ön är ett förvaltarskapsområde under FN, med USA som förvaltare. Sverige försöker hindra olika ideella organisationer att komma till tals i ett FN-utskott för att söka påverka FN att stödja Belau.

Vi uppträder mycket egendomligt i FN i denna fråga. Sverige har en reservation tillsammans med några få länder, bl. a. USA och Frankrike. Denna reservation lades av formella skäl, därför att frågan inte hörde hemma i det utskottet. I så fall borde vi emellertid åtminstone själva kunna ta upp frågan i den allmänna debatten i FN:s generalförsamling eller på något annat sätt solidariserar oss med det lilla landet som kämpar för sin kultur och för sin miljö.

Läget är nu följande i Belau. USA har tvingat fram flera folkomröstningar. Resultatet av samtliga dessa har blivit ett nej till atombasen. Efter starka

ekonomiska påtryckningar blev det emellertid en majoritet för ja till avtal med USA.

Beslutets laglighet har ifrågasatts och beslutet har överklagats. Överklagandet togs tillbaka därför att mord och hot drabbade dem som ville driva processen. Den amerikanske domaren beslöt att ge rätt till överklagande när som helst, även in på 2000-talet, därför att han insåg att våld uppenbarligen orsakat återtagandet av överklagandet.

USA:s kongress kommer inte att godkänna avtalet förrän det är fullt klart att allt har gått lagligt till. Saken är alltså inte avgjord, som svenska UD verkar tro. Sverige har en möjlighet att stödja de goda krafter i USA som inte vill begå övervåld på Belau.

Det finns mycket Sverige kan göra. Vi bör undersöka en vädjan från Belau att dra deras fall inför den internationella domstolen i Haag. Två organisationer på ön kunde stödjas från Sverige. Jag tänker på den katolska kvinnliga gräsrotsrörelsen Cltal-Reng och Belau Pacific Center. Just nu behandlar utrikesutskottet en motion om bistånd till ön. Det vore värdefullt om vi kunde finna vägar att stödja detta folk som vill fortsätta att leva i Brundtlandrapportens anda och som också i fortsättningen vill kunna erbjuda världen ett Söderhavsparadis.

FN har ett stort ansvar för detta land, som nu skall få självbestämmande och goda relationer till omvärlden i FN:s regi. Sverige kan finna vägar som är formellt riktiga men ändå klart visar att vi stöder alla länder som vill vara kärnvapenfria.

Anf. 40 EVERT SVENSSON (s):

Herr talman! Många konflikter har varit uppe till diskussion i dag. Frågan gäller i alla dessa fall om det i botten finns en vilja till dialog för att komma fram till fred.

Detta gäller för kriget i Afghanistan, som skördar så många offer och där flyktingsituationen är så prekär. För människornas i Afghanistan skull önskar man att det nya som håller på att hända får ett resultat och att det skall bli fred.

Jag har emellertid närmast begärt ordet för att ta upp två saker. Den första är förhållandena i Mellanöstern. Jag har varit intresserad av denna fråga. Den rörelse jag har varit ordförande för, Broderskapsrörelsen, har arbetat med denna fråga under lång tid. Det kanske är ganska självklart, eftersom vi har goda kontakter med kyrkorna. Kyrkans intresse för Mellanöstern har varit genuint. Vi är socialdemokrater. När Israel bildades som stat, var det många som drömde om att man där skulle få se en ny socialistisk, demokratisk stat växa fram. Den drömmen slutade nästan i en mardröm. TV-bilderna från ockupationsmaktens brutala agerande har väckt många till insikt om en ockupation som har bestått i 20 år.

En sådan ockupation kan inte ske utan skadliga verkningar för både de ockuperade och för ockupanterna. Den som påpekar detta får ibland höra, uttalat eller underförstått, att han eller hon är antisemit. De som uttalar dessa beskyllningar har inte förstått någonting, eller också utnyttjar de på ett cyniskt sätt avskyn mot antisemitismen. De utnyttjar den som ett tillhygge mot kraven på upprättelse för det folk, vars rättigheter i dag förtrampas – nämligen palestinierna.

Herr talman! Det kan bara finnas en folkrätt. Låt oss slå fast det. Den måste gälla lika för både Israel och dess grannar. Viljan till dialog måste givetvis finnas på bägge håll för att freden skall kunna bli en verklighet. Israelerna kräver med rätta att få leva i fred inom säkra och erkända gränser. Lika väl som Israel fordrar respekt för sin rätt till självbestämmande, måste landet också respektera palestiniernas självklara rätt att själva utse sina företrädare. Jag vill understryka det senare: att själva utse sina företrädare.

Vad utrikesministern vid sitt besök fick höra av en grupp ledande palestinier om PLO:s centrala roll ligger helt i linje med vad som länge har varit känt – utom för de israeliska ledarna och för en del här hemma i Sverige som inte vill se faktum och som har valt att blunda.

Det talas mycket om erkännande. Det tekniska erkännandet kan emellertid inte vara det centrala. Det viktiga är att det finns en vilja till dialog och förhandlingar. När en sådan dialog och en sådan förhandling har inletts, kan man tala om ett erkännande de facto. Under den process som då sker kan och måste ett erkännande de jure komma. Så skedde vid förhandlingarna mellan Israel och Egypten. Det är självklart att det är den väg man också här kan se. Om en fredsprocess bara kommer i gång, genom informella kontakter på olika nivåer, så kan man se en lösning.

När israelerna så hårdnackat vägrar att ha några som helst kontakter med ledande palestinier och med PLO, väcker detta en allt starkare misstanke om att de i själva verket inte är intresserade av att återlämna de ockuperade territorierna.

Herr talman! Jag vill här särskilt tacka regeringen för att den i sin deklaration så tydligt understrukt nödvändigheten av en internationell fredskonferens för att bekräfta de olika momenten i en uppgörelse. Det internationella samfundet måste på olika sätt markera hur viktigt detta är.

Jag vill ta upp en annan sak, herr talman. Det är angeläget att det bistånd till det palestinska folket som förmedlas genom svenska folkrörelser nu snabbt kan få ökad hjälp eller ökat bistånd ifrån UD eller SIDA. Det är många folkrörelser som är engagerade nere bland palestinierna. Det är glädjande att man nu får höra att det finns möjligheter att öka biståndet. Det är också viktigt att bygga upp kontakterna med fredssträvarna i Israel, vilka utrikesministern i dag också har talat om.

Jag vill säga något om Sydafrika också. Även där är det fråga om en nödvändig dialog, men där verkar den mycket avlägsen. Apartheidregimen befinner sig i en djup politisk, ekonomisk och moralisk kris, och det är anledningen till att den för krig mot sina grannstater, utlyser undantagstillstånd och genomför massarresteringar. Nyligen förbjöds 17 kritiska organisationer, och sannolikt tror regimen sig ha krossat det folkliga motståndet i och med detta. Men allt tyder på att det i så fall är en allvarlig underskattning av de förtrycktas beslutsamhet att nå befrielse.

Vi har ingen rätt att fördöma de svarta om de i det här läget skulle välja att trappa upp den väpnade kampen. Vi måste samtidigt konstatera att situationen blir allt farligare; apartheid utgör verkligen ett hot mot internationell fred och säkerhet.

Herr talman! Mot denna bakgrund har den svenska politiken med ekonomiska sanktioner mot Sydafrika väckt stor internationell uppskattning

– och det med rätta. Jag kunde själv konstatera detta vid en internationell konferens för parlamentariker mot apartheid som hölls i New Delhi förra sommaren. Nu måste vi gå vidare på den inslagna vägen och försöka få fler med oss. Vi måste ytterligare öka det internationella trycket på Pretoria, och vi måste göra allt vi kan för att stödja de krafter, i bl. a. kyrkorna, som inne i landet verkar för fred och rättvisa. Självfallet måste vi också fortsätta våra ansträngningar att nå ett beslut i säkerhetsrådet. Om detta inte går och under tiden fram till beslutet måste vi också söka kontakter med andra länder som är beredda att följa den svenska linjen. Vi vet ju var det reella motståndet är beläget: det är Västtyskland, Storbritannien och USA, och om vi kunde få dem med oss, skulle frågan vara löst ganska snart. Dessa länder tar också på sig, herr talman, ett stort ansvar eftersom vi vet att vi går mot en blodig uppgörelse. Vi närmar oss den med allt snabbare steg.

Till slut vill jag rikta en maning – den kanske är utsiktlös, kanske inte hörs, kanske inte går fram – till de svenska företag som har verksamhet i Sydafrika: Varför kan ni inte, i likhet med era konkurrenter från andra länder, ta bladet från munnen och tala om var ni står i förhållande till apartheid? Det skulle vara ett viktigt bidrag i den internationella opinionsbildningen.

Herr talman! Vad jag har talat om här är att människor skall vara beredda till en dialog. Det som vi talar om i Sverige är förhandlingar mellan parterna. Det jag har försökt att tala om är att människor i områden där allvarliga konflikter råder måste hejda sig och inte gå vidare och skruva upp våldsspiralen utan söka dialogen, söka förhandlingarna, söka motparten så att de kan komma fram till en uppgörelse. Detta gäller Mellanöstern, Sydafrika och Afghanistan.

Anf. 41 MARGARETA HEMMINGSSON (s):

Herr talman! Jag skulle vilja inleda med några ord ur en bok.

Just nu lever vi i en väldigt konstig värld. Allting växlar nu mellan rocken, punken, popen och synth. Alla har väl en egen musiksmak. Det är också en väldig massa tjat om det där med freden: fred, fred, fred. Visst vill jag också att det skall vara fred, men hur i himmelens namn skall vi kunna få fred på hela vår jord? Det går inte, och det hjälper ju inte med alla fredssånger man sjunger. Det är faktiskt så man mår illa.

Detta var ord som man kanske kan dra på mungiporna åt men som jag tycker att man i stället skall placera in i sitt sammanhang. De är hämtade ur en bok som heter Lyssna på oss, där landets tolvåringar har uttryckt sig om livet och om framtiden.

Det är oroande, om man är så misströstande när man bara är tolv år.

Nathan Söderblom sade en gång:

”Ungdom är framtidens barometer. Det gäller att tolka dess utslag. Bli det storm eller stiltje, regn eller torka i människornas värld?”

Med de orden i åtanke är det lätt att omsätta de förtroendeskapande åtgärderna i praktisk handling. Vi måste se till att ungdomars förtroende sträcker sig över gränserna. Det faktum att ungdom av i dag reser väldigt mycket tror jag har en stor betydelse. Men vi kan inte nöja oss med studentutbyte, även om svenska ungdomar deltar i det.

Att arbeta i en ungdomsorganisation som har en mycket större betydelse,

Där kan man känna samhörigheten, de gemensamma arbetsuppgifterna och det faktum att man i samverkan faktiskt kan förändra världens gång.

Herr talman! Jag har nyligen lämnat uppdraget som ordförande i den Europeiska ungdomsfonden. Under två år har jag på nära håll fått följa ungdomsorganisationernas arbete i Europa.

Den Europeiska ungdomsfonden är den ena delen av Europarådets ungdomsverksamhet. Den andra är det Europeiska ungdomscentret i Strasbourg. De bägge enheterna styrs av var sin styrelse bestående till hälften av regeringsföreträdare och till hälften av representanter för ungdomsorganisationerna. Fonden ger bidrag till organisationer med verksamhet i Europarådets medlemsländer. Det kan vara administrativa bidrag, men också stöd till direkta aktiviteter. Centret å sin sida hjälper till att anordna internationella kurser och seminarier.

Jag kan efter de här åren konstatera att det finns en mängd livaktiga organisationer i Europa. Mycket glädjande är det faktum att antalet organisationer faktiskt kunnat öka med hjälp av fonden. En mängd aktiviteter har kunnat genomföras tack vare fondens bidrag. Många av dem har visat ungdomars engagemang för sin framtid, för fred och nedrustning, mot rasism och apartheid, för Europas miljö m. m.

Samtidigt som jag uttrycker min tillfredsställelse med Sveriges generösa inställning till den här verksamheten, både genom ekonomiska bidrag och genom att lyssna till organisationernas inställning, vill jag också kort peka på några problem.

För det första: viseringstvånget. Utrikesministern har tidigare i dag pekat på de problem som det franska viseringstvånget innebär för resandet i Europa. Jag vill understryka detta; det Europeiska ungdomscentret i Strasbourg är inte någon naturlig samlingsplats i dag. Att tvingas begära tillstånd för att få träffa andra europeiska ungdomar bidrar inte till att skapa förtroende över gränserna.

För det andra: "Yes for Europe!" EG:s program för studentutbyte i Europa har ekonomiska tillgångar som är flera gånger större än ungdomsfondens. Jag ser en viss risk i att en del av EG:s medlemsländer i framtiden väljer att lägga sina s. k. ungdomspengar på studentutbyte i stället för på ungdomsorganisationernas verksamhet. Detta skulle vara en mycket tråkig utveckling, som skulle skada inte bara de politiska ungdomsorganisationerna utan även scoutrörelsen, miljörörelsen och alla olika religiösa sammanslutningar för att ta några exempel.

För det tredje: Co-management. Som jag nämnde tidigare styrs både fonden och centret genom samarbete mellan regeringsföreträdare och ungdomsorganisationer. Just nu diskuteras en omorganisation av ledningen av verksamheten. Det finns de som vill avveckla detta samarbete. Jag hoppas att de inte når framgång, för det är genom att lyssna på varandra och samarbeta som vi hos ungdomarna kan skapa ett intresse för framtidsfrågorna.

Herr talman! Ett kort citat från regeringens utrikespolitiska deklARATION: "Vi kommer att fortsatt aktivt delta i arbetet på en konvention om barnens rättigheter och verka för att dödsstraffet avskaffas." Det är mycket viktigt att det arbetet kan slutföras till 1989, då barnens rättigheter ju firar jubileum.

Skrämmande rapporter når oss från världens alla hörn om övergrepp på barn: barnarbete, könshandel och barns utsatthet vid krig, oroligheter och svält.

Jag är mycket ledsen att tvingas konstatera att den senaste tidens tidningsrubriker har gett en skrämmande inblick i det förhållandet att övergreppen också förekommer i vårt land. Dessutom tycker jag att det är beklagligt att det allt oftare i Europadomstolen talas om föräldrarnas rättigheter och mindre om barnens.

I citatet ur regeringens utrikespolitiska deklaration nämndes också dödsstraffet. Det finns anledning att nämna detta också i samband med barns situation. Vi vet att man i USA väljer att hålla ungdomsbrottsliga i fängsligt förvar så länge att de uppnår myndighetsålder och dödsstraffet kan verkställas. Bortsett från inställningen till dödsstraff kan det inte vara riktigt att barn skall ställas till ansvar för sina gärningar på detta sätt.

Herr talman! Vi måste tänka på att vi när vi arbetar med nedrustning måste börja att nedrusta i barns miljö. Det är dags att vi får en lagstiftning mot krigsleksaker, det är dags att vi gör det omöjligt för vuxna människor att utsätta barn för så mycket våld.

Låt mig ändå, eftersom inledningen inte var så glad och upplyftande, konstatera att det finns hopp om framtiden. I en alldeles nyutgiven diktbok som heter Här är jag Var är du? skriver tonåringar om sina funderingar. Mattias Johannesson skriver på följande sätt:

”Ge inte upp min vän.
Ge inte upp.

Vi ska segra såsom blomman över asfalten.
Vi ska segra såsom båten över havet.
För vi har rätten på vår sida.
Med ickevåldet på vår sida.
Mitt i mörkret finns ljuset.
Mitt i förtvivlan finns hoppet.
Livet existerar trots förödelsen.
Vänlighet och kärlek mitt i hatet.
Vi är starka ty vi är många.

Så ge inte upp min vän!
Ge inte upp!”

Anf. 42 ALF SVENSSON (c):

Herr talman! Den 27 december 1979 invaderade, som vi alla vet, Sovjetunionen grannlandet Afghanistan. Sedan den dagen har 15 miljoner afghaner – och de 647 000 km², en och en halv gång Sveriges yta, som utgör afghanskt landområde – utsatts för en obeskrivlig terror. Närmare 10 % av befolkningen, ca 1 250 000 människor, har dödats. Hur många sovjetiska soldater som har fått sätta livet till i detta vanvettiga krig är okänt.

I sin bok Perestrojka – en bok som ju omnämnts mycket i hela världen – skriver Michail Gorbatsjov: ”Varje land har rätt att välja sin egen väg till utveckling, avgöra sitt eget öde och använda sitt territorium och sina

mänskliga resurser och naturtillgångar som det vill. Om man inte inser detta i alla länder, kan de internationella relationerna inte normaliseras. Ideologiska och sociala olikheter och skillnader i de politiska systemen är nämligen ett resultat av det val folket har träffat — —."

Herr talman! Man har sannerligen anledning att konstatera att rösten är en men händerna, gärningarna, vittnar om något helt annat. Av och till förmedlar medierna besked om att Sovjetunionen har för avsikt att lämna Afghanistan. Det behövs nu inga fler kryptiska uttalanden från Kreml, det krävs handling, uttåg ur Afghanistan.

Herr talman! Vid en jämförelse mellan den massiva, och berättigade, opinion som väcktes mot USA:s krigföring i Vietnam ter sig reaktionerna och aktiviteterna mot Sovjetunionen som ytterst försiktiga. Det diplomatiska trycket gentemot Sovjetunionen har tydligtvis inte varit större än att Sovjetunionen ansett kostnaden i förluster, diplomatiska såväl som ekonomiska, rimliga. Att så är fallet måste Sverige bära sin del av skulden för.

Herr talman! I utrikesdeklarationen säger utrikesministern: "Kapprustningen berör alla länder och folk. Därför är det viktigt att också vi gör vår stämma hörd och ger vårt bidrag till ansträngningarna att stoppa kapprustningen."

Problemet är att Sveriges tidigare helt självklara roll som internationell nedrustningsmotor alltmer har kommit att ifrågasättas i den internationella opinionen. Den svenska vapenexporten — både den legala och den illegala — är en mycket stor belastning, t. o. m. för sexnationsinitiativet. Antydningar om att detta utomordentliga nedrustningsinitiativ använts som kontaktforum för århundradets order på tungt fältartilleri till Indien, vårt huvudmottagarland för bilateralt bistånd i Asien, är till skada för vårt lands anseende som aktiv nedrustningsnation.

Herr talman! Regeringen har tydligen valt att ligga lågt när det gäller de alltmer flagranta uppgifterna om att svenska vapen förekommer i allt fler förbjudna länder. Skall avslöjandena fortsätta i samma omfattning och takt som har varit fallet nu en tid, blir det snart enklare att räkna upp länder där svenska vapen inte hamnat än länder som mottagit vapen. Inte tänker väl regeringen överlåta åt sitt ungdomsförbunds ordförande, Anna Lindh, att ta itu med svensk illegal vapenhandel? Det har väl aldrig stått så klart som nu att svensk vapenexport på sikt måste upphöra.

Herr talman! Jag skulle också vilja lyfta fram en liten region på klotet som lätt hamnar vid sidan om uppmärksamheten. Det finns, anser jag, all anledning för svensk utrikespolitik att mer än vad som hittills varit fallet engagera sig till stöd för Västsahara. Folket där får år ut och år in slåss för sin självständighet utan att erhålla det moraliska stöd, som det säkerligen skulle innebära om världsoptionen iakttar och högljutt följer skeendet. Sverige bör mer intensivt uppmana FN:s medlemsstater att resolut påverka Marocko att acceptera fredsplanen för Västsahara. De ockuperande marockanska trupperna måste bort från västahariskt område, innan ett demokratiskt val där kan äga rum.

Herr talman! Det är enkelt och självklart att efter våldsscener som TV och tidningar visat från Västbanken och Gaza fördöma våldet och ivrigt önska och hett vilja främja förhandlingar. "Vi stöder helhjärtat Israels krav på

säkerhet och erkännande", heter det i regeringens deklaration.

Herr talman! Man måste dock förstå att israeler frågar sig vad det stödet i realiteten är värt, om det håller att luta sig mot. Ingen av oss kan begära att Israel skall bortse från sina egna historiska erfarenheter från 1948, fram till dags dato. Det är en orimlighet att förvänta sig att Israel inte skall fästa stor vikt vid säkerhetsfrågor. Utrikesministern har med frejdighet deklarerat att PLO är berett att erkänna Israel. Ingen kan emellertid sväva i okunnighet om att det formligen vimlar av uttalanden från prominenta PLO-alesmän i vilka det entydigt slås fast, vad för övrigt PLO-stadgan kräver, att staten Israel skall utplånas. Det har alltid förvånat mig att inte Olof Palme, Ingvar Carlsson och Sten Andersson med sina tydliga goda PLO-kontakter sett till att avkräva PLO en ändring av PLO-stadgan för att därefter med enfaset uppmåna Israel att ta plats vid förhandlingsbordet.

Herr talman! Det är tilltalande att utrikesdeklarationen så klart och entydigt som den gör lägger fast Sveriges vilja att "delta i det västeuropeiska samarbetet så långt och så nära som detta är förenligt med neutralitetspolitiken".

Avslutningsvis, herr talman, vill jag säga att det över huvud taget är tilltalande att huvudlinjerna i svensk utrikespolitik har en så enhällig omfattning som de har.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Föredrogs

skatteutskottets betänkande

1987/88:21 om trafikpolitiken inför 1990-talet (prop. 1987/88:50 delvis).

Bensinskatten, m. m.

Anf. 43 KNUT WACHTMEISTER (m):

Herr talman! I proposition 1987/88:50 om trafikpolitiken inför 1990-talet föreslår regeringen höjningar av bensinskatten, kilometerskatten och fordonsskatten. Om jag inte räknat fel blir dessa skattehöjningar, om de nu går igenom i omröstningen, den 111:e, 112:e och 113:e gången sedan makttillträdet 1982 som socialdemokraterna hittat på en ny skatt eller höjt en redan befintlig.

Under den tid som socialdemokraterna suttit vid makten, snart sex år, har skattetrycket ökat med inte mindre än 60 miljarder kronor. Nu tänker man lägga beslag på ytterligare drygt två miljarder av ett allt skattetryckt folk. Regeringens uttalade ambitioner att återställa skattetrycket till 1985 års nivå ter sig mer och mer som blott en läpparnas bekännelse.

Den ursprungliga trafikpolitiska målsättningen var att den skatt som tas ut av bilismen skulle dimensioneras så att skatten täckte de kostnader som bilismen orsakat – främst då kostnaderna för vägnätet.

Numera sker emellertid ett mycket stort överuttag, som enligt trafikpolitiska utredningen uppgår till inte mindre än 11 miljarder kronor. Utgifterna för vägverket, den kommunala väghållningen, trafikövervakningen och viss

sjukvård beräknas till 13 miljarder. Inkomsten för staten från bensinskatten, vägtrafikskatten, bilaccisen och några andra skatter uppgår till så mycket som 24 miljarder. Detta stora överuttag minskar förutsättningarna att kunna bevara den svenska industrins konkurrenskraft. Det måste vara fel politik att nu medvetet öka transportkostnaderna, samtidigt som våra konkurrentländer nere på kontinenten går i motsatt riktning och genom en avreglering av transportmarknaden sänker kostnaderna. Den kraftiga kilometerskattehöjningen om 60 % medför att kostnaderna för lastbilstransporter under ett och ett halvt år ökar med 4 %, alla andra kostnadsökningar att förtiga. Kilometerskattehöjningen går dessutom på tvärs mot tidigare uttalade målsättningar att undvika drastiska höjningar av skattepålagor på trafiken. Till råga på allt leder knappast höjningen av kilometerskatten till någon förbättring av miljön, eftersom det finns mycket få alternativ till den nuvarande lastbilstrafiken. Järnvägen kan i blott ringa omfattning ersätta lastbilstransporten.

En höjning av bensinskatten och de andra skatterna strider dessutom mot den valfrihet som man annars hävdar i trafikpolitiska sammanhang. I den trafikpolitiska propositionen kan man bl. a. läsa följande: Konsumenterna bör ha så stor valfrihet som möjligt när det gäller utnyttjandet av olika trafikmedel. Människorna måste själva få avgöra hur de skall ordna sina transporter och kundens behov måste sättas i centrum.

Detta är inte annat än tomma ord, eftersom valfriheten nu beskärs, speciellt för dem som bor i glesbygd. Någon hänsyn till skatteförmågan tas naturligtvis inte heller. Som exempel kan anges att en familj som måste köra 3 000 mil om året genom pålagor sedan 1984 fått ökade kostnader på 240 kr. i månaden. Den föreslagna kompensationen för dem som bor i vissa glesbygdskommuner motsvarar endast en årlig körsträcka på ca 500 mil. Norrland drabbas sannerligen hårt av de nya skatterna också med tanke på att den för vårt välstånd så betydelsefulla skogsindustrin får kraftigt ökade transportkostnader.

Utan några som helst skattehöjningar stiger ändå det stora överuttaget av skatt på bilismen varje år på grund av trafikökningen. Statens vägverk beräknar att varje procents stegring av trafiken medför ett ökat väglitage till en årlig kostnad av 15 milj. kr. Samtidigt plockar finansministern in den tiodubbla summan i ökade skatteintäkter, vilket väl illustrerar bilismens roll som mjölkossa.

Med det sagda yrkar jag bifall till reservationerna 2, 3 och 4, vilket innebär avslag på propositionen.

Det finns ett par frågor till att diskutera i detta betänkande. Den 1 juli förra året fick jordbruket en icke acceptabel skattehöjning genom att man kraftigt höjde skatten på s. k. A-traktorer, dvs. dragfordon som tillverkats av ombyggda lastbilar. Orsaken till den kraftiga höjningen sades vara att man ville hindra ungdomar som saknade körkort att nöjesköra med relativt lågt beskattade s. k. A-traktorer eller, som de också kallas, Eptraktorer. Detta ofog kan självfallet stävjas utan skärpning av skattetrycket för samtliga sådana traktorer. Vi har i en reservation krävt en återgång till de regler som gällde före den 1 juli 1987.

Vad slutligen Gotland beträffar, gör bl. a. länsstyrelsen och kommunen

stora ansträngningar för att öka Gotlands attraktionskraft och förlänga turistsäsongen. Ett medel att nå det målet vore att undersöka möjligheterna till servering av obeskattade alkoholdrycker under överfarten. Man skulle också kunna tänka sig en viss skattefri försäljning ombord. Det kan tilläggas att dessa tankar, som vi framfört motionsledes, stöds av både länsstyrelsen och kommunen.

Med det sagda yrkar jag bifall också till reservationerna 6 och 8.

Anf. 44 BRITTA BJELLE (fp):

Herr talman! Vi skall nu behandla skatteutskottets betänkande 1987/88:21, som handlar om höjning av vägtrafikbeskattningen. Grunden är regeringens proposition 1987/88:50, som rör trafikpolitiken inför 1990-talet, men vi skulle i skatteutskottet enbart behandla bilaga 2, som innehåller förslag till skatter.

I propositionen föreslås att bensinskatten höjs från den 1 april 1988 med 25 öre per liter för såväl blyfri som annan bensin. Kilometerskatten höjs för personbilar med ett belopp per kilometer som i stort svarar mot höjningen av bensinskatten. Dessutom höjs kilometerskatten för lastbilar, släpvagnar och bussar från den 1 juli 1989 med i genomsnitt 60 %. Även trafiktraktorer, motorredskap och släpvagnar får höjd fordonsskatt.

Vidare föreslås i propositionen en sänkning av fordonsskatten med 108 kr. för vissa glesbygdskommuner som en kompensation för bensinskatt höjningen.

Vi i folkpartiet yrkar avslag på förslaget om höjning av bensinskatten men godtar kilometerskatt höjningen med undantag för kilometerskatt avseende personbilar.

Eftersom bensinskatten har stor regionalpolitisk betydelse tänker jag ägna några minuter åt regionalpolitiken för att visa på det olyckliga i den höjda bensinskatten.

För närvarande finns såväl framtidsforskare som regionalpolitiska forskare som beskriver utvecklingen i Sverige så, att det kommer att finnas ett fåtal centra som växer och drar till sig befolkningen, medan regionerna utanför dessa centra kommer att utarmas om ingenting görs. De växande centrerna kommer att vara Uppsala-Stockholm med Arlanda som centralpunkt, Göteborg, Linköping och möjligen Umeå och Luleå. Resten, den s. k. periferin, kommer att få det tungt.

Bara som exempel kan nämnas att Stockholmsregionen under perioden 1960–1988 vuxit med drygt 450 000 personer. Det motsvarar nästan Norrbottens och Västerbottens befolkningar tillsammans.

Det här scenariot visar på att regionalpolitiken kommer att få en avgörande betydelse för hur Sverige kommer att utvecklas framöver. Vad som behövs i t. ex. Norrbotten är ett mer differentierat näringsliv. Vi behöver helt enkelt fler småföretag. Samma sak gäller i nästan hela Norrland.

För att nya småföretag skall kunna växa upp i Norrland krävs att vi lyckas åstadkomma större lokalmarknader än vad vi har i dag. Vi behöver både större konsumtionsområden och större arbetsmarknadsområden. Klarar vi inte det kommer nya småföretag att få svårigheter att överleva, och det beror i sin tur på att om nya företag inte kan testa sina produkter i en närmiljö, kan

de inte heller utvidga sin marknad, vilket de måste göra på sikt för att nå befolkningscentrumen i Syd- och Mellansverige.

För att åstadkomma denna större lokalkoncentration måste man bättre än i dag knyta ihop orter till större gemensamma områden. För att lyckas med det måste man ha bra kommunikationer, men med nuvarande inriktning på lönsamhet och krav på att varje trafikslag skall bära sina samhällskostnader torde mindre orter få svårigheter att få till stånd tåg- och flygförbindelser. Alltså återstår vägtrafik.

För att man skall kunna åstadkomma en sådan här hopknytning av mindre orter krävs ett utvecklat åkande mellan dessa orter. Man behöver få till stånd ett både socialt, kulturellt och föreningsaktivt engagemang mellan orter för att de tillsammans skall kunna framstå som naturliga konsumtions- och arbetsmarknadsområden.

Eftersom bilen är det i särklass viktigaste transportmedlet inom de berörda områdena, är höjningen av bensinskatten en olycklig åtgärd. Om man inte vill ha differentierade bensinsatser i vårt land, och det vill man egentligen inte, måste bensinpriset betraktas ur ett regionalpolitiskt perspektiv. Regeringen har visserligen för Norrlandslänet föreslagit en sänkning av fordonskatten med 108 kr. som en kompensation, men 108 kr. är helt enkelt otillräckligt. Redan efter 500 kilometers körning är de 108 kronorna förbrukade.

Det har också hävdats att Norrlandslänet får kompensation genom att väganlagen har ökat, men även mot detta kan invändningar riktas. Arbetsmarknadsmedlen, som tidigare användes till bl. a. vägar, har minskat, och därför sker i praktiken inte den ökning av väganlaget som har förespeglats.

Man kan konstatera att bensinpriset kommer att få en allt större betydelse ur regionalpolitisk synpunkt än det tidigare har haft. Storstadsområdenas dragningskraft, som jag tidigare har beskrivit, gör att det är arbetsamt för de mindre orterna. Den strukturomvandling som pågår i samhället drabbar Norrlandslänet särskilt hårt, och när kärnkraften avvecklas kommer ytterligare strukturproblem att dyka upp. Dessa strukturproblem kommer att drabba Norrlandslänet hårdare än det övriga Sverige.

Vad Norrland behöver är nya företag. Forskare tycks också vara eniga om att vi i Norrland behöver större lokalkoncentrationer för att de nya företagen skall kunna överleva. Därför vill jag ställa en fråga till Bo Forslund, som företrädare för socialdemokraterna i utskottet. Ni driver nu igenom bensinskattehöjningen, vilket fördyrar resandet i de län som för närvarande har det allra tyngst och som med tanke på kärnkraftsavvecklingen tydligt också kommer att få det tyngst i framtiden. Hur menar ni att vi skall få till stånd de lokalkoncentrationer som behövs för att åstadkomma ett bättre differentierat näringsliv?

Herr talman! I den trafikpolitiska propositionen skriver statsrådet: "I dag sker drygt 85 % av allt resande på vägarna. Under bilismens genombrottsdecennier, under åren 1945-1965, svarade resorna till och från arbetet för merparten av resandet. Utvecklingen i dag kännetecknas av att fritidsresandet växer i omfattning och får allt större betydelse."

Det är alltså fritidsresandet som växer, och detta resande har stor

betydelse för barnfamiljerna. Det är inte bara möjligheterna till semesterresor som ökar för barnfamiljer tack vare bilen, utan också allt skjutsande av barn och ungdomar till fritidsverksamheter ökar. Detta är dessutom en för samhället nyttig verksamhet. Men som bekant har barnfamiljerna redan nu en ansträngd ekonomi, och efter en bensinskatt höjning om 25 öre får de det ännu sämre. Bensinpriset kommer i och med den skatteskärpning som vi nu står inför att ha ökat med 1:07 kr. sedan 1984. Det betyder att en familj som kör ca 3 000 mil per år har sedan 1984 fått en kostnadsökning med 240 kr. per månad.

Regeringen anger bl. a. att skälet till bensinskatt höjningen är att man skall kunna finansiera investeringar i SJ:s utbyggnad. Eftersom bensinskatt höjningen inte kopplas ihop med beräknade miljökostnader och regeringen såvitt jag förstår inte räknar med att bilresandet skall avta efter denna skattehöjning, kan den dessutom inte till någon del anses vara en typ av miljöavgift. Vi tycker att det här är fråga om en olycklig skattehöjning, som ytterligare försvårar för glesbygden, skapar klyftor mellan storstadsregioner och periferi samt försämrar för barnfamiljerna, och som inte heller har en miljöprofil.

Mot denna bakgrund yrkar jag avslag på bensinskatt höjningen och bifall till reservation 2.

Avslutningsvis vill jag säga att vi i folkpartiet anser att bl. a. de järnvägsinvesteringar som föreslås är nödvändiga och angelägna. Eftersom de medel som staten får in genom bensinskatt höjningen i huvudsak går till järnvägsnätet i södra delen av landet men hårt drabbar den norra delen, anser vi dock att en annan finansieringsform är att föredra. Detta har vi visat i vår budgetmotion, där vi har föreslagit en annan finansieringsform för de trafikpolitiska investeringarna.

Anf. 45 STIG JOSEFSON (c):

Herr talman! I skatteutskottets betänkande nr 21 behandlas bl. a. frågan om höjning av bensin- och kilometerskatten.

Sedan den socialdemokratiska regeringen tillträdde hösten 1982 har ett stort antal skattehöjningar genomförts, vilket resulterat i ett kraftigt höjt skattetryck. Trots regeringens och statsministerns uttalanden om ett sänkt totalt skattetryck fortsätter regeringen sin vanliga väg att ständigt höja skatterna. En höjd bensinskatt liksom en höjd kilometerskatt innebär en särskilt hård belastning för glesbygden. En skattehöjning som den föreslagna tar – som alla proportionella skatter – ingen hänsyn till skattekraften och drabbar därför befolkningen på landsbygden, alldeles speciellt befolkningen i glesbygden. Låginkomsttagare och ofta barnfamiljer drabbas ofta hårdast av skattehöjningar som de nu föreslagna.

Regeringen uttalar beträffande kostnadsansvaret för trafiken att de olika trafiksektorerna skall bära sina kostnader på ett likartat sätt, men uppfattningarna om huruvida så verkligen blir förhållandet är mycket delade. Motororganisationer anser att bilismen drabbas av skatter och avgifter som totalt sett vida överstiger samhällets kostnader för trafiken.

För lastbilar, dragbilar och släpvagnar har för kort tid sedan genomförts en betydande höjning av fordonsskatten. Om man nu höjer kilometerskatten

med 60 % för dessa fordon, kommer det att leda till en ökning av fraktkostnaderna om i genomsnitt 2,6 %. Tillsammans med den tidigare genomförda fordonsskatten ökar kostnaderna för transporter med 4 % enbart till följd av skattehöjningar. Regeringen har nu äntligen – som också har sagts i andra sammanhang – kommit fram till att det är nödvändigt att vi, för att kunna konkurrera med våra produkter på världsmarknaden, måste försöka begränsa inflationen till samma nivå som råder i konkurrentländerna. Detta låter förnuftigt, men regeringens handlande ger en annan bild av verkligheten. Höjda skatter och avgifter medför ökade krav på kompensation, och följden blir ovillkorligen att den allmänna prisstegringen ökar ytterligare.

Centern anser därför att en ytterligare belastning med skatter och avgifter är negativ för samhällsutvecklingen, och vi avstyrker de föreslagna höjningarna.

I reservation 5 har Karl-Anders Petersson och jag föreslagit – om skattehöjningsförslagen blir bifallna – att kompensationen till glesbygden skall höjas. Det är glesbygden som drabbas hårdast av skattehöjningen, och en något större höjning av kompensationen är väl motiverad.

En annan fråga, som tagits upp i ett par motioner och i reservation 7, är gränsdragningen mellan olika traktorer.

Enligt beslut vid förra årets riksdag infördes från den 1 juli 1987 en övergångsregel som innebär att A-traktorer, som användes som dragfordon i jordbruket, under en övergångstid t. o. m. den 30 juni 1990 skulle beskattas som jordbrukstraktorer. Vi reser vanter föreslår att denna övergångsregel skall gälla utan tidsbegränsning för dem som vid ikraftträdandet av de nya reglerna utnyttjade A-traktorn för transporter av detta slag. Syftet med motionerna är därmed åtminstone delvis tillgodosett.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionerna 2, 3, 4, 5 och 7.

Anf. 46 TOMMY FRANZÉN (vpk):

Herr talman! Vi står nu inför behandling och beslut i riksdagen om framtidens trafikpolitik. Diskussioner om hur denna skall se ut har pågått länge och pågår också ständigt utanför parlamentet. Inte minst sker denna debatt på orter där en försämring av de allmänna kommunikationerna är ett faktum eller där dessa kommunikationer redan är dåliga. Men även i stora tätorter med förhållandevis stor andel kollektivtrafik pågår ständigt debatten om nödvändigheten av utbyggnader och förbättringar. Skälen här för är många.

Därför är det tragiskt att kunna konstatera att hela frågan om trafikpolitiken inför 1990-talet mer kommit att handla om 25 öres höjning av bensinskatten än om framtidens väg- och järnvägs politik och de nödvändiga miljömässiga och regionalpolitiska hänsyn som dessa frågor berör.

Inför regeringens trafikproposition fördes överläggningar mellan regeringsföreträdare och företrädare för vänsterpartiet kommunisterna. Härvid överenskomms om vissa trafiksatsningar, finansierade med höjd bensinskatt – satsningar som ej kommit till stånd utan vpk:s stöd och agerande.

Dessa satsningar innebär i korthet en garanti för oförändrad servicenivå på järnvägsnätet i övre Norrland, däribland sovavgiftstrafiken. De innebär också

att skogslänen tillförs mer än 100 milj. kr. i olika trafiksatsningar utöver vad ökningen av bensinskatten i dessa län ger.

Men det kanske viktigaste inslaget i uppörelsen är avskaffandet av avgiftsklass 3 för de trafikansvarigas avgifter för bananvändningen i framtiden. Detta medverkar till att stärka inlandsbanan och olika tvärbanors möjligheter till överlevnad – genom att dessa banor nu hänförs till klass 2 i stället för, som föreslagits, till klass 3. Avgiftsklass 3 skulle – som förslaget låg från regeringen – ha inneburit 15–20 gånger högre kostnader för bananvändningen än avgiftsklass 1. Detta var enligt vår mening horribelt och oacceptabelt, och det skulle ha medfört långt mer omfattande nedläggningar av banor och bandelar än vad som nu blir fallet.

Överenskommelsen medför också bl. a. att banan Kristianstad–Karlshöjda räddas kvar i stornätet, att snabbtåg Stockholm–Sundsvall införs och att sovvnattstrafiken på många banavsnitt räddas.

Vpk ser detta som viktiga ingredienser i en fortsatt trafikpolitik. Men vi beklagar att socialdemokraterna tillsammans med de borgerliga inte vill ställa upp för det kollektiva åkandet utan i sina trafikpolitiska ambitioner hemfaller till individuella, miljö- och regionalpolitiskt förkastliga, lösningar. Vänsterpartiet kommunisterna är det enda parti som har en framåtsyftande järnvägs- och trafikpolitik, som bygger på folkliga och miljöriktiga lösningar. Vi skall tala mer om detta längre fram i vår, då trafikpropositionen och betänkandet från trafikutskottet kommer att behandlas här i riksdagen.

Herr talman! Vpk:s strävan är att vrida politiken åt vänster. I riksdagen strävar partiet efter att påverka besluten till förmån för de breda folklagens materiella och kulturella intressen. Det är för oss en självklarhet att vi försöker påverka utgången av besluten i denna riktning. Ett resultat av detta är de satsningar som jag redan har berört.

Låt mig också i detta sammanhang konstatera att den socialdemokratiska regeringen, och dess finansminister, vid genomförandet av sin ekonomiska politik inte tar hänsyn till de svaga grupperna i samhället på det sätt som man borde. Jag avstår här från att väga in de borgerliga partiernas strävan i denna fråga. De har aldrig tidigare i handling utmärkt sig som de breda folklagens banerförare.

Den socialdemokratiska skattepolitiken, såsom den bedrivs i regeringsställning, har sin tyngdpunkt på beskattningar som drabbar de lönearbetande orimligt hårt, samtidigt som de kapitalstarka i stor utsträckning slipper undan. Det är nu andra gången på kort tid som regeringen har valt att finansiera olika utgifter med höjningar av bensinskatten m. m. Förra gången – för inte så länge sedan – gällde det mer pengar till militären, och då tillsammans med det nu kverulerande folkpartiet. Vänsterpartiet kommunisterna har efter förhandlingar med regeringen beslutat acceptera bensinskattehöjningen den här gången med anledning av de förbättringar som överenskommelsen ändå leder till och som jag också redogjort för. Ett påtagligt problem uppstår ändå för dem som lever under knappa betingelser och som måste ha sin bil därför att andra transportmöjligheter saknas, eller av andra tvingande skäl. Deras ekonomiska situation försämrats, och detta är i längden ohållbart. Därför måste även deras situation vägas in, och de måste kompenseras på annat sätt i framtiden.

Vänsterpartiet kommunisterna, med stöd av vänstern inom arbetarrörelsen, fackföreningsfolk och miljörörelsen, står fast vid kravet om en samhällsekonomiskt inriktad trafikpolitik. I en partimotion med anledning av trafikpropositionen slår vi med skärpa fast statens övergripande ansvar för järnvägstrafiken. Staten har, i jämförelse med kommuner och landsting, helt andra och större möjligheter till inkomster och beskattning för att uppfylla detta ansvar. Vi kritiserar och motarbetar indelningen i stornät och s. k. länsjärnvägar, som regeringen föreslagit. Vi föreslår kraftiga satsningar på kollektiva miljövänliga färdmedel och är kritiska till bilismens och flygets utbredning, och vi föreslår finansiering i enlighet med detta.

En av de finansieringskällor som vpk finner angelägna är en skatt på företagets utlandsinvesteringar. De transnationella bolagen i Sverige ökar ständigt sitt revir. Satsningar på EG-marknaden och investeringar i medlemsländerna sker i allt snabbare takt.

Svenska företag investerar mer utanför Sveriges gränser än inom. Främst gäller detta företag inom storfinsansens sfär. I slutet av 1970-talet låg denna typ av kapitlexport på några tusentals miljoner kronor per år. Till 1986 hade den ökat till mer än 23 400 milj. kr. Utöver dessa miljoner, som redovisas i riksbankens statistik, sker även en inte försumbar kapitlexport i det fördolda genom olika slag av transaktioner och skentransaktioner. Genom kapitlexporten undandras kapital för beskattning i Sverige, men även investeringar för arbete och infrastruktur minskar.

Det finns enligt vår mening anledning att tvinga företagen till nödvändiga investeringar på hemmaplan. Detta kan ske genom att beskatta export av kapital för att använda pengarna till nödvändiga investeringar typ järnvägar etc. Vpk föreslår därför ett uttag om 6 % i skatt, som skulle tillföra medel för investeringar på omkring 1 500 milj. kr. årligen. Denna summa skulle sannolikt öka i framtiden. Det är medel som skulle kunna bekosta exempelvis upplåning för en del av de föreslagna investeringarna.

Flygtrafik orsakar miljöskador. Flygtrafikens snabba expansion medverkar därför till att accelerera miljöförstöringen och skadorna. Även från denna utgångspunkt bör massiva överföringar från flyget till främst järnvägen stimuleras. Vi föreslår därför bl. a. en skatt på flygbränsle, motsvarande bilismens drivmedelsbeskattning. Detta skulle innebära ytterligare ca 2 000 milj. kr. årligen för investeringar på järnvägssidan.

Slutligen, herr talman, är det för mig en gåta hur centerpartiet, med den miljöprofil som man vill visa, går emot en höjning av fordonsskatten för tung landsvägstrafik. Har måne borgerliga enighetssträvanden tagit över centerns politiska moral?

Herr talman! Jag yrkar bifall til reservation 1 och i övrigt till hemställan i utskottets betänkande. Jag konstaterar att vi efter debatten i detta ärende också kommer att votera om den mycket omdiskuterade bensinskatten.

Anf. 47 KNUT WACHTMEISTER (m) replik:

Herr talman! Tommy Franzén inledde sitt anförande med att beklaga att trafikpolitiken inte handlar om trafikpolitik på sikt utan blott om 25-öreshöjningen av bensinskatten. Jag förstår så väl att han beklagar det, eftersom han nu i ett par veckor har läst om inbördeskriget i vpk i den frågan.

Det har talats om fyra frondörer, men enligt vad Tommy Franzén avslutningsvis sade har de fyras gäng inte varit mer ståndaktiga än att de nu rättar in sig i ledet. Jag får gratulera Tommy Franzén till den framgången.

Tommy Franzén säger vidare att vpk företräder de breda folklagens intressen. Men man glömmer bort minoriteterna i glesbygderna. Det upptäckte tydligen Tommy Franzén, eftersom han i slutet av sitt anförande sade att de får kompenseras i framtiden. Det lät nästan som regeringens synpunkter på kompensation till pensionärerna.

Jag är inte säker på att Tommy Franzéns suppleant i skatteutskottet, Paul Lestander från Norrbotten, skulle ha hållit samma anförande om han hade företrätt partiet i denna fråga.

Tommy Franzén gjorde också ett litet inlägg om utlandsinvesteringarna, och han ville att de skulle minskas genom en kraftig beskattning. Företagen skulle i stället tvingas att investera i Sverige. Har aldrig Tommy Franzén tänkt på att det är det försämrade företagsklimatet i Sverige som gör att investeringarna i stället sker utomlands? Det beror på den politik som socialdemokraterna understödda av kommunisterna har fört. Om Tommy Franzén tänker igenom saken kommer han nog fram till att det hade varit bättre med morötter än de piskor som han nu vill lansera.

Anf. 48 BRITTA BJELLE (fp) replik:

Herr talman! När vi i folkpartiet säger nej till höjd bensinskatt och pekar på den regionalpolitiska betydelse som bensinskatten faktiskt har, då säger Tommy Franzén att folkpartiet kverulerar. Jag kan inte låta bli att konstatera att följande uttryck passar bra in på Tommy Franzén: När argumentationen är svag, höj rösten! Om det är något parti som inte skall tala om att man vet var man står så är det kommunisterna i bensinskattefrågan. Deras ståndpunkt har växlat från dag till dag, och de vet tydligen fortfarande inte riktigt hur de vill ha det. Visserligen har Tommy Franzén här sagt att vpk skall stödja socialdemokraternas förslag att höja bensinskatten. Men jag har sett journalister vänta utanför vpk:s kansli dag efter dag på grund av att vpk har bytt fot från den ena dagen till den andra. Vpk tycks inte föra en särskilt långsiktig politik i denna fråga.

Herr talman! Låt mig avsluta med att yrka bifall till reservationerna 2 och 4.

Anf. 49 TOMMY FRANZÉN (vpk) replik:

Herr talman! Låt mig först konstatera att vänsterpartiet kommunisterna inte har bytt fot en enda gång i bensinskattefrågan sedan vi gjort upp med regeringen.

Från Britta Bjelle hörde jag inte argumentet om svårigheterna i glesbygden när det gällde att höja bensinskatten med 20 öre. Då skulle pengarna gå till militären och – jag skall inte säga plåtschabrak, men liknande saker.

Jag beklagar faktiskt, Knut Wachtmeister, att vpk:s trafikpolitik har kommit i skymundan för denna 25-öreshöjning av bensinskatten. Om olika instanser i samhället, inte minst massmedia, hade varit lika intresserade av hur järnvägsnätet och över huvud taget trafiknätet skall byggas ut som man har varit när det gällt att spekulera om den föreslagna 25-öreshöjningen skall

gå igenom här i riksdagen, då hade frågan kunnat sättas in i sitt rätta sammanhang och få rimliga proportioner.

Vi försöker alltid att skydda de breda folklagren. Att Knut Wachtmeister och moderaterna inte för samma politik vet vi sedan gammalt: det är ingen nyhet. Det är också begripligt att det är ett rött skynke för moderaterna med deras högerpolitik att vi vill värna om lönearbetarna och i stället ta ut mer skatt av kapitalstarka människor och höginkomsttagare. Vi står på folkets sida, medan ni står på kapitalägarnas sida.

Anf. 50 KNUT WACHTMEISTER (m) replik:

Herr talman! Tommy Franzén vidhåller att vpk inte bytt fot i bensinskattefrågan. Det är egendomligt. Så sent som i måndags kväll hade vpk:s riksdagsgrupp ett krismöte där alla utom två var närvarande, och efter tre timmar kom man fram till att de som fronderade mot partiets officiella linje skulle ha lov att lägga ned sina röster – var inte det att byta fot så innebär det i alla fall att man står på ett ben, och därför är man inte heller särskilt stadig nu när det blåser.

Tommy Franzén sade att vpk står på de breda folklagrens sida. Men i det här fallet accepterar ni att man lägger på ett skattetrött folk ytterligare kostnader på över 2 miljarder. Det säger vi nej till. Jag undrar då vem av oss som stöttar de breda folklagren.

Anf. 51 TOMMY FRANZÉN (vpk) replik:

Herr talman! Bara några ord i all korthet till Knut Wachtmeister: Man skall inte alltid tro på vad som står i tidningarna.

Anf. 52 BO FORSLUND (s):

Herr talman! Skälen för regeringens förslag att höja bensin- och kilometerskatterna är främst en önskan att åstadkomma en mer rättvis behandling av de olika trafikslagen när det gäller de skatter och avgifter som tas ut för utnyttjande av olika slag av kommunikationer.

Det har länge varit en grundläggande princip i svensk trafikpolitik att de rörliga trafikavgifterna – bl. a. bensin- och kilometerskatterna – skall motsvara trafikens samhällsekonomiska marginalkostnader, dvs. främst kostnader för vägslitage, olyckor samt hälsa och miljö. När det gäller personbilarna visar ett omfattande utredningsmaterial helt klart att bensinskatten inte täcker dessa kostnader.

Det har framförts många kritiska synpunkter på höjd bensin- och kilometerskatt. Det är i och för sig inte konstigt. Mycket av det är partsinlagor. Att åkarna protesterar mot ökad kilometerskatt är väl inte heller förvånande.

Jag vill redan nu ha sagt att regeringens förslag inte innebär att järnvägen skall subventioneras, som antytts av vissa kritiker. I stället är tanken att de rörliga avgifterna, som kilometerskatten, skall motsvara de samhällsekonomiska merkostnaderna. Sådana kostnader är t. ex. vägslitage, olyckor och miljökostnader. Genom de avgifter som nu föreslås skall olika trafikslag kunna konkurrera på likartade villkor.

Hittills har inte den tunga godstrafiken på vägarna betalat sina miljökost-

nader. Med de föreslagna höjningarna av kilometerskatterna kommer de fordonen att göra det – men först den dag då dessa fordon också har uppfyllt nya krav på avgasrening.

Det är alltså ännu en bit kvar innan man kan säga att de tunga fordonen står för kostnaderna för sin miljöpåverkan. Att de skall göra det tycker de flesta människor i dag är fullt rimligt.

Dessutom tycker jag att åkarnas oro i det här fallet är något överdriven. Sedan början av 1980-talet har nämligen skattenivån för tunga fordon sjunkit reellt sett. Det föreliggande förslaget innebär att skatterna hamnar på samma nivå som 1981.

Mot den bakgrunden är det märkligt att centern i dag tillsammans med moderaterna säger nej till höjda kilometerskatter. Ännu märkligare ter det sig när man vet att förslaget syftar till att alla transportslag skall betala sina miljökostnader. Det bekymrar tydligen inte centern, som visserligen talar varmt för ökade järnvägsinvesteringar men som samtidigt arbetar för vad som i praktiken blir en subvention av tung godstrafik på landsvägarna.

Dessutom skall de pengar som man får in via kilometerskatten faktiskt gå till vägarna. En halv miljard kronor mera än i dag skall användas till bättre vägunderhåll. Nog är det motiverat att de tunga fordonen är med och betalar, eftersom det faktiskt är de som sliter mest på vägarna!

Ytterligare en halv miljard kronor skall användas till ökat vägbyggande, bl. a. till att bygga flera förbifarter runt tätorterna. Nog bör det intressera även åkarna att framkomligheten ökar och att tätorterna och de människor som bor där slipper tung genomfartstrafik!

Sedan till höjningen av bensinskatten med 25 öre från den 1 april i år. Det förslaget har också vållat åtskillig debatt.

Vad betyder då denna höjning med en 25-öring?

- Den innebär att det reala bensinpriset ligger på 1961 års nivå.
- Den innebär också att priset på bensin efter höjningen i reala termer är det lägsta under hela 1980-talet.
- Den innebär att Sverige även efter höjningen kommer att vara ett av de länder i Europa som har lägst bensinpris.
- Den innebär att bensinpriset även efter höjningen reellt kommer att ha sjunkit med 20 % sedan 1982.

Detta är några fakta om bensinskatten. Det bästa från trafiksynpunkt är kanske ändå att alla pengar går tillbaka till trafiksektorn – de senaste höjningarna har gått till försvaret och i och för sig angelägna familjepolitiska reformer.

Herr talman! Vad betyder då 25 öres bensinskattehöjning för den vanlige bilkonsumenten? Enligt en resvaneundersökning som gjordes för ett antal år sedan är den vanligaste körlängden för en svensk personbil mellan 1 000 och 1 300 mil per år, Britta Bjelle. Vid dessa körlängder betyder en bensinskattehöjning på 25 öre per liter en merkostnad på mellan 200 och 260 kr. per år. Medelkörsträckan i Sverige är enligt den nämnda utredningen ca 1 380 mil per år. Bensinskattehöjningen betyder vid den körsträckan 276 kr. per år.

Endast 5 % av personbilarna har en körsträcka på mer än 2 500 mil. För dessa fordon innebär en höjning av bensinpriset med 25 öre per liter en

årskostnad på 500 kr. eller något mer. Huvuddelen av dessa fordon är emellertid taxibilar, firmabilar och bilar som används i tjänsten. Merkostnaderna för dessa fordon kompenseras således till stor del genom skatteavdrag.

För boende i Norrlands inland var medelkörslängden 1 427 mil, alltså ca 50 mil längre än för boende i landet i övrigt. Man skall visserligen ta sådana här uppgifter med viss reservation, och jag tycker inte de bör generaliseras, men mot detta skall då ställas att fordonsskatten i dessa områden föreslås bli sänkt med ytterligare 108 kr. per år. Det innebär att de lättaste personbilarna blir helt fria från fordonsskatt. Till bilden hör också att reseavdrag för bil är vanligare i glesbygden på grund av det begränsade kollektivtrafikutbudet.

Till detta föreslås ytterligare åtgärder av regionalpolitiska skäl. Det gäller kraftigt ökade väginvesteringar, vilket är viktigt i glesbygden. Det gäller ökade järnvägsinvesteringar, t. ex. upprustning av norra stambanan, snabbtågsstandard mellan Stockholm och Sundsvall och särskilt stöd till sovvagnstrafik på övre Norrland.

Sammanfattningsvis medför regeringens förslag, vill jag påstå, att Norrland får betydligt mer tillbaka i form av bl. a. upprustning av vägar, järnvägar och annan infrastruktur än vad uttaget av bensin- och kilometerskatt från denna del av landet inbringar. Och detta, herr talman, tycker jag som norrlänning är utomordentligt tillfredsställande.

Jag vill så vända mig till centern och Stig Josefson. Det är första gången som miljöeffekterna på ett konsekvent sätt läggs till grund för skatte- och avgiftssystemet. Självfallet kan man diskutera sättet att uppskatta miljökostnaderna, och den metod som ligger till grund för beräkningarna är givetvis inte invändningsfri. Å andra sidan har ingen kunnat redovisa ett bättre sätt. Att det inte går att exakt beräkna de kostnader som är förknippade med miljöstörningar kan inte heller vara ett argument för att man helt skall bortse från dessa kostnader.

Rent allmänt brukar centern fästa stor vikt vid utnyttjandet av de ekonomiska styrmedlen, och det tycker jag är bra. Men i praktisk politik är inte partiet berett att genomdriva denna linje, eftersom man säger nej till en miljöavgift på bensin. Som motiv anförs dels att avgiften inte får en styrande verkan, vilket jag tror att den får – delvis –, dels att ett höjt bensinpris får oacceptabla verkningar för glesbygdens människor.

När det gäller de påstådda regionalpolitiska konsekvenserna bör man för det första notera att utnyttjandet av bilen skiljer sig mycket litet mellan olika landsdelar och mellan storstad och glesbygd. För det andra är arbetsresorna i glesbygden avdragsgilla i deklarationen.

Sanningen, herr talman, är nog att centern vill sätta pris på miljön men att partiet av hänsyn till sina traditionella väljare vill göra undantag för den största förorenaren, nämligen bilen. Det tycker jag är både inkonsekvent och föga trovärdigt.

Jag vill säga till Tommy Franzén med anledning av reservationen nr 1 att vi anser – det har också regeringen sagt i propositionen – att olika trafikslag bör bära sina kostnader. Därför tycker vi att det är fel att finansiera vägförbättringar genom att ta ut särskild skatt på företagens utlandsinvesteringar. Propositionens förslag innebär också att det blir en mer rättvis behandling av de olika trafikslagen, när man i form av skatter och avgifter tar ut de verkliga

kostnaderna för att utnyttja olika slag av kommunikationer.

Jag vill även säga till Tommy Franzén att jag tycker att det är bra att vpk lägger fram förslag till inkomstförstärkningar. Det vore också bra om det kunde svärta av sig till andra partier i kammaren. Men jag tycker att vpk-förslaget inte är tillräckligt genomarbetat. Det saknar kanske också för närvarande en viss realism.

När det gäller de övriga reservationerna vill jag hänvisa till utskottets betänkande och avsluta med att rekommendera Britta Bjelle att måhända byta bil, eftersom hon påstod att redan efter 500 kilometer är sänkningen av fordonsskatten med 108 kr. förbrukad.

Med min bil får jag köra drygt 4 200 kilometer för att kompensationen skall vara förbrukad. Jag hoppas att det var en felsägning och inte ett räknefel från fru Bjelles sida.

Med det, herr talman, yrkar jag bifall till skatteutskottets hemställan i dess helhet och avslag på reservationerna.

Anf. 53 KNUT WACHTMEISTER (m) replik:

Herr talman! Bo Forslund säger att orsaken till dessa skattehöjningar är att man vill ha en rättvis behandling av trafiken. Men hur kommer det sig då, Bo Forslund, att det sker ett överuttag, som jag redogjorde för i mitt inledningsanförande, som uppgår till inte mindre än 11 miljarder kronor?

Beloppet är inte framräknat av någon av de organisationer som skulle kunna tänkas svara för en partsinlaga i den här debatten, utan det är Svenska vägföreningen som har gjort dessa beräkningar. Jag tror inte att Bo Forslund kan bestrida att de siffrorna är riktiga. Mot bakgrund av det betalar bilisten mycket mer till trafiken än de kostnader som den åsamkar samhället.

Bo Forslund säger också att Sverige har ett av de lägsta bensinpriserna i Europa. Det är säkert riktigt – jag är övertygad om att Bo Forslund har rätt där. Men han talar inte om hela sanningen. En del av de länder som han jämför med har ingen fordonsskatt, exempelvis. På det sättet är inte hans siffror jämförbara. Man måste se till det totala skattetrycket och beakta hur mycket bensin- och kilometerskatten utgör av det. Då kommer inte Sverige i samma förmånliga läge som Bo Forslund vill ge sken av.

Sedan säger Bo Forslund att han som norrlänning är nöjd med det här paketet. Bo Forslund representerar Västernorrlands läns valkrets. Jag är inte säker på att han har ens en majoritet av sina väljare med sig, de som bor i glesbygd och måste köra mycket och som nu drabbas av den här bensinskatt-höjningen.

Norrland är som bekant ett mycket stort område, där skogsindustrin spelar en enorm roll. Det sker nu på ett och ett halvt år en höjning av transportkostnaderna som motsvarar 4 %, alla andra kostnadsstegringar att förglömma. Det drabbar den transportkrävande skogsindustrin i allra högsta grad.

Jag tycker att Bo Forslund som norrlänning i stället borde ha arbetat för att stoppa propositionens förslag om höjning av tre skatter som tas ut av vägtrafikanterna.

Anf. 54 STIG JOSEFSON (c) replik:

Herr talman! Bo Forslund gör det ganska lätt för sig, när han avfärdar alla som har en annan uppfattning än han själv och regeringen. Det är partsinlagor, säger han. Det är ett enkelt men ganska svagt sätt att bemöta en motståndare.

Jag må säga att det är en egentligen ganska märklig motivering som förs fram. Nu skall det helt plötsligt vara en rättvis fördelning av kostnaderna. Är det ett erkännande av att regeringen först nu har uppmärksammat orättvisor och denna gång har använt detta som argument för att höja skatter och ta in mer till statskassan? Jag tycker att det argumentet är ganska svagt.

Sedan säger Bo Forslund att det ännu är en bit kvar innan den tunga trafiken bär sina kostnader. Är detta ett besked om att vi ganska snart får en ny proposition om en ny höjning av kilometerskatten? Jag vet inte vad som är avsikten med uttalandet och jag skulle vara ganska tacksam att få veta vad som avsågs.

Som vanligt blandar man ihop begreppen när det gäller vad som sker inom landet och vad som sker på världsmarknaden. Bensinpriset har stigit med endast 20 % sedan 1984, men skatten har stigit med 1:07 kr. Det är väl den som vi här är ansvariga för och inte den förändring som sker på världsmarknaden.

I den diskussion om arbetsresorna som Bo Forslund tar upp finns det all anledning att påminna om att socialdemokraterna här har medverkat till att försämra förhållandena också för norrlänningarna i och med att man inte får lov att räkna in de fasta kostnaderna när det gäller avdrag för arbetsresor. Jag tror inte att man skall skryta med att man här har varit positiv, utan här har man i stället under de senaste åren gjort en ändring som är negativ för arbetsresorna. Det är ganska märkligt att höra en norrlänning här vara så tillfredsställd med förslaget. Man inte bara höjer skatten, man går också emot den motion som har väckts, och som centerns representanter har ställt sig bakom, om en ytterligare höjning av den compensation som skulle gå ut till bilägare i vissa Norrlandskommuner.

När det sedan gäller centern och miljöfrågorna: Miljöavgifter har vi på ett visst, begränsat område, och det är jordbruket. Skall vi acceptera den principen, hoppas jag att Bo Forslund är beredd att acceptera den också på andra områden där centern har föreslagit avgiftsbeläggning. Men tyvärr, där säger man nej.

Anf. 55 BRITTA BJELLE (fp) replik:

Herr talman! När man hör Bo Forslund förstår man att han med glädje välkomnar bensinprisökningen för norrlänningarna. Jag tror inte att han är alldeles representativ.

Bo Forslund säger att Sverige har det lägsta bensinpriset i Europa. Jag har för mig att det finns något land som har lägre, men det är ganska ointressant. Det intressanta är hur man tar ut skatter. Skatter kan tas ut på väldigt många olika sätt för att användas till skilda nyttigheter. Eftersom vi har det högsta skatteuttaget av jämförbara länder, kan man inte titta enbart på bensinskatten och säga att den är lägre, utan man måste se det totala skattetrycket.

Så använder Bo Forslund 1982 som ett utgångsår när han jämför

realpriserna. Det förstår jag att han väljer. De första åren på 1980-talet steg nämligen bensinpriserna mycket kraftigt, och därför har han lämnat dem därhän och i stället använt utgångsåret 1982.

Medelkörsträckan för Norrlands inland var, om jag uppfattade det rätt, 1 427 mil. Efter 500 mil är onekligen de här 108 kronorna uppättna, så resten av sträckan, som är en medeldistans, får man betala ett högre bensinpris på.

Det gläder mig också att Bo Forslund var så väldigt observant att han noterade att jag sade fel – men det skapade en sådan förvirring hos honom att han tyckte att jag skulle byta bil. Det förvånar mig att han inte kunde räkna ut att det var fel.

Så säger Bo Forslund att de resor som görs i Norrland över huvud taget huvudsakligen är arbetsresor. Det är säkert riktigt, men det intressanta, som jag försökte visa, är att vi måste få till stånd större lokalmarknader. Det är lokalmarknaderna som skall vara underlag för nytt företagande, och då måste man också åstadkomma större områden. Det kan man göra genom att resa också för att få till stånd ett socialt, kulturellt och föreningsmässigt utbyte mellan orter. Jag undrar hur han har tänkt åstadkomma det genom att höja bensinpriserna.

Anf. 56 TOMMY FRANZÉN (vpk) replik:

Herr talman! Jag skall inte förlänga den här debatten onödigt mycket, men jag kan ändå inte låta bli att ta upp några saker som Bo Forslund berörde i sitt inledningsanförande.

Bo Forslund ansåg att olika trafikslag skall bära varandras kostnader. Jag delar inte den uppfattningen, det har Bo Forslund konstaterat. Jag kan konstatera att inte heller regeringen har delat den uppfattningen, och den gör det inte ännu, i varje fall en tid framöver. Fortfarande har miljökostnaderna för den här typen av trafikslag över huvud taget inte räknats med, och därför har också kostnaderna för miljön fått tas på andra vägar via andra inkomstkällor.

Likadant är det med regionalpolitiska insatser, där naturligtvis också frågan om trafikslag får vägas in. De bekostas också över skattsedeln på annat sätt än via bensinskatt eller andra typer av skatter på olika trafikslag.

Jag kan ytterligare anknyta till detta och ställa frågan, varför man inte, om man absolut vill ställa upp den här principen, accepterar att föra över pengar från det expanderande flyget med den miljöförstöring det ändå medför och införa skatt på flygbränsle för att i stället lägga in satsningar i andra trafikstrukturer, exempelvis järnvägen. Det skulle ge – som vi också har angivit i partimotionen – ungefär 2 miljarder årligen, vilket utan tvivel skulle vara välbehövligt för satsningar inte minst på järnvägstrafiken.

Sedan sade Bo Forslund att förslaget om en skatt på kapitalexporten inte var särskilt realistiskt. Jag skall inte diskutera huruvida det är realistiskt eller inte – för min del tycker jag faktiskt att det är det – men jag kan påminna om att för en del år sedan möttes vi av exakt samma argument när vi förde fram tanken att aktiehandeln skulle omsättningsbeskattas. Det är i dag en realitet.

Slutligen det här med inkomstförstärkning. Vi lägger inte förslagen enbart för att få in pengar i budgeten, utan vi har en mycket långtgående satsning på inte minst järnvägstrafiken i framtiden, och det är för detta ändamål vi föreslår inkomstförstärkningar.

Anf. 57 BO FORSLUND (s) replik:

Herr talman! Jag skall bemöta en del av replikerna. Knut Wachtmeister sade att vi har ett överuttag av skatter i det här landet. Där har vi delade meningar. Det är möjligt att vi har plockat uppgifterna ur olika källor. Men jag tror att det kan finnas olika värderingar av vad överuttaget skall omfatta. Det är där som det kan skilja i uppfattning oss emellan.

Stig Josefson påstår att jag gör det för lätt för mig. Det vill jag inte påstå. Jag tycker att jag var ganska noggrann i min inledning. Jag tycker också att jag avslöjade centern på ett speciellt sätt. Jag kan också konstatera att jag med mitt inlägg faktiskt har hamnat i ett ganska gott sällskap. Jag har fått en tidskrift sänd till mig som heter Sveriges Natur. Det är Svenska naturskyddsföreningen som ger ut den. Man har där granskat de olika partiernas miljöpolitik. Min syn överensstämmer helt med den som framkommer i tidskriften. Därför tycker jag att jag har hamnat i ett bra sällskap.

När Stig Josefson sade att socialdemokraterna inför en begränsning av reseavdragen nämnde han inte att vi har infört ett schablonavdrag på 3 000 kr. som kommer väldigt många till del.

Britta Bjelle, jag sade att Sverige är ett av de länder som har de absolut lägsta bensinpriserna i Europa. Det är måhända ett land eller två som har några ören billigare bensin. Men Britta Bjelle nämnde skillnaden när det gäller att inteckna reduceringen av fordonsskatten med 500 mil, att den höjs så litet. Jag trodde att hon var medveten om det och ville påvisa att detta var en fattig reducering. Det var därför jag ville tillrättavisa henne. Men jag konstaterar att det är skillnad mellan 500 mil och 4 200 mil.

Jag vill också som norrlänning påstå – västernorrlänning och före detta västerbottning – att norrlänningarna i stort sett inte kör bil så mycket mer än andra annat än i vissa undantagsfall, i glesbygdskommuner och i Norrlands inland. Det är därför denna reducering av fordonsskatten har föreslagits för de 36 kommuner som ligger inom det speciella stödområdet. Jag vill påstå att de är mindre gynnade av höjningarna, men man föreslår åtgärder för att försöka kompensera detta.

Anf. 58 KNUT WACHTMEISTER (m) replik:

Herr talman! Bo Forslund säger beträffande överuttaget att vi har olika beräkningar. Jag har stött mina beräkningar på Svenska vägföreningens uppgifter och kommit fram till att överuttaget är minst 11 miljarder kronor årligen. Om Bo Forslund inte anser att det finns något överuttag alls borde han för kammaren redogöra för de källor som visar att han har rätt.

Anf. 59 STIG JOSEFSON (c) replik:

Herr talman! Jag skall upprepa min fråga. Har socialdemokraterna för avsikt att snart föreslå en ny höjning av kilometerskatten? Med anledning av det yttrande som Bo Forslund gjorde i sitt första inlägg anser jag att det kan vara värdefullt att få reda på om ni redan har räknat med en ny höjning.

Bo Forslund talade om att socialdemokraterna infört ett schablonavdrag, ett fribelopp, för löntagarna. Men det är väl inte så förfärligt många i glesbygden som får någon nytta av det, eftersom det bara är om man har kostnader som understiger 3 000 kr. som man har någon nytta av detta

schablonavdrag. I stället är det till direkt nackdel för dem som har långa arbetsresor? Detta var ett dåligt argument att ta fram i denna debatt, Bo Forslund, när man talar om förhållandena i Norrland, eftersom schablonbeloppet gynnar den som inte har några avdragsgilla resekostnader.

När det gäller centern och miljöfrågorna vill jag fråga följande. Är Bo Forslund beredd att inta en annan inställning när det gäller miljöpolitiken och miljöavgifter? Centern har föreslagit detta på en del områden, men då säger socialdemokraterna konsekvent nej. Det kunde vara intressant att även på den punkten få ett besked om socialdemokraterna är beredda att följa centern när det gäller de motioner som har väckts om miljöavgifter.

Anf. 60 BRITTA BJELLE (fp) replik:

Herr talman! I Norrbotten och i Västerbotten och över huvud taget i Norrlandslänen är och förblir vägtrafiken det viktigaste transportsättet. Tåget och flyget får några få orter del av, men vägtrafiken är viktig.

I Norrland är strukturuomvandlingen också något som är på gång och som utgör problem för Norrlandslänen. Strukturuomvandling kommer att ske i stor utsträckning när vi avvecklar kärnkraften. Den strukturuomvandlingen kommer att drabba även Norrlandslänen. Vägtrafiken kommer också i framtiden att vara det transportsätt norrlänningarna kommer att behöva. Då är min fråga: Är det riktigt att med det framtidsperspektiv som vi har när det gäller dessa strukturuomvandlingar, då vägtrafiken är det viktiga för Norrland, att öka bensinpriserna? Jag kan inte förstå att någon kan ha den inställningen.

Sedan säger Bo Forslund att man kör 1 427 mil i Norrlands inland. Jag vet inte om det är riktigt. Men även om det är så har vi i flera omgångar fått höra att dessa 108 kr. räcker till 420 mil. Då återstår det i alla fall över 1 000 mil som norrlänningarna skall betala i extra bensinskatt. För dem är det inte så enkelt, eftersom det inte finns så många allmänna kommunikationsmedel att välja även om de så skulle vilja använda sådana. Jag hävdar fortfarande att det framgår att vi behöver större lokalmarknader i Norrland. Hur skall vi åstadkomma dem?

Anf. 61 BO FORSLUND (s) replik:

Herr talman! Jag vill säga följande till Knut Wachtmeister om överuttaget. Hans källa var Vägförningen. Jag misstänkte nästan det. Jag är nämligen övertygad om att man i den statistiken inte har tagit med kostnader för förslitningen av miljön, invaliditet, sjukdom, osv. Därför finns det en skillnad mellan våra uppgifter.

Stig Josefson frågade om vi kommer att föreslå en ny höjning av kilometerskatten. Mitt svar är: Inte såvitt jag vet i dag, framför allt inte om de olika trafikslagen bär sina kostnader, vilket de kommer att göra nu när denna justering sker och när det har skett en investering i avgasrening. Tidigare har de inte stått för sina egna kostnader. Därför tror jag inte att det finns skäl att återkomma och föreslå en höjning av kilometerskatten.

Britta Bjelle talade om kärnkraftsavvecklingen och ändrad energibeskattnings i samband med den. Detta kommer naturligtvis att ske inom några år. Men låt oss föra den debatten då. Jag tycker att det är ganska fjärran att föra

den diskussionen i samband med debatten om bensinskattehöjningen.

Jag förstår att ni vill göra ett stort nummer av detta, även om många av er inser att det finns mycket realism bakom detta förslag. Ni inser också att pengarna kommer väl till användning. De kommer att gå till vägunderhåll och till Norrland i stor utsträckning. Det är naturligtvis alltid opportunt att gå emot i en fråga som gäller bensinskatten och över huvud taget allt som berör bilarna. Men jag vill, mina vänner, påpeka att de borgerliga partierna under sex år som de hade regeringsansvaret inte heller var Guds bästa barn. Då höjdes bensinskatten med 88 öre under den korta perioden. Men det har ni definitivt redan glömt bort.

Andre vice talmannen anmälde att Knut Wachtmeister, Stig Josefson och Britta Bjelle anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 62 ULLA ORRING (fp):

Herr talman! I den proposition och det betänkande som vi nu diskuterar är den stora stridsfrågan en bensinskattehöjning på 25 öre. Jag yrkar avslag på förslaget. Jag och många norrlänningar tycker att detta förslag riktas som ett dråpslag särskilt mot Norrland och glesbygden, och det har väckt en kraftig proteststorm. Detta är förståeligt. När avfolkningen tilltar i Norrlands inland och unga människor flyttar söderut – där bättre jobb och ökade utvecklingsmöjligheter finns – kommer inte en ny skatt att medverka till att flyttströmmen vänds.

När det pågår en allmän mobilisering för att stimulera Norrlandslänen till en egen profil, där satsning på ny teknik och forskning ingår som viktiga moment när det gäller att skapa sysselsättning i nya framtidsbranscher, kommer regeringsförslaget att innebära fördyrade resekostnader för eventuellt intresserade forskare och tekniker som tänker bosätta sig i norr. När prioriteringen – i varje fall i mitt hemlän Västerbotten – är att stimulera insatser för inlandet i syfte att bibehålla och utveckla en bra service, då lägger regeringen fram förslag som så klart diskriminerar boendet i norr och de långa avstånden.

Jag måste ställa frågan: Delar inte regeringen och dess företrädare här i dag, norrlänningen Bo Forslund, längre den uppfattningen att det för att inlandet skall få en rejäl chans till överlevnad behövs kommunikationer av olika slag till ett rimligt pris, eller vill man ytterligare utarma den norrländska glesbygden? Så sårbar är faktiskt situationen nu i inlandet.

Från folkpartiets sida har vi slagit fast att det för att man skall kunna vända utflyttningen från inlandet till inflyttning behövs en allmän mobilisering och därmed även goda kommunikationer till ett bra pris.

Det kan finnas flera skäl att även i denna skattedebatt erinra något om befolkningsläget, och jag talar då framför allt för Västerbotten. Länets sammanlagda befolkningsstatistik ser kanske tillfredsställande ut, men läget i de enskilda kommunerna är dystert. I 11 av länets 15 kommuner minskar befolkningen, mest i Storuman och i Skellefteå, medan den i Umeå med kranskommuner ökar. På 25 år har Västerbottens inland åderlåtits på 22 000

människor, dvs. lika mycket som dagens befolkning i de tre kommunerna Storumå, Sorsele och Vilhelmina.

Hela Norrland har 58 % av landets yta men bara 14 % av befolkningen. Att skog, malm och vattenkraft har bidragit och alltfört bidrar till ländets resurser kan behöva påpekas. Norrland står för ca 20 % av landets exportvärden. Att avstånden är stora och därmed förorsakar stora kostnader för transporter av både gods och människor är obestridligt. Det borde vara välkänt för både regeringen och de socialdemokratiska riksdagsledamöterna.

Herr talman! Det är för mig obegripligt att Västerbottens riksdagsledamöter kan acceptera ytterligare ökade kostnader för länsborna. Räcker det inte med att Västerbotten leder den kommunala skatteligan med en genomsnittsutdebitering på 32:50 kr., när landets kommuner i genomsnitt har 30:50? Jag tycker att det var beklämmande att höra Bo Forslund säga att det var utomordentligt tillfredsställande med förslaget om en bensinskatt höjning. Jag undrar om hans kamrater på Västerbottenbanken instämmer i den värderingen.

Det behövs inte mer skattepålagor utan i stället bättre kommunikationer och bättre transportstandard. Människorna i norr är oerhört beroende av bilen för att nå arbetsplatsen, butiker, vårdcentralen, kulturaktiviteter av olika slag och över huvud taget för att träffa varandra. Även glesbygdsbor är beroende av utbildning och socialt kontaktnät. Ungdomar saknar möjligheter till utbildning. Varför går bara 20 % av ungdomarna i norr vidare till högskoleutbildning när 27 % i Stockholm går vidare? Det finns flera skäl, men de långa avstånden med de dyrbara resorna är en kraftigt hämmande faktor.

Regeringen talar med dubbla budskap. Av propositionen framgår att det övergripande målet för trafikpolitiken skall vara att erbjuda medborgarna och näringslivet i landets olika delar en tillfredsställande, säker och miljövänlig trafikförsörjning till lägsta möjliga samhällsekonomiska kostnader. Å andra sidan framhålls även att transportsystemet skall byggas upp så att det bidrar till regional balans. Men så blir inte den faktiska verkligheten. En skatthöjning på 25 öre per liter bensin kommer faktiskt att förstärka den nu rådande regionala obalansen. Av kommunikationsdepartementets utredning om Norrlandstrafiken framgår tydligt att bilen för Västerbottens del vad avser färresandet och resandeutvecklingen har den överlägset största andelen. Inte mindre än 84 % av resandet sker med bil. Därefter kommer flyg med 10 % och tåg med 3,9 %, buss så långt ner som på 1,6 %. I utredningen konstaterade man även att såväl tåg som buss är nödvändiga för att tillsammans med personbilen ge Norrland en bra trafikförsörjning.

Med vetskap om Västerbottens stora ytvidd och befolkningens totala spridning över denna yta – vilket är unikt för just Västerbottens län – ger det statistiska underlaget bekräftelse på befolkningens beroende av bilen. Trots att den kollektiva busstrafikens körsträckor i Västerbotten uppgår till ca 900 mil per dag och att även flyg och järnväg kan nyttjas, täcker inte utbudet tillnärmelsevis det behov som befolkningen i länet har för att ta sig till jobbet, vännerna, butiken osv. Man kan sålunda inte som på så många andra håll i landet nyttja kollektivtrafiken för sina arbetsresor och övriga transporter.

Bensinskatt höjningen kommer därför att extra hårt drabba norrlänningen, som för sin utkomst och överlevnad är hänvisad till bilen. Även för en utveckling av turismen är bensinskatten ett hårt slag.

Skatthöjningen på 25 öre har av regeringen motiverats dels med det sjunkande reala priset på bensin, dels med behovet av att finansiera investeringar i t. ex. SJ:s utbyggnad. Folkpartiet har för sin del i sitt budgetalternativ lagt fram förslag till finansiering av järnvägens investeringsbehov som motsvarar de av regeringen avsatta beloppen.

En liberal trafikpolitik skall enligt folkpartiets mål erbjuda valfrihet för individen. Den målsättningen grusas med nya skatter på bensin. De framtida satsningarna för SJ:s del lär även framdeles göra halt vid Sundsvall. De är framför allt mycket svåra att överblicka. Det finns sålunda ej skäl att använda bensinskattemedel för en upprustning av SJ, som till stor del går norrlänningarna förbi.

Min bärande tanke för en aktiv regionalpolitik är att inte enbart fördela överflöd utan än mera utjämna skillnader i levnadsbetingelser mellan olika delar av landet. Detta bidrar inte bensinskatt höjningen till.

Jag yrkar avslag på förslaget och därmed bifall till reservationerna 2 och 4 samt i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 63 BÖRJE HÖRNLUND (c):

Herr talman! Landsbygd och mindre orter har under några år av regeringen och av en riksdagsmajoritet fått inhösta femtiotalet beslut som direkt motverkar en eftersträvad positiv utveckling. Ungefär tre fjärdedelar av vårt land har råkat ut för en rätt besvärlig utveckling på grund av regeringens och riksdagens beslut. Bensinskatt höjningen och kilometer-skatt höjningen är ytterligare förslag som har udden riktade mot de utsatta delarna av vårt land.

Herr talman! Det finns ett stort antal människor som inte har tillgång till kollektivtrafik, men de får betala 1 à 2 kr. per intjänad hundralapp i skatt till kollektivtrafiken. De har inte tillgång till järnväg. De har långt till dagligvaruaffärer och de har långt till centralortsservice. Ofta har de närapå oframkomliga vägar under vissa delar av året. Och, Bo Forslund, de kommer inte heller att få bättre vägar genom det här förslaget.

Det är dessa människor som nu skall betala. Men ännu besvärligare är det egentligen att företagen i dessa de mest utsatta kommunerna råkar ut för kilometerskatt höjningen. Det glömmes Ulla Orring och Britta Bjelle bort, när de utvecklar sin regionalpolitik.

Småföretagarna i Malå – en liten kommun med 5 000 invånare – har räknat ut att de får sina fraktkostnader ökade med 1 milj. kr. Och deras vinstnivå är sådan att de inte har råd att bli av med denna miljon.

Basnäringarna far väldigt illa i dessa utsatta områden, för här rör det sig om tunga transporter och dyra transporter. Kännetecknande för dessa områden är dessutom att väganlagen i stort sett dragits in. Anslagen har alltså dragits in just när det gäller dessa områden och gått till storstadsinfarter, till Uddevallalinken o. d.

Mot denna bakgrund anser jag att om regeringen hade haft minsta känsla för människorna och för företagen i dessa kommuner, runt om i vårt land, så

skulle man ha sökt en annan väg. Det är inte svårt att göra differentieringar i sådana här sammanhang, om man bara vill. Människorna i Mjösjöby och andra byar är inte de som håller på att kvävas av bilavgaser. Dessa problem finns på annat håll. Mjösjöbyborna och andra i en liknande situation behöver inte höjd bensinskatt av miljöskäl.

Vi har en kampanj i gång nu – det lär vara den största kampanjen någonsin – som går ut på att Hela landet skall leva. Det gäller landsbygdsutveckling och utveckling av mindre orter. Det här förslaget går stick i stäv mot kampanjen Hela Sverige skall leva – det måste tyvärr noteras.

Nu är ju loppet kört för den här gången. Jag har förstått att vpk fått böja sig. Därför vill jag vädja till regeringen att den tillsätter en utredning som klarar ut villkoren för dem som *inte* når kollektivtrafiken, för dem som *inte* når järnvägen, för dem som egentligen inte får någon del av väganslagen, för dem som får sina varutransporter kraftigt fördyrade – det gäller såväl enskilda som företag. Det här är inte svårt, om bara den politiska viljan finns.

Det blir ett antal människor, och ganska många människor, som den här gången bara får betala – till andras kollektivtrafik, till andras snabbtåg, till andras bannät osv. Dessa människor har anledning att visa sin vrede.

Jag vill vända mig till Bo Forslund och knyta an till hans miljöresonemang. Han talar om att dessa avgifter skulle få en styrande verkan. Ja, i ett fall får de en styrande verkan. De får en styrande verkan på människorna – dessa skall flytta bort från de här utsatta områdena. Därför är det väldigt förvånande att Bo Forslund som norrlänning deltar i den här debatten, för det är våra områden som får de stora smällarna plus sydöstra Sverige och utsatta delar också i län på annat håll. Men jag understryker att de stora sammanhängande områdena som råkar illa ut är inre Norrland och även stora delar av Norrlands kustland.

Jag förstår att det är det förhållandet att Bo Forslund bor så pass centralt som i trakterna kring Sundsvall som gör att han icke fått rätt partiförankring. Om Bo Forslund är miljöintresserad, gå då med på vårt förslag om att satsa ordentligt på etanol. Det gör mycket, mycket mer för miljön och det sker till betydligt mindre kostnader än vad som är fallet med de förslag som riksdagen strax skall rösta igenom.

Anf. 64 WIGGO KOMSTEDT (m):

Herr talman! Moderata samlingspartiet har i en partimotion yrkat avslag på såväl förslaget om bensinskatt höjning som förslaget om kilometerskatt höjning. Jag har för min del i en enskild motion, nr 1987/88:Sk29, likaledes yrkat avslag på förslagen men har ett tilläggsyrkande. Jag tycker nämligen att om en höjning av skatten på bensin skall genomföras, så bör höjningen ske genom ett bidrag till miljöförbättrande åtgärder. Denna 25-öreshöjning borde läggas på den blyade bensinen.

I dag är skillnaderna alldeles för små mellan blyad och oblyad bensin för att det skall vara stimulerande för människor att köra på oblyad bensin. Därför vore det ett bidrag till strävandena att få en bättre miljö, om man lade höjningen på den blyade bensinen. För att de ledamöter som nu vill höja bensinskatten skulle få möjlighet att bidra till skapandet av en bättre miljö hade jag tänkt begära votering och rösträkning om min motion, så att

skattehögarna fick demonstrera att de hade någon form av miljöintressen. Till min besvikelse får jag genom kammarkansliet veta att något sådant yrkande inte går att ställa på grund av att skatteutskottet har varit bekvämt och inte delat upp mina två yrkanden. De är hopbuntade, och därför går det inte att utan lagtext ställa ett sådant här yrkande. Jag beklagar verkligen detta, för det hade varit ett sätt att testa om skattehögarna hade någon form av miljöintressen.

Jag vill ändå fråga Bo Forslund, som är talesman för majoriteten, varför ni inte alls har varit intresserade av det här. Det gick ju nyligen bra att genom Birgitta Dahl ha stor show under en hel dag i TV, när regeringen lade fram sin miljöproposition. Här hade det nu funnits möjligheter att på ett enkelt sätt tala om, att man är intresserad av att göra någonting på miljöområdet.

Det är orimligt att landets 4 eller 5 miljoner bilister skall betala alla former av delkostnader i samhället. Det gäller inte bara de kostnader som det är skäligt att bilisten får betala, utan det gäller kostnaderna på en mängd andra områden. Nu skall bilisterna betala för att det, förhoppningsvis, skall bli förbättringar av en dålig järnväg. De människor som skall betala – och de är väldigt många – är sådana som inte på något sätt kan komma i närheten av och använda det järnvägsnät som skall ha de pengar som bilisten får betala. Det hade varit en annan sak om man gett dessa människor möjligheter att använda järnvägen, men sådana möjligheter kommer ju tyvärr inte att stå till buds, utan man är hänvisad till att använda sin bil, om man skall komma någon vart.

Sedan har vi detta fantastiska förslag i fråga om en del Norrlandskommuner. Det finns faktiskt också andra glesbygder i vårt land, men det brukar handla om Norrland, och där skall man nu av regeringen få en allmosa genom att fordonsskatten sänks med 108 kr. Det är väl inte så ovanligt att de människor det gäller kör 3 000 mil om året, och då får jag skattehögningen till 750 kr. Ni bjuder sannerligen inte på några stora belopp, Bo Forslund, men matematik har ju aldrig varit socialdemokraternas starka sida utom när det gäller att räkna upp skatter.

Så några ord om kilometerskatten. Det har sagts att den tunga trafiken står inte för sina kostnader. Såvitt jag vet kom den senaste trafikpolitiska utredningen, som hade till uppgift att undersöka detta, fram till att den tunga trafiken betalade sina kostnader. Det skulle vara intressant att få veta vilka nya siffror som kan ha kommit fram. Den tunga trafiken svarar ju ändå för att det här landet kan fungera. Det är sannerligen inte järnvägen som ser till att Sverige rullar, utan det är tack vare landsvägstrafiken vi kan ha viss verksamhet och viss produktion ute i olika bygder, exempelvis i Norrland.

Självfallet är det konstigt att norrlänningen Bo Forslund nu är med om att lägga nya pålagor på det näringsliv som naturligtvis behövs för att människorna även i Norrland skall kunna överleva. Jag är van vid att det parti som Bo Forslund ju tillhör ständigt lägger pålagor på näringslivet. Däremot är jag något förvånad över att Britta Bjelle och hennes parti nu är med om att införa sådana här pålagor. Man brukar ju, sägs det i varje fall, vara mera näringslivsvänlig. Det är förvånande att ni kan vara med om att plussa på kostnadshöjningar om ytterligare några hundra miljoner per år för det norrländska näringslivet. Det är sannerligen inte fråga om några stimulanser,

innehållande en satsning på de bygder som vi brukar vara överens om att vi skall slå vakt om.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de moderata reservationerna, eftersom jag inte kan framställa något eget yrkande.

Anf. 65 BO FORSLUND (s) replik:

Herr talman! Wiggo Komstedt sade att man i skatteutskottet varit slö, men det vill jag dementera. Även om vi hade åstadkommit en särskild kläm i utskottets betänkande, hade någonting annat inte varit möjligt. Wiggo Komstedt föreslog ju inte någon lagtext och det var det som var problemet. Det var alltså inte bekvämlighetsskäl som var avgörande.

Anf. 66 WIGGO KOMSTEDT (m) replik:

Herr talman! Det är kanske en förklaring, Bo Forslund. Men ett utskottskansli har väl ändå alla möjligheter och resurser, inte minst när det gäller att skriva lagtext. Det skulle väl inte vara så märkligt att åstadkomma någonting i detta sammanhang. Jag tycker således att det framförda argumentet inte var speciellt starkt, Bo Forslund. Hade det funnits en vilja från er sida att säga att nu skall den blyade bensinen – som ju är miljövänligare än den oblyade bensinen – bära den här kostnaden för att det skall bli någon skillnad, hade ni säkerligen kunnat åstadkomma en lagtext. Göm er alltså inte bakom så enkla argument i Sveriges riksdag!

Anf. 67 ALF SVENSSON (c):

Herr talman! Regeringen och utskottets majoritet förordar en höjning av bensinskatten med 25 öre per liter. För dieseldrivna personbilar föreslås kilometerskatten höjas i motsvarande grad. Intäkterna från bensinskattehöjningen skall, enligt utskottsmajoriteten, användas för att finansiera vägunderhåll och investeringar liksom investeringar i järnvägar. Detta är enligt vår uppfattning angelägna ändamål, och medel måste ställas till förfogande för att den nödvändiga upprustningen av väg- och järnvägsnätet skall kunna åstadkommas.

Herr talman! Vi i kds instämmer vidare i att bensin- resp. kilometerskattehöjningar är ett acceptabelt sätt att finansiera investeringarna. Men vi i kds anser att bensin- och kilometerskatten skall differentieras. Vi vill sänka bensinskatten och kilometeravgiften i glesbygd med mellan 15 och 45 öre, beroende på stödområdestillhörighet. För en bilist med en årlig körsträcka om 3 000 mil skulle en sänkning med 45 öre innebära en lättnad på 1 350 kr. per år.

Vi i kds avvisar bestämt den ytterligare belastning som bensinskattehöjningen kommer att innebära för de glesbygdsboende. För många är bilen det enda kommunikationsalternativet. Dessa skall inte dra lasset när det gäller finansieringen av den i och för sig nödvändiga upprustningen av vägar och järnvägar. För många som bor i glesbygd kan tyvärr kollektivtrafiken aldrig bli ett verkligt alternativ.

Om den förordade bensinskattehöjningen motiveras av miljöskäl, är det inte rimligt att extra kostnader läggs på dem som bor i glesbygd och som ofta inte har några andra alternativ än bilen. Bilismens miljömässiga skadeverk-

ningar är självfallet störst i storstadsområdena. Om höjningen skall ha någon miljömässig effekt, bör bensinskatten alltså framför allt höjas i tätorter, där kollektiva alternativ står till buds. Om man menar allvar med talet om att hela Sverige skall leva, måste regeringens politik läggas om och mera inriktas på att skapa hyggliga förhållanden och förutsättningar för boende i glesbygd.

Herr talman! Jag yrkar bifall till min motion Sk514.

Anf. 68 ULLA PETTERSSON (s):

Herr talman! Som sista talare i debatten skall jag tala om någonting helt annat än det som tidigare debattörer har berört. Jag skall nämligen något kommentera ett par motioner, som handlar om skattefri försäljning på Gotlandsbåtarna och om önskemålet att göra Gotland till en frizon.

Jag kan inte låta bli att oroa mig när det gäller framtidsutsikterna. Men jag gläder mig åt att framlagda förslag avstyrks av utskottet. Jag vill dock ägna några minuter åt att kommentera dessa saker.

I motion 564 av Görel Bohlin och Birger Hagård sägs bl. a. att "de gotländska näringarna i mycket ringa utsträckning konkurrerar med landet i övrigt". Men vem tror då motionärerna att vi konkurrerar med? Tror man att Gotland är en underutvecklad del som lever av naturhushållning? För stora delar av det gotländska jordbruket t. ex. gäller att 80 %, ja, kanske mer, av det som produceras säljs utanför Gotland. Är det meningen att en tullorganisation skall inrättas i Nynäshamn eller Oskarshamn för att ta emot alla varor? Med fasa ser jag framför mig ett gotländskt jordbruk utan tullskydd. Det gäller, herr talman, en av våra absolut viktigaste näringsgrenar. Den här frågan diskuteras väldigt mycket på Gotland just nu. Företrädarna för de borgerliga på Gotland har genomdrivit en utredning. Jag noterar dock med tillfredsställelse att de flesta av deras partivänner i riksdagen har en annan mening.

När det gäller skattefri servering och proviantering ombord på färjorna kan jag, i likhet med utskottsmajoriteten, inte förstå hur resonemanget kan stämma överens med övriga alkoholpolitiska åtgärder från samhällets sida. I strävandena att utveckla turismen på Gotland kan en diskussion om skattefrihet i detta sammanhang möjligen motiveras. Ett sådant arbete pågår. Jag ser alltså ingen som helst anledning att stödja den moderata reservationen nr 8.

På en punkt vill jag korrigera en något missvisande skrivning i utskottets betänkande. Man beskriver nämligen "Avstamp Gotland" som en arbetsgrupp för investeringar i turistprojekt. "Avstamp Gotland" är dock något mycket mera. Det gäller ett stort arbete på många områden. Utgångspunkten är en utredning som på regeringens uppdrag har utförts av statens industriverk. Turismen utgör en liten del i sammanhanget.

Slutligen, herr talman! Vi gotlänningar är inte särskilt intresserade av att bli särbehandlade. Däremot vill vi ha rättvisa. Jag hoppas att vi kan påräkna motionärernas stöd för sådana krav i fortsättningen. Stöd oss alltså när vi vill att färjorna skall betraktas som vår landsväg! Stöd oss när vi inte vill bli betraktade som en belastning! Stöd oss när vi vill att planeringen för trafiken skall utformas efter behoven!

Mom. 1 och 2 (skatt på företagens utlandsinvesteringar, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 319 röster mot 20 för reservation 1 av Tommy Franzén.

Mom. 3 (bensinskatten)

Utskottets hemställan bifölls med 170 röster mot 167 för reservation 2 av Knut Wachtmeister m. fl. i motsvarande del. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 4 (kilometerskatten för personbilar)

Utskottets hemställan bifölls med 176 röster mot 161 för reservation 2 av Knut Wachtmeister m. fl. i motsvarande del. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Kerstin Keen (fp) anmälde att hon avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.

Mom. 5 och 9 (kilometerskatten för lastbilar, släpvagnar och bussar, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 220 röster mot 117 för reservation 3 av Knut Wachtmeister m. fl. i motsvarande del. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 6 b (förslag om kompensation till glesbygden)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 5 av Stig Josefson och Karl-Anders Petersson, *dels* utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion Sk514 av Alf Svensson i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 7 (fordonsskatten för bensindrivna personbilar och motorcyklar, m. m.)

Utskottets hemställan – som ställdes mot motion Sk514 av Alf Svensson i motsvarande del – bifölls med acklamation.

Mom. 10 b (s. k. A-traktorer)

Utskottets hemställan – som ställdes mot *dels* reservation 6 av Knut Wachtmeister m. fl., *dels* reservation 7 av Stig Josefson och Karl-Anders Petersson – bifölls med acklamation.

Mom. 12 (vissa Gotlandsfrågor)

Utskottets hemställan – som ställdes mot reservation 8 av Knut Wachtmeister m. fl. – bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

6 § Föredrogs

konstitutionsutskottets betänkanden

1987/88:26 om anslag till datainspektionen (prop. 1987/88:100 delvis),
1987/88:27 om stöd till politiska partier (prop. 1987/88:100 delvis),
1987/88:28 om anslag till allmänna val (prop. 1987/88:100 delvis),
1987/88:29 om anslag till de kungl. hov- och slottsstaterna (prop. 1987/88:100 delvis),

justitieutskottets betänkanden

1987/88:24 om anslag till statsrådsberedningen m. m. (prop. 1987/88:100 delvis),
1987/88:25 om anslag till justitiekanslern (prop. 1987/88:100 delvis),
1987/88:26 om anslag till brottskadenämnden (prop. 1987/88:100 delvis),
1987/88:27 om anslag till Svensk författningssamling m. m. (prop. 1987/88:100 delvis) samt

lagutskottets betänkanden

1987/88:15 om ändrade regler vid löneutmätning och införsel (prop. 1987/88:59),
1987/88:17 om nordiska boskillnadsmål (prop. 1987/88:83),
1987/88:18 om anslag till bokföringsnämnden (prop. 1987/88:100 delvis).

Kammaren biföll vad utskotten i dessa betänkanden hemställt.

7 § På förslag av andre vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av morgondagens arbetsplenum.

8 § Kammaren beslöt kl. 17.53 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

9 § Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av tredje vice talmannen.

10 § Föredrogs

justitieutskottets betänkande

1987/88:23 om anslag till polisverksamheten rörande brott mot rikets säkerhet m. m. (prop. 1987/88:100 delvis).

Personalkontrollen

Anf. 69 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! När vi nu har klarat av 25-öringen på bensenen, kanske vi kan övergå till litet viktigare ämnen.

För 14 månader sedan motionerade såväl vpk som folkpartiet i den för rättssäkerheten så viktiga personalkontrollfrågan. Justitieutskottet har således haft god tid på sig att tänka igenom de förslag som förs fram i de båda motionerna. Men eventuell tankeverksamhet har i varje fall inte satt några spår i utskottets ytterst torftiga betänkande.

I en fråga som väckt mycket stor debatt och skapat allvarlig oro för rättssäkerheten tycker utskottet över huvud taget ingenting. Man har inga synpunkter på att oförvitliga medborgare råkar illa ut, inte får arbete som de är kvalificerade för eller sparkas från sina arbeten bara därför att det råkar finnas obestyrt skvaller om vederbörande i säkerhetspolisens lösliga spaningsregister.

Utskottet nöjer sig med att utan vidare spisning skicka över motionerna till den nya utredningen om säkerhetspolisens arbete och organisation – den tillsattes ju alldeles nyligen. Inte ett enda litet ord på vägen har utskottet att ge den här utredningen.

Att vara liberal är att vara kluven, har vi fått lära oss ingår i liberalismens trosbekännelse. Ändå kan jag inte låta bli att känna både förvåning och besvikelse över folkpartiets agerande i den här frågan. I konstitutionsutskottet har folkpartiets representanter gjort aktningvärda insatser för att tillsammans med bl. a. vpk skapa klarhet kring personalkontrollen. Vpk, folkpartiet och centern hade ett gemensamt yttrande i frågan till förra årets dechargebetänkande. Så sent som häromdagen gick Birgit Friggebo här i kammaren till storms mot äsiktsregistrering i en debatt med Anna-Greta Leijon. Men i dag läser vi ett betänkande från justitieutskottet, signerat av utskottets folkpartistiska ordförande Karin Ahrland, som avspeglar ett totalt ointresse för den här frågan. Fru Ahrland föreslår avslag inte bara på vpk-motionen utan också på fru Friggebos motion. Det är mig därför en särskild glädje att nu yrka bifall inte bara till vpk-motionen Ju204 utan också till yrkandena 2 och 3 i motion Ju235 av Birgit Friggebo m. fl.

I samband med dechargedebatten förra året betecknade jag personalkontrollen i vårt land som en svensk variant av Joseph Hellers berömda Moment 22. I princip äger den som är utsatt för personalkontroll rätt att få underrättelse därom enligt personalkontrollkungörelsens 13 §.

Både JO och JK har understrukt att det är ytterst angeläget att den kontrollerade erhåller del av vad som framkommit mot honom eller henne och att den s. k. kommunikationsprincipen upprätthålls. Nu finns det emellertid vissa sekretessbestämmelser som gör att kommunikationsprincipen – i vissa undantagsfall – inte alltid behöver följas. I realiteten är det emellertid så att kommunikationsprincipen *aldrig* tillämpas. Undantagsbestämmelserna gäller alltid. Vad som sägs i 13 § är en teoretisk rättighet, förklarade den tidigare justitieministern med en fullkomligt oslagbar formulering för konstitutionsutskottet förra året. *Teoretiskt* får inte äsiktsregistrering förekomma; *i praktiken* förekommer den. *Teoretiskt* har den som utsätts för personalkontroll möjlighet att försvara sig; *i praktiken* är det omöjligt. TCO och andra fackliga organisationer som skall hjälpa drabbade medlemmar har protesterat mot orimligheterna som gör det närmast omöjligt för facket på grund av hemligstämpeln att stödja sina medlemmar.

I både vpk- och folkpartimotionen läggs konkreta förslag för hur man skall

rätta till dessa för normal rättskänsla upprörande missförhållanden. Ett genomförande av våra förslag skulle påtagligt stärka rättssäkerheten och öka den demokratiska insynen i fråga om personalkontrollen.

Vårt land behöver ett vettigt och effektivt personalkontrollsystem, som kanske skulle kunna bidra till att stoppa spioner som Wennerström och Bergling. Men vi skall inte ha en personalkontroll som straffar åsikter eller trakasserar människor för att de t. ex. engagerat sig för en socialistisk eller kommunistisk organisation eller demonstrerat sin solidaritet med det palestinska folket eller Vietnams befrielsekamp.

Det finns många och sorgliga exempel på hur enskilda människor hårt drabbats på grund av den politiska idioti och paranoia som från tid till annan grasserar inom säkerhetstjänsten. Leanderfallet har tidigare belysts här i kammaren, en del andra fall också. Låt mig nämna ytterligare ett av många andra upprörande fall:

En svensk medborgare har i många år varit anställd i DAFA och skött sig utomordentligt. Plötsligt får han sparken därför att han har palestinsk bakgrund och självfallet känner starkt för det palestinska folket. DAFA har egenmäktigt skyddsklassat alla tjänster i företaget. En personalkontroll visar att en anställd av för mig fullständigt oförklarliga skäl finns i säpo-registret, det lösliga spaningsregister som jag tidigare talat om. Utan en chans att försvara sig får han sparken. Därmed är det normalt punkt och slut. Men i det här fallet tog en oförvägen advokat sig an fallet, och det hela slutade med att tingsrätten konstaterade att avskedandet var olagligt. Men vad hjälper det? Den orättfärdigt avskedade får visserligen ekonomisk kompensation – och det är ju bra – men jobbet får han inte tillbaka, inte heller självförtroendet, anseendet. Tragedin är ett faktum.

Ansvar för att systemet kan fungera på det här sättet ligger naturligtvis hos dem som beslutat och byggt upp ett personalkontrollsystem som får sådana här effekter. Ansvar ligger också hos dem som inte skyndsamt vill ändra systemet, däribland riksdagens justitieutskott, som vill dra den här frågan i en ny långbänk.

Riksdagen måste, som framhävs i både vpk:s och folkpartiets motioner, ta sitt ansvar i de här frågorna och skaffa sig kontroll över verksamheten.

Anf. 70 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! Jag skall börja med att yrka bifall till justitieutskottets hemställan och avslag på det yrkande som Bo Hammar framställde. Sedan skall jag ge några korta kommentarer med anledning av Bo Hammars inlägg.

Vi har i Sverige, precis som i de flesta andra länder, en särskild polisverksamhet vars syfte är att hindra och uppdaga brott mot rikets säkerhet.

Att det för att värna om vårt oberoende, våra säkerhetspolitiska intressen och vårt demokratiska statsskick behövs en sådan polisverksamhet torde i stort sett vara oomtvistat. Det är nödvändigt att vi har en effektiv säkerhetspolis för att motverka infiltration, främja säkerhetsskyddet i övrigt, bedriva kontrapionage, motverka terrorism och andra inre och yttre hot mot vårt demokratiska statsskick.

Säkerhetspolisens verksamhet bedrivs med nödvändighet under stor

sekretess. Så mycket viktigare är det då att säkerhetspolisen står under demokratisk kontroll och att dess verksamhet regelbundet blir föremål för granskning och översyn. I det syftet tillsatte regeringen i fjol en parlamentarisk kommitté med uppgift att göra en genomgripande – jag vill understryka genomgripande – översyn av säkerhetspolisen. Kommittén skall bedöma om säkerhetspolisens inriktning och organisation är rätt avvägd eller om förändringar bör ske. I direktiven sägs att det är särskilt viktigt att kommittén lägger fram förslag i syfte att stärka verksamhetens demokratiska förankring.

I uppdraget ingår också att förutsättningslöst pröva vilket system vi bör ha för kontroll av medborgerlig pålitlighet hos personer som innehar eller avses tillträda säkerhetskänsliga befattningar, det som vi i dagligt tal kallar personalkontroll. Jag kan försäkra Bo Hammar, om han nu känner sig orolig, att kommittén tar sitt uppdrag på utomordentligt stort allvar. Särskilt gäller det personalkontrollfrågorna.

Översynen av personalkontrollen och de registerfrågor som har samband med detta ser jag som en mycket betydelsefull uppgift. Det behövs en förutsättningslös utvärdering av den nuvarande ordningen. Det gäller vem som skall besluta om att lämna ut registeruppgifter. Kommittédirektiven pekar här på möjligheten att lägga det beslutsfattandet på ett särskilt judiciellt organ.

Hur kommunikationsprincipen skall upprätthållas är en annan central fråga för kommittén. Så långt det över huvud taget är möjligt skall uppgifterna i personalkontrollen kommuniceras med den enskilde. I kommitténs uppgift ingår att pröva hur detta krav på ett bättre sätt än för närvarande skall uppfyllas.

Jag trodde att Bo Hammar hade tagit del av kommittédirektiven. Om han hade gjort det hade han förstått att regeringen verkligen vill ha till stånd en genomgripande översyn såväl av säkerhetspolisens organisation och inriktning som av den personalkontroll som är nödvändig för att vi skall kunna bedriva en verksamhet inom ramen för säkerhetspolisens uppgifter.

Det utfall som Bo Hammar gjorde mot justitieutskottets betänkande är något egendomligt mot bakgrund av att den parlamentariska kommittén med de uppgifter jag nyss redogjort för är tillsatt och mot bakgrund av att den parlamentariska kommittén i sina direktiv också har fått i uppdrag att arbeta osedvanligt skyndsamt med tanke på att det är ett så omfattande utredningsuppdrag. Man skall redovisa sina förslag i alla delar före utgången av år 1989.

Med detta vill jag, herr talman, än en gång yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 71 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Jag är till hundra procent överens med Lars-Erik Lövdén om att vi behöver en effektiv säkerhetstjänst vars uppgift skall vara att uppdaga brott mot rikets säkerhet och förebygga sådana brott. Men ett av problemen är att vi uppenbarligen inte har en sådan effektiv säkerhetstjänst. Vi har ju haft alla dessa affärer. Vi har haft Wennerströmaffären och nu senast Berglingaffären. Det är människor som såvitt jag förstår över huvud taget inte har utsatts för någon säkerhetskontroll eller personalkontroll. Vi har haft ett enormt antal avslöjanden om förekomsten av extremister inom

polisverksamheten, vilket jag ser som ytterst allvarligt.

Jag kan inte begripa att man kan underlåta att göra personalkontroll och säkerhetskontroll på människor som anställs för viktiga uppgifter inom polistjänsten medan man lägger ner möda på att säkerhetskontrollera en oskyldig tjänst som snickare på ett marinmuseum i Karlskrona. Jag kan inte se någon logik i detta. Det befrämjar inte rikets säkerhet att vi har kontroll på marinmuseet i Karlskrona men däremot ingen kontroll på de människor som tillåts få anställning inom polisär verksamhet. Vi har tydligen ingen kontroll när det gäller människor på höga befattningar, som sedan avslöjas som mästerspioner för den ena eller andra stormakten.

Jag är mycket stor anhängare till tanken att vi skall skärpa reglerna när det gäller anställning inom säkerhets känsliga områden – inom polisverksamhet och inom militärverksamhet – men jag är definitivt motståndare till att man skall ha sådana vidlyftiga definitioner som vi har i dag, när en mängd tjänster uppenbarligen klassificeras som säkerhets känsliga på mycket lösa boliner.

Det finns inte heller från statsmakternas sida någon kontroll över hur många tjänster som är klassificerade som säkerhets känsliga, hur många som är skyddsklassade. Jag ställde den frågan till Sten Wickbom i konstitutionsutskottet, och han kunde inte ge något besked om detta. Han visste inte, och det tycker jag är skrämmande.

Jag tycker att vi skall ha ett begränsat antal tjänster som är skyddsklassade, och de skall verkligen vara skyddsklassade så att man ordentligt kan avgöra vad det är för människor som anställs på dessa tjänster. Jag tror att det i dag finns tjänster som icke är skyddsklassade men som borde vara det, och det finns uppenbarligen en enorm mängd tjänster som det icke finns någon anledning att skyddsklassa men som ändå är skyddsklassade, utan att ansvariga högsta myndigheter inom regeringskansliet känner till att de är skyddsklassade.

Här handlar det i hög grad om att man trakasserar vanliga människor, och Lars-Erik Lövdén borde vara medveten om detta. Jag är besviken, det säger jag än en gång, över att justitieutskottet inte har kunnat avge något slag av viljeyttring i denna fråga och kunnat säga att detta faktiskt är ett problem. Konstitutionsutskottet har sagt det. Där har majoriteten sagt det, och en stor minoritet bestående av tre partier har gjort ännu skarpare formuleringar. Det är bedrövligt att justitieutskottet efter fjorton månader kan skilja sig från dessa motioner med detta – förlåt uttrycket – ynkliga betänkande.

Jag är medveten om att en kommande utredning skall granska frågorna, och det är bra. Jag har tagit del av direktiven och tycker att de också verkar bra. Men förlåt mig, Lars-Erik Lövdén, att jag säger att jag många gånger varit med om att frågor har begravts i utredningar. Man har sagt att nu skall man göra så eller så och ändå fortsätter samma missförhållanden. Därav min något skeptiska inställning till utredningen.

Det finns ytterligare ett skäl till att jag är litet undrande. Detta är en parlamentariskt sammansatt kommitté. Det är ingen hemlighet – alla vet det – att väldigt många av de människor som har utsatts för en förnedrande personalkontroll och drabbats av denna personalkontroll har varit medlemmar i vänsterpartiet kommunisterna eller i andra vänsterorganisationer. Vpk står utanför denna utredning, och jag beklagar det. Jag beklagar det inte i

första hand för vpk:s skull utan med tanke på utredningens trovärdighet. Många människor skulle fästa mycket större tilltro till utredningens arbete och det resultat den så småningom kommer fram till om också en representant för de krafter som i första hand uppenbarligen varit utsatta för personalkontroll hade funnits med i utredningen.

Anf. 72 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! Ett par saker i Bo Hammars senaste anförande tycker jag är utomordentligt glädjande. Bo Hammar slog fast att det är av stor vikt att vi i Sverige har en effektiv och väl fungerande säkerhetspolis. Ibland får man inte uppfattningen att vänsterpartiet kommunisterna har förordat att vi skall ha en effektiv och väl fungerande säkerhetspolis. Det är bra att det blev sagt här från vpk-håll att man stöder den uppfattningen att vi skall ha en bra och effektiv säkerhetspolis.

Det andra som jag tycker var glädjande att höra från Bo Hammar är att de direktiv som regeringen har utfärdat till den kommitté som har till uppgift att göra översynen är bra. Då borde Bo Hammar vara nöjd. Justitieutskottet tycker också att direktiven är bra. Och därmed har justitieutskottet inte funnit anledning att gå djupare in i ett resonemang om de frågor som kommittén har att behandla under den korta utredningstid som man har på sig att göra denna genomgripande översyn.

Jag tycker att om Bo Hammar har uppfattningen att direktiven är bra, borde han vara tillfredsställd med att det nu sker en sådan här mycket genomgripande översyn av säkerhetspolisen, när det gäller både personalkontrollen och inriktningen av organisationen.

Sedan vill jag bara framföra en kort reflektion med anledning av det Bo Hammar säger om att vi kanske inte har en tillräckligt effektiv säkerhetspolis i dag – han tar då Berglingfallet och Wennerströmfallet som intäkt för sitt uttalande.

Naturligtvis innebar både Wennerströmfallet och Berglingfallet ett misslyckande för säkerhetspolisen. De två händelserna blev också föremål för en ingående granskning av både Wennerströmkommissionen och Berglingkommissionen, vilka också lade fram förslag om hur man skulle förhindra sådana fadäser och misslyckanden i framtiden. De förslag till åtgärder som både Wennerströmkommissionen och Berglingkommissionen lade fram har, menar jag, inneburit en klar förbättring av säkerhetspolisen. Men det finns åtskilligt mer att göra, och det har också kommittén till uppgift att titta på.

Anf. 73 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Jag kan inte begripa varifrån Lars-Erik Lövdén skulle ha fått intrycket att jag har sagt något nytt när jag sade att vi behöver en effektiv och väl fungerande säkerhetstjänst och att vi från vpk:s sida någonsin skulle ha bestritt detta. Jag anser det ytterst nödvändigt att vi har det. Vi har haft så många fall av spioneri, och vi har också haft vissa terroristdåd i vårt land, som självfallet gör det nödvändigt att ha en effektivt fungerande säkerhetstjänst. Men det måste vara en säkerhetstjänst med kompetens, som inriktar sig på de tjänster som är viktiga och de personer som är viktiga i detta sammanhang. Då kan vi konstatera att vi har haft en rad skandalösa affärer med högt uppburna och oförvitliga tjänstemän i statens, militärens och polisens tjänst

som har gjort sig skyldiga till landsförräderi, t. o. m. inom själva säkerhetspolisens högkvarter, utan att det kunnat avslöjas. Däremot avslöjar man en snickare på ett marinmuseum och liknande. Vad det handlar om är att vi får en säkerhetstjänst som slutar med sådana här tramsigheter och ägnar sig åt väsentligheter, slutar att fundera över människors åsikter och huruvida de är socialister, kommunister eller vad det nu kan vara, utan i stället ägnar sin uppmärksamhet åt människor som innehar säkerhetsmässigt viktiga tjänster och kontrollerar hur det förhåller sig med säkerheten på det området.

Att direktiven till den här utredningen är bra står jag fast vid. Men jag är ändå skeptisk, eftersom det har gjorts så många utredningar utan att det har lett till någonting. Vad jag framför allt är fundersam över är det faktum att om nu regeringen – efter alla dessa debatter, efter olika skandaler – har godheten att tillsätta en utredning, så behöver inte riksdagen och dess ärofulla justitieutskott lägga sig platt på magen, utan justitieutskottet och vi andra som folkvalda ledamöter, som landets främsta företrädare, har en anledning att ge något slags åsikt till känna. Justitieutskottet kunde då exempelvis ha sagt att man är mycket orolig över vad som har pågått när det gäller personalkontrollen, man är orolig när det gäller rättssäkerheten. Precis som TCO har sagt, precis som många andra fackliga organisationer och politiska organisationer har sagt och här i kammaren många ledamöter från olika partier har sagt, så kunde justitieutskottet ha gjort något slags markering att det här är mycket allvarligt och måste granskas och att man därför är tillfredsställd med att utredningen har tillsatts. Men man bekymrar sig inte om detta. Man bara skeppar över de här motionerna. Utan att ha någon åsikt eller någon synpunkt så skeppar man över dem till utredningen. Det är det jag tycker är så bedrövligt, och det är det som är så förnedrande också för denna riksdag, eftersom det är vi som är de främsta representanterna för svenska folket. Vi behöver inte bara säga: Nu har det tillsatts en utredning, nu behöver vi inte ha några åsikter.

Anf. 74 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! Låt mig citera de två punkter som vpk tar upp i sin motion. Man vill för det första att "riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om tillämpningen av kommunikationsregeln vid personalkontroll". Regeringen har i sina direktiv till kommittén sagt att personalkontrollen och kommunikationsregeln är en av de frågor som kommittén skall titta på. Vad mer kan vpk då begära?

Beträffande den andra punkten i motionen – "att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförs om förbättrad demokratisk kontroll av personalkontrollen" – så ingår i regeringens direktiv till kommittén som en huvuduppgift att förbättra den demokratiska kontrollen över säkerhetspolisen totalt sett, inkl. personalkontrollen. Vad kan Bo Hammar mer begära, när regeringen har gett det uppdraget? Är det något utöver det här som vpk vill föreslå? I annat fall är ju båda de yrkanden som vpk har ställt i motionen tillgodosedda genom de utredningsdirektiv som regeringen nu har utfärdat till kommittén för översyn av säkerhetspolisen. Jag kan inte finna annat än att vpk borde nöja sig med det. Oron för att tidsutdräkten skulle bli så stor tror jag inte är befogad, därför att kommittén har att framlägga förslag före utgången av år 1989. Därmed får vi ju tillfälle

att i riksdagen komma tillbaka till de här frågorna, när vi har fått den genomgripande översynen av säkerhetspolisen, och då får vi tillfälle att ta en debatt, med rejält underlag för den debatten.

Anf. 75 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Det är väl ganska klart att skillnaden mellan Lars-Erik Lövdén och mig bl. a. är hur vi betraktar den här församlingen, den här kammaren. Jag betraktar den, har jag sagt, som det högsta organet, som den främsta representanten för svenska folket. Då tycker jag inte man kan säga: Nu har regeringen gett vissa direktiv till en utredning, och då behöver vi inte ha några åsikter.

De här direktiven är hyggliga. Men vad hindrar oss att inför detta utredningsarbete – det är vi som är valda ledamöter, det är faktiskt vi som har en ställning och ett ansvar som är litet högre än statliga offentliga utredningar – säga att vi är bekymrade och att vi anser att detta med personalkontrollen har gått snett? Vi anser att det råder missförhållanden och vi förutsätter att den här utredningen kommer att titta på dessa. Att ha ett justitieutskott och en riksdag som säger: Dessa allvarliga frågor för rättssäkerheten behöver vi inte ha någon uppfattning om, för nu är en utredning tillsatt och har fått bra direktiv.

Jag tycker det är ganska fantastiskt. Jag måste säga att jag har en helt annan uppfattning om riksdagens och justitieutskottets ansvar när det gäller sådana här ställningstaganden.

Anf. 76 LARS-ERIK LÖVDÉN (s):

Herr talman! Jag vill än en gång konstatera att Bo Hammar förklarar att han är nöjd med de direktiv som regeringen har gett till kommittén för en översyn av säkerhetspolisen, och nöjt är också justitieutskottet.

Anf. 77 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Jag kan upprepa att jag är ganska nöjd med direktiven, som verkar vettiga. Men jag kan också upprepa att jag är ytterst missnöjd med att justitieutskottet inte är berett att ge någon mening till känna, efter att ha haft dessa motioner liggande på sitt bord i 14 månader. Utredningen tillsattes ganska nyligen. Det är rätt fantastiskt att utskottet inte är berett att göra något slags ställningstagande.

Efter att jag nu har fått denna debatt med Lars-Erik Lövdén vill jag än en gång beklaga att det inte finns någon representant för det liberala lägret här i kammaren. Jag är i mycket hög grad förvånad över folkpartirepresentanternas agerande i justitieutskottet, inte minst Karin Ahrlands agerande, när det gäller en fråga, där Birgit Friggebo i konstitutionsutskottet har varit mycket aktiv på ett bra sätt, där vi nyligen haft en debatt här i kammaren men där folkpartisterna i dag lyser med sin frånvaro. Jag är förvånad över att ett parti driver en fråga mycket aktivt i ett utskott men tydligen inte är intresserat av frågan i ett annat utskott.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenium.)

Marknadsföring av alkoholdrycker, snabbvinsatser och tobak

Anf. 78 ULLA ORRING (fp):

Herr talman! I betänkandet 1987/88:16 från lagutskottet behandlas motioner om annonsering och reklam för tobaksvaror och alkoholdrycker. Det är ett aktuellt ämnesområde, som ständigt är föremål för motioner och debatt i riksdagen. Ärendet är angeläget.

Under årens lopp har en rad åtgärder vidtagits i syfte att begränsa marknadsföringen av både tobak och alkohol. En bärande grundtanke från riksdagens sida har varit att i all annonsering och reklam som vänder sig direkt till konsumenten skall särskild måttfullhet råda. Marknadsföringen av alkohol och tobak får inte vara påträngande eller uppsökande. Annonsering av sprit, vin och öl är inte heller tillåten i tidningar som vänder sig direkt till konsumenten. Tillåtelse till annonsering för detta sortiment föreligger enbart för skrifter som finns på utskänknings- och försäljningsställen.

Jag är medveten om att dessa regler oftast har inneburit en svår balansgång mellan vad som är tillåtet och vad som inte är tillåtet. Så sent som för drygt en månad sedan beslöts här i kammaren att riksdagen av regeringen skulle begära en utredning om konsekvenserna av förbud mot tobaksreklam. Trots ett regelverk av riktlinjer och överenskommelser kan konstateras att det görs klara övertramp i form av annonser för tobak och snus som är direkt påträngande.

Jag underströk i den tidigare debatten och även i ett särskilt yttrande till betänkandet att folkpartiet ser ett reklamförbud mot tobak som ett medel för att medverka till att nya grupper av befolkningen, framför allt barn och ungdom, avstår från att bruka tobak.

Folkpartiet och centerpartiet anser nu att det är dags att göra en liknande utvärdering av nuvarande alkoholreklamlag. Det primära syftet för folkpartiet är att – på samma sätt som för tobak – komma till rätta med alkoholens skadeverkningar. Framför allt vill vi påverka unga människor att avstå från bruket av droger.

För snart tio år sedan antog riksdagen som mål för alkoholpolitiken att den totala alkoholkonsumtionen skulle minska med 25 % fram till år 2000. Införandet av en ny alkoholreklamlag år 1979 utgjorde ett led i dessa strävanden.

Hur har det då blivit? Vi vet att den registrerade försäljningen har sjunkit, men den övriga hanteringen finns det inga siffror för. Den största delen av konsumtionsminskningen inträffade under perioden fram till 1981, och sedan har förändringarna varit små. En kraftig ökning av konsumtionen av starköl har dock skett på senare tid.

Det är ett välkänt faktum att var fjärde sjukhussäng i landet upptas av patienter med alkoholrelaterade sjukdomar. Enligt en studie som BRÅ, brottsförebyggande rådet, gjorde för några år sedan av ett stort antal domar var det endast i 16 % av fallen som både gärningsman och offer var nyktra. I

47 % av fallen var gärningsmannen berusad och offret nyktert. Andra studier ger vid handen att proportionerna genomgående är desamma. Det finns därför starka humanitära, sociala och ekonomiska skäl att fortsätta att pressa tillbaka totalkonsumtionen av alkohol, inte minst i brottsförebyggande syfte. Folkpartiet ser det därför som en av de viktigaste uppgifterna i dagens samhälle att nedbringa alkoholkonsumtionen.

Det behövs ett flertal åtgärder. En aktiv prispolitik är ett effektivt instrument, men en minskning av reklamutbudet kan också vara en väg.

Enligt vad som framkommer i flera motioner som behandlas i dagens betänkande, bl. a. från folkpartisterna Börje Stensson, Olle Grahn, Margareta Andrén och Elver Jonsson, har nuvarande lagstiftning visat sig vara otillräcklig. Det finns bl. a. en tendens till en omfattande smyg reklam genom annonsering i specialtidningar, som även sprids direkt till konsumenterna.

Eftersom lagstiftningen tillkom för åtta år sedan är det enligt vår uppfattning befogat att nu göra en översyn av rådande regler. I reservationen framför vi förslaget att det bör ankomma på regeringen att bestämma formerna för utredningen. Beklagligt nog har folkpartiets förslag inte vunnit gehör i lagutskottet.

Vad gäller snabbvinsatserna har folkpartiet väntat att socialministern skulle ingripa. Egendomligt nog omfattas inte reklam och marknadsföring av snabbvinsatser av alkoholreklamlagen. Eftersom frågan om utvidgning av alkoholreklamlagens tillämpningsområde har varit föremål för överväganden i alkoholhandelsutredningen, Handel med teknisk sprit, väntade vi på förslag från socialdepartementet eller på någon annan åtgärd. Detta framkom också i det betänkande som behandlades i riksdagen så sent som för en månad sedan. Förslaget har dock helt uteblivit, och det är tyst i denna fråga på socialdepartementet.

Visserligen föreligger bestämmelser om att marknadsföring av vinsatser till ungdomar under 20 år inte är tillåten. Men hur kontrolleras detta? Försök med frivilliga överenskommelser med företrädare för både detaljhandel och postorderföretag räcker inte, utan riksdagen måste nu ta itu med de problem som försäljningen av snabbvinsatser innebär. Det är i ordets verkliga bemärkelse, herr talman, en billig hantering och allför lättåtkomlig för svaga individer.

Det föreligger alltid en avvägning mellan restriktioner och förebyggande åtgärder, och den är viktig. En allmän strävan bör därför vara att i största utsträckning koncentrera åtgärderna till förebyggande insatser. Frågan om försäljning av snabbvinsatser måste emellertid bli föremål för överväganden i direkt anslutning till den av folkpartiet föreslagna utvärderingen av alkoholreklamlagen.

Jag yrkar med det anförda bifall till den reservation som är fogad till betänkandet och i övrigt bifall till utskottets hemställan.

Anf. 79 MARTIN OLSSON (c):

Herr talman! Alkoholbruket är kanske orsaken till våra största medicinska, sociala och mänskliga problem. Alkoholpolitikens syfte är att begränsa den totala konsumtionen, eftersom denna anses stå i relation till alkoholskadorna. Som riktpunkt för alkoholpolitiken fastställdes genom riksdagsbeslut

1977, på förslag av den dåvarande borgerliga regeringen, att man skulle verka för en minskning av totalkonsumtionen. Sedermera har riksdagen dessutom anslutit sig till Världshälsoorganisationens rekommendation att målsättningen skall vara att begränsa alkoholkonsumtionen med 25 % fram till sekelskiftet. Detta betyder att vi från nuvarande konsumtion på drygt 6 liter ren alkohol per person skall komma ned till ca 4,5 liter fram till sekelskiftet.

För att uppnå detta mål för alkoholpolitiken måste samhället vidta flera olika åtgärder. Det är främst genom restriktioner beträffande marknadsföring och försäljning, genom skatteinstrumentet samt genom upplysning om alkoholens skadeverkningar som konsumtionen skall kunna begränsas.

På grund av vad som gäller beträffande fördelning av arbetet mellan riksdagens utskott är det åtminstone tre olika utskott som behandlar alkoholpolitiken, nämligen socialutskottet, skatteutskottet och lagutskottet. För lagutskottets del behandlas frågor om marknadsföring, alltså frågor om reklam och försäljningsregler samt restriktioner inom dessa områden. Ulla Orring har ju redovisat lagstiftningen på området, varför jag inte tänker gå in på hithörande regler.

Ärligen behandlar vi i lagutskottet motioner från representanter för olika partier med förslag till olika åtgärder, vilkas yttersta syfte är att bidra till att begränsa alkoholkonsumtionen. I år liksom tidigare år gäller det motionskrav på förbud mot marknadsföring av snabbvin, skärpta bestämmelser mot marknadsföring av alkoholdrycker från sprit- och vinagenter samt krav på utvärdering av alkoholreklamlagen som har gällt sedan 1979. Det finns även en motion av Karin Israelsson och mig om åtgärder för att begränsa marknadsföringen av öl och vidta åtgärder för att gällande 18-årsgräns vid inköp av öl skall hållas. I denna motion, L714, redovisar vi en undersökning som gjordes hösten 1987 av Ungdomens nykterhetsförbund, UNF, om handelns kontroll av att öl klass II inte säljs till ungdomar under 18 år. Som bekant gäller enligt lagen en 18-årsgräns för sådana inköp. UNF:s enkla test visar att endast 19 % av butikerna begärde legitimation. I vissa fall fick 11-åringar köpa öl klass II. Ungdomar i 15-16-årsåldern möttes ytterst sällan med krav på ålderslegitimation.

I motionen tar vi även upp den aggressiva marknadsföringen av öl och reklamen för öl som föga skiljer sig, oavsett om det rör sig om lättöl eller starkare öl. Enligt vår mening är det viktigt att så långt möjligt hindra att nya ungdomsgenerationer börjar bruka alkohol. Som bekant har ölet i många fall varit inkörsporten till alkoholdrickandet och även till missbruket.

Både majoriteten och vi reserverar i lagutskottet framhållit vikten av att åtgärder vidtas, så att åldersgränserna verkligen hålls. Skillnaden är att vi reserverar vill ge regeringen till känna vad vi har anfört, det skall alltså vara ett krav från riksdagen, medan majoriteten avstyrker motionen och skriver att regeringen bör vidta åtgärder.

De ärligen återkommande olika motionskraven från representanter från flera partier – i år dock inte från socialdemokratiskt håll – visar att många ledamöter i denna kammare är oroad över marknadsföringen av alkohol och anser att åtgärder bör vidtas på detta område i syfte att minska alkoholkonsumtionen. Detta är ju, som nämnts, ett av riksdagens fastslagna mål.

Vi i centern anser nu att det bör göras en utvärdering av alkoholreklamlagen. Dessutom vill vi att frågan om försäljning och reklam beträffande snabbvinet skall prövas. Snabbvinsatser behandlas inte i alkoholreklamlagen. Senast när frågan behandlades föll motionsyrkandena på grund av att alkoholhandelsutredningens förslag då övervägdes av regeringen, varför man på sedvanligt sätt inte ville föregripa regeringens ställningstagande. Men i budgetpropositionen anger socialministern att något regeringsförslag i anledning av utredningens överväganden inte är aktuellt.

Enligt vår mening är det därför nödvändigt att riksdagen nu tar initiativ till åtgärder för att vi skall kunna komma till rätta med de betydande skadeverkningar som försäljning av snabbvin för med sig. Genom vår reservation vill vi även ge regeringen detta till känna. Majoriteten säger angående snabbvinsatserna: "Utskottet är därför inte berett att nu tillmötesgå önskemålet i de aktuella motionerna om ett marknadsföringsförbud." Jag vet inte vad man väntar på när man säger att man inte *nu* vill göra någonting, men kanske i framtiden.

Sammanfattningsvis finns det, herr talman, anledning att framhålla att samhället, och då främst riksdagen, har ett ansvar för att vidta åtgärder som bidrar till att målet att begränsa alkoholkonsumtionen kan uppnås, så att vi därmed även begränsar de skadeverkningar, tragedier och samhällskostnader som alkoholbruket orsakar. Marknadsföringsfrågor är, som jag nämnt, endast *en* del av samhällets alkoholpolitik, men det är ju den delen som lagutskottet har beredningsansvaret för. Övriga åtgärder på området har vi inte att befatta oss med.

Tyvär är det bara centerns och folkpartiets representanter i lagutskottet som i anledning av fyra motioner där de här spörsmålen tas upp vill att riksdagen skall göra ett uttalande, riktat till regeringen, om vikten av en utvärdering av gällande regler för marknadsföring av alkoholdrycker. Det gäller också marknadsföringen av öl och försäljningsreglerna beträffande öl samt tillämpningen av dessa regler. Dessutom gäller det snabbvinsatserna.

Jag hoppas att många ledamöter från andra partier skall ställa sig bakom våra krav och rösta på vår reservation, som jag härmed ber att få yrka bifall till.

Anf. 80 LENNART ANDERSSON (s):

Herr talman! Jag vill något kommentera den reservation som finns i utskottets betänkande.

På basis av en av motionerna behandlas i en reservation den gällande 18-årsgränsen vid försäljning av öl klass II. Utskottsmajoriteten konstaterar att de gällande reglerna självfallet skall iaktas. Men reservanterna vill att riksdagen skall ge regeringen till känna att det bör vidtas åtgärder för att 18-årsgränsen inte skall kunna kringgås. Reservanterna underlåter emellertid att tala om vilka åtgärder de tänker sig.

För min del vill jag först konstatera att åldersgränsen är väl avvägd. Jag har svårt att tänka mig att reservanterna skulle vilja föreslå en lägre ålder än 18 år. Jag tror inte heller att det skulle vara lyckligt att höja gränsen till 19 år eller 20 år. Då skulle det antagligen bli ännu svårare att få åldersgränsen respekterad.

Vilka åtgärder kan man då vidta, om man inte är nöjd med de nuvarande reglerna? Vad vill reservanterna? Skall man ha det hela straffsanktionerat? Är det åtgärder av den typen som man vill vidta? Innan man går så långt tycker jag verkligen att det är nödvändigt att pröva alla tänkbara möjligheter för att nå en överenskommelse med detaljhandeln. Försäljningen sker i detaljhandeln, och alla människor som är verksamma inom detaljhandeln måste i sitt dagliga arbete iakttä gällande regler. Skall man verkligen få bestämmelserna ordentligt förankrade, är det nödvändigt att nå fram till en överenskommelse med detaljhandeln. Jag tror att vi alla respekterar en frivillig överenskommelse bättre än om vi skulle tvingas ta till en mycket långtgående lagstiftning. I det sammanhanget finns det en annan sak som reservanterna inte har sagt någonting om.

Om vi skulle tänka oss en så långtgående lagstiftning som ni vill ha, hur skall efterlevnaden kunna kontrolleras? Det problemet är sannerligen inte lättare att lösa än att med nu gällande regler kontrollera att 18-årsgränsen verkligen respekteras. Vi i utskottsmajoriteten förordar en frivillig överenskommelse med detaljhandeln, som går ut på att man skall se till att nu gällande regler respekteras.

Reservanterna tar också upp frågan om ölförpackningarnas utseende och vill ha en mer neutral utformning av dessa förpackningar, så att lättöl inte kan förväxlas med andra ölsorter osv. Det framgår av utskottets skrivningar att förbättringar har skett också genom frivilliga överenskommelser.

Reservanterna tar vidare upp frågan om det system som detaljhandeln ibland använder, nämligen att sätta specialpriser på öl. Vi ber att från lagutskottet få återkomma till hela frågan om specialpriser i ett annat och större sammanhang. Bl. a. Martin Olsson vet mycket väl vilka uppfattningar vi har i utskottet beträffande extrapriser. Vi skall snart ta upp de konsumentpolitiska frågorna i andra sammanhang och då kommer också extrapriserna upp. Men så långt är vi helt ense, att det inte är någon lycklig åtgärd att använda lockpriser på öl.

I de andra delarna av reservationen begär reservanterna en allmän översyn av lagstiftningen mot alkoholreklam. Reservanterna bedömer att tiden nu är inne för att göra en sådan allmän utvärdering och dessutom föreslår de ytterligare åtgärder på området. Men även här undviker både motionärer och reservanter att tala om vilka åtgärder de skulle kunna tänka sig. Vi redovisar ändå från utskottsmajoritetens sida en rad förbättringar som har skett. Efter initiativ från konsumentombudsmannen har träffats överenskommelser vad gäller annonsering i en rad specialtidningar – och just detta med specialtidningar påtalas av reservanterna. Jag vill framhålla att det redan är åtgärdat.

Dessutom kritiserar reservanterna att SAS tillåts annonsera i sin tidning Scanorama. Vi redovisar från utskottsmajoriteten att konsumentombudsmannen redan har väckt talan mot SAS i marknadsdomstolen just avseende den annonseringen. Jag tror att vi lugnt kan avvakta marknadsdomstolens utslag innan vi vidtar ytterligare åtgärder från riksdagen.

Det skulle vara intressant att veta hur långt reservanterna är beredda att gå i framtiden. Skall det även när det gäller reklam och annonsering finnas ett straffrättsligt ansvar? Är det vad ni är ute efter? Hur skall i så fall sådana

bestämmelser efterlevas i fortsättningen?

Det saknas i stor utsträckning klara besked från reservanterna. Det är mycket lätt att i reservationer och motioner skriva att man vill ge regeringen till känna vissa saker för att regeringen skall vidta ytterligare åtgärder. Men vilka åtgärder är det ni önskar? Det borde vi få besked om i klarhetens intresse.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan i dess helhet.

Anf. 81 ULLA ORRING (fp) replik:

Herr talman! Som svar på Lennart Anderssons funderingar vill jag ställa en fråga. Är Lennart Andersson och socialdemokraterna i övrigt överens med oss reservanter om att det är angeläget att komma till rätta med alkoholmissbruket och att komma ned till en lägre alkoholkonsumtion än vi har i dagens svenska samhälle? I mitt anförande gav jag en rad exempel på att det läge vi har i dag inte är tillfredsställande.

Enligt vår uppfattning är det regeringen som har ansvaret för dessa frågor. På samma sätt som vi beställde en översyn av tobaksreklamen har vi hos regeringen beställt översyn av tillämpningen av nuvarande alkohollagstiftning.

Lennart Andersson svarade ingenting på frågan om snabbvinsatserna. Det är väl inte tillfredsställande att dessa får säljas via postorder!

Jag har den högsta tanke om detaljhandeln och dess ansvar för försäljningen av öl, men jag tycker inte att kassabiträderna skall vara poliser. Den här frågan är så pass angelägen att det måste vila på regeringen att göra den allmänna översyn som vi har begärt. Jag tror inte att regeringen vill ha några pekpinor – men vad vi reservanter önskar är en lägre alkoholkonsumtion.

Anf. 82 MARTIN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Som Ulla Orring just har sagt är målsättningen att nedbringa alkoholkonsumtionen. För att uppnå det målet får vi söka oss fram på olika vägar. I kväll är det marknadsföringsfrågorna som vi diskuterar. Det förvånar mig att Lennart Andersson använde hela sitt anförande till att kritisera och ifrågasätta reservationen. Jag skall försöka hinna kort kommentera det han sade.

Han frågar vilka åtgärder vi vill sätta in när det gäller 18-årsgränsen. Om man läser vad majoriteten och vi reservanter har skrivit om 18-årsgränsen finner man att vi har skrivit nästan samma sak. Vissa meningar är identiskt lika. Först har vi – både reservanter och utskottsmajoritet – talat om att utvecklingen är oroande. Reservanterna anför sedan: Med hänsyn till frågans vikt är det enligt utskottets mening angeläget att regeringen följer utvecklingen på området. Majoriteten skriver ungefär på samma sätt. Båda fortsätter: Skulle det visa sig att problemen inte kan lösas genom detaljhandels egna åtgärder bör regeringen ta de initiativ som kan visa sig erforderliga för att spörsmålet skall få en tillfredsställande lösning.

Skillnaden i detta fall är att vi i vår reservation vill ge regeringen till känna att regeringen bör vidta dessa åtgärder, medan majoriteten avstyrker motionen och alltså inte bidrar till att det görs någon framställning till regeringen.

Jag tycker inte att vi skall föra någon diskussion här om att ändra åldersgränser. Det står varken i reservationen eller i motionerna.

Sedan till den allmänna översynen: Lagen har gällt sedan 1979, och på senare år har det årligen väckts motioner med begäran om översyn. Exempelvis har Lennart Anderssons partivänner så sent som vid fjolårets riksdag väckt en motion. Barbro Nilsson, Göran Magnusson och Ture Ångqvist har väckt en motion med nr 1986/87:L707, som utmynnar i en begäran om översyn av lagen om förbud mot alkoholreklam. Vi tillgodoser med vår reservation exakt vad dessa tre socialdemokrater har begärt vid fjolårets riksdag. Jag hoppas att de skall ansluta sig till vår reservation vid voteringen i morgon.

Sedan kan man ifrågasätta vad socialdemokraterna vill göra. Beträffande snabbvinsatserna skriver majoriteten – såsom jag citerade i mitt förra anförande – att man inte nu vill vidta åtgärder, trots att utskottsmajoriteten vet att regeringen inte nu avser göra någonting. Vad väntar ni på i utskottsmajoriteten? Eftersom ni använder uttrycket *nu* tänker ni möjligen vidta åtgärder i framtiden. Skall det bli en ökad försäljning av snabbvinsatser och skall de göra mer skada än de hittills har gjort innan ni är beredda att vidta åtgärder?

Anf. 83 LENNART ANDERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag kan säga till både Martin Olsson och Ulla Orring att vi inte alls har någon svårighet att bli överens om att ansträngningar måste göras för att minska den totala alkoholkonsumtionen i vårt land. Men jag tycker att ni har en mycket stor övertro på det delområde som vi nu diskuterar, en längre gående lagstiftning emot annonsering och reklam för alkohol.

Ni var i era anföranden inne på en rad andra åtgärder som samhället måste vidta för att nå målet en minskad alkoholkonsumtion. Enligt min uppfattning är sådana åtgärder betydligt mycket mer angelägna än att nu till varje pris driva fram en mycket långtgående lagstiftning för begränsning av reklamen och annonseringen. Jag tror att det är fullt möjligt att tills vidare nå frivilliga överenskommelser för att begränsa och dämpa såväl annonsering som reklam om alkohol.

Ulla Orring sade att vi nyligen begärde en översyn av lagstiftningen mot tobaksreklam. Ja, det gjorde vi, och vi sade då i vårt utlåtande att vi ville att den lagstiftningen skulle jämföras med lagstiftningen mot alkoholreklam. Denna lagstiftning går nämligen betydligt längre än lagstiftningen mot tobaksreklam. Men nu kommer ni omedelbart tillbaka och säger att vi också måste begära en översyn av lagstiftningen mot alkoholreklam. Då flyttar man fram positionerna mycket långt.

Ulla Orring hade i sitt första anförande en mening om att den registrerade försäljningen av alkoholvaror har minskat, men att vi inte vet någonting om övrig försäljning. Det är möjligt att det är så, men vad hjälper i det avseendet, Ulla Orring, ett reklamförbud och ett förbud mot annonsering? För att man skall komma till rätta med den delen av alkoholförsäljningen måste det till helt andra åtgärder än den lagstiftning som ni talar om i er reservation.

Jag vill också säga några ord till om detaljhandeln. Vilka andra än de anställda inom detaljhandeln skulle kunna övervaka att gällande regler om

försäljning av öl följs? Vi kan ju inte gärna stationera andra personalgrupper, exempelvis poliser, i alla speceributiker där man säljer öl, utan vi måste nå överenskommelser med de anställda i de aktuella affärerna.

Prot. 1987/88:85
16 mars 1988

*Marknadsföring av
alkoholdrycker,
snabbvinsatser och
tobak*

Anf. 84 ULLA ORRING (fp) replik:

Herr talman! Jag vill besvara de påståenden som Lennart Andersson framförde i sitt genmäle.

Lennart Andersson menade att vi har en övertro på marknadsföringsåtgärderna. Jag sade i mitt anförande att folkpartiet anvisar flera medel, bl. a. en aktiv prispolitik. Folkpartiet har varit pådrivande i fråga om att höja skatten på alkoholvaror, vilken har legat enormt lågt i förhållande till utvecklingen av priserna för andra varor, t. ex. livsmedel. Folkpartiet har fått gehör för sin linje, men det tog lång tid, bl. a. därför att den faktiskt motarbetades av socialdemokraterna.

Jag tycker att marknadsföringsåtgärderna är en mycket viktig fråga i vad avser möjligheterna att dämpa efterfrågan på alkohol. Lennart Andersson jämförde med det beslut som vi fattade om översyn av tobaksreklamen. Det fattades av den anledningen att vi på det området hade funnit svårkontrollerade former av smygreklam. Detsamma gäller beträffande alkoholreklamen: det finns smygreklam, som det är svårt att komma åt.

Jag har, som jag sade tidigare, stor tilltro till de enskilda kassaexpediterna inom detaljhandeln, men vi skall inte tro att det skall kunna placeras ut alkoholpoliser ute i butikerna. Det är regeringens uppgift att se till att vi kan få ned alkoholbruket.

Till sist vill jag säga att vi snart kommer att få en debatt om konsumentpolitiken. Jag tycker att det är viktigare att ägna sig åt att minska marknadsföringen av alkoholdrycker än att lägga ned energi på den könsdiskriminerande reklamen, som är en futilitet i jämförelse med marknadsföringen av alkohol.

Anf. 85 MARTIN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Som jag sade i mitt anförande är det tre utskott som handlägger alkoholpolitiska frågor, och vi i lagutskottet har enbart hand om marknadsföringsfrågor. Det är mot den bakgrunden självklart att vi talar om just den frågan och inte om vikten av att höja skatterna på sprit för att minska konsumtionen, liksom vi inte heller går in på socialutskottets område och kräver mer medel för upplysning för undvikande av att nya generationer skall börja dricka sprit, osv. På socialutskottets område kunde man också gå in på frågan om vikten av att i vårt samhälle få till stånd sådana attityder att ungdomen upplever det som riktigt att inte börja dricka sprit.

Men det är alltså marknadsföringsfrågorna som vi får ägna oss åt och som vi vill att regeringen skall se över. I vår reservation pekar vi på problem som har uppmärksamrats i fyra olika motioner. Jag tror inte att ett riksdagsutskott normalt brukar ha exakta lösningar på vilka åtgärder som skall vidtas, och i detta liksom i andra fall är det regeringen som får pröva vilka direktiv man kan ge en utredning. Sedan får utredningen se vilka möjligheter som finns att föreslå förbättringar osv. Vi skall komma ihåg att lagen har gällt i snart tio år. Det kan vara skäl i att se efter om marknadsföringslagen har lett

till önskat resultat och om man kan komma längre på den vägen.

När det gäller ölförsäljningen till ungdomar, som Lennart Andersson anmärkningsvärt nog tog upp på nytt, vill jag bara hänvisa till att det som majoriteten säger upptill på s. 8 och vad vi anför i reservationen på s. 10 och i början av s. 11 är tre exakt likalydande meningar. Jag skulle därför i min tur kunna fråga Lennart Andersson vad majoriteten menar när den skriver att regeringen bör "ta de initiativ som kan visa sig erforderliga för att spörsmålet skall få en tillfredsställande lösning". Det gäller alltså möjligheterna att hindra affärerna från att sälja sprit till ungdomar som inte har fyllt 18 år.

Vi har samma strävan i detta sammanhang. I första hand skall detaljhandeln försöka klara uppgiften med egna åtgärder. Visar det sig att frågan inte löses på den vägen, får regeringen träda in och ta ställning till vilka åtgärder som kan behöva vidtas. Skillnaden mellan oss är den att vi vill att riksdagen gör ett uttalande till regeringen i frågan.

Det är beklagligt att det hos de två partier som bildar majoritet här inte har funnits en vilja att tillmötesgå de upprepade motionskraven om en översyn av de här frågorna. Marknadsföringen skall inte bagatelliseras. Det är ett område som har betydelse för våra möjligheter att uppnå de mål som vi har satt upp för svensk alkoholpolitik.

Anf. 86 BÖRJE STENSSON (fp):

Herr talman! Grunderna för den nuvarande svenska alkoholpolitiken fastställdes av riksdagen år 1977. Enligt en av alkohollagstiftningens grundläggande bestämmelser skall försäljningen av alkoholdrycker skötas på ett sådant sätt att skador i möjligaste mån förhindras. Det innebär att konsumtionen måste nedbringas, och för det krävs särskilda åtgärder.

Sedan 1979 har vi haft förbud mot annonsering och utomhusreklam för alkoholdrycker. Trots att alkoholreklamlagen endast gäller marknadsföring av alkoholutbudet till konsumenter har säkerligen lagstiftningen aktivt bidragit till att avglorifiera alkoholen. Den nuvarande lagstiftningens utformning måste ändå betraktas som tämligen vag.

En av lagens brister är att det inte finns något straffrättsligt ansvar för överträdelser, utan sådana beivras av marknadsdomstolen genom vitesföreläggande. Om företaget upprepar en förseelse som det tidigare har fällt för ådöms dock böter. Under åren har också gällande bestämmelser överträtts, i den uppenbara avsikten att stimulera till ökad alkoholkonsumtion. De många anmälningarna till marknadsdomstolen och till konsumentombudsmannen är också ett bevis på lagens vaga utformning. Lagen gör nämligen undantag för skrifter som tillhandahålls endast på försäljningsställen för alkoholdrycker.

Hur mycket konsumtionen påverkas av alkoholreklam är svårt att fastställa, men konsekvenserna är säkerligen ökad konsumtion med en åtföljande ökning av alkoholskadorna. Det är ett förhållande som går på tvärs med riksdagens beslut om att begränsa alkoholkonsumtionen.

I betänkandet från lagutskottet behandlas en motion från Olle Grahn och mig, i vilken vi yrkar på förbud av marknadsföring av snabbvinsatser. Vidare yrkar vi på skärpta bestämmelser mot marknadsföring av alkoholdrycker från sprit- och vinagenter. Dessutom behandlas en motion av Margareta

Andrén och Elver Jonsson om utvärdering av lagen om förbud mot reklam för alkoholdrycker. Lagutskottets majoritet avstyrker motionerna.

I en reservation från folkpartiets och centerpartiets representanter i utskottet får våra motioner en bättre behandling, och det tycker vi givetvis är bra. Jag instämmer helt i reservanternas förslag om att regeringen bör göra en översyn och en utvärdering av alkoholreklamlagen. Jag yrkar således bifall till reservationen, som är fogad till utskottets betänkande.

Även utskottsmajoriteten delar vår uppfattning att t. ex. handel med snabbvinsatser utgör ett problem i alkoholpolitiskt hänseende. Den insikten tycker jag bör leda fram till att det i en nära framtid blir majoritet för förslaget om översyn av alkoholreklamlagen.

Jag har med mig i tiden näraliggande exempel på hur smygreklam görs. På den kopia jag har framför mig står: Bra förpackningar. Under två flaskor på kopian står: God kultur. På den ena flaskan står det Absolut Vodka och på den andra Ramlösa. Det är visserligen PLM AB som gör den här reklamen, men visst är det en ganska stark smygreklam för Absolut Vodka.

Låt mig ta ett annat exempel. I tidningen "accent ung" av den 4 december 1987 skriver Ungdomens nykterhetsförbunds ordförande Peter Axelsson så här: "Julruschen närmar sig med allt vad det för med sig av reklam och kampanjer. I USA kommer 3.5 miljoner läsare av New York Magazine, The New Yorker och Market Watch att få uppleva en världspremiär. När de öppnar decembertidningen kommer amerikanska julvisor att strömma emot dem.

Då publiceras nämligen världens första mikrochipannons som med hjälp av modern elektronik kan få musik att strömma ut ur tidningen. Annonser är den amerikanska importören av Absolut Vodka - - -." Julhälsningen har ordalydelser kring den här varan.

Han skriver vidare att Vin- och spritcentralen i spetsen indirekt är med och bryter ny mark på alkoholreklamområdet. Det är ingenting att känna stolthet över, skriver den unge mannen, som alltså är ordförande i Ungdomens nykterhetsförbund.

Jag var i USA i september 1987 och träffade där några av våra FN-delegater. De hade under sin vistelse i New York fått en inbjudan att delta i firandet av Raoul Wallenbergs minne. Jag vill minnas att det var i Washington. Sponsor och inbjudare var Absolut Vodka.

Detta är exempel från ett annat land, men det svenska alkoholtillverkningsföretaget, Vin- och spritcentralen, är på något sätt involverad. Det tycker inte jag är bra. Jag nämner det i den här debatten som exempel på hur reklam för alkoholvaror kan gå till i vårt land och i andra länder. Vi deltar alltså i en aktion för att begränsa alkoholkonsumtionen i hela världen utifrån WHO:s målsättning, som vi har accepterat. De saker som jag här har nämnt är tydliga inslag i en aktivitet för att öka alkoholkonsumtionen, och det är icke acceptabelt.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen, som är fogad till lagutskottets betänkande.

I detta anförande instämde Margareta Andrén (fp).

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

Vårdbidrag för handikappade barn

Anf. 87 LENA ÖHRSVIK (s):

Herr talman! Vårdbidrag inom den allmänna försäkringen ges till föräldrar för vård av barn som inte fyllt 16 år och som på grund av sjukdom, psykisk utvecklingsstörning eller annat handikapp under minst sex månader är i behov av särskild tillsyn eller vård. Beloppet är för närvarande 49 536 kr. per år och vid halvt vårdbidrag 24 768 kr.

Under flera år har diskussion pågått om en komplettering av vårdbidraget med ny, lägre nivå motsvarande ett fjärdedels vårdbidrag. I proposition 46 föreslås nu en sådan ersättningsnivå. Den nya bidragsnivån kan enligt propositionen tillgodose behoven för en del av dem som enligt nuvarande bestämmelser inte anses berättigade till bidrag. Detta gäller främst föräldrar till barn med diabetes och barn med betydande allergiska besvär.

Vid bedömningen av rätten till vårdbidrag kan man förutom individuell prövning även ta hänsyn till familjens totala situation. Detta innebär att en förälder med flera handikappade barn kan beviljas vårdbidrag på grund av det sammantagna vårdbehovet och de sammanlagda merkostnaderna. Även om situationen för varje barn för sig inte motiverar att vårdbidrag beviljas.

Att beakta familjens totala situation vid bedömningen av rätten till ett fjärdedels vårdbidrag skulle emellertid innebära att föräldrar till barn med relativt obetydliga handikapp kunde ges rätt till vårdbidrag. Vårdbidraget bör förbehållas de barn med sjukdom och handikapp som medför särskilda behov, vilka klart överstiger de individuellt varierande behoven hos friska barn. Det skulle motverka vårdbidragets syfte att beakta ganska obetydliga sjukdomar och handikapp. Därför föreslås i propositionen att flerbarnsprövning vid rätten till fjärdedels vårdbidrag inte skall ske.

Riksförsäkringsverket har också avstyrkt en sådan flerbarnsprövning. I remissyttrandet redovisas att kraven inom vårdbidragets regelsystem har mildrats vid flera tillfällen och att den nu föreslagna bidragsnivån innebär ytterligare en mildring. Om man dessutom hade en flerbarnsprövning skulle det mildra kraven väsentligt för varje barn. Ju mer man närmar sig det behov av vård och tillsyn som ett friskt barn har samt de kostnader de medför, desto svårare blir bedömningarna.

Till detta kommer också gränsdragningsproblem mellan vårdbidrag och tillfällig föräldrapenning, när rätten till dessa två förmåner sammanfaller. Riksförsäkringsverket säger:

”De förutsättningar som i dag grundar rätt till vårdbidrag och tillfällig föräldrapenning berör varandra. Gränsområdet accentueras än mera vid en mildring av vårdbidragsreglerna och utökning av ersättningstiden för den tillfälliga föräldrapenningen.”

Försäkringskassaförbundet delar också uppfattningen att vårdbidraget bör förbehållas föräldrar till barn vilkas sjukdomar eller handikapp medför

särskilda behov som klart överstiger de normala och att stora svårigheter skulle uppstå vid en flerbarnsprövning. Också Försäkringskassförbundet tar upp gränsdragningsproblematiken gentemot den tillfälliga föräldrapenningen. Övriga remissinstanser tillstyrker dock de motioner i vilka krävs flerbarnsprövning även vid bedömning av rätt till fjärdedels vårdbidrag.

I reservation 1 tar vi socialdemokrater fasta på vad som anförs i propositionen och i riksförsäkringsverkets och Försäkringskassförbundets yttranden om syftet med vårdbidraget. En flerbarnsprövning vid bedömningen av rätten till fjärdedels vårdbidrag skulle enligt vår mening innebära att föräldrar till barn med relativt obetydliga handikapp kan ges rätt till vårdbidrag, och därmed skulle syftet motverkas. Till detta kommer att en sådan prövning skulle kunna medföra gränsdragningsproblem såväl när man bedömer rätten till vårdbidrag som vid bedömningen av rätten till tillfällig föräldrapenning. Därför tillstyrker vi propositionens förslag att rätten till ett fjärdedels vårdbidrag knyts enbart till det vård- och tillsynsbehov samt de merkostnader som hänför sig till varje barn för sig.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 1 och i övrigt till utskottets hemställan.

Anf. 88 KENTH SKÅRVIK (fp):

Herr talman! Vid många tillfällen har frågan om vårdbidrag debatterats i denna kammare.

Det finns två goda skäl till att ändringar beträffande vårdbidragen har föreslagits, och jag återkommer till dem i mitt anförande. Först var det fråga om att införa ytterligare en gräns när det gäller vårdbidragets utbetalande genom att ett kvarts vårdbidrag skulle införas som ett komplement till förut existerande halvt och helt vårdbidrag. Det var mycket med tanke på diabetessjuka barn och barn med dolda handikapp och dessas svårigheter att få vårdbidrag – trots att de så väl skulle behöva denna hjälp för att lättare kunna klara av sitt handikapp – som frågan togs upp från början.

Det har varit svårt att komma fram till resultat. Från socialdemokratiskt håll har man benhårt kämpat emot ett införande av ett kvarts vårdbidrag och anfört många olika skäl till att detta var en olämplig bidragsform. Nu blev det i alla fall till sist så att de tre borgerliga partierna gemensamt och med hjälp av vpk drev igenom detta i riksdagen. Det har sedan tagit lång tid att få fram ett förslag från regeringen, men nu finns det här på bordet, och det är vi givetvis mycket glada för. Vi tror att det kommer att bli till stor nytta för många barn, som har mindre eller dolda handikapp men som är i behov av tillsyn.

Men det kan inte hjälpas att det känns som litet smolk i glädjebägaren att regeringen och socialdemokraterna inte kan låta detta vårdbidrag få fungera på samma sätt som de andra vårdbidragen när det gäller samordningsprincipen. Vi anser det olyckligt att olika regler skall gälla för olika vårdbidragsnivåer. Enligt regeringens förslag gavs inte möjlighet att mäta en gemensam vårdtyngd för flera barn med behov av vård i samma familj, vilket skulle innebära möjlighet till ett fjärdedels vårdbidrag. Vi anser att detta helt klart är möjligt utan att vålla dem som skall avgöra storleken på vårdbidraget några större besvär vid gränsdragningen.

Bland remissinstanserna är meningarna delade när det gäller denna fråga,

men just Handikappförbundet och de som sköter handläggandet anser att det är en fördel med samordningen.

Den andra fråga som jag vill ta upp och som folkpartiet har reserverat sig för i betänkandet gäller en höjning av basbeloppet för att ge än större möjligheter för familjer att ge den vård som ett svårt handikappat barn behöver.

Att vårda ett handikappat barn hemma ställer stora krav på familjen. Ofta måste någon av föräldrarna avbryta sitt förvärvsarbete, vilket givetvis leder till en svår ekonomisk situation. Vi anser att ersättningen i dag är otillräcklig och att basbeloppet bör höjas så att ett helt vårdbidrag uppgår till 64 500 kr. om året. Det innebär en förbättring med drygt 1 250 kr. i månaden.

Vi anser att regeringen på den punkten snarast bör lägga fram ett förslag, som överensstämmer med det som vi framfört i vår motion och reservation. Detta, herr talman, skulle hjälpa många föräldrar och familjer att med en betydligt förbättrad ekonomisk situation ge sitt handikappade barn den vård det så väl behöver.

Herr talman! Efter detta mitt anförande vill jag yrka avslag på den av socialdemokraterna avgivna reservation nr 1 samt bifall till den av folkpartiet avgivna reservation nr 2.

Anf. 89 LENA ÖHRSVIK (s) replik:

Herr talman! Vi har nu fått höra att socialdemokraterna länge har kämpat emot införandet av ett fjärdedels vårdbidrag. Det är inte riktigt sant.

Anhörigvårdskommittén föreslog redan 1981 en sådan förändring att också ett fjärdedels vårdbidrag kunde utgå. Det föreslog inte den borgerliga regeringen 1982 i samband med att man genomförde andra förändringar i regelsystemet för vårdbidrag. Därefter har frågan diskuterats vid flera tillfällen, men det har då handlat om ekonomiska avvägningar. Vi har velat avvakta samlade bedömningar av den familjeekonomiska situationen. Det har pågått utredningar och förhandlingar om det samlade stödet till barnfamiljerna, och vi ville se det här i det sammanhanget. Det har alltså enbart varit fråga om ekonomiska skäl.

Nu kommer ett förslag om ett fjärdedels vårdbidrag, och det tycker vi är bra – det täcker en lucka i regelsystemet. Vi har också kunnat klara finansieringen av det. Vad vi nu vänder oss emot är att man vill införa en flerbarnsprövning också när det gäller ett fjärdedels vårdbidrag. De remissinstanser som har avstyrkt detta är riksförsäkringsverket och Försäkringskassaförbundet. Jag tror säkert att just de instanserna har den kompetensen och kunskapen att de kan bedöma om det uppstår stora problem när man nu närmar sig situationen att behöva bedöma de starkt varierande behoven av vård och tillsyn hos friska barn. Det innebär svårigheter vid bedömningen att göra en flerbarnsprövning, och det innebär också svåra gränsdragningsproblem gentemot den tillfälliga föräldrapenningen, särskilt som den nu ökar från 60 till 90 dagar per år.

När det gäller folkpartiets förslag om en höjning av vårdbidragets belopp vill jag säga att anhörigvårdskommittén ställde förslag också på den punkten. Man föreslog att nuvarande konstruktion skulle bibehållas, nämligen att vårdbidraget skall knytas till förtidspensionens storlek inom den allmänna

försäkringen och inte enbart till basbeloppet. Efterhand som förtidspensionerna har höjts har det fått inverkan också på vårdbidraget, och det har alltså kunnat öka mer än om det bara hade funnits en koppling till basbeloppet. Det är skälet till att utskottet tycker att det är lämpligt att hålla kvar den konstruktionen.

Jag skulle vilja ställa en fråga till Kenth Skårvik: Varför visar folkpartiet nu så stort engagemang när det gäller vårdbidragsreglerna, när man i nästa ärende på dagordningen för fram förslag som skulle göra att vårdbidraget helt förlorade sin betydelse? Folkpartiets förslag i nästa ärende, som gäller föräldraförsäkringen, innebär nämligen att man som förälder till ett sjukt och handikappat barn kan få vara hemma i närmare 15 år med full sjukpenning.

Anf. 90 KENTH SKÅRVIK (fp) replik:

Herr talman! Som svar på den sista frågan vill jag be Lena Öhrsvik stanna kvar i kammaren till nästa ärende. Då kommer hon att få besked på den punkten.

När det gäller samordningstiden tycker vi – som vi har framfört – att det är smånjugghet att ta det på det sätt som man gör. Det är en fördel för oss att kunna tillämpa samma regler här som tidigare; handläggarna skall slippa att tillämpa olika regler när de skall jämföra olika vårdbidrag.

Vi har också fått ett remissvar från de försäkringsanställda, som i det här sammanhanget ställer upp på motionärernas sida, och de har ju också lång erfarenhet, kompetens och kunskap i de här frågorna. Jag har också talat med en del som arbetar med de här frågorna i försäkringskassorna, och de tror inte att det skall behöva bli några större besvär.

Vi har talat om detta också i utskottet; vi tror att det skall gå att skriva det här på ett sådant sätt att det inte skall behöva vålla några sådana bekymmer som socialdemokraterna befarar.

Beträffande frågan om en höjning av basbeloppet vill jag framhålla att Lena Öhrsvik och socialdemokraterna i övrigt lika väl som vi torde känna till vad det innebär att ha ett svårt handikappat barn såväl när det gäller kostnader som när det gäller psykiska bekymmer. Många saker som behövs hemma i bostaden kostar pengar.

Som vi har skrivit blir det alltid så att någon av föräldrarna – tyvärr kanske alltid mamman – får sluta sitt arbete och stanna hemma. Man är därför i behov av en god ekonomisk ersättning och av tryggheten att veta att man får vara hemma och sköta sitt barn. Det tycker jag är skäl tillräckligt för att gå med på en basbeloppshöjning.

Tyvärr är vi ensamma i utskottet om detta förslag. Vi tror att det skulle ha stor betydelse för dessa handikappade familjer att få den ersättningen. Därför kommer vi att fortsätta att driva frågan.

Anf. 91 LENA ÖHRSVIK (s) replik:

Herr talman! Det handlar inte om smånjugghet från socialdemokraternas sida utan om principer. Vårdbidragets syfte är att ge stöd till föräldrar med svårt handikappade barn. Om man då genom en flerbarnsprövning för ett fjärdedels vårdbidrag närmar sig situationen att bidraget utgår för ganska obetydliga sjukdomar och handikapp hos barnen, innebär det att man sprider

ut det stöd som var avsett för de svårt handikappade barnen. Det handlar alltså om själva syftet och inte om smånjugghet.

När det gäller tillämpningsproblemen vill jag säga att jag har elva års erfarenhet av bedömningar i tidigare pensionsdelegation och numera socialförsäkringsnämnd och därmed kanske har rätt att uttala mig också i den frågan. Därutöver kan jag hänvisa till riksförsäkringsverkets och Försäkringskassaförbundets remissyttranden.

När det gäller vårdbidragsbeloppets storlek är jag väl medveten om att man behöver både ekonomisk trygghet och annat stöd när man har sjuka och handikappade barn. Men vad jag påvisade i mitt inlägg var att den konstruktion som vårdbidraget i dag har, med följsamhet till förtidspension och pensionstillskott, har gett en bättre utveckling av vårdbidraget än om det enbart hade varit kopplat till basbeloppet.

När förstärkningar har skett av förtidspension och pensionstillskott, har det automatiskt slagit igenom på vårdbidraget, och det är skälet till att vi har tyckt att den nuvarande konstruktionen är bra.

Anf. 92 KENTH SKÅRVIK (fp) replik:

Herr talman! Jag vill bara säga att det inte kan handla om så obetydliga sjukdomar, med de gränser vi har för hur länge man skall vara sjuk för att kunna få ett vårdbidrag. Då tycker jag att det måste gå att dra ganska klara gränser också vad beträffar det fjärdedels vårdbidraget.

Jag är övertygad om att de som handhar detta skall kunna skriva på ett sådant sätt att vårdbidrag inte kommer i fråga för sådana sjukdomar som ni befarar från den socialdemokratiska sidan. Jag tror att det kan utformas ganska klara regler för hur man skall hantera den här biten.

Anf. 93 SIRI HÄGGMARK (m):

Herr talman! Jag vill börja med att uttrycka min tillfredsställelse över att det finns en majoritet i utskottet för att införa ytterligare en grad av vårdbidrag, nämligen ett fjärdedels. Gullan Lindblad har i flera år väckt motion i detta ärende, och jag föreställer mig att hon nu är mycket nöjd.

Detta är en viktig reform som kommer att ge stöd till de familjer med handikappade barn som i dag inte når över tröskeln för att bli berättigade till ett halvt vårdbidrag. Särskilt torde detta beslut gynna de familjer som har barn med diabetes, allergier och vissa mag- och tarmsjukdomar, som det i dag är svårt att få någon form av vårdbidrag för.

Rätten till vårdbidrag tar hänsyn till familjens totala situation, vilket innebär att en förälder med flera handikappade barn kan beviljas vårdbidrag på grundval av det sammantagna vårdbehovet och de sammanlagda merkostnaderna, även om situationen för varje barn för sig inte motiverar att vårdbidrag beviljas. Utskottsmajoriteten har ansett att här bör samma kriterier gälla för ett fjärdedels som för helt eller halvt vårdbidrag.

Socialdemokraterna har reserverat sig på den punkten med motivering att en flerbarnsprövning vid bedömning av rätten till fjärdedels vårdbidrag skulle kunna innebära att barn med relativt obetydliga handikapp kan ges rätt till vårdbidrag. Jag är inte orolig på den punkten. Det är ju vana handläggare inom det här området som avgör den saken.

Om det nu, som befaras, skulle vara något barn som slinker med, höll jag på att säga, i bedömningen, är jag inte heller orolig för det. Det finns faktiskt familjer, rätt många sådana, som har barn med fler handikapp, och jag tror som sagt att de som har att göra bedömningen kan se de skillnader som det här gäller.

Herr talman! Jag yrkar bifall till socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet 1987/88:15.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenium.)

13 § Föredrogs

socialförsäkringsutskottets betänkande

1987/88:16 om bidrag till föräldraförsäkringen (prop. 1987/88:100 delvis).

Föräldraförsäkringen

Anf. 94 SIRI HÄGGMARK (m):

Herr talman! I detta betänkande rörande bidrag till föräldraförsäkringen återfinns sedvanliga moderata reservationer, som jag tänker kommentera.

I reservation 1 återkommer vi med vårt förslag om en sänkning av kompensationsnivån inom föräldraförsäkringen till 80 %. Detta förslag skall ses i samband med den i partimotion av Carl Bildt m. fl. föreslagna skattesänkningen. Vinner vårt förslag gehör, påverkas inte den sociala standarden nämnvärt. För en del blir det en vinst. Dessutom innebär förslaget en betydande besparing, som på lämpligt sätt bör tillgodogöras statsbudgeten.

Jag yrkar bifall till reservation 1.

Vi återkommer också med vårt förslag rörande garantinivån inom föräldraförsäkringen, som vi anser har en tendens att släpa efter i värde. Vi anser att en regel bör införas som gör att garantinivån automatiskt följer med penningvärdeutvecklingen. Ersättningen bör därför bestämmas till en 365:edel av basbeloppet, som avrundat till närmast hela kronor blir 72 kronor, fr. o. m. den 1 januari 1989.

Det här är en viktig princip för dem som endast har rätt till garantibeloppet i föräldraförsäkringen. Hit hör t. ex. de som studerar och som ännu inte hunnit komma ut i yrkeslivet. Hit hör också familjer som bor på orter där man får vara glad om någon i familjen har arbete. Hit hör också flerbarnsfamiljerna och de med en familjeförsörjare.

Jag yrkar bifall till reservation 2.

Reservation 10, som vi har avgivit tillsammans med utskottets centerledamöter, gäller flexibelt uttag av kontaktdagar. Vi anser det självklart att föräldrar skall kunna bestämma när dessa dagar skall tas ut. Jag har i mitt stilla sinne funderat mer än en gång över vad ni socialdemokrater tror skall hända, om familjerna ges denna rätt – revolution, fullständigt kaos eller vad? Andemeningen från er sida är ju ytterst denna: Ta det vi erbjuder i den form vi bestämt eller låt bli!

Jag yrkar bifall till reservation 10.

Samma dogmatiska syn gäller också avseende rätt till kontaktdagar vid privat barnomsorg. På denna punkt har vi i reservation 13 anslutit oss till centern och folketpartiet.

Minsann, någon rätt till kontaktdagar som inte faller inom samhällets barnomsorg skall det inte vara! Att det faktiskt kan förhålla sig så att många barnfamiljer inte haft turen att dra en vinstlott i den samhälleliga daghems-kön utan själva fått ordna sin barntillsyn, det hör tydligen inte hit. Att de dessutom via skatter får betala både andras och egen barnomsorg, räknas inte heller.

Herr talman! Det är hög tid för en omläggning av familjepolitiken. Med det borgerliga förslaget ges föräldrarna ökad valfrihet och rätten att själva bestämma när det gäller omsorgen om sina barn. Vårt förslag innebär en meningsfull valfrihet. Det handlar om att kunna få välja det alternativ som svarar mot den egna familjens behov, önskemål och värderingar.

Jag yrkar bifall till reservation 13.

Anf. 95 BARBRO SANDBERG (fp):

Herr talman! Föräldraförsäkringen är en viktig del i familjepolitiken. Den skall ge stöd till barnfamiljerna, så att de får möjlighet att ta hand om sina barn på lämpligaste sätt.

Folkpartiet anser det givetvis vara bra att regeringen i årets budgetproposition lägger fram förslag till förbättringar som vi motionerat om under många år. Det finns t.ex. förslag till efterlevandebidrag till föräldrar som mist ett barn för vilket de haft vårdbidrag. Likaså kommer nu äntligen, som vi hörde nyss, ytterligare en nivå för vårdbidraget, nämligen en fjärdedel.

Tillfällig föräldrapenning utgår för närvarande under 60 dagar per barn och är när förälder måste avstå från förvärvsarbete för att vårda barn under 12 år, bl. a. på grund av sjukdom eller smitta hos barnet eller barnets vårdare eller vid besök i samhällets förebyggande barnhälsovård. I vissa fall kan denna ersättning utgå också för barn upp till 16 år.

I propositionen föreslås en ökning till 90 dagar, och som skäl anges att det rör sig om en mycket liten grupp föräldrar med barn som ofta är sjuka eller som drabbas av en allvarlig sjukdom under en begränsad tid. Folkpartiet tycker att denna ökning är ett steg i rätt riktning, men vi vidhåller vårt krav på att taket för antalet dagar skall slopas helt för dessa föräldrar. Hur kan man veta att en allvarlig sjukdom upphör efter 90 dagar? Vad händer om föräldern fortfarande måste vara ledig från sitt arbete när de 90 dagarna gått? Jag yrkar bifall till reservation nr 7.

Vi anser att tillfällig föräldrapenning skall kunna utgå även till föräldrar som uppbär vårdbidrag, om kravet på inkomstförlust är uppfyllt. I 4 kap. 11 § lagen om allmän försäkring står: "För vård- eller tillsynsbehov som grundat rätt till vårdbidrag enligt 9 kap. 4 § utges dock inte tillfällig föräldrapenning."

Nu hänvisar utskottet till att ett fjärdedels vårdbidrag införs, vilket är en avsevärd förbättring, som man säger, för den aktuella gruppen barn och föräldrar. Folkpartiet delar inte den uppfattningen. Det är inte den gruppen vi avser i vår motion Sf268. De föräldrar vi talar om kan redan ha helt eller halvt vårdbidrag.

Utskottet säger vidare att av förarbetena framgår att ett ökat tillfälligt tillsynsbehov kan ge rätt till tillfällig föräldrapenning. Men nu är det ju så, att försäkringskassans personal läser lagen och inte förarbetena. Dessutom vet jag att riksförsäkringsverket vid direkt förfrågan också bekräftat att lagtexten skall tolkas på det sätt försäkringskassan gjort.

Herr talman! Jag är ledsen om jag verkar tjugig i den här frågan, men den är faktiskt mycket angelägen för de föräldrar som är berörda. Det är föräldrar som förutom av oro och tungt arbete med sina handikappade barn också drabbas av ekonomiska bekymmer. Jag tycker att vi åtminstone kan bespara dem de ekonomiska bekymren. Jag hoppas verkligen att riksförsäkringsverket går ut med anvisningar till försäkringskassorna, så att de också får ta del av förarbetena och ges möjlighet att läsa och tolka lagen så som utskottet förutsätter.

I december 1987 behandlade riksdagen i samband med socialutskottets betänkande nr 6 motionsyrkanden om rätt att överlåta tillfällig föräldrapenning till anhörig eller närstående. Liknande yrkande finns även i dagens betänkande. Då, i december, beslutades om en förutsättningslös utredning för att klarlägga ensamstående och ensamboende föräldrars behov av att kunna överlåta rätten till tillfällig föräldrapenning till någon närstående.

Folkpartiet ansåg då och anser även nu att utredningen borde omfatta även familjer med två föräldrar.

Riksförsäkringsverket sade i sitt remissyttrande att ensamstående inte är något entydigt begrepp som utan närmare definition kan läggas till grund för att bestämma vilken förälder som skall få överlåta sin rätt till tillfällig föräldrapenning till någon annan. En möjlighet är att som ensamstående anse person som är ensam rättslig vårdnadshavare till barnet. En annan är att anse alla ogifta föräldrar som ensamstående med rätt att överlåta tillfällig föräldrapenning. Att en förälder, oftast mamman, är ensam rättslig vårdnadshavare eller ogift behöver inte innebära att mamman faktiskt är ensamstående. Att mamman är rättslig vårdnadshavare gäller för flertalet ogifta föräldrar, även om dessa sammanbor. Ogifta föräldrar som sammanbor skulle därmed få överlåta rätten till tillfällig föräldrapenning till mor- och farföräldrar, medan gifta föräldrar i samma situation inte skulle få den rätten. Detta visar problemen med att avgöra vem som är ensamstående och vem som är ensamboende.

Försäkringskassaförbundet tillstyrkte också att reformen skulle omfatta alla föräldrar.

Jag yrkar härmed bifall till reservation nr 8.

I reservation nr 9 yrkar folkpartiet, liksom tidigare år, att en översyn skall göras av reglerna för rätten att ta ut tillfällig föräldrapenning då daghem måste stänga och någon förälder därmed måste stanna hemma. Utskottet säger nu som tidigare, att det är den som förmedlat barnomsorgen, i allmänhet kommunen, som skall skaffa ersättare. Vi vidhåller att denna orättvisa måste rättas till. Jag yrkar bifall till reservation nr 9.

Föräldrar har i dag rätt till 16 kontaktdagar att tas ut två per år när barnet är mellan 4 och 12 år.

I motion Sf271 yrkas att rätten att utnyttja dessa 16 dagar bör utsträckas så, att föräldrar får möjlighet att besöka barnens skola också när de går på

högstadiet. Det är det stadium som föräldrar har minst kunskap om och där problemen ofta är störst.

Vi folkpartister har svårt att förstå utskottsmajoritetens avoga inställning till förslaget om utsträckt nyttjandetid. Det är alltså inte fråga om utökande av antalet dagar, endast om en mer flexibel användning av de dagar som i dag står till förfogande genom föräldraförsäkringen. Men man anser uppenbarligen inte åren mellan 12 och 16 år som viktiga. Jag yrkar bifall till reservation nr 11.

Herr talman! Folkpartiet anser det självklart att rätten till kontaktdagar skall finnas oavsett vem som förmedlar barnomsorgen. Det finns ingen anledning att frånta föräldrar som har sina barn i ett privat familjedaghem denna förmån. Jag yrkar bifall till reservation nr 13.

Herr talman! Med detta yrkar jag alltså bifall till reservationerna 7, 8, 9, 11 och 13.

Anf. 96 KARIN ISRAELSSON (c):

Herr talman! När den s. k. BB-avgiften skulle införas vållade det en uppmärksam debatt. Beslutet fattades, men trots detta tas frågan med berättigande åter upp i riksdagen. Den har i år redan debatterats en gång. Majoriteten vidhåller sin uppfattning om att BB-avgiften inte negativt drabbar familjerna, i varje fall anser man inte att det nu finns anledning att ändra beslutet.

Vi från centern vidhåller vår första uppfattning om det berättigade i att låta kostnadsfrihet råda när det gäller mödravård, förlossningsvård och barnavård. Genom denna kostnadsfrihet uppmuntrar man också till föräldraskap. Jag är medveten om att detta inte utgör några stora kostnader för den enskilde. Det handlar mera om principen och omtanken.

Nu är det bara centern och vpk som står fast vid detta ställningstagande, och vi yrkar i vår reservation att man från halvårsskiftet inte skall kunna ta ut ersättning från föräldrapenningen för förlossningsvården.

I dag gäller regeln att om en kvinna blir gravid och föder ytterligare ett barn inom två och ett halvt år efter det att det förra barnet föddes, beräknas föräldrapenningen efter det förhållandet som rådde vid det första tillfället. Detta är en bra regel i de flesta fall. Den motsvarar den vilande SGI som förekommer i studerandesammanhang.

Även i detta sammanhang förekommer det emellertid behov av undantagsregler. Detta gäller de fall då det första barnet visat sig vara svårt sjukt och behöva stora vårdinsatser från föräldrarna. I denna situation är det otänkbart att orka eller våga skaffa ett barn till. Det finns ofta ingen möjlighet att återgå till ett yrkesarbete, utan den enda inkomst mamman har är det vårdbidrag som utgår.

Vårdbidraget utgör inte grund för rätt till sjukpenning, som kan återopas vid en ny graviditet och ge rätt till föräldrapenning. Detta innebär att ekonomin försämras för denna familj, och den försämras påtagligt den dag familjen önskar skaffa flera barn. Detta sker kanhända efter ytterligare något år. Då gäller inte någon sjukpenningplacering, och det stör påtagligt möjligheterna att glädjas över ett nytt barn.

Denna grupp av föräldrar är inte stor, och det kostar inte samhället

speciellt mycket att hjälpa den. Det skulle vara ett stöd för föräldrar som vårdar sina barn om samhället värderade detta genom att tillåta en vilande SGI under ett antal år för denna lilla grupp av föräldrar. Naturligtvis skall det göras en särskild prövning då behovet avgörs. Socialstyrelsen ansåg i sitt remissyttrande att detta vore ett bra sätt att lösa problemet. Tyvärr ställer inte utskottet upp bakom detta, vilket är att beklaga. Verkligheten som denna föräldragrupp lever i är så pass komplicerad att denna insats borde ha unnats den. Det är bara att beklaga att så inte blir fallet och att man avstyrker min motion.

I årets budgetproposition föreslås en förändring inom den tillfälliga föräldrapenningen som innebär vissa förändringar i rätten att utnyttja den tillfälliga föräldrapenningen då man uppbär föräldrapenning i samband med barns födelse.

Begreppet stadigvarande ordnad tillsyn, som är ett nytt begrepp, kommer att förorsaka vissa tolkningssvårigheter, som vi ser det. Det är det begreppet som ligger till grund för att man skall kunna erhålla tillfällig föräldrapenning fortsättningsvis under den tid föräldrapenning utgår. Vi är rädda för att man ytterligare krånglar till ett redan nog så komplicerat system som just föräldraförsäkringen är.

I en partimotion från centerpartiet tas frågan om vårdbidrag och tillfällig föräldrapenning upp. Utskottet utvecklar sin uppfattning om denna motion när det gäller möjligheten till tillfällig föräldrapenning som kan utgå samtidigt med vårdbidrag. Lagtexten utgör ett hinder för detta, om man läser den paragraf som finns och som Barbro Sandberg nyss citerade. Men utskottets tolkning samt förarbetena till lagen kan tydas så att detta är möjligt. Vi har valt att inte reservera oss då utskottsskrivningen så klart framhåller möjligheten att utnyttja den tillfälliga föräldrapenningen även när det är grundsjukdomen som ger rätt till vårdbidrag som försämrats.

Att bestämma var gränserna skall dras för att utnyttja den tillfälliga föräldrapenningen har visat sig svårt. Ständigt dyker nya problemområden upp, och det blir svårt att ange om det inte är exempelvis den kommunala huvudmannen som skall ha ansvaret för att barnomsorgen fungerar. När daghem plötsligt stängs av olika orsaker, t. ex. personalbrist eller strejk, blir effekterna för föräldrarna svåra.

Detsamma gäller när familjedagmammans barn blir sjuka och hon inte kan ta emot sina dagbarn. Som regel kan föräldrarna tillfälligt lösa det, ofta med hjälp av möjlighet till tjänstledighet. Men det orsakar inkomstbortfall som kan vara av en storleksordning som är påfrestande för ekonomin.

Bristande planering eller andra svårigheter som drabbar kommunen får i slutänden betalas av föräldrarna. Detta är kanske inte i första hand ett problem som borde lösas inom den tillfälliga föräldrapenningens ram, men det ligger nära till hands då man i liknande fall kan få ersättning. Detta förhållande gäller när det föreligger sjukdom hos den ordinarie vårdaren, dvs. familjedagmaman.

Jag har i två motioner tillsammans med Martin Olsson begärt att dessa förhållanden skall utredas för att bringa klarhet i hur problemen skall lösas vid dessa två fall av bristande möjlighet till barnomsorg som uppkommer akut. Ges inte föräldrarna möjlighet till ersättning för sin ofrivilliga frånvaro

från arbetet borde kommunen ta ansvaret och ge en ersättningsomsorg eller bistå med barnsamarit. Jag är visst medveten om att allt inte kan förutses och att det ständigt dyker upp nya problem, men just dessa två förhållanden skapar onödiga bekymmer för många föräldrar. Den begärda utredningen skulle ha skapat klarhet i ansvarsförhållandena. Det är bara att beklaga att utskottsmajoriteten inte har insett detta.

I och med att barnet fyller fyra år och fram till tolvårsåldern finns det möjlighet att utnyttja två kontaktdagar per år för besök i samhällets barnomsorg eller i skolan. Detta diskriminerar de föräldrar som har privat ordnad barnomsorg. Även det faktum att antalet kontaktdagar fastställs till två per år utgör ett hinder för föräldrar att tillsammans med barnen på bästa sätt utnyttja denna ledighet. Det innebär inte någon kostnadsförtydning om föräldrarna själva får bestämma. Den enda ökade kostnaden som det kan bli fråga om är för de barn som vårdas i andra omsorgsformer och som får besök av sina föräldrar.

Denna frihet i valet av vårdform och utnyttjande av kontaktdagar borde vara en självklarhet. Tyvärr får vi från oppositionen inte stöd från den socialistiska sidan för dessa krav. Stöd fick dock en motion från Kerstin Göthberg och Rosa Östh när det gäller 12-årsgränsen. Det blir nu möjligt att utnyttja kontaktdagarna under hela det år som barnet fyller 12 år. Med stöd av motionen föreslår nu utskottet att kontaktdagar kan tas ut t. o. m. det kalenderår som barnet fyller 12 år, och det tackar vi för.

Jag vill med stöd av detta yrka bifall till reservationerna 4, 5, 6, 9, 10, 13 och 14.

Anf. 97 MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Herr talman! Familjepolitiken och småbarnsföräldrarnas möjligheter att vara tillsammans med sina barn så mycket som de önskar har nu fått en framskjuten plats i den politiska debatten. Det är bra. Men det är beklagligt att debatten förs utifrån det borgerliga förslaget om vårdnadsbidrag. Att debatten fått den begränsningen beror på att regeringen inte presenterar något eget förslag som alternativ till vårdnadsbidraget. Många föräldrar har i dag en pressad situation med långa arbetsdagar. Kvinnan i familjen har kanske också ett arbete som är enformigt och som inte alltid upplevs som meningsfullt. Otillräcklig barnomsorg gör att alla småbarnsmammor inte kan arbeta även om de vill. Män påverkas ju som bekant inte på samma sätt av brist på barnomsorg. I glesbygden är det inte ovanligt att det är brist på både arbete och barnomsorg.

Om man som förälder befinner sig i någon av dessa situationer är det inte märkligt om man förleds av löften om vårdnadsbidrag. Om det inte finns något alternativt förslag räcker det inte med att påvisa att vårdnadsbidraget ger negativa effekter på jämställdheten och att det sätt som borgarna har föreslagit att vårdnadsbidraget skall betalas på främst drabbar de barnfamiljer där ett eller flera barn har plats i barnomsorgen. Det räcker inte heller med osäkra löften om framtida mål för föräldraförsäkringens utbyggnad som framförs i budgetpropositionen och som återges i utskottets betänkande.

Det bästa sättet att bemöta vårdnadsbidragsförespråkarna och föräldrarnas krav är ett konkret förslag om utbyggnad av föräldraförsäkringen. Det

minsta man kan begära är att regeringen lägger fram en plan som steg för steg visar hur utbyggnaden skall gå till.

Jag kan inte bedöma om regeringen av rent valtaktiska skäl föredrar att återkomma närmare valet med ett sådant förslag. Jag kan bara konstatera att bristen på förslag från regeringen ger de borgerliga partierna ett väldigt stort spelutrymme. En utbyggnad av föräldraförsäkringen till 18 månader med ersättning enligt sjukpenningen, såsom vpk föreslår i reservation 3., ger alla föräldrar verkliga möjligheter att under barnets första tid välja om de skall vara hemma på heltid under ett och ett halvt år eller förkorta arbetstiden under längre tid. Vårdnadsbidraget ger som bekant inte den valfriheten för andra än de redan ekonomiskt välbeställda. För att inte den utbyggda föräldraförsäkringen skall ge lika negativa effekter för jämställdheten som vårdnadsbidraget måste viss tid reserveras för pappan. Vi kallar det för kvotering. Utan den kvoteringen blir det helt klart kvinnorna som kommer att stanna hemma, precis som tidigare.

Vpk har nu fem år i följd ställt kravet på kvotering till männens fördel. Varje gång avstyrker utskottet motionen med hänvisning till att kvotering medför administrativa problem, informationsproblem och att föräldrarna själva skall dela på ledigheten på det sätt som är mest ändamålsenligt i familjen. Visserligen skriver utskottet i detta betänkande att man inser fördelarna med kvotering ur jämställdhetssynpunkt. Trots detta föredrar utskottet att i stället lita till olika informationskampanjer. Jag måste då fråga: Vad är det ni skall informera om? Finns det en enda pappa i det här landet i dag som inte känner till sina rättigheter vad gäller föräldraförsäkringen? Tror ni att skillnaderna i mäns och kvinnors ställning och villkor på arbetsmarknaden är ett informationsproblem? Alla undersökningar som gjorts här i landet under senare tid om mäns attityder till delad föräldraledighet visar att männen i princip tycker att det är riktigt men att det i det egna fallet är lämpligast att kvinnan är hemma. Männen behöver alltså aktiv hjälp för att våga vara hemma under barnets första år. En kvotering är ett stöd till männen inte minst gentemot arbetsgivarna. Den kontakt och den gemenskap som kan grundläggas mellan barnet och pappan under den första tiden kan vara av avgörande betydelse inte minst för förhållandet till barnet vid en eventuell separation. Vid en förlängning av föräldraledigheten är det väldigt lätt att genomföra en kvotering. Kvinnorna kan då inte uppleva det som att de blir fråntagna tid. Bägge föräldrarna får i stället förlängd tid.

Vi föreslår också en utbyggnad av kontaktdagarna till fem dagar per barn och år samt att den nedre gränsen på fyra år skall slopas. Avsikten med kontaktdagarna är ju att de skall användas för föräldrakontakt med daghem, förskola och skola. Två dagar kan kanske räcka om barnet aldrig behöver byta daghem eller skola, men det är alldeles för litet vid inskolningsperioder och om barnet har särskilda behov. Det är också alldeles för litet om barnet har plats i ett föräldrakooperativt daghem. Det är en barnomsorgsform som kräver en fastlagd föräldramedverkan. Om man bara kan få ersättning för två dagar per år utestängs föräldrar av ekonomiska skäl från den möjligheten till barnomsorg. Att kontaktdagar bara får tas ut för barn över fyra år innebär att i det fall då föräldrarna tagit ut alla 360 dagarna i samband med barnets födelse, och då ofta därför att barnomsorgen är otillräcklig, finns det ju inga

dagar kvar att använda för inskolning eller vid eventuella byten av daghem. Också om barnet är på samma daghem bör föräldrarna ha rätt att delta i verksamheten vid några tillfällen per år. Det är alltså inte möjligt för de barn som inte uppnått fyra års ålder. Därför anser vi att fyraårsgränsen bör slopas.

Herr talman! Vi har i det här betänkandet en gemensam reservation med centerpartiet. Den innehåller ett yrkande om att den avgiftsfria förlossningsvården skall återinföras, dvs. att den avgift som socialdemokraterna införde tillsammans med moderaterna och folkpartiet slopas. Det handlar inte bara om pengar, att det medför en ökad kostnad för barnfamiljerna. Det handlar också i allra högsta grad om principer. När nu socialdemokraterna tillsammans med en del av borgerligheten har ansett att förlossningsvård skall betraktas på samma sätt som övrig sjukhusvård, dvs. som en vård som man får på grund av sjukdom, vad kan ni då sätta emot om en eventuell borgerlig regering resonerar på samma sätt som ni när det gäller den fria mödrahälsovården och den fria barnhälsovården? Då är det väldigt svårt för er att komma med motargument och säga att detta att vänta barn och få barn är något annat än att vara sjuk och att det skall vara avgiftsfritt. Det handlar alltså om principer. Socialdemokraterna har på detta sätt öppnat vägarna för och hjälper en borgerlig regering att införa avgifter inom mödrahälsovården och barnhälsovården. Det är väldigt olyckligt. Jag är rädd för att det vid en eventuell borgerlig regering inte hjälper att centerpartiet har samma inställning som vpk i denna fråga.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 3, 5, 12 och 15.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 98 KARIN ISRAELSSON (c) replik:

Herr talman! Det var en väldig drapa mot ett borgerligt förslag om vårdnadsbidrag. Det var också ett rop på hjälp till socialdemokraterna att komma tillskyndande och se till att man får ett socialistiskt förslag om föräldrapolitiken och familjepolitiken att slåss med i valrörelsen. 15 000 kr. per år och barn är tydligen en hotbild som man inte riktigt kan stå ut med från det socialistiska hållet. Den valfrihet som skapas för föräldrarna är också en hotbild som man inte kan stå ut med. Tydligen vill man att alla föräldrar skall vara i samma fälla. Det är samhället som skall bestämma över hur deras barnomsorg skall vara ordnad. Det skall vara på ett sätt, och det skall inte finnas mer frihet.

Vi från den icke-socialistiska sidan ser familjepolitiken på ett helt annat sätt. Vi tar hänsyn till föräldrars och familjers krav på valfrihet och till deras önskemål. Vi vet att det förslag som vi har lagt fram motsvarar det stora flertalets önskemål om valfrihet. Man känner sig väldigt bunden i dagens familjepolitiska system. Man känner att det bara är en liten grupp som får ta del av samhällets stöd när det gäller föräldraskap och barnomsorg. Därför upplevs vårt förslag om vårdnadsbidrag som ett hot.

Det finns väldigt mycket som är bra i förslaget och som absolut inte kan uppnås med en förändring på det sätt som Margó Ingvardsson beskrev, att man vill se det som ett stöd till familjerna. Det bör finnas valfrihet för

kvinnorna att vårda sina egna barn hemma och få en ersättning för det. I glesbygden är det inte bristen på barnomsorg som är problemet utan bristen på arbete. Nu är inte 15 000 kr. per barn en lön som det går att leva på, men för den som inte har någon ersättning för det vårdarbete som man utför är det en bra ersättning. Det är betydligt bättre än det som man får via andra system. Det finns inget alternativ i dag.

Jag tänker inte orda mer om vårdnadsbidraget, det kommer upp ytterligare i debatten. Det var emellertid intressant att lyssna till Margó Ingvardssons rop på hjälp från socialdemokraternas sida. Frågan är om det kommer något svar som är så pass positivt som vårdnadsbidraget är för dagens svenska föräldrar.

Anf. 99 BARBRO SANDBERG (fp) replik:

Herr talman! Margó Ingvardsson säger att det är olyckligt att debatten förs utifrån det borgerliga förslaget om vårdnadsbidrag. Enligt vårt sätt att se är förslaget om vårdnadsbidrag ett förslag i rätt riktning. Det ger båda föräldrarna valfrihet att vara hemma på heltid eller att arbeta deltid till dess att barnet har uppnått sju års ålder. Vpk:s förslag till utbyggd föräldraförsäkring innebär högst 1,5 år.

Margó Ingvardsson anser också att förslaget har debatterats så mycket. Det kan möjligen bero på att det är ett så bra förslag, att många vill debattera det.

Anf. 100 MARGÓ INGWARDSSON (vpk) replik:

Herr talman! Ja, det var knappast någon drapa som jag här utdelade mot vårdnadsbidraget. Jag erkänner dock, herr talman, att jag borde ha gjort det med tanke på vad detta förslag egentligen står för.

Om man granskar vårdnadsbidraget, vad det innehåller och vilken effekt det kommer att få för kvinnorna, så måste man konstatera att det är ett oerhört reaktionärt förslag. Det är ur fördelningspolitisk synpunkt helt oacceptabelt.

Det skulle ge valfrihet för kvinnorna, säger Karin Israelsson. Jag vet inte om det var en oförsiktig felsägning att det bara var kvinnorna det skulle gälla. Man misstänker, Karin Israelsson, att vårdnadsbidraget är gjort för att eventuellt förleda en del kvinnor att stanna hemma.

Det presenteras som om det är 15 000 kr. om året per barn. Det är i och för sig riktigt, men det blir 41 kr. om dagen. Vem har råd att vara hemma för 41 kr. om dagen? Det är väl ingen valfrihet? Man kan inte välja mellan att vara hemma och att yrkesarbeta. Det räcker inte ens för att förkorta sin arbetstid till sex timmar. Det ger alltså ingen som helst valfrihet. Man kan inte välja mellan att arbeta och att stanna hemma. Den valfriheten finns möjligen bara för de kvinnor som har haft förstånd att gifta sig med en tillräckligt rik man, så att de inte själva behöver svara för sin försörjning. Så var det med den valfriheten.

De borgerliga ägnar inte heller lika mycket tid åt att tala om hur detta förslag egentligen skall finansieras. Det kostar 8,5 miljarder. Huvuddelen av pengarna, 6,5 miljarder, skall tas från kommunerna. Största delen skall tas genom en höjning av barnomsorgsavgifterna. Det kommer att innebära att

varje daghemsplats blir 12 000 kr. dyrare per år. Det blir då bara 3 000 kvar av vårdnadsbidraget, och det skall dessutom beskattas. Man skall sedan plocka ytterligare pengar av kommunerna för att finansiera det hela.

Det är lätt att föreställa sig att när kommunerna skall göra en bedömning av varifrån pengarna skall tas – höjda taxor och avgifter eller indragningar – så tittar de på till vilket område pengarna skall gå. Man ser då att det är barnfamiljerna som skall få del av detta. Det har tyvärr blivit allt vanligare att man tar pengarna från samma område, dvs. det blir föräldrarna som återigen får betala kalaset. Det finns då ingenting kvar av vårdnadsbidraget.

Anf. 101 KARIN ISRAELSSON (c) replik:

Herr talman! Det finns valfrihet i detta förslag. Det handlar om möjligheter till andra omsorgsformer än dem som i dag finns ute i kommunerna, där man styr statsbidraget till vissa omsorgsformer. Det finns valfrihet för både kommuner och för föräldrar i det här fallet.

Situationen är i dag sådan att det är kvinnorna som arbetar deltid eller avstår från förvärvsarbete därför att de har barn hemma. Jag antar därför att även om man försöker kvotera så kommer kvinnorna fortsättningsvis, i varje fall under de närmaste åren, att vara de som dominerar när det gäller valet att avstå från förvärvsarbete och i stället sköta hemarbetet. Statistiken visar att det är kvinnorna som står för den arbetsinsatsen. Detta förslag ger dem en möjlighet att göra det utan ekonomisk förlust, om de så önskar. Man behöver ju inte utnyttja det om man inte vill. Man kan använda sina 15 000 kr. till en barnomsorgsplats och betala en avgift som höjs med 12 000 kr. Man kan då behålla de 3 000 kr. som blir över.

Det finns också möjlighet att få avdrag för styrkta barnomsorgskostnader. Det är valfrihet. Man får själv välja hur de pengar som man erbjuder i och med att man får vårdnadsbidraget skall hanteras.

Det finns kvinnor och män som tillsammans har ett flertal barn, där exempelvis tre barn är under sju års ålder. Det innebär en inkomstökning på 45 000 kr. Det gäller i dag ofta kvinnor som bor i glesbygdsområden. För dem innebär det en klar inkomstökning. De får i dag ingenting ifrån det allmänna.

Vi har finansieringen klar. Under de år som socialdemokraterna suttit i regeringsställning har de tagit ifrån kommunerna 20 miljarder kronor. Det är ingen nyhet att kommunerna drabbats av besparingar. Det har man kunnat klara genom omfördelningar.

Vårt sätt att finansiera detta innebär visserligen en viss rundgång, eftersom man höjer barnomsorgstaxorna. Föräldrarna har dock råd att betala den höjningen. Vi tror också att det kommer fram barnomsorgsformer som blir billigare alternativ för kommunerna, och vi litar på att kommunerna klarar av detta.

Vi vet inte hur ni har tänkt att finansiera en höjning av föräldraförsäkringen, som minsann inte är gratis och som är synnerligen ojämlig, eftersom den följer inkomstbortfallsprincipen.

Vi tror på vårt förslag om vårdnadsbidrag och är stolta över att vi har kommit fram till ett gemensamt förslag. Det är ett förslag som passar både föräldrar och barn.

Anf. 102 MARGÓ INGVARDSSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag tycker att det är bra att Karin Israelsson försöker saluföra detta vårdnadsbidrag under mottot valfrihet. Vi skall granska valfriheten nog. Hur var det nu med föräldrarnas valfrihet när det gäller att välja mellan att arbeta och att stanna hemma hos barnen? Finns den valfriheten för 41 kr. om dagen? Vilka föräldrar har råd att göra det valet? 41 kr. om dagen räcker inte ens till för att man skulle kunna förkorta sin arbetsdag till sex timmar. Det finns således ingen valfrihet i vårdnadsbidraget, när det gäller att välja mellan att förvärvsarbeta och att vara hemma med barn.

Karin Israelsson sade emellertid att det är bra för kvinnorna på glesbygden. På glesbygden finns det nämligen varken arbete eller barnomsorg. Det är möjligt, herr talman, att det innebär en förbättring rent ekonomiskt för kvinnorna på glesbygden. Det är oerhört cyniskt, om man menar att kvinnorna på glesbygden skall nöja sig med 15 000 kr. om året i vårdnadsbidrag, i stället för att få sin rätt till arbete och barnomsorg tillgodosedd. Vårdnadsbidraget på 15 000 skall således uppväga bristerna i samhället när det gäller arbete och barnomsorg. Det tycker jag är oerhört reaktionärt gentemot kvinnorna.

Om min repliktid tillåter det skall jag också gå in på valfriheten i barnomsorgen. Det finns inte heller någon valfrihet i vårdnadsbidraget när det gäller barnomsorgen. Om man skall kunna ha en valfrihet i barnomsorgen, krävs det först och främst att det finns tillräckligt många platser så att man över huvud taget kan få in sitt barn i barnomsorgen. Det gör det inte i dag.

Jag kan inte inse att ett vårdnadsbidrag skulle öka antalet platser i barnomsorgen. Antalet platser kommer tvärtom att minska. Kommunerna kommer förmodligen att underlåta att bygga ut barnomsorgen, eftersom de förlorar 4,5 miljarder av statsbidraget till barnomsorgen. Det går helt enkelt inte ihop.

Skall det bli några privata alternativ kommer de också att kräva statsbidrag. Privata barnomsorgsalternativ lönar sig ju inte utan statsbidrag. Skall de privata alternativen ha statsbidrag, skall pengarna ju tas från kommunernas statsbidrag – eller hur?

Är den borgerliga regeringen beredd att i ena andedraget dra in pengar från barnomsorgen och i nästa andedrag anslå mer? Det går helt enkelt inte ihop, Karin Israelsson.

Andre vice talmannen anmälde att Karin Israelsson anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 103 MARGARETA PERSSON (s):

Herr talman! Vi behandlar nu föräldraförsäkringen, dvs. en av hörnstenarna i den socialdemokratiska familjepolitiken. Om ett par veckor kommer vi att behandla socialutskottets betänkande om bl. a. borgarnas alternativa modell, den om vårdnadsbidrag. Det är egentligen synd att vi inte kan föra den debatten samtidigt. I det här betänkandet föreslår de borgerliga partierna nämligen sinsemellan olika ändringar av gällande regler i föräldraförsäkringen, som de själva uppfattar som förbättringar, medan man i

socialutskottet i stället pläderar för vårdnadsbidrag.

Å ena sidan tycker man tydligen att föräldraförsäkringen är alldeles förträfflig, men å andra sidan vill man överge föräldraförsäkringen som modell för den fortsatta utbyggnaden inom familjepolitiken och gå in på linjen med vårdnadsbidrag i stället.

Vi socialdemokrater anser att föräldraförsäkringen är en utmärkt försäkring. Den är en grundstomme vi måste bygga vidare på. I årets budgetproposition slås också fast att vår målsättning nu är att bygga ut föräldraförsäkringen till 18 månader med 10 % inkomstbortfall. Detta skall vara klart i början av 1990-talet. Men eftersom vi inte i årets budget förfogar över de summor som det handlar om, har vi inte heller kunnat lägga fram den exakta tidsplanen. Det gör vi när vi kan finansiera reformen. Men målet är fullständigt klart.

Att man som förälder skall kunna vara hemma ett och ett halvt år för varje barn och få 90 % av sin lön är en ganska fantastisk familjepolitisk reform. Om man hellre vill börja arbeta deltid tidigare, kan man arbeta kortare arbetsdag under flera år utan att förlora ekonomiskt. Det betyder ju att om man har flera barn med några års mellanrum, kommer man under en ganska lång period av deras småbarnstid att kunna vara hemma på heltid eller arbeta kortare arbetstid utan att förlora ekonomiskt och utan att förlora sin plats på arbetsmarknaden. Det är också en könsneutral reform, och den har inga marginalfallor.

Det borgerliga vårdnadsbidraget innebär ju i stället en gigantisk rundgång, samtidigt som alla barnfamiljer som inte har småbarn får en försämrad ekonomi genom högre skatter. Dessutom skulle barnomsorgsutbyggnaden minska på många håll. Många kommuner kommer att få höja sin kommunal-skatt. Inte en enda man skulle kunna vara hemma på det bidraget, och den kvinna som vill öka sin arbetstid hamnar i en marginalfälla, där hennes ökade arbetsinsatser inte ger någon större utdelning.

Till detta kommer att man inte har någon möjlighet att vara hemma på heltid i ett och ett halvt år, som man kan med socialdemokraternas förslag.

Vi skall egentligen inte diskutera det förslaget här, men det måste ju ändå nämnas, eftersom det står som alternativ till föräldraförsäkringen, som vi ju behandlar i dag.

I det här betänkandet behandlas flera nya förslag.

Först slås alltså fast ambitionen att utbyggnaden av föräldraförsäkringen till 18 månader skall vara uppfylld i början av 1990-talet. Utskottet uttalar sin tillfredsställelse med de mål som nu har satts upp. På denna punkt har de borgerliga partierna inte reserverat sig. Vad betyder det? Vill ni ha 18 månaders föräldraförsäkring och samtidigt vårdnadsbidrag?

Jag vill här yrka avslag på den moderata reservationen nummer 1, som vill försämra föräldraförsäkringen kraftigt genom att sänka kompensationsnivån till 80 %. Vi menar allvar med att man skall kunna vara hemma på heltid med sina barn, via föräldraförsäkringen, utan att behöva lida av detta ekonomiskt. Moderaternas förslag är typiskt: de vill försämra de generella socialförsäkringarna med inkomstbortfallet och i stället gå över till beskattade vårdnadsbidrag.

Siri Häggmark säger att detta kan innebära en förbättring för många

barnfamiljer genom skattesänkningen. Om det är någon barnfamilj som får det bättre genom en sänkning till 80 % måste det bero på att ert skattesänkningsförslag endast gynnar dem som har mycket höga inkomster. Det är i så fall de familjerna som skulle få en förbättring.

Jag har svårt att tänka mig att Siri Häggmark får gehör ute på torgen om hon säger att vi skall sänka föräldraförsäkringen till 80 % så att barnfamiljerna skall få det bättre. Jag yrkar avslag på den reservationen.

Jag yrkar också avslag på den moderata reservationen 2, där man vill höja garantinivån. Vi vill inte att garantibeloppet automatiskt skall följa basbeloppet. Vi vill ta ställning ur ett helhetsperspektiv till hur man bäst hjälper berörda barnfamiljer. Det kan ju också ske genom höjningar av barnbidraget.

Jag vill här yrka avslag även på vpk:s reservation 3, som säger att vi redan från den 1 januari 1989 skall ha en föräldraförsäkring på 18 månader. Här har jag inga principiella invändningar. Jag bara konstaterar att jag inte har det trollspö Margó Ingvardsson tycks förfoga över för att få fram pengar omedelbart till hela reformen. Målet är gemensamt, men vi socialdemokrater ser till att vi först kan finansiera det på ett bra sätt. Det är sannerligen inga osäkra löften, Margó Ingvardsson. Det står klart och tydligt i utskottets betänkande att denna reform skall vara avslutad i början av 1990-talet.

Den andra delen av vpk:s reservation handlar om kvotering av föräldraförsäkringen. Det är alldeles riktigt att en tidig kontakt mellan pappor och barn också innebär att arbetsfördelning och vårdansvar i hemmet blir mer jämställt för all framtid, än om endast kvinnan från början får den nära kontakten med barnet. Det finns mycket som talar för att vi av jämställdhets-skäl borde ha en kvotering.

Men det finns faktiskt skäl som talar emot. De skälen är ganska starka. Det här handlar om det mest privata, hur familjerna själva väljer att fördela arbetet i hemmet. Det finns mycket som talar för att information och attitydpåverkan i längden bäst gagnar saken.

Vi har inom det socialdemokratiska partiet fört en mycket intensiv debatt om detta, men till slut stannat för att informationsvägen ändå är bäst.

Frågan om hur fäderna bättre skall fås att utnyttja föräldraförsäkringens förmåner blir ju riktigt aktuell, när vi får ett regeringsförslag om hur den konkreta fortsatta utbyggnaden av försäkringen skall gå till. I dag har vi inte något konkret förslag att ta ställning till. Jag yrkar avslag på reservationen.

Jag yrkar också avslag på reservation 4. Möjligheten att få förlängning av sin SGI vid föräldraledighet som infördes för två år sedan bör avvaktas, innan ytterligare förlängning kan diskuteras. Vi markerar dock i utskottet att vi har förståelse för det som Karin Israelsson tar upp, men vi vill avvakta med vårt ställningstagande tills vidare.

Jag yrkar avslag på reservation 5 om avdrag för förlossningsvård. Den frågan har vi nyligen och ingående behandlat.

En andra förändring görs i rätten att ta ut tillfällig föräldrapenning när man redan är hemma med vanlig föräldrapenning. Det har visat sig att det här har utnyttjats på ett sätt som inte var avsett. Vi inskränker nu den möjligheten. Är man redan hemma med föräldrapenning så skall man inte kunna ta ut tillfällig föräldrapenning om barnet blir sjukt. Däremot skall man naturligtvis

få göra det om barnet vistas på sjukhus eller om barnet stadigvarande har barn tillsyn, dvs. om föräldrarna förvärsarbetar.

Jag vill här yrka avslag på centerns reservation 6, som vill behålla den möjligheten. Trots att man är hemma med föräldrapenning, skulle man alltså få avbryta det och få tillfällig föräldrapenning när barnet har snuva. Detta förslag yrkar jag avslag på.

När det gäller den tillfälliga föräldrapenningen, yrkar jag avslag på folkpartiets reservation 8. Riksdagen beslöt för ett par månader sedan att ge regeringen till känna behovet av en kartläggning över de ensamstående behov av att kunna överlåta rätten till föräldrapenningen till någon annan. Vi tycker vi skall avvakta den kartläggningen innan vi gör vidare ställningstaganden.

I reservation 9 vill folkpartiet och centern att tillfällig föräldrapenning skall kunna utgå när daghem stängs på grund av personalbrist eller när dagbarnvårdares barn är sjuka. Man har dock inte anvisat några pengar till detta.

Vi är mycket medvetna om den svåra situation som många föräldrar hamnar i när ett daghem plötsligt stängs, därför att det inte finns tillräckligt med personal, eller när dagmammans barn blir sjuka. Men det gäller att vi tänker klart när vi funderar över hur situationen bäst kan lösas. Självfallet måste vi se till att kommunen ordnar ersättare. Det kan t. ex. inte vara rimligt att föräldraförsäkringen skall täcka att kommunerna har för litet personal på daghemmen. Ambitionen att försöka lösa barnomsorgen när dagbarnvårdares barn eller dagispersonal blir sjuka skulle självfallet minska hos kommunerna, om man visste att föräldrarna ändå fick betalt.

Det kan inte vara rimligt att staten skall ge föräldrapenning till alla inblandade föräldrar, i stället för att samhället ger ett rejält stöd till den kommunala barnomsorgen så att den kan klara av sina åligganden. Ett genomförande av det till synes behjärtansvärda förslaget skulle alltså kunna få en rakt motsatt effekt för berörda föräldrar. Kommunerna skulle få ännu mindre ambition att lösa problemen. Jag vill i det sammanhanget påminna om att samma partier vill öka föräldraförsäkringen, utan att anvisa några pengar, och samtidigt minska statsbidragen till barnomsorgen med över 4 miljarder. Man kan inte påstå att centern och folkpartiet här har något speciellt genomtänkt förslag.

Den tredje förändringen är en stor förbättring för alla föräldrar med svårt sjuka barn. Vi ökar möjligheten att få vara hemma med sjukt barn från 60 dagar till 90 dagar. Den rätten innebär ingen förändring för de flesta, men för dem som tillfälligt har svårt sjuka barn eller som har barn som ofta blir sjuka blir det en stor förbättring. Tillsammans med det fjärdedels vårdbidrag vi samtidigt inför är det här en rejäl förbättring av dessa familjers situation.

Jag vill här yrka avslag på folkpartiets reservation 7, som helt vill slopa taket på 90 dagar. Mitt yrkande om avslag beror på att vi först måste se vilka konsekvenserna blir av det nya fjärdedels vårdbidraget och utökningen till 90 dagar, innan vi vidtar ytterligare åtgärder. Att helt släppa taket betyder ju att rätten till vårdbidrag blir tämligen meningslös. Folkpartiet har ju i reservationen ett lagförslag med ett helt obegränsat antal dagar. Jag måste fråga om ni verkligen menar allvar.

Våra förslag innebär en rejäl förbättring av de här familjernas situation.

Dessutom förutsätter vi att riksförsäkringsverket nu följer detta noga, för att se om man kan vidta ytterligare åtgärder för den gruppen.

Den fjärde förbättringen är att utskottet ger regeringen till känna, med anledning av en motion av Kerstin Göthberg och Rosa Östh, att kontaktdagar skall kunna utgå via föräldraförsäkringen t. o. m. det kalenderår barnet fyller tolv år. Annars blir faktiskt vissa familjer utan möjlighet att besöka skolan både under halva femman och under hela sexan.

När det gäller kontaktdagarna i övrigt vill jag yrka avslag på de fyra reservationer som behandlar dem.

Kontaktdagarna, dvs. rätten att två dagar per år kunna hålla kontakt med barnomsorgen eller skolan, är mycket viktiga. Avsikten är ju att föräldrarna kontinuerligt skall kunna hålla kontakt med barnomsorgen och skolan. Tyvärr utnyttjas dessa dagar inte i någon större utsträckning.

Jag yrkar avslag på reservationen om att få spara dessa dagar till 16 dagar vid något gemensamt tillfälle. Vi menar att den fortlöpande, kontinuerliga kontakten varje år är viktig. Det är också av det skälet vi inte vill utvidga rätten till att omfatta högstadiet utan att utöka antalet dagar. Det är av ekonomiska skäl som vi ännu inte vill utöka förslaget till att gälla högstadiet. Vi yrkar avslag på reservationen om en utökning av antalet dagar, av ekonomiska skäl. Vi yrkar också avslag på reservationen om att kontaktdagar skall utgå vid privat barnomsorg.

Med det här yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 104 SIRI HÄGGMARK (m):

Herr talman! Det är viktigt, Margareta Persson, att understryka att vårt förslag om 80 % som kompensationsnivå icke får ses isolerat. Man måste se det i dess hela sammanhang. Det hör samman med vårt skattesänkingsförslag.

För att återgå till själva barnomsorgen är vi snart inne på tredje varvet i den här debatten, och det är faktiskt så att vi borgerliga partier vet att vanliga människor vill ha större inflytande över sina liv, över hur de sköter sin barnomsorg. En socialistisk majoritet i Sveriges riksdag skall faktiskt inte bestämma hur familjerna skall ha det. De skall få bestämma själva.

Jag tror att den rädsla som både Margó Ingvardsson och Margareta Persson nu har demonstrerat helt enkelt bottnar i att det gemensamma borgerliga förslaget är bra. För som det nu är fungerar icke den ensidiga kommunala barnomsorgen. Som jag nämnde i mitt anförande kan den som har turen att dra en vinstlott i den kommunala barnomsorgen känna sig lycklig och glad i jämförelse med den som inte har samma tur men ändå via skatter får betala för den barnomsorg som ju ändå skulle vara gemensam.

Vi får faktiskt lov att låta människorna välja själva. Jag frågar igen: Tror ni att det skulle bli kaos om svenska barnfamiljer själva fick bestämma över sina liv?

Visst blir det en omfördelning från kommunerna, men om man tänker på att den socialdemokratiska regeringen sedan 1985 har dragit in 21 miljarder kronor från kommunsektorn så är det faktiskt tre och en halv gång så mycket som det vi nu föreslår.

Det har hörts ända hit till riksdagshuset hur kulramarna har rasslat på socialdepartementet när det gällt att räkna ut alla negativa effekter som det gemensamma borgerliga förslaget skulle få för barnfamiljerna. Det har dykt upp de mest konstiga exempel, en del direkt felaktiga.

De tre borgerliga partierna står faktiskt raka i ryggen när det gäller förslaget till barnomsorg. Vi kommer att lägga fram det i valet, och då är det ytterst väljarna som får avgöra. Av den oro som förmärks från visst håll förstår jag att det kan bli kärvt att ånyo lappa på den ensidiga kommunala modellen som inte längre fungerar som vi vill att den skall fungera. Vi säger inte med vårt förslag att de kommunala barndaghemmen skall bort. Det är valfriheten det gäller. Barndaghemmen skall finnas kvar men människor skall kunna välja. Det blir en barnomsorgsavgift, men människor skall få dra av styrkta barnomsorgskostnader på sin skatt. Det skall inte heller glömmas bort.

Anf. 105 KARIN ISRAELSSON (c):

Herr talman! När det gäller utbyggnad av föräldraförsäkringen har vi lämnat ett förslag till ett annat sätt att se till att barnfamiljerna får sitt stöd än det utskottet föreslår, men dessa förslag behandlas av ett annat utskott och tas därför inte upp i socialförsäkringsutskottets skrivning. Det var väl en lapsus från mig att inte se de inklämda små raderna. Vi säger dock nej till propositionens förslag. Det kan väl också ligga i sakens natur att om nu socialdemokraterna har ambitioner och mål så tar vi det inte heller så allvarligt, speciellt som det ligger långt fram i tiden. Det finns alltså inget direkt förslag från socialdemokraterna på en förändring av föräldraförsäkringen i dag, vilket Margó Ingvardsson så riktigt påpekade.

Det är inte bara socialdemokraterna som har byggt ut föräldraförsäkringen till den storlek den har i dag utan där har vi från centern och från de övriga borgerliga partierna medverkat under de år vi hade regeringsmakten. Det skall inte heller glömmas bort.

När det gäller vårdbidraget och marginalfällorna ligger det marginaleffekter i alla inkomstförstärkningar för deltidsarbetande och då särskilt kvinnor. En brist i vårdbidraget är att det är knutet till bostadsbidraget så att marginaleffekterna är betydligt lindrigare än när det gäller andra inkomstförstärkningar. Med det sättet att diskutera skulle det alltså vara negativt för alla kvinnor eller deltidsarbetande över huvud taget att få en inkomstförstärkning, och det kan väl ändå inte vara Margareta Perssons intentioner.

Vad gäller finansieringen vet vi inte hur det kan komma att drabba barnfamiljerna om man vill bygga ut föräldraförsäkringen till 18 månader. Dessa pengar plockar man heller inte bara ur luften.

Vi ställer upp på den fulla behovstäckningen när det gäller barnomsorg fram till 1991. Det finns också med i vårt förslag, men det har man nogsamnt undvikit att ta med i diskussionerna.

Valfriheten är kännetecknande för vårt förslag, och det kommer att utvecklas en valfrihet som gäller både barnfamiljer och kommuner när man får ett vårdbidrag och möjlighet att själv bestämma över de pengar som finns.

Så till de andra delarna i utskottets betänkande. Det gäller den vilande SGI som jag önskar för föräldrar till svårt sjuka barn. För två år sedan var

utskottets motivering densamma som nu, dvs. att man bör avvakta och se vad som inträffar efter tvåårsgränsen. Det gäller inte nu. Det har nu gått två år, och man har erfarenhet av vad som inträffat. Därför hade det varit skäl att nu ta tag i denna fråga och ge det fåtal föräldrar det rör sig om en möjlighet att få pröva en vilande SGI under den tid som behövs för att man i den familjen skall våga och orka skaffa fler barn. Det skulle inte kosta speciellt mycket för samhället, men det hade varit en fin gest mot de föräldrar det här handlar om.

När det gäller det inkomstbortfall som uppstår när dagmamman plötsligt insjuknar eller när daghemmet plötsligt stängs – det senare är ju ett problem i storstaden där man inte alls klarar av barnomsorgen på något sätt, där det är ständiga påfrestningar i den kommunala barnomsorgen och där storstadscentreringen gör att problemet kommer att bli betydligt värre – har jag i mina motioner begärt en utredning av förhållandena. Jag har inte tagit ställning till att det enbart skall vara den tillfälliga föräldrapenningen eller föräldrapenningen som skall utnyttjas i dessa sammanhang utan tycker att det är viktigt att få en orsakskedja till stånd och också förslag till hur man skall komma åt problematiken. Att det är ett problem för föräldrarna står helt klart. Kommunerna kämpar en ojämn kamp med personalbrist och annat, speciellt i storstadsområdena, som gör att man plötsligt måste stänga daghem, och då drabbas storstadens redan hårt stressade småbarnsföräldrar ännu mera av att det inte öppnas någon möjlighet för dem. Jag skulle tro att många av dem också – mot sin egen vilja – utnyttjar möjligheten att sjukskriva sig för sjukt barn. Det innebär att förslaget inte skulle kosta speciellt mycket, men det skulle vara ett ärligare sätt att kunna utnyttja den tillfälliga föräldrapenningen. Det gäller särskilt det fall när dagmammans barn är sjukt. När dagmamman är sjuk har man möjlighet att få ersättning via tillfällig föräldrapenning.

Anf. 106 BARBRO SANDBERG (fp):

Herr talman! Margareta Persson inledde sitt anförande med att säga att vårdnadsbidraget kommer att diskuteras i kammaren om några veckor. Jag förstår egentligen inte varför hon då blandar ihop vårdnadsbidraget med dagens debatt om vårdbidrag.

Som framkommit tidigare i debatten har vi uppfattat det så att socialdemokraterna inte vill förstå skillnaden mellan vårdbidrag och tillfällig föräldrapenning. Vårt förslag gäller när någonting särskilt tillstöter, antingen försämring av ett handikapp eller någon annan sjukdom. Om sjukdomen varar mer än sju dagar skall det finnas läkarintyg och en läkare skall bedöma om försämringen är bestående. I så fall utgår ju inte tillfällig föräldrapenning. Det heter ju "tillfällig" föräldrapenning, och vi vill ta bort bestämmelsen om 60 dagar för det fåtal föräldrar som är berörda. Bengt Lindqvist har beräknat att det rör sig om 200 familjer.

Margareta Persson tog sedan upp vår reservation 8 om överlåtande av tillfällig föräldrapenning, och det är klart att hon yrkar avslag på alla reservationer. Vi sade redan i december att det även i familjer med två föräldrar finns fall där man veckopendlar. Då är en av föräldrarna ensam under veckorna, och vi anser att sådana föräldrar är att jämställa med ensamstående.

När det gäller tillfällig föräldrapenning vid stängning av daghem ställer vi upp på att den som ordnade barnomsorgen också skall skaffa ersättare, men vi vet att så inte sker. Vi vet också att kommunens dagbarnvårdare ibland inte räcker till, och då tycker vi att möjligheten till tillfällig föräldrapenning skall finnas. Vi tror att föräldrar nu sjukanmäler sig själva i stället, så vi tror inte att förslaget skulle innebära någon större kostnad för samhället. Vi har också ställt upp bakom förslaget att barnomsorgen skall vara helt utbyggd, så vi tror inte att det blir några problem med detta.

När det gäller kontaktdagarna betonar Margareta Persson det kontinuerliga, två dagar per år. Men det är väl så, Margareta Persson, att på lågstadiet och i vissa fall även på mellanstadiet har barnen en lärare hela dagen, och då är det lättare att ha kontakt med skolan. På högstadiet har man kanske olika lärare varje lektion. När socialdemokraterna betonar att man vill ha dessa kontaktdagar kan vi inte förstå att man inte skall få använda kontaktdagarna även på högstadiet.

Anf. 107 MARGÓ INGVARDSSON (vpk):

Herr talman! Margareta Persson började sitt anförande med att på ett väldigt bra sätt redogöra för vad vårdbidraget egentligen innebär för småbarnsföräldrarna, dvs. att det inte är någon lösning på deras problem. Hon redogjorde också för fördelarna med en utbyggd föräldraförsäkring. Jag är alldeles överens med henne. Jag har bara en undran och det var beträffande avslutningen på det stycket. Margareta Persson sade att därför var socialdemokraternas förslag så mycket bättre än vårdbidraget. Då måste jag fråga, herr talman: Vilket förslag, Margareta Persson? Det är ju det som är det beklagliga att regeringen har underlåtit att komma med ett förslag om en utbyggd föräldraförsäkring. Det är inte, som borgarna misstänker, så att vi är så fruktansvärt rädda att det här vårdbidraget skulle vara så lockande för att det är bra. Jag tror nog i och för sig att det är ganska lätt att göra klart för folk att vårdbidraget faktiskt är en vanvettig rundgång på pengar med väldigt orättvisa fördelningspolitiska konsekvenser och inte innebär någon valfrihet alls, utan det är detta att föräldrarna kan det framstå som att valet står mellan borgare och ett vårdbidrag eller en arbetarregering och inget förslag alls. Det är det som är det olyckliga. Därför har vpk lagt ett förslag om utbyggd föräldraförsäkring. Men socialdemokraterna har ju bara i väldigt osäkra formuleringar sagt att målet är en utbyggd föräldraförsäkring, men man säger helt klart i en mening att takten i en utbyggnad emellertid anges bli beroende av de ekonomiska förutsättningarna och avvägningen mot andra reformkrav.

Det är inte möjligt att gå ut i en valrörelse och hänvisa småbarnsföräldrarna till ytterst osäkra löften om en framtida utbyggnad av föräldraförsäkringen. Det är helt nödvändigt att vi kommer med ett förslag nu. Och, herr talman, egentligen tycker jag inte att det känns riktigt rättvist att här stå och anklaga Margareta Persson för regeringens underlåtenhet. Jag är alldeles övertygad om att Margareta Persson som person är precis lika besviken som jag är på regeringen i detta fall. Men nu är det ju så att det är Margareta Perssons uppgift här i kammaren i dag att försvara regeringsförslaget.

När det gäller kvoteringen av föräldraförsäkringen anför Margareta

Persson att det finns mer som talar emot en kvotering än som talar för en kvotering. Jag antar att Margareta Persson instämmer i utskottets uttalande att en kvotering skulle begränsa föräldrarnas möjlighet att själva fördela föräldraledigheten på det med tanke på deras situation mest ändamålsenliga sättet.

Herr talman! Då kan jag konstatera att i dag bestämmer föräldrarna helt och hållet själva hur de vill dela på föräldraledigheten. Då delar man vanligtvis föräldraledigheten så att kvinnan tar ut hela ledigheten. Fortfarande är det bara var femte pappa som är hemma under barnets första år. Därför måste jag ju fråga Margareta Persson: Är det det som är ett ändamålsenligt sätt?

Jag måste också upprepa min fråga om informationen, för Margareta Persson anför ju igen att i stället för kvotering skall man satsa på information och attitydpåverkan. Vad är det man skall informera om? Tror Margareta Persson att föräldrarna inte vet om vilka möjligheter föräldraförsäkringen ger, eller tror Margareta Persson att man kan informera bort de skilda förhållanden som män och kvinnor har på arbetsmarknaden och som är den yttersta orsaken till att vi också har en ojämn fördelning av föräldraledighet? Vi från vpk:s sida tror inte det går att informera bort utan vi menar att papporna behöver en aktiv hjälp för att kunna utnyttja sina rättigheter, och det är till pappornas fördel.

Anf. 108 MARGARETA PERSSON (s):

Herr talman! Jag vill börja med Margó Ingvardsson. Vilket förslag? frågar hon. Jag vet inte om Margó Ingvardsson inte kan läsa innantill, men det som står i utskottets betänkande är följande:

”I propositionen anges att målet är att bygga ut föräldraförsäkringen till att omfatta 18 månader och att ersättningen skall betalas enligt sjukpenningnivån. Ambitionen är att utbyggnaden till 18 månader skall vara slutförd i början av 1990-talet.”

Det är 1988 i år. Det är inte speciellt lång tid kvar. Tror Margó Ingvardsson verkligen att det socialdemokratiska partiet skulle lägga fast en så stor och viktig målsättning och en så dyr reform utan att vi menar allvar? Att vi inte månad för månad ännu har kunnat precisera hur det skall betalas, det återkommer vi till. Men att det skall vara klart i början av 1990-talet är helt uppenbart. Det står i betänkandet och där har vi ju faktiskt inga reservationer.

När det gäller kvoteringen vill jag också säga att jag tror att vid en utbyggnad av föräldraförsäkringen så att den efter inkomstbortfallsprincipen gäller även efter nio månader, så kommer vi verkligen att ha möjlighet att med olika insatser få fler män att vara hemma. I dag täcker föräldraförsäkringen endast t. o. m. nio månader, och vi vet ju att väldigt många kvinnor upp till den åldern på barnet fortfarande ammar osv. och det har varit svårare att med information klara detta. Men vid en utbyggnad till ett och ett halvt år är jag fullständigt övertygad om att betydligt fler män kommer att utnyttja denna rättighet och möjlighet.

Siri Häggmark vill att vi skall se moderaternas förslag om 80 % sammantaget. Det är just det som jag gör. Det är därför jag blir så rädd. Siri Häggmarks

exempel var just att några familjer t. o. m. kan tjäna på detta. Ja, det är väl de familjerna som får en skattesänkning med moderaternas förslag. Alla övriga får klara försämringar. Det är just den sammantagna moderata politiken som gör att man blir så bekymrad för just de här grupperna.

Sedan säger Siri Häggmark och även Karin Israelsson: Vi vet vad vanliga människor vill. Vi tycker att vanliga människor skall få bestämma, sade Siri Häggmark, det skall inte riksdagen avgöra. Men vem kan välja fritt med detta vårdnadsbidrag? Jag förstår inte om ni tror vad ni själva säger. Föräldraförsäkringen är i dag bara utbyggd till nio månader enligt inkomstbortfallsprincipen. Skulle man sedan klara sig med valfrihet med 15 000 kr. om året? Med socialdemokraternas förslag kommer man ju att kunna vara hemma på heltid under ett och ett halvt år per barn. Föder man då kanske tre barn med några års mellanrum, kan man vara hemma fyra och ett halvt år, med ert förslag två och ett halvt år, eller man kan förändra och förkorta arbetstiden under hela småbarnstiden utan att förlora pengar. Är det inte valfrihet att kunna förlägga föräldraledigheten som man vill och ha ekonomiska möjligheter att göra det? Det har inte föräldrarna med ert förslag.

Sedan säger Siri Häggmark att den som drar vinstlotten i det kommunala barnomsorgslotteriet kan skatta sig lycklig. Vår ambition och vårt mål är att barnomsorgen skall vara utbyggd 1991, och till det måste samhället ställa resurser till förfogande. Men ni tar över 4 miljarder kronor av kommunerna till barnomsorgsutbyggnaden. Sedan tar moderaterna ytterligare många miljarder från kommunerna.

Stockholms kommun skulle exempelvis få höja skatten med 75 öre för att klara indragna bidrag just på barnomsorgsavsnittet plus att föräldrarna skulle få ta hela vårdnadsbidraget för att betala höjda barnomsorgsavgifter, eftersom nästan samtliga småbarnsföräldrar i Stockholm arbetar. Att det skulle bli en positiv effekt för föräldrarna är fullständigt obegripligt. Vi socialdemokrater menar alltså att det är föräldrarna som skall bestämma, och det kan de omöjligt göra med detta vårdnadsbidrag.

Karin Israelsson talar om att det inte alls blir några marginaleffekter med vårdnadsbidraget. Jag vet inte hur hon räknar, men det är helt uppenbart att det blir marginaleffekter på det sätt som vårdnadsbidraget är utformat. Det är den typen av marginaleffekter som de borgerliga partierna i alla andra sammanhang vill motarbeta.

Man säger från borgerligt håll att man går med på att bygga ut barnomsorgen till 1991, men hur kan man göra det när man samtidigt drar bort bidragen till det och höjer avgifterna så mycket?

Barbro Sandberg säger att den tillfälliga föräldrapenningen skall kunna utges under ett obegränsat antal dagar. Jag hoppas att Barbro Sandberg noterade dessa ord.

Anf. 109 MARGÓ INGWARDSSON (vpk):

Herr talman! Margareta Persson är värd en eloge för det sätt på vilket hon försöker försvara att regeringen har underlåtit att lägga fram ett förslag om en utbyggd föräldraförsäkring. Margareta Persson läser högt ur betänkandet för mig, och hon läser det stycke där det anges att målsättningen är att bygga ut föräldraförsäkringen. Men hon hoppar över de sista raderna i stycket, som

jag läste upp tidigare, och jag skall upprepa dem: "Takten i utbyggnaden anges emellertid bli beroende av de ekonomiska förutsättningarna och av avvägningen mot andra reformkrav."

Det står alltså klart och tydligt att det är en ambition att föräldraförsäkringen skall vara utbyggd till början av 1990-talet – det är inget löfte att så skall ske. Det är en klar skillnad mellan en ambition och ett löfte. Men sedan kommer brasklappen att takten får anges efter det ekonomiska utrymmet och avvägningen mot andra reformer. Det är alltså, med den socialdemokratiska skrivningen i detta betänkande, ytterst osäkert om föräldraförsäkringen är utbyggd i början av 1990-talet.

Min erfarenhet är att det behövs ett motförslag mot vårdnadsbidraget, inte på grund av att vårdnadsbidraget är farligt därför att det skulle vara så bra, utan helt enkelt därför att det behövs ett alternativ, så att föräldrarna kan jämföra och själva se att en utbyggd föräldraförsäkring är så mycket bättre. Det är mycket olyckligt att gå ut i denna valrörelse och bara ange osäkra, framtida mål om en utbyggd föräldraförsäkring.

Vi i vpk tycker att detta är mycket viktigt, och vi har därför lagt fram ett förslag om en utbyggd föräldraförsäkring redan från den 1 januari 1989, och vi har också finansierat detta i vår ekonomiska motion. Jag skall inte läsa upp alla förslag, men jag kan tala om för Margareta Persson att vi har 17 olika förslag till inkomstförstärkningar som sammanlagt ger staten ökade inkomster med 23 miljarder. Det finns alltså flera alternativ till finansiering av en utbyggd föräldraförsäkring.

Anf. 110 KARIN ISRAELSSON (c):

Herr talman! I vanlig ordning lägger Margareta Persson dimridåer över det som egentligen skall debatteras. Den lilla valfrihet vi begär från oppositionens sida i utskottet handlar om kontaktdagar, som föräldrarna själva skall kunna ta ut efter familjens behov. Inte ens så långt kan socialdemokraterna sträcka sig när det gäller valfrihet. De diskuterar förslag som inte finns och som kanske kommer så småningom, men det är inte det som denna debatt skall gälla.

Jag vill inte förlänga debatten ytterligare, utan jag skall bara säga att det hade varit intressant att få debattera det som utskottsbetänkandet egentligen innehåller.

Anf. 111 SIRI HÄGGMARK (m):

Herr talman! Margareta Persson är verkligen bekymrad över det moderata förslaget om en minskning av kompensationsnivån till 80 %. Men det är fortfarande så – jag tjarar om det igen – att vårt förslag icke kan plockas ut ensamt, utan det måste ses i hela sitt sammanhang, nämligen med vårt förslag till sänkta skatter. Det går t. ex. inte i dag – det kan jag hålla med Margareta Persson om – att plötsligt sänka nivån till 80 % inom både föräldraförsäkringen och sjukförsäkringen. Det får möjligen de effekter som Margareta Persson talar om.

Det är inte heller höginkomsttagarna som i så fall skulle vinna på vårt skattesänkingsförslag. Vi har ett förslag om att sänka skatter i alla inkomstlägen, från 0 kr. till 70 000 kr. Men det är klart att den som har 70 000

kr. i årsförtjänst får en mindre skattesänkning än den som har en högre inkomst. Å andra sidan betalar höginkomsttagaren betydligt mer i skatt.

Ni begär att våra förslag skall finansieras intill sista tioöringen, krona för krona, men när det gäller era förslag får vi inget veta utan det skjuts på framtiden när det finns möjlighet att finansiera dem. Ni har väl egentligen inga medel till era förslag. Ni har höjt så många skatter – när jag gick hit var det 115 stycken – sedan ni tillträdde, dolda och öppna skatter, att det inte längre går att beskatta det svenska folket mer för att bygga ut en barnomsorg som kanske ändå inte så många svenska barnfamiljer vill ha, som kanske föredrar en annan barnomsorg. Så enkelt är det.

Man måste naturligtvis också försvara det förslag som nu väcker intresse långt in i de socialdemokratiska leden, Margareta Persson. Det är väl det som skrämmer. Men vänd på hela steken och kom själva med förslag till barnomsorg som inkluderar valfrihet! Det är faktiskt det människorna frågar efter – sedan må det vara en borgerlig eller en socialdemokratisk stämpel på det. Vill ni inte kalla det valfrihet, så erbjud olika servicepaket, om det låter bättre!

Anf. 112 MARGARETA PERSSON (s):

Herr talman! Jag skulle vara glad om Margó Ingvardsson kunde ge mig trollspöet med alla de pigga förslagen till finansiering. Sammantaget är det inte så säkert att samhällsekonomin skulle må så väldigt bra av vpk:s förslag.

Margó Ingvardsson talade om takten. Har vi råd att ta hela utbyggnaden under ett år, under två år eller behöver vi tre år? Det handlar om huruvida vi skall ta ett par månader i taget eller om vi skall ta hela reformen samtidigt. Det är detta som de citerade meningarna gäller.

Sedan talade Siri Häggmark återigen om att se minskningen till 80 % i sitt sammanhang. Det är just detta som vi gör. Därför blir vi så bekymrade. Det är ju inte bara det här moderaterna vill göra. När det gäller Stockholm kan man se på vad ni dessutom vill göra. Ni vill t. ex. marknadsanpassa hyrorna. Detta är bara ett exempel. Vad skulle det innebära för barnfamiljerna i Stockholms innerstad?

Jag skall ta ett exempel, som visserligen är kommunalt. I Stockholms stad sänkte den borgerliga majoriteten skatten den 1 januari, vilket har betalats genom en höjning av barnomsorgsavgiften och avgifterna för pensionärer. Så finansierade man sin skattesänkning. Jag tycker att detta är ett bra exempel på hur det kan gå, när man använder sig av den metoden.

Sedan sade Siri Häggmark helt felaktigt att moderaterna finansierar sitt förslag krona för krona. Detta är alltså inte sant. Ni vill dra in över 8 miljarder kronor från kommunerna, men inte har jag sett röken av ett detaljerat förslag hur det skall gå till, vad det är i kommunernas verksamhet som ni vill dra in på.

Till sist: Nog ökar valfriheten för barnfamiljerna, om man kan få täckning för ett inkomstbortfall i hela 18 månader att laborera med som man vill i stället för täckning i bara nio månader som för närvarande. Det är ju ingenting att sätta upp emot de 15 000 kr. som ni föreslår.

Anf. 113 LENA ÖHRSVIK (s):

Herr talman! Jag blev i den förra debatten utlovad ett svar från folkpartiet beträffande vårdbidrag och tillfällig föräldrapenning. Eftersom jag inte har fått något svar, vill jag ställa frågan på nytt.

Barbro Sandberg var bekymrad över att behöva se avgränsningsproblem beträffande vårdbidrag och tillfällig föräldrapenning. Tillfällig föräldrapenning utgår ju bara, sade hon, vid tillfälliga behov. Dessutom sade hon att tillfällig föräldrapenning ju bara utgår vid försämringar när vårdbidrag utgår.

Det här visar, enligt min mening, att Barbro Sandberg inte vet vad hon talar om. Tillfällig föräldrapenning utgår, om förälder behöver avstå från förvärvsarbete i samband med sjukdom hos barnet, enligt förslaget under högst 90 dagar per år.

Då ni nu helt vill avskaffa begränsningen av antalet dagar, utan att samtidigt möjliggöra ett utbyte av föräldrapenningen mot vårdbidrag, söker man ju inte vårdbidrag, eftersom det ju skulle innebära bara hälften så mycket pengar.

Ert förslag betyder alltså att man kan få 90 % av sin lön i ca 15 år för vård av sjukt barn. Då blir min fråga: Menar ni verkligen vad ni skriver? Hur skall ni i så fall finansiera detta?

Anf. 114 BARBRO SANDBERG (fp):

Herr talman! Jag trodde, Lena Öhrsvik, att jag gav svaret. Socialdemokraterna vill inte förstå den här frågan.

Vi vill ta bort taket när det gäller tillfällig föräldrapenning beträffande de ifrågavarande föräldrarna. Vi vet att det är ytterst få föräldrar som behöver utnyttja mer än de 90 dagar som ni har föreslagit. Varför det blev just 90 dagar behandlades ju i utskottet, varför jag tycker att det är onödigt att beröra den saken nu. Vi vet att läkarintyg måste komma till. Om läkare anser att barnet behöver särskild tillsyn och vård under längre tid än sex månader, begär man vårdbidrag. Om barnet blir sjukt på något annat sätt får man bidrag i dag, men som det står i utskottsbetänkandet: Om barnet har blivit sjukt och fått vårdnadsbidrag för just ifrågavarande sjukdom, utgår inte tillfällig föräldrapenning.

Anf. 115 LENA ÖHRSVIK (s):

Herr talman! Jag har läst på reglerna ordentligt, men problemet är ju att ingen kommer att söka vårdbidrag, eftersom man kan få tillfällig föräldrapenning under ett obegränsat antal dagar. Därför håller ju inte resonemanget att föräldrapenning skall kunna utgå vid försämringar i sjukdomstillståndet. Att läkare skall intyga osv. har ingen som helst betydelse. Ert förslag innebär klart och tydligt att tillfällig föräldrapenning utgår under ett obegränsat antal dagar, om man måste avstå från förvärvsarbete när barnet är sjukt. Detta innebär bidrag med 90 % av inkomsten under ca 15 år, när barnet är allvarligt sjukt.

Anf. 116 BARBRO SANDBERG (fp):

Herr talman! Jag skall fatta mig kort – jag råder Lena Öhrsvik att läsa motionen. Där står det bl. a. följande: "Om det blir fråga om vård av

permanent karaktär, bör dock en samordning med andra ersättningsformer ske.”

Anf. 117 LENA ÖHRSVIK (s):

Herr talman! Jag har läst motionen, och jag var glad att den upplästa meningen stod där, men i er reservation, som vi faktiskt skall votera om, finns ingen som helst begränsning. Där finns alltså inte de ifrågasvarande orden med. Det finns ingen lagtext som handlar om samordning, utan ni räknar med ett obegränsat antal dagar. Och det är det som är problemet.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

14 § Föredrogs

socialutskottets betänkande

1987/88:9 om anslag till arbetsmiljö m. m. (prop. 1987/88:100 delvis).

Arbetsmiljön, m. m.

Anf. 118 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! När vi nu skall behandla arbetsmiljön kan man ändå konstatera att de gamla typerna av arbetsmiljöfaror – tunga, farliga, smutsiga arbeten som var uppenbart hälsovådliga – har utbytt i dagens arbetsliv mot nya, smygande, monotona och osynliga arbetsmiljöhot. Det gäller i dag framför allt belastnings- och förslitningsskador samt sjukdomsrisker som uppstår till följd av kemisamhället. Det centrala i arbetsmiljöarbetet går ut på att komma till rätta med dessa problem.

Samtidigt kan man se att de tekniska framstegen i samhället inte automatiskt innebär någon bättre arbetsmiljö utan alstrar i sin tur nya risker. Om arbetsmiljön har blivit bättre eller sämre är i dag ingen huvudfråga. Fullständigt klart är emellertid att dagens arbetsmiljö skördar nya offer. Antalet skador inom arbetslivet har fördubblats under första hälften av 1980-talet: från 20 000 till 40 000 rapporterade fall. Antalet olycksfall som ett tag översteg 100 000 per år men som minskade i början av 1980-talet ökar för närvarande. Antalet dödsolyckor som ett tag gick ned kraftigt är på väg uppåt igen. Man kan konstatera att alla typer av klassiska skador på 1970-talet kommer igen i nya former. Förtidspensioneringen fortsätter att öka i omfattning. Den kostar samhället enorma belopp. Detsamma gäller sjukskrivningarna. Man kan i stort sett utgå ifrån att de beror på arbetslivets dåliga miljö. Dessutom är hälsan en klassfråga. När LO redovisar sina rapporter visar det sig att den s. k. välfärd vi har i dag inte har medfört att hälsan har blivit bättre, utan sjukdomar och förslitningsskador är lika stora hos LO-grupperna som på 1960-talet.

Det råder alltså inget tvivel om att arbetsmiljön är ett dagligt hot för miljontals människor i vårt land. Riskerna finns nästan på varje arbetsplats, men arbetsmiljödebatten handlar ofta om den yttre miljön: utsläpp i luft.

jord och vatten av allehanda slag hotar både naturen och människans existens.

Arbetsmiljöfarorna är egentligen två företeelser som har samma grund, nämligen att vi utformar vår produktion och våra tjänster och hela samhället utifrån mycket strikta lönsamhets- och effektivitetskrav. Den fråga som egentligen skulle ställas av politiker och ansvariga är: Kan vi fortsätta med den typ av s. k. välfärdssamhälle vi har i dag, som har ett mycket högt pris när det gäller arbetsmiljöskador? Vi i vpk anser inte det. Det är därför vi i arbetsmiljöfrågor och andra frågor ställer helt andra kvalitetskrav på samhällsutvecklingen än andra partier gör. När det gäller arbetsmiljön har stressen och jäktet blivit det stora gisslet. I snart sagt varje arbetsmiljöproblem kan en väsentlig del hänföras till det som så vackert kallas psykosociala problem – dvs. stress, jäkt och liknande.

Arbetsmiljön var, innan den senaste arbetsmiljölagen antogs, inte direkt en partsfråga, utan den var i mycket hög grad hänvisad till samarbete mellan parterna. I och med den nya arbetsmiljölagen fortsatte detta samarbete men i en annan form. En stor del av det som omfattas av själva arbetsmiljölagen överlämnades till annan lagstiftning, nämligen medbestämmandelagen.

På detta sätt har arbetsmiljöarbetet och arbetsmiljöfrågorna isolerats och blivit något för experter i en snäv mening – experter som tvingas isolera sig från övriga företeelser i arbetslivet. Det jag säger om experter är inte ett uttryck för något förakt för experternas kunskaper. Tvärtom skulle jag vilja se att alla i arbetsmiljöfrågor kunniga människor fick en central plats i hela samhällsarbetet, så att de kunde peka på hur idiotiskt vårt arbetsliv egentligen är utformat, som skapar sådana offer som det gör i form av människors dåliga välbefinnande och dessutom enorma kostnader för samhället.

Lagen har nu varit i kraft en tid. Vi har från vpk vid ett flertal tillfällen begärt att den skall ses över – utifrån aspekterna att den hade vackra målsättningsparagrafer, nämligen att arbetsmiljön skulle vara tillfredsställande från såväl psykisk som fysisk synpunkt. Vi från vpk förstår varför det inte är så: Stora delar av arbetsmiljölagen överläts för fortsatt s. k. utredningsarbete inom medbestämmandelagens ram. Problem med arbetstakt, jäkt, stress, ackord, utslagning osv. har förts bort från det som egentligen kan kallas arbetsmiljöarbetet.

Det behövs en utvärdering av lagens former. Vi har pekat på några områden, som jag snabbt skall gå igenom. De kemiska riskerna finns kvar i mycket stor utsträckning. Det gäller att genom produktkontroll och andra föreskrifter verkligen se till att de kraftigt begränsas. Företagsekonomiska skäl får exempelvis inte medföra att man halverar gränsvärden för lösningsmedel. Vi måste ha klara regler, som gör att säkerhetsmarginalerna är så tydliga att de gränsvärden vi sätter kan förhindra ohälsa.

Den psykosociala miljön har jag tidigare nämnt. Den är inte alls någon aktiv del i arbetsmiljöarbetet. Skyddsombudens makt och fackförningarnas roll bör utredas och belysas på ett helt annat sätt än som skett. Skyddsombuden borde få mycket bättre befogenheter än de har. Inte minst bör de få möjlighet att mycket mera aktivt än nu avbryta arbete som kan medföra s. k. långsiktiga skador.

Lagstiftningen bör också kunna stå fri och obunden från t. ex. EG:s påtryckningar. Företagshälsovården måste få en mer aktiv roll. Kvinnornas arbetsmiljö måste ha en helt annan plats än nu i en framtida lagstiftning. Arbetsmiljön är ofta svårare att klara för kvinnorna – framför allt för gravida kvinnor och de kvinnor som planerar för graviditet. De som i dag utsätts för stora faror har inget speciellt skydd genom lagstiftningen. De bör få möjlighet till omplacering eller kunna få sin försörjning på annat sätt. I dag är möjligheterna begränsade.

Arbetskyddsstyrelsen spelar en beklämmande roll. Det kanske är lagstiftningen som har tilldelat styrelsen den rollen, och därför skall jag inte anklaga dem som råkar sitta i arbetskyddsstyrelsen. Dess roll är att fungera som en samarbetslänk mellan parterna, och om parterna inte blir överens blir det inget resultat. Det vet vi. Det skulle egentligen vara en kvalificerad majoritet från de fackliga organisationerna, så att erfarenheterna från arbetslivet kunde komma till uttryck i de föreskrifter och det lagstiftningsarbete som borde komma till stånd.

Som jag nämnde är det stora gisslet förslitnings- och belastningsskador. De kan kanske snabbt minskas. Så som vi utformar arbetslivet i dag sliter vi ut människor med ensidiga arbetsställningar, ansträngande rörelser av det slag som gör att våra muskler förslits. De tunga lyften som tidigare var problem har nu ersatts av ensidiga rörelser och statisk belastning.

När vi i socialutskottet har haft hearings med experter, har vi snabbt kommit fram till att stressfaktorn spelar en mycket viktig roll vid belastningsskador, bildskärmsarbete osv. Men ingen tar fasta på detta – det är en ekonomisk fråga, som inte får plats inom forskningens ram. Vi borde kunna sätta som mål att få ett åtgärdsprogram för att kunna halvera dessa skador på några år. För ett sådant åtgärdsprogram fordras naturligtvis politiskt mod. Då måste man se till att lokala fackföreningar och skyddsombud får ett sådant ansvar att de kan avgöra vad som är långsiktiga skador och därmed kan stoppa arbetsprocesser som är skadliga. Det är klart att det kommer att gå ut över den kortsiktiga lönsamheten och effektiviteten, men samhället får säkert igen det på annat sätt.

Arbetsorganisationen är naturligtvis avgörande för hur arbetslivet kommer att utformas. I dag ingår i varje arbetsorganisation en hög arbetsintensitet, i många fall ensidighet i arbetet – detta för att man skall uppnå en strikt lönsamhet. Medicinska gränsvärden borde alltså sättas upp.

Utifrån detta har vi från vpk väckt förslag till ett samlat åtgärdsprogram. Vi föreslår att den forskning som pågår skall kartlägga sambandet mellan belastnings- och förslitningsskador, stressfaktorer och arbetsorganisation. Vi vill även att fackföreningarna och skyddsombuden skall få ökad rätt att stoppa de arbeten som kan befaras vara förslitande och ge belastningsskador. Vi tycker också att de lokala fackföreningarna skall kunna se till att det i arbetslivet blir naturligt med raster, att vi får ett lägre arbetstempo och att arbetsväxling och arbetsrotation får genomslag i arbetslivet. För detta fordras någon form av vetorätt. Med ett sådant program kanske vi skulle kunna förbättra arbetsmiljön.

Elektronikens genombrott har, som jag sade tidigare, inte förbättrat arbetsmiljön utan skapar nya problem. Det är kanske inte för sent, men hög

tid att ta något slags samlat grepp på detta område. Vpk har under flera år krävt tillsättande av en datamiljökommission. Nu visar det sig att det finns ett helt komplex av problem kring elektronikens framväxt. Det hade naturligtvis varit bra om man för några år sedan hade varit framsynt nog att ta den frågan på allvar. Då hade vi kanske bättre kunnat bemästra problemen i dagens läge.

Det är aldrig för sent att ta tag i problemen, men jag är rädd för att vi nu inte på många år kommer att klara dem. I stället kan det bli på samma sätt som med andra typer av skador, dvs. att man tar itu med dem först när deras antal växt i sådan omfattning att de blivit ett samhällsproblem. Då har många liv skördats eller åtminstone många fått ett ganska dåligt liv på grund av arbetslivets utformning.

Som jag sade tidigare är det en viktig angelägenhet för kvinnor att få möjlighet till omplacering när de planerar graviditet eller är gravida. En sådan rättighet är ännu inte genomförd genom arbetsmiljölagstiftning eller avtal på arbetsmarknaden. I detta avseende råder varken jämlikhet eller jämställdhet. Varje individ borde utifrån sina förutsättningar kunna få delta i arbetslivet utan att drabbas av arbetsskada eller risk för ohälsa.

Jag yrkar med detta bifall till alla av mig underskrivna reservationer vid detta betänkande.

Anf. 119 KJELL NILSSON (s):

Herr talman! Vi skall försöka att behandla det här ärendet färdigt i kväll, och jag skall därför fatta mig så kort som jag kan. Vi har behandlat dessa frågor vid ett antal tidigare riksmöten, så det gäller inte några nya frågor.

Jag delar Lars-Ove Hagbergs uppfattning i så måtto att de arbetsmiljöproblem som vi har i dag inte är desamma som de som vi hade för några år sedan. Antalet klassiska arbetsskador är mindre i dag, men vi har fått nya i stället. De många motioner som behandlas i detta betänkande speglar den oro som människorna hyser över arbetsmiljön framöver. Men jag tycker ändå att det även finns skäl att säga något positivt om det trägna arbete som utförs för att skapa säkrare arbetsmiljöer för människorna ute på arbetsplatserna.

Vi har i ett internationellt perspektiv en bra arbetsmiljölagstiftning. Internationellt sett har vi också en osedvanligt effektiv och väldimensionerad tillsynsorganisation, som arbetarskyddsstyrelsen och yrkesinspektionen svarar för. Också arbetsmiljöforskningen är internationellt på en mycket hög nivå. Detta hjälper oss att flytta fram positionerna i vårt arbetsmiljöarbete på ett mycket påtagligt sätt.

Men problemen är ju föränderliga, och därför löser vi dem aldrig definitivt. När vi löser några arbetsmiljöproblem kommer nya upp i stället. Men den flexibla organisation som vi har i vårt land för arbetsmiljöfrågorna är en tillgång för oss. Den lokala skyddsverksamheten är en hörnsten i vårt arbetsmiljöarbete. Skyddsombud, skyddskommittéer och företagshälsovård är spjutspetsar i verksamheten för att förbättra arbetsmiljön ute på arbetsplatserna, och vi tycker att skyddsombudens ställning är väl avvägd. Ingen annanstans har skyddsombuden rätt att stoppa ett arbete. Vi tycker inte att skyddsombuden skall träda i tillsynsmyndighetens ställe, utan de skall vara ett komplement till tillsynsmyndigheten och kunna stoppa arbetet när

tillsynsmyndigheten inte hinner ut till arbetsplatsen.

Denna organisation ger oss möjlighet till ett mycket effektivt arbetsmiljöarbete. Det är de många människornas arbete som gör att vi har en så pass bra arbetsmiljö som den vi har. Men många problem återstår, och jag skall ta upp ett par av dem. Lars-Ove Hagberg har tagit upp andra.

Bildskärmsarbetet oroar många människor. Utskottet har genomfört en hearing om bildskärmsarbetet, vid vilken också Lars-Ove Hagberg var närvarande. Jag tror att alla som var där tyckte att det var en mycket bra hearing. Den gav oss kunskaper och insikter om vilka problem vi har att lösa framöver. Mycket görs för att förbättra situationen på detta område. Vi har också haft en hearing om belastningsskador, det kanske största problemet framöver. Det måste lösas i en helhetssyn ute på arbetsplatserna. Jag håller villigt med Lars-Ove Hagberg om att det här krävs ett organisationsarbete.

De psykosociala arbetsplatsproblemen betyder mycket i det här sammanhanget. Arbetarskyddsstyrelsen har dock dragit i gång ett belastningsergonomiskt program för att kunna angripa dessa problem från rätt utgångspunkt. I programmet skall man gå igenom bransch efter bransch i hela vårt näringsliv, för att vi skall kunna rå på de mycket svåra belastningsskadorna, som nu ökar i antal. Arbetsmiljöfonden utdelar 200 milj. kr. för forskning på området belastningsskador.

När det gäller företagshälsovård och rehabiliteringsåtgärder hänvisar jag till det utförliga avsnittet härom i vårt betänkande. Jag vill bara nämna att det i rehabiliteringsutredningens uppdrag bl. a. ingår att pröva hur rehabiliteringsåtgärderna kan sättas in på ett tidigare stadium än för närvarande, under medverkan av skyddsorganisationen och företagshälsovården.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan på alla punkter och avslag på samtliga reservationer.

Anf. 120 LARS-OVE HAGBERG (vpk) replik:

Herr talman! Jag skall inte ge mig in på någon lång polemik med Kjell Nilsson utan skall bara konstatera i denna debatt att både reservanter och majoritetsföreträdare ser de faror som finns men att våra uppfattningar skiljer sig i övrigt. Det finns vad gäller bildskärmar, elektronikområdet och belastningsskadorna några gemensamma faktorer, som är boven i det hela och som vi möter både när vi observerar verkligheten och när vi lyssnar på hearingar: stressfaktorerna, arbetstempot, arbetsorganisationen och maktfrågorna i företagen. På de punkterna skiljer sig våra uppfattningar.

Kjell Nilsson och de övriga majoritetsföreträdarna vill inte ge de arbetande det avgörande ansvar över sin egen arbetsmiljö som jag vill att de skall ha. Jag vill att de lokala fackföreningarna skall få en avgörande möjlighet att påverka arbetsmiljön och att de skall kunna stå emot den som har makten i företagen och i myndigheterna och som i stort sett bestämmer utvecklingen med sina ekonomiska resurser.

Jag tror alltså att vi alla ser vilka problem som ligger framför oss – men att se dem utan att egentligen vilja göra något åt dem är kanske ännu värre än att inte se dem.

Anf. 121 KJELL NILSSON (s) replik:

Herr talman! Mycket kort: De frågor som Lars-Ove Hagberg här tar upp ingår i arbetarskyddsstyrelsens stora och breda program, som alla parter på arbetsmarknaden deltar i. Forskningsföreträdare, tillsynsföreträdare och alla andra som kan något om belastningsskador är engagerade. Man behandlar just de frågor som Lars-Ove Hagberg här tar upp: organisationsfrågor, stressfaktorer osv. Vi kan se fram emot att genom detta arbete kunna komma fram till lösningar på dessa punkter.

Våra uppfattningar delar sig på en punkt: Lars-Ove Hagberg och kanske andra i hans parti tycker inte som vi, att om vi skall kunna lösa de mycket svåra arbetsmiljöproblemen, måste vi göra det i samverkan. Alla goda krafter måste ställa upp. Det är den genomgående linjen i hela vårt arbetarskyddsarbete, och för det ställer också den fackliga rörelsen upp.

Anf. 122 BÖRJE NILSSON (s):

Herr talman! Man kan på olika sätt se klara och mycket alarmerande tecken på hur människor i allt större utsträckning skadas och mår dåligt till följd av brister i arbetsmiljön. Det har jag försökt belysa i en motion som behandlas i detta betänkande.

Antalet anmälningar om arbetsskador har enligt tillgänglig statistik ökat mycket kraftigt under 1980-talet och uppgår nu till närmare 250 000. Även antalet arbetsskador för försäkringsmässig prövning, alltså sjukskrivna över 90 dagar har ökat oavbrutet de senaste åren. Enligt prognosen fortsätter ärendetillströmningen att öka med ca 20 % per år, vilket för nästa budgetår skulle motsvara 120 000 ärenden. Ökningen gäller främst de s. k. sjukdomsfallen. Under de senaste åren har antalet sjukdomsfall för arbetsskadeprövning ökat med mer än 150 %.

Statistiska centralbyråns rapport om "Ojämligheter i Sverige" visar också att de dåliga arbetsmiljöerna och ohälsan i viss utsträckning består trots nya arbetsmiljölagar. Redan i början av 1970-talet konstaterade LO att dålig arbetsmiljö var en klassfråga. Fortfarande finns de gamla klasskillnaderna kvar i människors uppfattning om sin arbetsmiljö. Det är arbetarna som har de sämsta arbetsmiljöerna och som till följd av detta är mest drabbade av sjukdomar och skador.

De nya skadorna, som ökar kraftigt, hänger ihop med olämpliga arbetsställningar, ensidiga arbetsrörelser, tunga lyft, vibrerande underlag eller verktyg. Arbetet har också blivit mer fysiskt slitsamt och psykiskt ansträngande samt stressigt. Till följd av dåliga arbetsmiljöer har rörelseorganens sjukdomar blivit ett av de stora folkhälsoproblemen.

Missförhållandena i arbetslivet är en mycket tungt vägande orsak till ohälsa och mänskligt lidande och därmed till stora vårdkostnader. Insikten om detta bör leda till att man går på djupet med arbetsmiljön och ser över de instrument som finns i dag. Det kräver vi också i motionen.

Många av de svåra bristerna i LO-medlemmarnas arbetsmiljö kan bl. a. lösas genom forsknings- och utvecklingsinsatser. Flera exempel kan nämligen anges på hur produktionsteknik och teknisk utrustning kan innebära hälsorisker. Som exempel på bristande hänsyn till arbetsmiljöfaktorer kan nämnas att flertalet truckar i industrin är konstruerade så att föraren tvingas

till en sned körställning. Självklart medför det allvarliga nackskador. Truckarna måste konstrueras på ett riktigt sätt.

Arbetsmiljön är enligt alla rapporter som man kan studera ett växande problem som det är nödvändigt att gripa tag i. Vi kan i dagens samhälle inte acceptera att människor på sina arbetsplatser utsätts för allvarliga hälsorisker.

I motionen pekar jag på en rad åtgärder som bör vidtas. Bl. a. måste yrkesinspektionen bli mer effektiv. Ett exemplar av arbetsskadeanmälan sänds alltid till inspektionen, men någon reaktion därifrån mot företaget kommer mycket sällan. Jag pekar också på andra åtgärder som bör prövas.

Utskottet avstyrker motionen med hänvisning till bl. a. arbetsmiljölagens regler, som ålägger arbetsgivaren att ta hänsyn till arbetstagarnas särskilda förutsättningar för arbetet. Allt fler på arbetsplatserna ifrågasätter i dag företagets ansvar att åstadkomma en bra arbetsmiljö.

Herr talman! Jag finner det inte meningsfullt att i dag gå längre i min argumentation. Jag tycker att socialutskottet har tagit något för lätt på denna fråga. Utskottet har inte kunnat undgå att få vetskap om att tusentals människor, främst inom industrin, varje år drabbas av allvarliga skador, som i många fall består livet ut. Vid sidan om den mänskliga aspekten finns också stora ekonomiska vinster att göra med en förbättrad arbetsmiljö och en ordentlig uppföljning och rehabilitering av dem som utsatts för arbetsskador.

Arbetssskador innebär i många fall mänskliga tragedier. Jag hade väl förväntningar om att socialutskottet med utgångspunkt i motionen skulle ta vissa politiska initiativ i frågan. Men nu blir det inte så. Jag får i stället, herr talman, återkomma i andra sammanhang i frågan om att åstadkomma en säkrare och tryggare miljö ute på arbetsplatserna.

Anf. 123 ROSA ÖSTH (c):

Herr talman! Det har gjorts åtskilligt på arbetsmiljöområdet. Företagshälsovården och yrkesinspektionen har byggts ut. Vi har fått en arbetsmiljölag osv. Men förbättringar av arbetsmiljön kommer aldrig att bli ett avslutat arbete. Vi kommer ständigt att ha aktuella frågor att ta itu med. Det kan hänga samman med att vi skaffat oss ny kunskap om arbetsmetoder, om ämnen som används och om vilka skador som uppkommer. Det är också fråga om att vi tar i anspråk ny teknik, som ibland för med sig tidigare okända problem.

De mest uppmärksammade arbetsmiljöfrågorna under senare år har varit de som rör bildskärmsarbete. Att de frågorna fortfarande är aktuella efter flera års uppmärksamhet beror delvis på att uppgifterna om eventuella skadeverkningar inte är helt entydiga. Det man emellertid säkert vet är att långvarigt bildskärmsarbete kan ge upphov till besvär från ögon och muskler, till stressreaktioner och hudbesvär. Det är därför angeläget att man på olika sätt försöker komma till rätta med de problemen. Centern har i ett särskilt yttrande framhållit att det förmodligen är nödvändigt med mer precisa regler för bildskärmsarbete än dem som gäller nu.

Det som mer än något annat har ställts i fokus är frågan huruvida strålningen från bildskärmar kan ge upphov till graviditetsstörningar eller fosterskador. Även om det mesta talar för att själva strålningen inte är farlig i

det här sammanhanget, har det fortfarande inte bekräftats att det är så. Så länge vi har en sådan situation måste den oro som naturligt nog finns hos gravida kvinnor respekteras. Det finns numera överenskommelser och en del lokala avtal som medger rätt till omplacering av gravida kvinnor, men det är fortfarande en långt ifrån allmänt vedertagen praxis. Det är därför nödvändigt med ett riksdagsuttalande i den här frågan, något som centern har föreslagit i reservation 12, som jag yrkar bifall till.

Herr talman! Det finns flera yrkesgrupper vilkas situation det finns särskild anledning att uppmärksamma, bl. a. för att deras arbete ofta är ett ensamarbete. Centern har i år liksom förra året i motion tagit upp frågan om arbetsmiljön inom hemtjänsten. Vi menar att det där finns alldeles speciella problem att bearbeta. Förutom att arbetstagarna har ett ensamt och många gånger tungt arbete, kan det också uppstå konfliktsituationer där kraven på en god arbetsmiljö ställs mot vårdtagarens rätt till integritetsskydd. Över huvud taget är det fråga om ett grannliga arbete, som ställer stora krav på vårdbiträdet och som därför ofta kan bli psykiskt påfrestande. Det gäller inte minst unga arbetstagare. Eftersom det är ett faktum att många unga lämnar vårdyrket efter endast en kort tid, måste problemen uppmärksammas mycket mer än vad som hittills varit fallet: Centern har tagit upp den saken i ett särskilt yttrande.

En grupp människor som också har ett ensamt och synnerligen riskfyllt arbete är de som är verksamma med skogsarbete. I en centermotion av Stina Gustavsson m. fl. begärs därför åtgärder för att öka säkerheten i den här verksamheten, bl. a. genom att arbetarskyddsstyrelsen ges i uppdrag att initiera en fortsättning på projektet "Säkerhetsdagar i skogsbruket". Det föreslås att medel anvisas ur arbetsmiljöfonden för detta projekt.

Utskottet har avstyrkt motionen med hänvisning till att det ankommer på fondens styrelse att prioritera utbildningsinsatser. Det kan i och för sig vara riktigt, men eftersom skogsbruksarbetet är en så synnerligen olycksdrabbad verksamhet, anser vi att det är påkallat med en meningsyttring från riksdagen i frågan. Jag yrkar därför bifall till reservation 10.

Till sist vill jag yrka bifall också till reservation nr 11, som gäller frågan om luftkuddeskydd i yrkesmässigt använda personbilar, vilken Karin Israelsson m. fl. tagit upp i en motion. Det kan numera knappast vara något tvivel om att en allmän användning av luftkudden skulle ge många yrkestagare ett skydd som de i dag i praktiken saknar. Med tanke på hur vanliga arbetsskadorna i det här sammanhanget är finns det stor anledning att ta till vara den nya teknik som utvecklats och som dessutom redan är väl prövad i andra länder.

Anf. 124 OVE KARLSSON (s):

Herr talman! Jag skall försöka fatta mig kort och på ett rakt sätt ta upp de förhållanden som jag har velat aktualisera genom en motion – So702 – som behandlas i det här betänkandet.

Vi är några socialdemokrater som i motionen krävt att en översyn företas av den förebyggande företagshälsovården och att åtgärder vidtas för att arbetsplatserna bättre än nu skall kunna anpassas till den enskildes behov.

Det är enligt min uppfattning mycket angeläget att det sätts in åtgärder för

att komma till rätta med den utslagning som sker i arbetslivet. Den ökar på ett oroväckande sätt behovet av skyddade och halvskyddade arbetsplatser. Jag anser att det är mycket angeläget att komma till rätta med dessa förhållanden. Det måste till ett allmänt medvetande om behovet av bra arbetsplatser, så att utslagning inte kan komma i fråga. Uppstår skador i arbetet bör produktionen också svara för de kostnader som utslagningen föranleder. Ansvariet får inte lastas över på det allmänna. En anställd måste så långt möjligt kunna vara kvar på sin arbetsplats, och uppstår en begynnande skada måste allt göras för att anpassa arbetsplatsen till arbetstagarens behov. Kunde medvetandet om förebyggande företagshälsovård bli mycket bättre och kunde arbetsplatserna bättre än nu anpassas till den enskilda personens behov, skulle utslagningen minska kraftigt och således även behovet av skyddade och halvskyddade arbetsplatser.

Jag har här velat markera min inställning, att det krävs kraftfulla åtgärder för att förbättra företagshälsovården och för att anpassa arbetsplatserna till den anställdes behov. Den översyn som omtalas i betänkandet måste ta sikte på att ordentligt påtala behovet av att arbetsplatserna anpassas till den enskildes förutsättningar och av att företagshälsovården byggs ut så att den anpassas till de krav som ställs på goda arbetsplatser. Jag anser att det skulle minska utslagningen kraftigt – och således spara både lidande och pengar – att se till att arbetsplatser och företagshälsovård blir bättre.

Anf. 125 KJELL NILSSON (s):

Herr talman! Jag skall fatta mig mycket kort.

Jag skulle vilja tala om för Ove Karlsson att på s. 5 i utskottets betänkande står precis det som Ove Karlsson tar upp. Där sägs att rehabiliteringsutredningen har i uppdrag att pröva hur rehabiliteringsåtgärder kan sättas in på ett tidigt stadium under medverkan av skyddsorganisation och företagshälsovård.

Vidare har arbetsmarknadsministern anmält att hon har för avsikt att tillsätta en arbetsgrupp för att utvärdera 1986 års reform om företagshälsovård och arbetsanpassning. Det arbetet kommer att sättas i gång under året. Vi har inhämtat att också företagshälsovårdens roll i anpassnings- och rehabiliteringsarbetet på arbetsplatserna kommer att granskas. De sakerna finns alltså att läsa i vårt betänkande.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenium.)

15 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

16 § Anmälades och bordlades

Propositionerna

1987/88:123 om handelslager av värdepapper i fondkommissionsrörelse

1987/88:139 om höjning av vissa ansvarsbelopp vid atom- och trafikskador

Meddelades att följande interpellationer framställdes

den 16 mars

1987/88:210 av *Siw Persson* (fp) till arbetsmarknadsministern om föreskrifter för arbete med kvicksilver:

I kungörelsen SFS 1949:211, ändrad den 16 november 1973, regleras arbete med bly, kadmium och kvicksilver. Arbetarskyddsstyrelsen skall, efter samråd med socialstyrelsen, enligt dessa kungörelser föreskriva läkarundersökning eller besiktning till förebyggande av yrkessjukdom.

Beträffande kvicksilver skall detta enligt giftstadgan sedan 1943 klassas som gift. I hygieniska gränsvärden utfärdade nu senast den 5 juni 1987, AFS 1987:12, skall kvicksilver märkas med beteckningen H. I AFS 1984:5 s. 49 står att ämnet lätt kan tas upp genom huden. Nivåvärden anges för kvicksilverånga till högst 0.01 mg/m³ i alkylföreningar och till högst 0.05 mg/m³ för föreningar men inte för alkyl och för kvicksilverånga.

Trots dessa föreskrifter finns det inga föreskrifter eller rekommendationer av arbetarskyddsstyrelsen rörande mätningar av kvicksilverhalten hos personal som yrkesmässigt exponeras för kvicksilver. För kloralkaliarbetare fanns och finns fortfarande frivillig läkarkontroll hos de berörda företagen.

Någon föreskrift om kvicksilverarbetare har inte utfärdats, trots att man redan i kungörelsen SFS 1949:211 haft dessa krav på läkarundersökning.

För blyarbete finns föreskrift angående sådant arbete. Kvinnor i fertil ålder anses inte lämpliga till arbeten, där kontakt med det farliga ämnet kan uppstå. För arbete med kvicksilver finns inga föreskrifter.

Vilka åtgärder avser arbetsmarknadsministern att vidta när det gäller tandvårdspersonal, som under årtionden utsatts för dessa risker både genom hudpenetration och inandning av kvicksilverånga?

Vilken rekommendation angående kvicksilvrets hälsofara skall gälla?

Omfattas tandvårdspersonal av gällande bestämmelser?

Gäller tandläkarnas instruktioner ute på klinikerna, SFS 1949:211, eller den riskvärdering som senast beskrivs i AFS 1981:8?

1987/88:211 av *Gunnar Björk* (c) till miljö- och energiministern om en nordisk miljöhandlingsplan:

Miljöfrågorna blir allt aktuella. Miljöhänsyn måste tas in som en naturlig del i samhället. Från centerns utgångspunkter välkomnar vi att uppmärksamheten ökat kring denna så viktiga fråga. Vi beklagar dock att det i alltför många fall är ett stort avstånd mellan ord och handling i miljöarbete.

I samband med Nordiska rådets session i Oslo nyligen var det meningen att miljöministrarna i Norden skulle förelägga sessionen en handlingsplan för miljöfrågor, som rådet skulle ges möjlighet att behandla. Det är med ett stort beklagande vi i Nordiska rådet kunde konstatera att så icke skedde. Det är helt oacceptabelt, enligt centerns mening, att vänta ytterligare ett år med att

behandla en handlingsplan för miljöfrågor, som miljöministrarna i Norden sagt skall ske.

Miljöfrågan är en internationell fråga. Miljöförstöringen känner inga nationella gränser, och det är därför viktigt att initiativ på miljöområdet tas nationellt, nordiskt och internationellt.

Jag menar att den svenska regeringen borde ha känt ett speciellt ansvar för att en nordisk samordning kring miljöfrågorna skulle ha skett – detta med tanke på att arbetet med en nordisk miljöhandlingsplan kunde utarbetats parallellt med den svenska miljöpropositionen som regeringen nyligen lagt.

Tidigare har Sverige alltid spelat en central roll i internationella miljöfrågor, men det verkar som om regeringen väljer att gå från den rollen i allt större utsträckning.

Eftersom ingen plan kom till under Nordiska rådets session, tog Mitten-gruppen inom Nordiska rådet ett initiativ för att inkalla "extrasession" i november 1988. Vid det tillfället skulle en plan från miljöministrarna kunna behandlas. På så sätt skulle miljöarbetet i Norden "bara" förlora ett halvår.

1. Jag vill mot denna bakgrund fråga miljöministern om regeringen är beredd att påskynda arbetet för att utarbeta en nordisk miljöhandlingsplan.
2. Jag vill vidare fråga om regeringen vill arbeta för att en "extrasession" anordnas kring miljöfrågor i Nordiska rådets regi i samband med utskottsmötena i november 1988.

18 § Meddelande om fråga

Meddelades att följande fråga framställdes

den 16 mars

1987/88:403 av *Anne Wibble* (fp) till finansministern om redovisning av tillkommande utgifter och intäkter på statsbudgeten för 1988/89:

Budgetpropositionen innehöll en post Beräknat tillkommande utgifter netto på 5 miljarder kronor. Det framgick inte huruvida detta nettobelopp bestod av nya utgifter på 5 miljarder och nya skatteintäkter på noll miljarder kronor eller nya utgifter på t. ex. 11 miljarder kronor och nya skatteintäkter på 6 miljarder kronor eller någon annan kombination. Beloppens bruttostorlek har emellertid stor betydelse för den samhällsekonomiska utvecklingen.

Enligt riksdagsordningen skall propositioner med anslagskonsekvenser avlämnas till riksdagen senast den 10 mars, dvs. för sex dagar sedan. Den oklarhet som nu råder skapar stora svårigheter för oppositionens möjligheter att arbeta.

Jag vill därför be finansministern för riksdagen ge en samlad redovisning av de utgifter och intäkter som föreslagits i olika propositioner efter budgetens presentation.

19 § Kammaren åtskildes kl. 22.56.

Prot. 1987/88:85
16 mars 1988

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Olof Marcusson

Förteckning över talare

(Siffrorna avser sida i protokollet)

Onsdagen den 16 mars

Förste vice talmannen 71
Alemyr, Stig (s) 53, 61
Andersson, Lennart (s) 133, 136
Andersson, Sten, utrikesminister 4, 37, 44, 51
Bildt, Carl (m) 12, 39, 47
Bjelle, Britta (fp) 99, 105, 110, 113
Bråkenhielm, Anita (m) 77, 81, 82
Eliasson, Ingemar (fp) 18, 41, 48
Ericson, Sture (s) 62, 81, 82
Forslund, Bo (s) 106, 112, 113, 119
Franck, Hans Göran (s) 87
Franzén, Tommy (vpk) 102, 105, 106, 111
Granstedt, Pär (c) 65, 75, 76
Hagberg, Lars-Ove (vpk) 168, 172
Hambraeus, Birgitta (c) 89
Hammar, Bo (vpk) 122, 125, 127, 129
Hemmingsson, Margareta (s) 93
Häggmark, Siri (m) 144, 145, 159, 165
Hörnlund, Börje (c) 116
Ingvardsson, Margó (vpk) 150, 153, 155, 162, 164
Israelsson, Karin (c) 148, 152, 154, 160, 165
Jonäng, Gunnel (c) 24, 42, 49
Josefson, Stig (c) 101, 110, 112
Karlsson, Ove (s) 175
Komstedt, Wiggo (m) 117, 119
Leissner, Maria (fp) 57, 61
Lövdén, Lars-Erik (s) 124, 127, 128, 129
Mårtensson, Ingela (fp) 85
Nilsson, Börje (s) 173
Nilsson, Kjell (s) 171, 173, 176
Olsson, Martin (c) 131, 135, 137
Orring, Ulla (fp) 114, 130, 135, 137
Persson, Margareta (s) 155, 163, 166
Pettersson, Ulla (s) 120
Sandberg, Barbro (fp) 146, 153, 161, 167
Silfverstrand, Bengt (s) 83
Skårvik, Kenth (fp) 141, 143, 144
Stensson, Börje (fp) 138
Svensson, Alf (c) 95, 119
Svensson, Evert (s) 91
Söderqvist, Oswald (vpk) 68
Theorin, Maj Britt (s) 71, 75, 76
af Ugglas, Margaretha (m) 55
Wachtmeister, Knut (m) 97, 104, 106, 109, 112

Werner, Lars (vpk) 31, 43, 50
Öhrsvik, Lena (s) 140, 142, 143, 167, 168
Östh, Rosa (c) 174

Prot.
1987/88:85

